

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΑΝΤΙ

Περίοδος Β'
Τεύχος 651
Παρασκευή
2 Ιανουαρίου 1998
Δρχ. 500

ΤΖΟΡΤΖΙΟ ΣΤΡΕΛΕΡ

• **ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΤΗ ΝΕΑ
ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΟΞΥΝΣΗ:**
«ΝΑ ΕΞΟΠΛΙΣΤΟΥΜΕ;», ΑΝΑΡΩΤΙΕΤΑΙ
Ο ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ Ν. ΚΥΡΙΑΖΗΣ

• **ΓΡΑΦΕΙΑ ΤΥΠΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ:**
ΤΟ ΑΡΡΩΣΤΟ ΔΑΣΟΣ

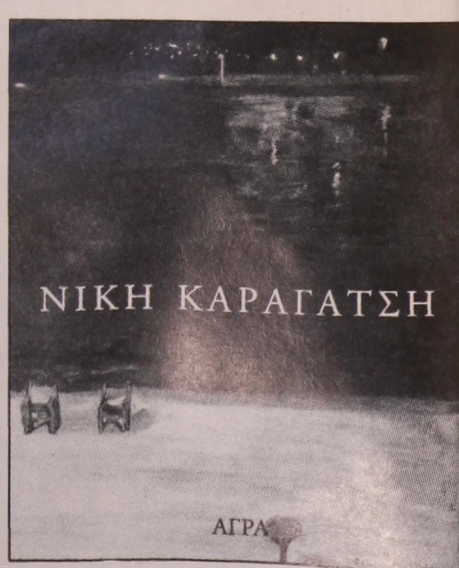
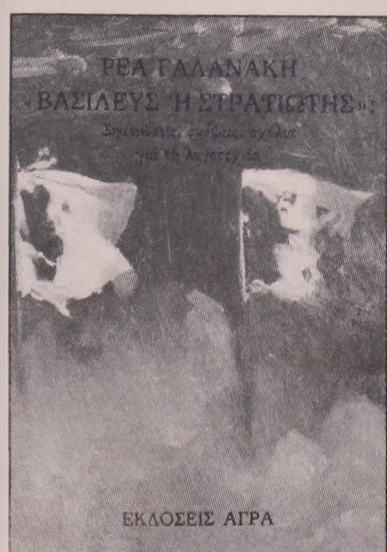
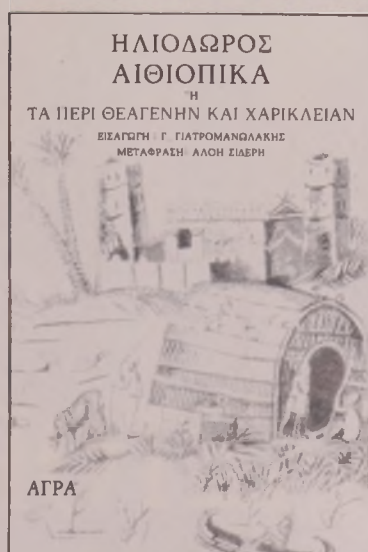
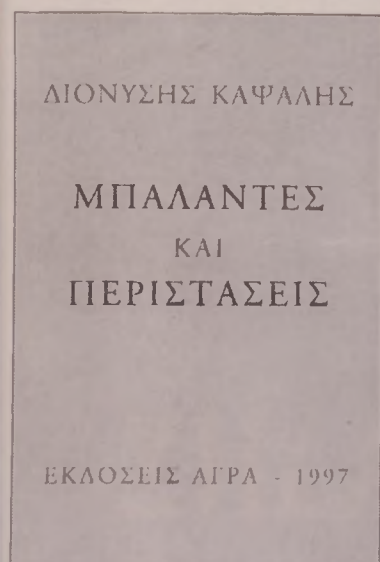
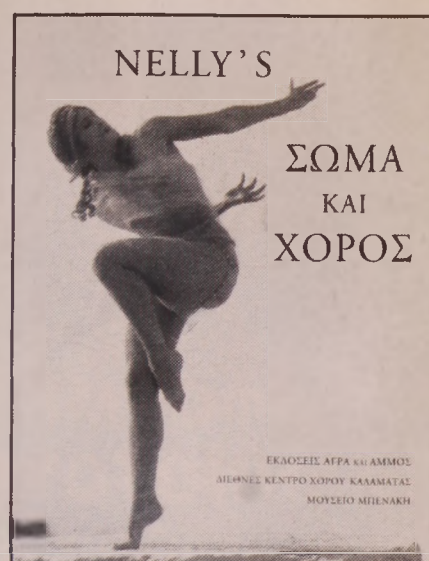
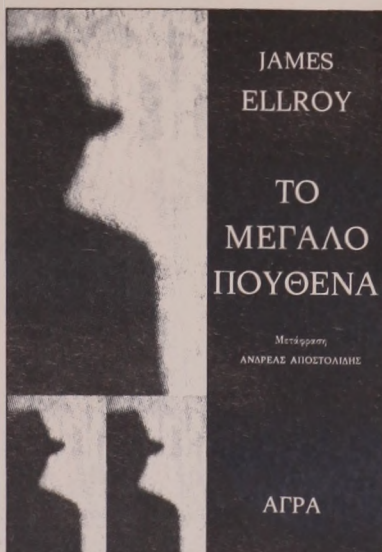
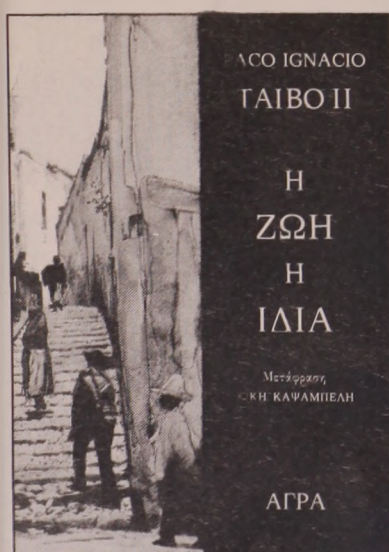
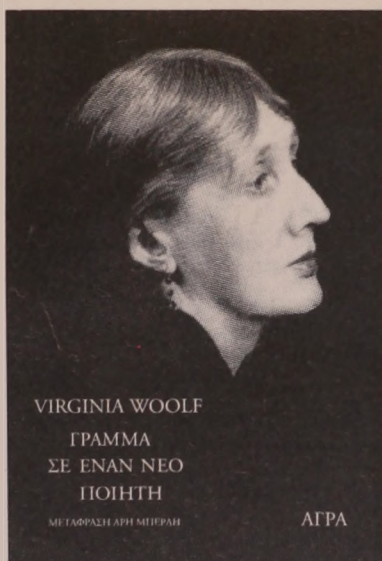
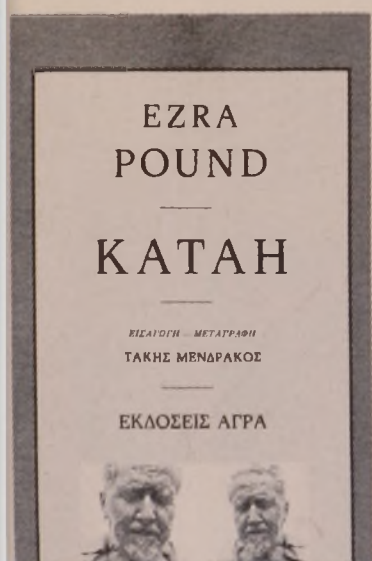
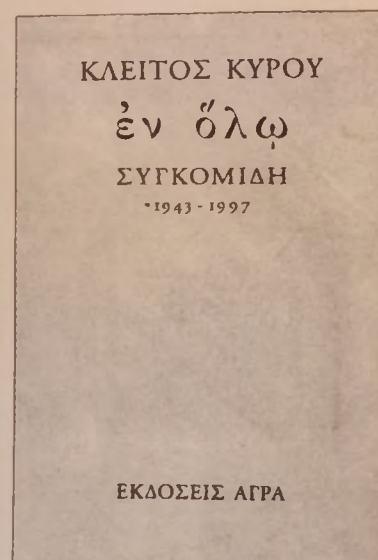
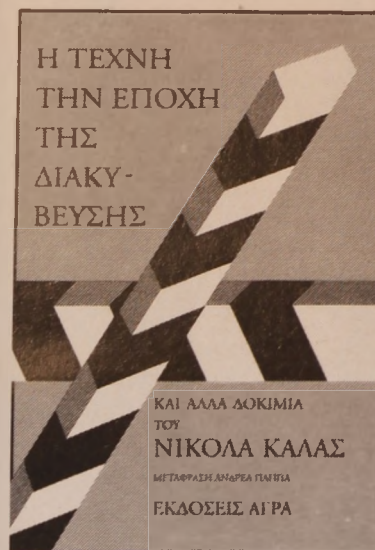
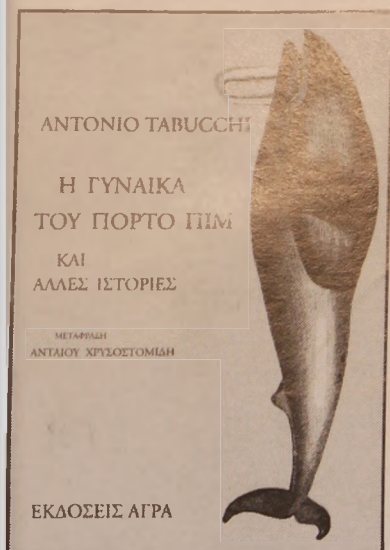
• **ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ
ΜΕ ΤΟΝ
Β. ΚΕΔΙΚΟΓΛΟΥ**
«“L' ETAT C' EST MOI”,
ΕΙΠΕ Ο ΣΗΜΙΤΗΣ»

ΚΟΡΝΗΛΙΟΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΔΗΣ

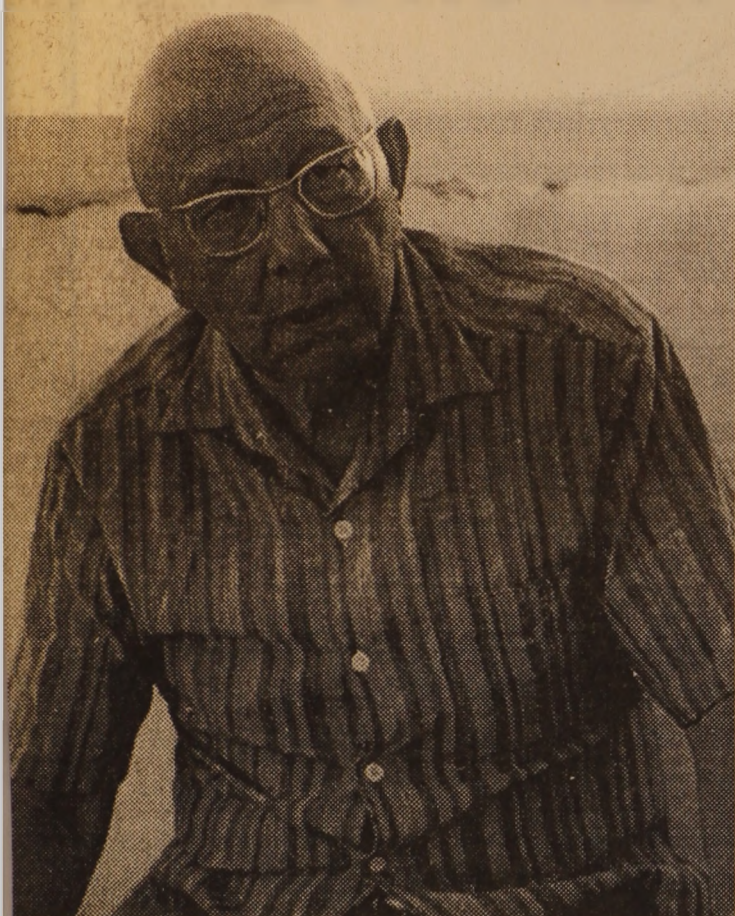
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ΑΠΟ ΤΟ 1979

ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ ΣΤΗ ΣΤΟΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίοδος Β' · Έτος 25ο · Τεύχος 650
Παρασκευή 2 Ιανουαρίου 1997 · Δρχ. 500

**ΑΝΤΙ - ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ**

Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα
Τηλ. 72.32.713-72.32.819 FAX: 72.26.107
ANTI ON-LINE: <http://www.compulink.gr/anti>
E mail: anti@compulink.gr

ΕΚΔΟΤΗΣ: Χρήστος Παπουτσάκης
ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ: Ηλίας Κανέλλης
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Δημήτρης Γκέκας
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΥΛΗΣ: Μάχη Γεωργιάδου
ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΛΙΘΟΤΥΠ Α.Ε. Ιασίου 5, Περιστερί
Τηλ. 57.22.201

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ:

Ετήσια συνδρομή: 26 τεύχη, Εξάμηνη: 13 τεύχη
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εξαμ. 5.000 δρχ., Ετήσια 10.000 δρχ.,
Ετήσια Οργανισμών, Τραπεζών, κ.λπ.: 40.000 δρχ.
Φοιτητική ετήσια: 8.000 δρχ.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: ΕΥΡΩΠΗ - ΜΕΣΟΓ. ΧΩΡΕΣ:

Εξαμ.: 38 δολ., Ετήσια: 75 δολ.,
ΗΠΑ - ΚΑΝΑΔΑΣ - ΑΣΙΑ - ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ:
Εξαμ. 44 δολ., ετήσια 88 δολ.

ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΤΑΓΕΣ: Χρήστος Παπουτσάκης
Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: ΔΡΧ. 500,

ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: ΔΡΧ. 1.000

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Για τα βιβλιοπωλεία
της Αθήνας: Περιοδικό ΑΝΤΙ,

για τα βιβλιοπωλεία της Β. Ελλάδας:

Κέντρο του βιβλίου - Α Πουλουκτσά και Σία Ε.Ε.
Λασσάνη 3, Θεσσαλονίκη, τηλ. (031) 285.857

ΣΕΛ. 12 ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΜΕ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΗ ΚΕΔΙΚΟΓΛΟΥ «L' état c'est moi», λέει ο Κ. Σημίτης». Αυτά -και άλλα- δηλώνει ο αποκεφαλισθείς Βασίλης Κεδίκογλου σε συνέντευξή του στον Απόστολο Διαμαντή

ΣΕΛ. 14 ΚΟΡΝΗΛΙΟΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΔΗΣ Για τον στοχαστή, που έφυγε τα Χριστούγεννα, γράφουν οι Ηλίας Κανέλλης, Δημήτρης Καΐσης. Επίσης, σταχυολογημένα αποσπάσματα από παλιότερη συνέντευξή του στην Τέτα Παπαδοπούλου, για το Αντί

ΣΕΛ. 20 ΝΙΚΟΣ ΚΥΡΙΑΖΗΣ: «ΝΑ ΕΞΟΠΛΙΣΘΟΥΜΕ;» Ο γνωστός εμπειρογνώμονας για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις και τους εξοπλισμούς. Συνέντευξη στον Απόστολο Διαμαντή

ΣΕΛ. 22 ΤΟ ΑΡΡΩΣΤΟ ΔΑΣΟΣ Πάλι για τα Γραφεία Τύπου του εξωτερικού - του Ανδρέα Παπαδάτου

ΣΕΛ. 26 Η ΑΝΩΤΑΤΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΟΝ ΚΑΙΡΟ ΤΗΣ ΧΟΥΝΤΑΣ Α' μέρος: από την έδρα στο τμήμα - του Κώστα Β. Κριμπα

ΣΕΛ. 28 ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΚΗΝΗ: Κύπρος: Τμήμα του «ελληνισμού» ή κοινό σπίτι των δύο κοινοτήτων; - του Θ. Τσίκα. Σερβία: Έβγαλε τον εκλεκτό του ο Μιλόσεβιτς - της Κατ. Καρύγιαννη. Καπιταδοκία: Ένα οδοιπορικό - του Δ. Φιλίππιδη. Σενεγάλη: Απειλές για τη σταθερότητα - του Αστέρη Χουλιάρη

ΣΕΛ. 44 ΤΖΟΡΤΖΙΟ ΣΤΡΕΛΕΡ «Πάνω απ' όλα το Πίκκολο» - της Δηώς Καγγελάρη

ΣΕΛ. 46 ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ ΚΑΙ ΚΟΣΜΟΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ Ερωτήματα για τον Ζακ Ντερριντά - του Βαγγέλη Μπιτσώρη

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ

Ένα μεμονωμένο γεγονός, σελ. 4

ΛΟΓΙΚΗ ΚΙ ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΑ

Γιώργος Φιλιδισάκος, σελ. 5

ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

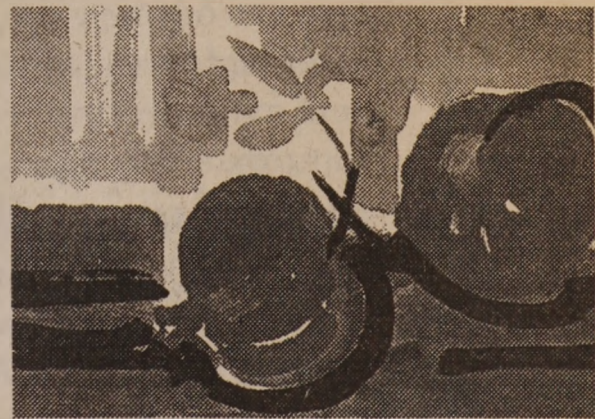
Αντήνωρ, σελ. 6

ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ

Σχόλια, σελ. 8

ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ

Πολιτισμός, σελ. 41

Το Αντί και οι
συνεργάτες του σας
εύχονται καλή χρονιά

ΕΝΑ ΜΕΜΟΝΩΜΕΝΟ ΓΕΓΟΝΟΣ

ΕΝΑ ΜΕΜΟΝΩΜΕΝΟ γεγονός, ένα «τυχαίο συμβάν», το αεροπορικό δυστύχημα του ουκρανικού αεροπλάνου και η συντριβή του C130, έφθασε για να διαπιστώσουμε ότι και το κράτος δεν λειτουργεί — παρά τα λεγόμενα του κ Σημίτη — και η ελληνική κοινωνία είναι γυμνή από πραγματικά αισθήματα αλληλεγγύης αλλά και από σοβαρότητα.

ΕΧΟΥΝ περάσει δεκαπέντε ημέρες και όμως, κανένα υπεύθυνο συμπέρασμα για τις συνθήκες και των δύο ατυχημάτων δεν έχει υπάρξει. Δεν πρόκειται όμως τώρα να απεραντολογήσουμε γι' αυτά και να επικαλεσθούμε τη συλλογιστική των τηλεοπτικών καφενέδων. Θα αρκούσε η απλή απαρίθμηση μερικών από τις αντιδράσεις — δημόσιες δηλώσεις, ρεπορτάζ, στοιχεία από ρεπορτάζ — για να διαπιστώσουμε ότι ούτε κράτος λειτουργεί, ούτε η κοινωνία αντιστέκεται, αλλά αντίθετα αποσαθρώνεται μέρα με την ημέρα.

ΑΠΟ ΘΕΟΥ άρχεσθαι: Ας θυμηθούμε την εκκωφαντική δραστηριότητα των ΜΜΕ αμέσως μετά την πτώση του ουκρανικού αεροπλάνου. Το άγριο κυνηγητό συγγενών και φίλων. Την αναζήτηση — προκειμένου να αποτυπωθούν σε εικόνες — των προσφιλών συγγενών. Και ύστερα, το ψαχούλεμα στις παγωμένες πλαγιές των Πιερίων. Και αίφνης, η εικόνα με τα πρόσωπα χωριανών κολλημένα δίπλα στον τηλεπαρουσιαστή, προκειμένου να απαθανατισθούν κι αυτοί για να δείχνουν σε λίγο στους συγχωριανούς: «Να, να, εκεί, στη γωνιά είμαι και γώ». Και κάποιοι άλλοι που κρύβονταν δίπλα στις κάμερες, οι υπουργοί Ρέππας και Μαντέλης, να χασκογελούν την ώρα που ο κ. Τσοχατζόπουλος προέβαινε σε δηλώσεις; Τέτοια η αναισθησία!

Η ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΗ ότι αν είχαν εγκατασταθεί στο αεροδρόμιο της Θεσσαλονίκης τα «μαγικά» ραντάρ, ίσως να είχε αποφευχθεί το συγκεκριμένο δυστύχημα και να σώζονταν ανθρώπινες ζωές δεν μετέβαλλε τις αντιδράσεις ούτε των κατοίκων της κοινότητας Περαίας ούτε και του δημοτικού συμβουλίου Ηρακλείου όπου υπάρχει παρόμοιο πρόβλημα. Αλλά διαπιστώθηκε και κάτι ακόμα, που χρωματίζει με δραματικούς τόνους την εγκληματική αδιαφορία της ελληνικής πολιτείας και την πλήρη παραίτησή της από τη διάθεση για κάποια στοιχειώδη εκσυγχρονιστικά βήματα: τα ραντάρ έχουν αγοραστεί για τουλάχιστον τρία αεροδρόμια της χώρας από μια διετία, αλλά ευρίσκονται αποθηκευμένα! Ποιος τώρα να ανοίξει τα κουτιά και ποιος να πιάσει την άκρη του νήματος που θα οδηγήσει στην υλοποίηση του έργου. Ο υπουργός Μεταφορών βρίσκει απλώς την ευκαιρία για να ρίξει τα βάρη στην κοινότητα Περαίας ξεχνώντας τη δική του παραίτηση (και της κυβέρνησής του) από κάθε πρωτοβουλία που θα οδηγούσε σε «ρήξεις». Κι ο κοινοτάρχης Περαίας, συνεπικουρούμενος από την πλειονότητα των δημοτών του, συνεχίζει να υπεραμύνεται των προνομίων της μικρής κοινωνίας του — τα μικροσυμφέροντα (την τιμή των οικοπέδων; την προνομιούχο θέση του οικισμού;) —, αδιαφορώντας αν αυτό αντιβαίνει στο γενικό συμφέρον. Μήπως, όμως, αυτή η πρακτική δεν είναι κατάλοιπο των «επανάστατημένων» πασοκικών χρόνων και των παραδόσεων που μας κατέλιπαν;

ΜΑΣ ΜΕΝΕΙ ΜΟΝΟ μια πικρή γεύση: Πρώτα για τη δική μας κοινωνία, για τη χαύνωση και την εγκατάληψη. Την έλειψη κάθε αισθήματος αλληλεγγύης. Μας μένει η γνώση της ανικανότητας μιας πολιτείας που κορδώνεται την ώρα του δυστυχήματος και, ενώ γνωρίζει πολύ καλύτερα από εμάς τις ελλείψεις της, αναφωνεί: «Το κράτος υπάρχει και λειτουργεί»! Καλή Χρονιά!

αντί

ΛΟΓΙΚΗ Κ ΕΝΑΙΣΘΗΣΙΑ

ΚΑΛΕ ΚΑΛΙΚΑΝΤΖΑΡΟΙ,
ΤΙ ΣΚΑΝΤΑΛΙΕΣ ΚΑΝΑΤΕ
ΦΕΤΟΣ;

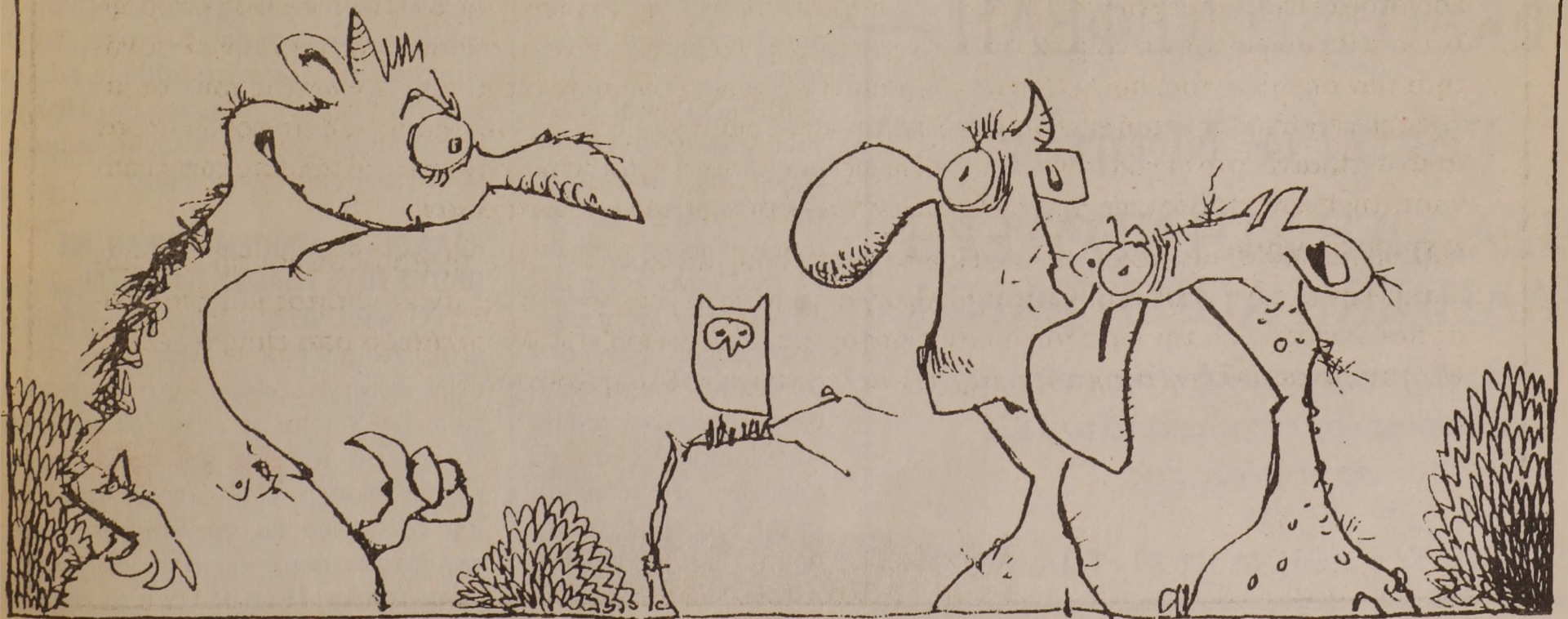
ΕΓΩ ΜΑΓΑΡΙΣΑ ΤΟ
ΑΛΕΥΡΙ ΤΗΣ ΜΥΛΟ-
ΝΟΥΣ!

ΕΓΩ ΕΧΝΣΑ
ΤΗΣ ΓΡΙΑΣ ΤΟ
ΓΑΛΑ!

ΕΙΣΑΣΤΕ ΠΟΛΥ
ΜΠΑΝΑΛ!

ΕΓΩ ΜΠΕΡΔΕΨΑ ΤΑ
ΒΥΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΔΡΥ ΚΑΙ
ΕΠΑΘΕ ΣΥΝΕΧΕΣ ΝΕΤΕ-
ΡΙΚΟ ΤΣΑΚ-ΠΟΤ!

Τα ραντάρ ακόμα δεν στήθηκαν...

ΕΝΑΣ ΑΚΟΜΑ Χρόνος (καινούργιος Χρόνος), μέσα στην αέναη ροή του χρόνου... Οι δημοσιογράφοι, οι επιφυλλιδογράφοι, οι άνθρωποι των «μίντια» (επιτέλους, δεν διάβασαν όλοι Καστοριάδη...) θα επισκοπήσουν το 1997 που έφυγε, θα διατυπώσουν κάποιες σκέψεις για την πορεία της ελληνικής οικονομίας ή για το «στοίχημα της Ευρώπης», κάποιοι -οι απαισιόδοξοι- θα θυμηθούν ότι «η ζωή μας κάθε μέρα λιγοστεύει», ενώ άλλοι -οι αισιόδοξοι- θα αντιτείνουν ότι, κάθε μέρα, κερδίζουμε σε πείρα, δυναμισμό, τεχνογνωσία, σοφία. Γιατί, συνεπώς, να μην αναδειξουμε την Ντόλι «πρόσωπο της χρονιάς»; Φιλοκαλούμεν τε γαρ μετ' ευτελείας και φιλοσοφούμεν άνευ ... κ.λπ.

ΟΙ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟΛΟΓΟΙ μας βεβαιώνουν ότι, ως το τέλος του 1998, ο πληθυσμός της Γης θα έχει αυξηθεί κατά 80 εκατομμύρια, αλλά ουδείς λόγος ανησυχίας, «εφόσον τα υψηλότερα ποσοστά ανάπτυξης θα σημειωθούν στις φτωχές περιοχές του κόσμου - την Ινδία, την Κίνα, τη Λατινική Αμερική»... Είπατε τίποτε περί «παραοικονομίας»; Και πάλι, ουδείς λόγος ανησυχίας. «Η παραοικονομία κάθε χώρας θ' αποδώσει περισσότερα απ' ό,τι υπολογίζουν οι κυβερνήσεις». Άρα και ο προσωπικός μας πλούτος «θα αυξηθεί». [Το

τελευταίο αυτό θα πρέπει να ενδιαφέρει ιδιαίτερα την Ελλάδα, χώρα της αρπαχτής και της συναλλαγής].

ΚΑΙ ΟΜΩΣ η σφαγή των Κούρδων συνεχίζεται. Το ίδιο και η τουρκική κατοχή της Βόρειας Κύπρου, 23 τόσα χρόνια... Και όμως υπάρχουν χώρες, όπως το Ζιμπάμπουε, όπου το κατά κεφαλήν εισόδημα είναι μόλις 750 δολάρια, έναντι 1.654 της Βουλγαρίας, 4.505 του Μεξικού, 11.830 της Ελλάδας, 22.520 της Σουηδίας ή 31.230 δολλαρίων των ΗΠΑ... Κατά τα άλλα, η ζωή προχωρεί!

ΟΙ ΝΕΚΡΟΙ, ΝΕΚΡΟΙ - ΑΛΛΑ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΟΥΣΙΑ ΜΑΣ, ΠΕΡΙΟΥΣΙΑ ΜΑΣ...

ΠΟΣΟΙ ΗΤΑΝ οι νεκροί του «Γιάκοβλεφ»: 70, 71, 73 ή 74; Οι λεπτομέρειες δεν έχουν σημασία. Άλλωστε από θύματα πάμε καλά: Από την παραμονή των Χριστουγέννων, λόγου χάρη, έως την περασμένη Δευτέρα, 30 άνθρωποι σκοτώθηκαν και 400 τραυματίστηκαν, σε 268 τροχαία. Συνεπώς, δεν πρέπει να δίνουμε «υπέρομετρη διάσταση» στην τραγωδία του «Γιάκοβλεφ»... Κατ' επέκταση, «δεν νομιμοποιείται» ο υπουργός Μεταφορών Τ. Μαντέλης, που αποφάσισε την επίταξη της γης, όπου θα τοποθετηθεί το ραντάρ του αεροδρομίου της Θεσσαλονίκης. Η επίταξη αντίκειται προς το άρθρο

17 του Συντάγματος: «Η ιδιοκτησία τελεί υπό την προστασία του Κράτους»...

ΘΕΑΤΡΟ του παράλογου; Κάθε άλλο! Ο πρόεδρος της κοινότητας της Περαιάς (και οι συν αυτό) επιμένουν στη δική τους λογική: Υπεράνω όλων η γη μας, η περιουσία μας. Και ενώ όλα τα θύματα του «Γιάκοβλεφ» δεν έχουν ακόμα ταφεί, ετοιμάζονται να προσφύγουν στη δικαιοσύνη! Και όμως το άρθρο 17 του Συντάγματος, το οποίο επικαλού-

νται, έχει και «ουρά». Η πλήρης διατύπωση του είναι η ακόλουθη: «Η ιδιοκτησία τελεί υπό την προστασία του Κράτους, τα δικαιώματα όμως που απορρέουν από αυτή δεν μπορεί να ασκούνται σε βάρος του γενικού συμφέροντος».

ΠΟΙΟΣ ΕΚΦΡΑΖΕΙ, άραγε, το «γενικό συμφέρον»; Ο κ. Α. Μάντζαρης, πρόεδρος της κοινότητας Περαιάς ή ο λαός της Θεσσαλονίκης, που αξιώνει την άμεση εγκατάσταση του ραντάρ; Η πλειοψηφία, έστω, του δημοτικού συμβουλίου Ηρακλείου Κρήτης -που επίσης αντιτίθεται στην εγκατάσταση ραντάρ, στο εκεί αεροδρόμιο- ή ο λαός του Ηρακλείου, που αδυνατεί να συλλάβει αυτή την επιστροφή στη φεουδαρχία [Λέγουν ότι ακόμα και ο άνθρωπος του Νεάντερταλ είχε -ενίοτε- «κρίσεις συναισθηματισμού»...]. Κατά τα άλλα, το παίζουμε «Ευρώπη», θέλουμε τουρίστες, κατασκευάζουμε αεροδρόμια, αλλά χωρίς προδιαγραφές ασφαλείας. Και η κυβέρνηση; Οι ευθύνες της παραμένουν απτές. Κάτω από τη γνωστή επωδό «δεν δυσαρεστούμε κανένα», κράτησε, επί 28 μήνες, το σύστημα ραντάρ στις αποθήκες του αεροδρομίου Θεσσαλονίκης, μέχρις ότου ολοκληρωθεί η «διαδικασία συζήτησης με την κοινότητα Περαιάς»... Προπαντός, «σεβασμός στις δημοκρατικές διαδικασίες»! Η τραγωδία, όμως, του «Γιάκοβλεφ» δεν επιτρέπει άλλη αναβλητικότητα, άλλη μικροπολιτική, άλλη ψηφοθηρική πρακτική. Τα ραντάρ προσέγγισης πρέπει να εγκατασταθούν, πάραυτα και στη Θεσσαλονίκη, και στο Ηράκλειο και στη Ρόδο. Αν δεν θέλουμε, φυσικά, να θρηνήσουμε και άλλα θύματα.

ΚΑΛΑ ΟΙ «3» ΑΠΟΠΕΜΦΘΗΚΑΝ, ΜΕ ΟΛΟΥΣ ΤΟΥΣ ΑΛΛΟΥΣ ΤΙ ΓΙΝΕΤΑΙ;...

ΣΤΟ ΜΕΤΑΞΥ, ο πρωθυπουργός Κ. Σημίτης ετοιμάζεται ν' αφιερώσει το 1998 στην «ποιότητα ζωής». Αυτό γράφεται, αυτό άφησε ο ίδιος να εννοηθεί, κλείνοντας την ομιλία του για τον προϋπολογισμό «Μεθοδεύουμε -είπε- τον σχεδιασμό Εθνικής Πολιτικής για την Ποιότητα, που θα καλύπτει τόσο τον ιδιωτικό όσο και τον δημόσιο τομέα». Ποιο θα είναι το περιεχόμε-

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

Ρόντερικ Μπήτον

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΝΕΟΤΕΡΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Η πρώτη πλήρης μελέτη της νεότερης ελληνικής λογοτεχνίας από το 1821 ως τις μέρες μας.

★

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6, ΑΘΗΝΑ 106 80 - ΤΗΛ.: 3607744

ο ενός τέτοιου προγράμματος δεν είναι, ακόμη, γνωστό. Φαίνεται, όμως, να περιλαμβάνει βελτιώσεις της ποιότητας αγαθών και υπηρεσιών... Καλή η «ποιότητα», θα πείτε, με τους «τρεις» όμως (Κηπουρό, Γικόνογλου, Κεδίκογλου), αλλά και με όλους τους άλλους «διαφωνούντας» τι γίνεται; Ο γραμματέας του ΠΑΣΟΚ, Κ. Σκανδαλίδης, με μια συνέντευξή του στο Έθνος, είπε πολλά και ωραία, που χρειάζονται, όμως, μετάφραση. Τι υποδηλώνει, όγου χάρη, η φράση: «Στο ΠΑΣΟΚ χρειάζεται επαναπροσδιορισμός των όρων μιας υρύτερης πολιτικής συμφωνίας, που θ' ποκαταστήσει μια νέα ηθική και πολιτική άξηση»; Ποιοι παραβίασαν, ποιοι παραβιάζουν, την ως τώρα -υπάρχουσα- συμφωνία, ώστε να προβάλλει η ανάγκη μιας «ενυρύτερης συμφωνίας»; Φταίει μόνο η εσωομματική αντιπολίτευση ή και ένιοι των εκσυγχρονιστών;

ΑΛΛΑ ΚΑΙ τα όσα περιέγραψε ο Κ. Σκανδαλίδης για τα συμβαίνοντα στα κορυφαία όργανα του ΠΑΣΟΚ, στο Εκτελεστικό Γραφείο, την Κεντρική Επιτροπή, την για την κυβέρνηση, την Κοινοβουλευτική ομάδα («υπάρχουν πολλές σκοπιμότητες, πολλές αλήθειες, μύχιες επιδιώξεις, ισοπεδωτικές λογικές», κ.ά.), επιβεβαιώνουν αυτό που ο ίδιος, σε άλλο σημείο της συνέντευξής του, χαρακτήρισε «θέατρο του παραλόγου». [Δεν έχει σχέση με το άλλο «θέατρο του παραλόγου», που συνδέεται με την τραγωδία του ουκρανικού αεροπλάνου].

ΟΣΟ ΓΙΑ τους «3», που απέπεμψε ο πρωθυπουργός, φαίνεται ότι η ποινή τους δεν θα είναι αιώνια... Όχι γιατί η απόφαση του σημερινού πρωθυπουργού ήταν «αποκαρμπόν» αντίστοιχης πρακτικής του προηγούμενου αρχηγού (και ο Σημίτης δεν θέλει «συγγένειες» ή «προσομοιώσεις» του προηγούμενου αυτού...), αλλά γιατί -όπως θύμιζε στο βιβλίο ο Κ. Σκανδαλίδης- η εποχή του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού παρήλθε και υπάρχει η σοφία του μέτρου. Και ο νόμος λέει!

ΟΙ ΔΥΟ ΑΠΕΙΛΟΥΝ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ; ΠΑΝΤΗΣΗ: Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Η ΣΥΡΙΑ...

ΣΤΟ «ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ» που επισημοποιούμε είχαμε, μεταξύ άλλων, το δημοκείμενο της Μιλιέτ, που αποκαλύπτει την τακτική μυστικού διατάγματος σε σχέση με την πολιτική ασφαλείας της Τουρκίας. Τα όσα γράφονται για τη «βίβλο» πολιτικής, που κινείται να εγκριθεί από το Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας, βάσει της οποίας θα

εναρμονίζεται όχι μόνο η τουρκική εξωτερική πολιτική, αλλά και η όποια εσωτερική νομοθεσία. Το διάταγμα είναι σαφές: Κύρια εξωτερική απειλή για την Τουρκία είναι δύο χώρες: Η Ελλάδα και η Συρία! Ως εκ τούτου, καμιά διεθνής συμφωνία ή κατέναντας εσωτερικός νόμος δεν θα ψηφίζεται, αν έρχεται σε αντίθεση με το διάταγμα αυτό, που, όμως, παραμένει ακόμα μυστικό...

ΜΕΧΡΙ ΣΤΙΓΜΗΣ, δεν μπορεί να εκτιμηθεί η ακρίβεια ή η βαρύτητα του δημοσιεύματος της Μιλιέτ, όπως δεν υπάρχει απάντηση στο ερώτημα γιατί «μόνον η Ελλάδα και η Συρία» και όχι, λόγου χάρη, και το Ιράκ, στο έδαφος του οποίου αναπτύσσονται οι «εκκαθαριστικές επιχειρήσεις» κατά των κούρδων μαχητών. Πάντως, μάλλον θα ήταν... «πρόωρο» το σύνθημα «Ελλάς-Συρία συμμαχία», όπως θα έσπευδαν, ίσως, να μας υποδείξουν εθνόφρονες τύπου Βουνάτσου, Ήφαιστου, Σαράντου Καργάκου, κ.λπ. Όχι μόνο γιατί μας τελείωσαν ακόμα και οι... «δόκιμοι σοφιστές» (που απέρχονταν, κάποτε, εκ Συρίας και περί Αντιοχείας ήθελαν να συγγράψουν...), αλλά και γιατί το παλιό δόγμα «συμμαχώ με τον αντίπαλό του αντιπάλου μου» είναι και αυτό ξεπερασμένο.

ΚΑΤΑ ΤΑ ΑΛΛΑ μεγαλύτερο ενδιαφέρον έχουν οι δηλώσεις Ντεμιρέλ τόσο ως προς τα καθ' ημάς, όσο και ως προς τις σχέσεις Τουρκίας - Ευρωπαϊκής Ένωσης: Η Τουρκία, λοιπόν, μετά τη σύνοδο του Λουξεμβούργου, διέκοψε τις πολιτικές της σχέσεις με την Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά όχι και με τις... χώρες-μέλη της Ε.Ε. Αλλά και δηλώνει ότι αν δεν υπάρξει εξέλιξη στις σχέσεις Ε.Ε. - Τουρκίας σε διάστημα έξι μηνών, τότε, «θα μπορούσε ν' αποσύρει» την αίτηση ένταξής της στην Ευρωπαϊκή Ένωση, που εκκρεμεί από το 1987... Η τουρκική διπλωματία το παίζει ωραία: Έχει θυμώσει με την Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά όχι και με τις χώρες-μέλη... «Θα μπορούσε ν' αποσύρει» την αίτηση ένταξής της (όχι «θ' αποσύρει») αν σε έξι μήνες, κ.λπ. Όμως η ίδια η Τουρκία, με την ακραία στάση που κράτησε στο Λουξεμβούργο, δυσχέρανε τη θέση της. Και αυτό, πρώτος και καλύτερος το γνωρίζει ο Μεσούτ Γιλμάζ.

ΞΑΝΑΠΕΣΑΜΕ στα ίδια, ενώ, μόλις χθες, αποχαιρετίσαμε το «γέρο χρόνο», το 1997... «Ω, της αυγής κροκάτη γάζα», χαίρε 1998... Όλα αυτά καταλήγουν σε κάτι απλούστερο: Καλή Χρονιά!

ANTHNΩP

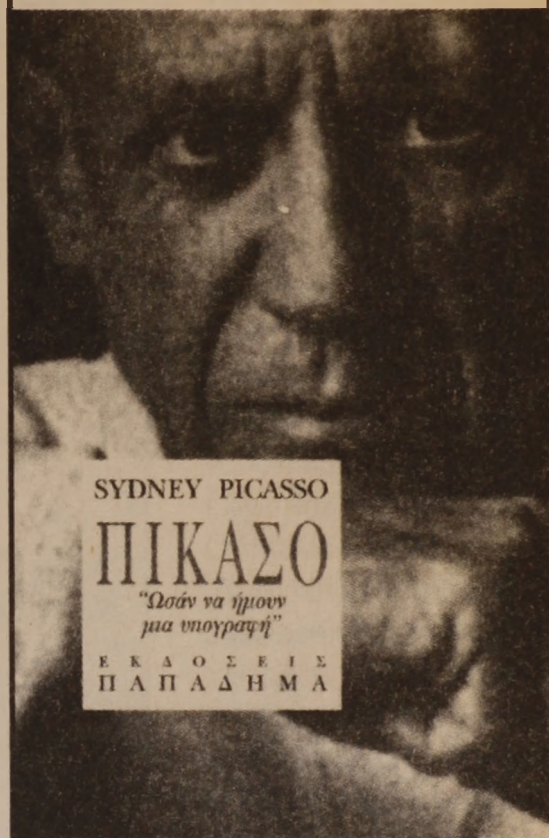
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

Σειρά: ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ

SYDNEY PICASSO

ΠΙΚΑΣΟ

“Ωσάν να ήμουν
μια υπογραφή”

SYDNEY PICASSO
ΠΙΚΑΣΟ
“Ωσάν να ήμουν
μια υπογραφή”
ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ

Μετάφραση
ΣΤΑΥΡΟΣ ΒΛΟΝΤΑΚΗΣ
Φιλολόγος

Με 158 σελίδες
και 32 εικόνες

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ
Προσφορά στον Πολιτισμό
Ιπποκράτους 8 Αθήνα
Τηλ.: 36.27.318

ΤΑ ΚΥΝΙΚΑ ΕΘΙΜΑ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ

Έθιμο τείνει να καταντήσσει η περίθαλψη των αστέγων, των ηλικιωμένων, των δίχως στον ήλιο μοίρα της ελληνικής κοινωνίας αυτές τις γιορτινές ημέρες εκ μέρους των επισήμων. Ένα έθιμο μακάβριο και κυνικό, αν αναλογιστεί κανείς την αδιαφορία, το ρατσισμό και την περιθωριοποίηση που αντιμετωπίζουν κατάμουτρα όλο τον υπόλοιπο χρόνο χιλιάδες συνάνθρωποί μας που επιβιώνουν κάτω από άθλιες συνθήκες. Οι ημέρες των γιορτών αποτελούν την καλύτερη αφορμή για να διατυμπανίσουν τα κανάλια τη φιλανθρωπία τους, για να φτιασιδώσουν οι πολιτικοί το κοινωνικό τους πρόσωπο. Ο δήμαρχος Αθηναίων Δ. Αβραμόπουλος πρόσφερε στους αστέγους στέγη και τροφή. Το υπόλοιπο έτος η δημοτική αστυνομία δεν παύει να τους διώχνει, να τους γκετοποιεί μακριά από το λαμπερό κέντρο της πρωτεύουσας. Ο πρωθυπουργός Κ. Σημίτης προτίμησε να πρωτοτυπήσει καλώντας ομάδα τσιγγάνων στο Μέγαρο Μαξίμου, για να του τραγουδήσουν τα χριστουγεννιάτικα κάλαντα. Ήταν, λέει, ένα έμμεσο μήνυμα για την καταπολέμηση του ρατσισμού. Όσο για τις επιδρομές των ειδικών αστυνομικών δυνάμεων στα τσαντήρια και για τις «κατά λάθος» δολοφονίες τσιγγάνων; Περρασμένα, ξεχασμένα...

Α.Β.

Η ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ ΤΟΥ ΚΕΠΕ ΚΑΙ Ο ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Συνέχεια του άρθρου για το ΕΛΚΕΠΑ, που δημοσιεύτηκε στο προηγούμενο τεύχος μας είναι το κείμενο που ακολουθεί.

Η συγχώνευση, που αναγγέλθηκε, του ΚΕΠΕ (Κέντρο Προγραμματισμού και Ερευνών) με το ΕΛΚΕΠΑ (Ελληνικό Κέντρο Παραγωγικότητας) αποτελεί τη χαριστική βολή όχι μόνο στο ΚΕΠΕ αλλά και σε κάθε δυνατότητα να υπάρξει οικονομικός προγραμματισμός στην Ελλάδα. Ένας οικονομικός προγραμματισμός «ενδεικτικού τύπου», που είναι ο μόνος δυνατός σε μία οικονομία της αγοράς, και που είναι αυτός που υπάρχει σε αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες, όπως η Ολλανδία, η Γαλλία, η Νορβηγία. Για να καταρτιστούν τα Προγράμματα χρειάζεται ένας σημαντικός αριθμός μελετών πάνω στους διαφόρους κλάδους της οικονομίας, πράγμα που είναι πάντοτε ένα μεγάλο κέρδος για τη γνώση μας πάνω στην οικονομία που προγραμματίζει, ανεξάρτητα αν μπορούν να επιτευχθούν ή όχι οι στόχοι του προγράμματος. Άλλωστε η επίτευξη των στόχων δεν μπορεί να επιδιώκεται παρά με κίνητρα και όχι με διοικητικά μέτρα, όπως γίνεται σε προγραμματισμό «αναγκαστικού τύπου» στις κεντρικά προγραμματισμένες «σοσιαλιστικές» οικονομίες.

Το ΚΕΠΕ ιδρύθηκε τον Αύγουστο του 1964, από την κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου, ως συνέχεια του Κέντρου Οικονομικών Μελετών, που ιδρύθηκε το 1960 στην Ακαδημία Αθηνών, από τον Κωνσταντίνο Καραμανλή και τον Ξενοφώντα Ζολώτα και τοποθετήθηκε ως γενικός διευθυντής του ο Αντρέας Παπανδρέου, που κατά παράκληση του πατέρα του είχε μετακαλέσει ο Κ. Καραμανλής από τις ΗΠΑ, όπου ήταν καθηγητής και πρόεδρος του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών στο Πανεπιστήμιο του Μπέρκλεϋ. Όταν ιδρύθηκε το ΚΕΠΕ με πρώτο γεν. διευθυντή τον Γεώργιο Κουτσουμάρη έγιναν μετακλήσεις μερικών σημαντικών, αμερικανών κυρίως, οικονομολόγων, που αργότερα μερικοί πήραν το βραβείο Νόμπελ (Κέννεθ Άρρου, Λ. Κλάιν, Άρθουρ Γκόλντμπεργκ, Θ. Σουλτς, Χ. Λάιμπενστάιν, Μπ. Χίγκινς, Χόλις Τσένερι, Μπ. Γουόρντ, Ραλφ Τάρβεϊ, κ.ά.). Δυστυχώς, δεν μετακλήθηκαν ποτέ ολλανδοί, γάλλοι ή ινδοί οικονομολόγοι, ειδικοί στον προγραμματισμό, ίσως γιατί το ΚΕΠΕ δεν έγινε ποτέ φορέας προγραμματισμού κι έμεινε κυρίως ένα Κέντρο Μελετών. Σημαντικές ήταν από την πρώτη στιγμή

οι εκδόσεις του ΚΕΠΕ, με συγγραφείς τους ξένους καθηγητές που μετακαλούσε. Το πρώτο βιβλίο που εξέδωσε ήταν *Η Στρατηγική Ανάπτυξη της Ελληνικής Οικονομίας* του Ανδρέα Παπανδρέου. Επίσης, πρέπει ν' αναφερθεί ότι στο ΚΕΠΕ εργάστηκαν, ως υπεύθυνοι ή ως βοηθοί ερευνών, πολλοί νέοι οικονομολόγοι, που αργότερα εντάχθηκαν στο διδακτικό προσωπικό των πανεπιστημίων, έχοντας όμως αποκτήσει σημαντική ερευνητική εμπειρία, ενώ την ίδια εποχή ήταν εξαιρετικά δραστήρια, στελεχωμένα κι αυτά με νέους επιστήμονες, τα Τμήματα Ερευνών στην Τράπεζα Ελλάδος, με ιδρυτή τον Ξεν. Ζολώτα και στην Αγροτική Τράπεζα με ιδρυτή τον Αδαμάντιο Πεπελάση.

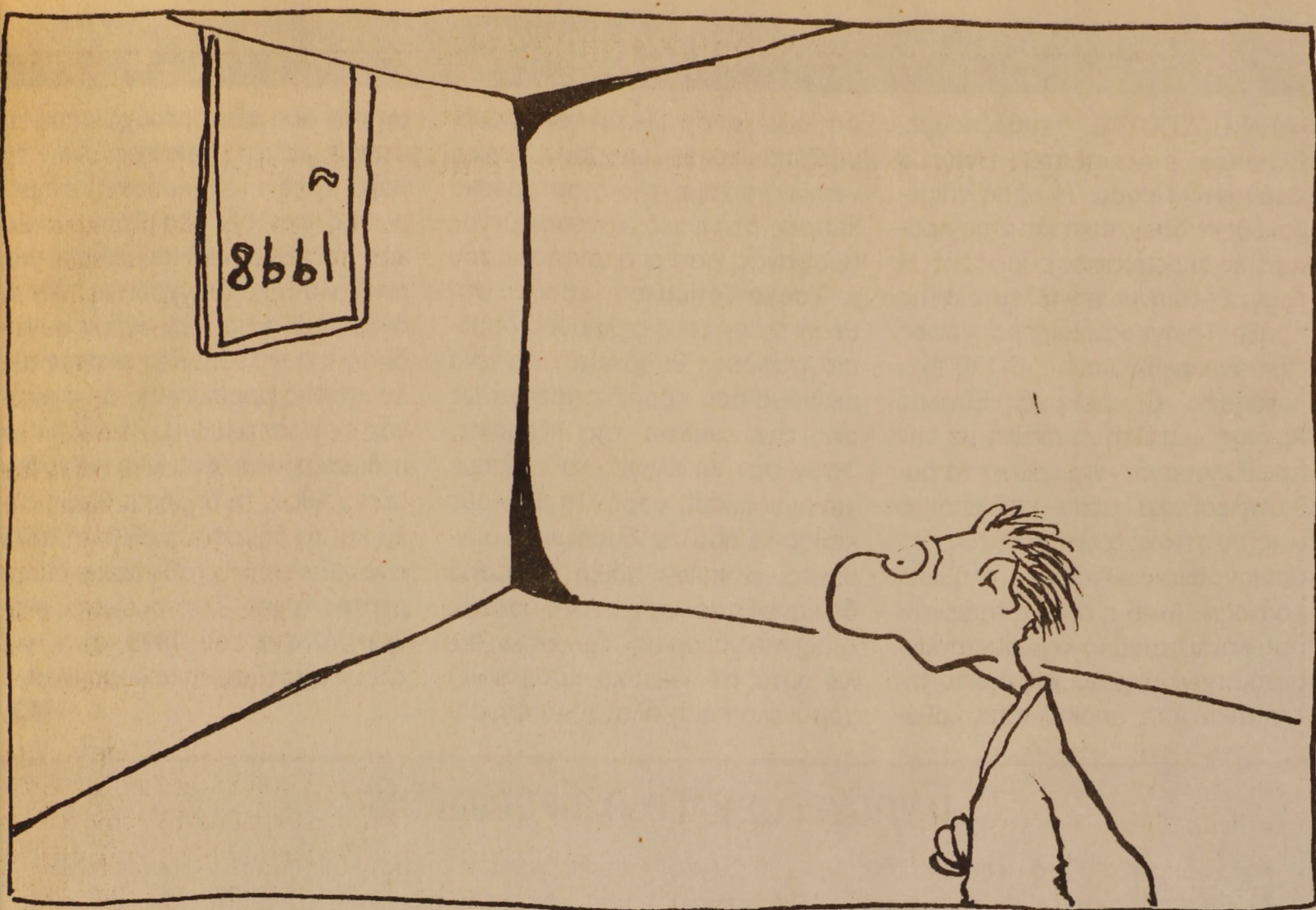
Η στρατιωτική δικτατορία προσπάθησε να χρησιμοποιήσει το ΚΕΠΕ δι' ιδίων όφελος, με ερευνητές που είχαν διοριστεί εκεί από τις προ-δικτατορικές κυβερνήσεις. Συντάχθηκε, μάλιστα, κι ένα Δεκαπενταετές Πρόγραμμα, που από καθαρά τεχνική άποψη ήταν αξιόλογο. Βέβαια, το ΚΕΠΕ έπαυσε να είναι ένας ζωντανός οργανισμός για τη ζύμωση ιδεών και τη διαμόρφωση επισημονικών απόψεων πάνω στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη της χώρας. Άρχισε, έτσι, η υποβάθμιση και η κατάρρευση του ΚΕΠΕ, που δυστυχώς συνεχίστηκε και μετά την πτώση της χούντας, τόσο με την κυβέρνηση της Ν.Δ. όσο και μ' αυτή του ΠΑΣΟΚ. Είναι μάλιστα, απορίας άξιο πώς ο ιδρυτής του ΚΕΠΕ, που ήξερε πολύ καλά τη σημασία του προγραμματισμού, το άφησε, όταν έγινε πρωθυπουργός, να φθίνει, βάζοντας επικεφαλής πρόσωπα που δεν είχαν τις απαιτούμενες γνώσεις για τον προγραμματισμό και το απαιτούμενο κύρος. Το ΚΕΠΕ συνέχισε να υπάρχει και να κάνει και εκδόσεις, αλλά σαφώς υπολειπόμενος, ενώ υπήρχε και υπάρχει η ανάγκη για ένα ρωμαλέο Κέντρο Προγραμματισμού. Αντί να γίνει αυτή η αναβάθμιση, καταργείται κυρίως ως δυνατότητα, συγχωνευόμενο με ένα άλλο κέντρο, το ΕΛΚΕΠΑ, που ο ρόλος του δεν είναι να κάνει έρευνα ή να προγραμματίζει. Έχουμε και σ' αυτό μια παγκόσμια πρωτιά: μια κυβέρνηση που θέλει να είναι σοσιαλιστική και αριστερή (ή έστω κεντρο-αριστερή) να καταργεί, έμμεσα, ένα Κέντρο Προγραμματισμού, που ήθελε απλώς αναζωογόνηση, κατά το «πονάει κεφάλι, κόβει κεφάλι».

Σπύλιος Παπασπηλιόπουλος

ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ Ή ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΨΥΡΡΗ;

Τα τελευταία χρόνια η ανάπλαση του αθηναϊκού κέντρου και των παραδοσιακών γειτονιών του ισοδυναμεί με υπέρμετρη επέκταση των χρήσεων αναψυχής, εις βάρος φυσικά των περιοχών κατοικίας. Η γειτονιά του Ψυρρή αποτελεί ένα από τα χαρακτηριστικά παραδείγματα. Η ανεξέλεγκτη παροχή αδειών καταστημάτων αναψυχής έχει μετατρέψει μία από τις τελευταίες παραδοσιακές συνοικίες της Αθήνας σε ζώνη διασκέδασης. Η ανάπλαση δημιούργησε σιγά-σιγά γραφικές «νησίδες» -πλην όμως άδειες από κατοίκους- στην καρδιά της πρωτεύουσας. Σ' αντίθεση, φυσικά, με τις επιδιώξεις του Ρυθμιστικού Σχεδίου της Αθήνας. Ενόψει του υπό έκδοση Προεδρικού Διατάγματος για την περιοχή του Ψυρρή, ο Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Διπλωματούχων Ανωτάτων Σχολών (ΣΑΔΑΣ) και η Πανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων με ανακοίνωσή τους τονίζουν: «Η ποιοτική αυτή αναβάθμιση δεν συμβαδίζει με τη μονόπλευρη και υπέρμετρη επέκταση των χρήσεων αναψυχής (...) θα πρέπει να περιλάμβανε μεταξύ των άλλων και την αναβάθμιση της κατοικίας, την υποστήριξη της παραδοσιακής βιοτεχνίας κ.λπ.»

Λ.Β.

ΠΑΛΑΙΑ ΜΑΤΙΑ

θλιωμένα και το 1998. Ο βαρύν χειμώνας και οι χαμηλές θερμοκρασίες πρόλαβαν να τους εξολοθρεύσουν. Σε Ρουμανία, Πολωνία και Ρωσία ο αριθμός των νεκρών από το ψύχος ξεπέρασε τους 100...

- Στην επαρχία Τσιάπας του νότιου Μεξικό 45 ινδιάνοι δεν πρόλαβαν να γιορτάσουν τον τέταρτο χρόνο από τη ζαπατίστικη εξέγερση. Στις 22/12, 70 χιλιόμετρα βορειοανατολικά του Σαν Κριστομπάλ ντε Λας Κάσας, ένοπλη ομάδα του κυβερνώντος κόμματος PRI επιτέθηκε σκοτώνοντας 45 και τραυματίζοντας εκατοντάδες Ινδιάνους της φυλής Λας Αμπέχας, που υποστηρίζουν τους Ζαπατίστας. Σύμφωνα με ανακοίνωση της αυτόνομης κυβέρνησης των ανταρτών, πρόκειται για την χειρότερη σφαγή στην Τσιάπας μετά την ένοπλη εξέγερση του 1994.
- Στη Λυών της Γαλλίας δύο νέοι δεν πρόλαβαν

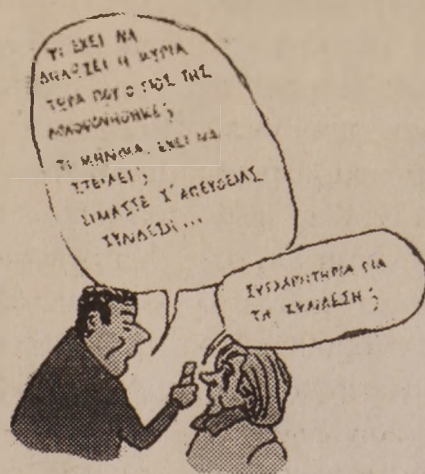
- Εκατοντάδες άστεγοι της Ανατολικής Ευρώπης δεν πρόλαβαν να ζήσουν εξα-

να ζήσουν περιθωριοποιημένα στα προάστια της πόλης και το 1998. Η αστυνομική βαρβαρότητα πρόλαβε να τους εξολοθρεύσει. Η σκληρή γλώσσα που χρησιμοποίησε ο σοσιαλιστής υπουργός Δημ. Τάξης για να καταδικάσει τα περιστατικά προσπάθησε απλώς να δικαιολογήσει τα αδικαιολόγητα. Τα πολυήμερα επεισόδια στο κέντρο και τα προάστια της πόλης, αλλά και η βουβή πορεία αρκετών χιλιάδων πολιτών ήταν το πραγματικό μνημόσυνο για τους δύο νέους. Ός εδώ όλα πάνε καλά...

- Ο Γιώργος Μπαλάφας και ο Επαμεινώνδας Σκυφτούλης, έπειτα από πολύχρονες δικαστικές διώξεις, θα μπορέσουν επιτέλους το 1998 να ζήσουν «ελεύθεροι». Όσο ελεύθεροι ζούμε όλοι μας. Αναζητούνται ήδη νέοι συνήθεις ύποπτοι για την ερχόμενη δεκαετία...

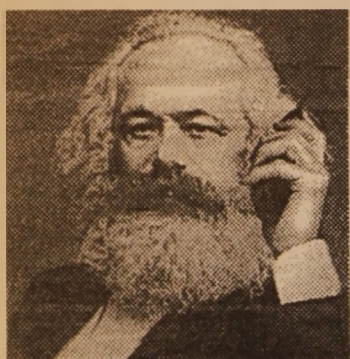
- Κλείνουμε την πρώτη περιήγησή μας στο 1998 μ' ένα μαγικό, αστρονομικό ποσό.
- Επτά δισ. δολάρια.
- Τόσα διέθεσαν οι Ηνωμένες Πολιτείες για «την πάταξη της τρομοκρατίας» μέσα στο 1997.
- Ευτυχισμένος ο καινούργιος χρόνος!

Λ.Β.

Από την ιταλική σατιρική εφημερίδα Boxer.

Η ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ ΩΣ ΟΙΚΕΙΟΠΟΙΗΣΗ

Η διαφήμιση δουλεύει τελευταία με τρόπο αδηφάγο. Οικειοποιούμενη εικόνες και πρόσωπα, διογκώνει την επιρροή της. Από τον Γκορμπασόφ στην Pizza Hut μέχρι το μοντάζ του Μαρξ με το κινητό από την ιταλική εταιρεία Omnitel ο σκοπός του μηνύματος, παραμένει ενιαίος: Η αύξηση των πωλήσεων του οποιουδήποτε προϊόντος. Οι δέκτες καθισμένοι στις πολυθρόνες μπροστά απ' το τηλεοπτικό κουτί, πηγμένοι με το ΙΧ τους στην κίνηση και περικυκλωμένοι από διαφημιστικές γιγαντοαφίσες δεν ντρέπονται πλέον να δυσανασχετήσουν. Πορτραίτα, σύμβολα, σλόγκαν. Η μηχανή της διαφήμισης δεν παύει να παράγει ανάγκες, να οικειοποιείται εικόνες, να αναζητεί το μεγαλύτερο κομμάτι από την πίτα του αγοραστικού κοινού. Κάθε διαφημιστική εικόνα είναι ικανή να ξαφνιάσει, να τραβήξει την προσοχή και στη συνέχεια με τη σειρά της να ξεχαστεί. Γι' αυτό ας πούμε στους κομμουνιστές να μην ανησυχούν και κυρίως να μην εξοργίζονται με τον τελευταίο ηγέτη της Σοβιετικής Ένωσης και τη διαφημιστική καριέρα του. Άλλωστε σε 10 χρόνια ποιος θα θυμάται τον κύριο Περεστρόικα που αμάρτησε για την οικονομική ενίσχυση του ινστιτούτου του...

Λ.Β.

ΟΙΩΝΟΙ ΔΥΣΟΙΩΝΟΙ

«ΔΕΝ ΒΛΕΠΟΥΜΕ ό,τι βλέπουμε, βλέπουμε ό,τι είμαστε», έλεγε ο Φερνάντο Πεσόα. Η ρήση επιβεβαιώθηκε δραματικά κατά τις πρόσφατες αεροπορικές συμφορές: Η τραγωδία διήνυε την τελευταία της πράξη. Το ουκρανικό αεροσκάφος έχει ανευρεθεί και το C-130 έχει καταπέσει. Ο υπουργός Εθνικής Αμύνης, μετά τη σύσκεψη με τον πρωθυπουργό, ενημερώνει τα ραδιοτηλεοπτικά μέσα και απαντά στις πιεστικές ερωτήσεις των δημοσιογράφων «Υπάρχει, αλήθεια, κράτος;». Αυτή η εικόνα της έντασης κάνει το γύρο του συνταραγμένου πανελλήνιου. Αίφνης το τηλεοπτικό μάτι αποκαλύπτει καθα-

ρά (όσο και αμείλικτα) τον υπουργό Τύπου και τον υπουργό Συγκοινωνιών να χαμογελούν αυτάρεσκα εμπρός στο φακό ικανοποιημένοι, προφανώς γιατί οι απαντήσεις του κ. Τσοχατζόπουλου «έβαζαν στη θέση τους» τους οχληρούς δημοσιογράφους. Επρόκειτο για ένα μειδίαμα που πρόδιδε πασιφανώς όλη την ευήθεια της εξουσίας. Ήταν σαν να έλεγε «καθαρίσαμε για μια ακόμη φορά. Τη βγάλαμε καθαρή παρά τις δυσοίωνες συνθήκες. Η πανελλαδική συμφορά δεν άγγιξε το κύρος της κρατικής (μας) παχυδερμίας». Δεν ξέρω, αλλά αυτό (το ιδιωτικό προφανώς) χαμόγελο και η αλαζονική έκφρα-

ση των δύο αξιωματούχων που τη στιγμή εκείνη διεκπεραίωναν το βαρύ έργο της (δημόσιας) ενημέρωσης, φάνταξε στα μάτια μου ως κάτι το εξαιρετικά σημαδιακό και αποκαλυπτικό συγχρόνως. Αν οι άνθρωποι αυτοί δεν έχουν συνείδηση της τηλεοπτικής εικόνας αλλά και της προσωπικής τους εικόνας εν γένει μέσω των ΜΜΕ, κι αν ενδιαφέρονται τόσο λίγο για το δημόσιο ήθος, τη δημόσια θλίψη αλλά και τη δημόσια αισθητική, τότε είναι άξιοι της πιο άθλιας και δυσάρεστης τύχης. Τότε οι οιωνοί, ενόψει μάλιστα του 1998, είναι για όλους μας εξαιρετικά δυσοίωνοι...

Μ.Σ.

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΚΑΙ Ο «ΧΟΙΡΟΒΟΣΚΟΣ»!

Γύρω στη 1.00 το μεσημέρι στις 18.12.97, λίγες ώρες μετά την εξαφάνιση και τη σχεδόν βέβαιη συντριβή του ουκρανικού αεροπλάνου, ο υπουργός Αν. Μαντέλης σήκωσε το χέρι μπροστά στις τηλεοράσεις και έδειξε τον «υπεύθυνο». «Ιδού! Ο κοινοτάρχης Περαίας».

Την ίδια μέρα, ο γνωστός «χοιροβοσκός», συντονισμένος πολιτικά, ηθικά και ψυχικά με τον υπουργό, ανακοίνωνε από τα ερτζιανά το οικογενειακό τηλεφώνου του κοινοτάρχη ώστε να τον λούσουν με κατάρες!

Πρόκειται για μια αναμφισβήτητη σύμπτωση, ταύτιση πολιτικού ήθους και πολιτικού(;) ψυχισμού. Ανεξαρτήτως ακαδημαϊκού λούστρου, θώκων και περιβεβλημένου ύφους, αυτό που απολύτως ταυτίζεται είναι ακριβώς ο ψυχισμός. Όποιος χαρακτηρίσμός και αν του αποδοθεί, θα είναι άδικος. Για το χαρακτηρισμό! Και, αναλόγως, δεν μπορεί να είναι τυχαία η ένθερμη υποστήριξη του Κ. Σημίτη από τον Γ. Κουρή της Αυριανής.

Αλλά καλά θα κάνουμε να θυμόμαστε όλοι ότι σε τέτοιου είδους υποστρώματα ψυχισμού στηρίχτηκαν πράξεις και συμπεριφορές που η ανθρωπότητα αντιμετώπισε διά της Νυρεμβέργης...

Την ίδια μέρα το απόγευμα, στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας η «ταμειακή ανθρωπομηχανή» απαριθμούσε τα σωστικά μέσα. Ούτε που πέρασε από το μυαλό του πρωθυπουργού ότι όφειλε αυτοστιγμεί να ξαποστείλει με τις κλωτσιές τον υπουργό του. Όχι για λόγους πολιτικούς ή παραλείψεις ενεργειών. Αλλά, μόνο και μόνο, στο όνομα της εξημέρωσης ενός από τα ζώα αυτού του πλανήτη!

Και πόσον άθλιο το θέαμα και ακρόαμα της ηλεκτρονικής «δημοσιογραφίας»! Ιδίως αυτής των

ατσαλάκωτων, πλαστικοποιημένων «ανδροειδών», που -αποκαλυπτόμενοι- επέλεξαν τον «χοιροβοσκό» ως συνομιλητή!

ΥΓ1. Αυτό είναι ένα κείμενο οργής και ασυγκράτητης αηδίας. Αλλά και απελπισίας: διότι οι καταστάσεις και οι συμπεριφορές είναι πάγιες, γενικευμένες και εν τέλει αποδεκτές από το μεγαλύτερο μέρος του ελληνικού λαού. Η ιστορία όμως καταγράφει: «Τοιούτοι έπρεπον αυτοίς Αρχιερείς». Και η Δημοκρατία είναι σκληρό και δίκαιο πολίτευμα. Διότι τιμωρεί αυτεπιστρόφως τους πολλούς.

ΥΓ2. Λίγες μέρες μετά και ενώ τη σκυτάλη των υπουργικών «καταγγελιών» σε βάρος των κατοίκων της Περαίας είχε παραλάβει το απόλυτο πολιτικό τίποτε, ο «Κλαίει Όταν Τον Διώχνουν Από Το Υπουργείο» Καστανίδης, ο διάδοχός του Αν. Μαντέλης, προσπαθώντας να διαγράψει την αρχική βαρβαρότητα, «εξομολογούνταν» ότι «όλα είναι διάτρητα στους καίριους τομείς ευθύνης του υπουργείου του». Και βεβαίως είναι εκατομμύρια φορές πιο αξιόπιστος ο μεταφέρων την «εξομολόγηση» στη χριστουγεννιάτικη Καθημερινή Κ.Ι. Αγγελόπουλος.

ΥΓ3. Ταχύτατα αποδείχτηκαν ανατριχιαστικά ψεύδη τα περί ευθυνών της Περαίας. Όχι μόνον για όσους στοιχειωδώς γνωρίζουν περί απαλλοτριώσεων και κατασκευών, για τους οποίους τα ψεύδη ήσαν κατάφωρα και αυτόφωρα, αλλά και για πάντα ανίδεο αρκεί πλέον η κατηγορηματική διαβεβαίωση του προέδρου κ. Τσουμπέλη, αρμοδιότατου λόγω αντικειμένου, ότι ακόμη κι αν σήμερα ξεκινούσαν, άνευ αντιδράσεων, όλες οι εργασίες δεν θα υπήρχε ραντάρ στη Θεσσαλονίκη μέσα στο 1998.

Κ.Χ.

ΕΝΑ ΠΑΙΔΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΟΥ ΑΝΔΡΕΑ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΦΛΟΥΡΙ ΤΗΣ ΠΙΤΑΣ

Στο αρχείο του μαθητικού περιοδικού Ο Αθηναίος του Κολλεγίου Αθηνών, στο φύλλο της 31.1.1933, ανακαλύψαμε αφήγημα του δεκατριάχρονου -τότε- Ανδρέα Παπανδρέου για το πρωτοχρονιάτικο φλουρί. Το δημοσιεύουμε αναζητώντας όχι τόσο τις ανησυχίες του μικρού Ανδρέα αλλά τους λόγους για τους οποίους, στη συνέχεια, το φλουρί από τις πίτες των κομματικών οργανώσεων έπεφτε πάντοτε στον μεγάλο Αρχηγό. Καλή χρονιά!

Η ΑΓΩΝΙΑ

Παραμονή Πρωτοχρονιάς. Το σπίτι είναι σιγουρισμένο, το κάθε τι είναι στη θέση του. Λάμπει ολόκληρο από καθαριότητα και μοσχοβολάει από τα γλυκά. Τα πρόσωπα όλων έχουν φορέσει την πιο φαιδρή φορεσιά τους, την χαρούμενη.

Ο Τώνης και ο Τάκης, δυο χαριτωμένα παχουλά αγοράκια, μπαινοβγαίνουν στο πλούσιο σπίτι του παππού, περιμένοντας μ' αγωνία τον ερχομό της νύχτας και μαζί και το κόψιμο της Βασιλόπιττας.

Κανένα παιχνίδι δεν τους ευχαριστεί τώρα. Κανένας φίλος τους δεν τους έκαμε εντύπωση καμιά. Η μόνη ευχαρίστησις,

που αισθάνονταν ήταν να τριγυρνούν στο τραπέζι το καλοστρωμένο που ήταν απάνω το ευλογημένο αυτό ψωμί, και να κουβεντιάζουν μαζί του. Καθένας ήθελε το νόμισμα για τον εαυτό του.

— Παππού, πότε θα κόψουμε τη Βασιλόπιττα, έλεγε με μια φωνή χαριτωμένη το μεγαλύτερο, ο Τώνης.

— Παππού, θα πέσει σε μένα το νόμισμα; έλεγε με μια φωνή παρακλητική ο Τάκης, το χαριτωμένο μικρό αγοράκι.

Κι ο παππούς πρόσεχε να ικανοποιήσει και τους δυο στις ερωτήσεις τους, γιατί αλλοίμονο αν δεν πρόσεχε σ' αυτό!

Η ημέρα αργοπεθαίνει, δίνοντας σιγά σιγά τη σειρά της στη μαυροφόρα νύχτα. Το γραμμόφωνο τραγουδάει τον άη-Βασίλη και μαζί και τα παιδιά.

... Σκοτείνιασε. Όλοι οι συγγενείς έχουν μαζευνεί στο σπίτι του παππού και κάθονται γύρω από το πλούσιο τραπέζι. Τρώνε με χαρά τα καλομαγειρεμένα και μυρωδάτα φαγητά. Σιγά σιγά όλοι χορταίνουν και σηκώνονται όλα για να ψάλλουν τώρα απάνω στο τραπέζι τη Βασιλόπιττα. Τα μικρά, με τα μάτια ολάνοιχτα από χαρά, αρχίζουν να χτυπούν τα χεράκια τους και να βγάζουν

χαρούμενες φωνούλες. Ο Παππούς αρχίζει να κόβει τη Βασιλόπιττα.

— Του μπαμπά... της μαμάς... της... του... του Τώνη. Ο Τάκης αρπάζει το κομμάτι του Τώνη πρωτύτερα απ' αυτόν και το ψάχνει. «Τίποτα» φωνάζει του Τώνη. Ο Τάκης το αρπάζει: πριν προφθάσει ο Τώνης να του το πάρει και το ψάχνει.

Τα μάτια του βουρκώνουν και το παράπονο απλώνεται στο πρόσωπό του. Κατορθώνει όμως να κρατήσει τα δάκρυά του, γιατί θέλει να ιδεί πού θα πέσει το αφιλότιμο νόμισμα. Και να! στο τελευταίο κομμάτι, στο κομμάτι της υπηρετριάς βρίσκεται μέσα. Θυμωμένοι και οι δυο αρχίζουν να μη θέλουν πια την καλή τους Κατίνα, που τους πήρε το νόμισμα. Είναι ανάγκη να επέμβει ο μπαμπάς τους για να μη χειροτερέψει η κατάσταση. Και με λίγα λογάκια γλυκά κατορθώνει να τους καθησυχάσει, λέγοντάς τους: Ότι ο άη-Βασίλης θα τους έφερνε το βράδυ στα κρεβατάκια τους τα καλύτερα δώρα και παιχνίδια.

Και τα παιδιά, ικανοποιημένα πια, πηγαίνουν στα κρεβατάκια τους τα καλά, που εύρισκαν τόσα δώρα το πρωί.

Α. Γ. Παπανδρέου

ΤΟ ΑΝΤΙ

ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΟ ΣΤΟΝ ΡΗΓΑ ΦΕΡΑΙΟ

Συμπληρώνονται 200 χρόνια από την εκτέλεση του Ρήγα και των συντρόφων του.

«Οκτώ Γραικοί οι οποίοι εζήτουν ησύχως τα αρμόδια μέσα του να φωτίσωσι και από τον ζυγόν της δουλείας να ελευθερώσωσι τους ίδιους ομογενείς...» (Α. Κοραΐς): Ρήγας Βελεστινλής, Ευστράτιος Αργέντης, Δημήτριος Νικολίδης, Αντώνιος Κορωνιός, Ιωάννης Καρατζάς, Θεοχάρης Γεωργίου Τουρούτζιας, Ιωάννης Εμμανουήλ, Παναγιώτης Εμμανουήλ.

Ήδη άρχισαν οι πρώτες επετειακές εκδηλώσεις: ένα συνέδριο στη γενέτειρα του Ρήγα, στο Βελεστίνο· μια ημερίδα σχετικά με τη Χάρτα του Ρήγα, στην Κοζάνη·

ένα συνέδριο στην πόλη της σύλληψης του Ρήγα, στην Τεργέστη. Και είναι βέβαιο ότι θα ακολουθήσουν και πολλές άλλες.

Το Αντί, θέλοντας να συμβάλει στις εκδηλώσεις τιμής και μνήμης «για τον Ρήγα» προετοιμάζει εδώ και καιρό ένα ειδικό αφιέρωμα, το επόμενο τεύχος Νο 652, που θα κυκλοφορήσει στις 16

Ιανουαρίου '98. Για τη δημιουργία του συνεργάστηκαν οι: Φίλιππος Ηλιού, Βάσια Καρκαγιάννη-Καραμπελιά, Πασχάλης Κιτρομηλίδης, Αριστόβουλος Μάνεσης, Νάντια Ντάνοβα, Αλέξανδρος Ξύδης, Βασίλης Παναγιωτόπουλος, Πηνελόπη Στάθη, Γρηγόρης Στάθης, Άννα Ταμπάκη, Σερμπάν Τανασόκα, Σλάβενκο Τέρζιτς, Σοφιανός Χρυσοστομίδης, κ.ά.

Θεοίος εχούθεα συλλογή, συλλογή, πηγα.

Ο εκσυγχρονισμός του κ. Σημίτη φαίνεται να πνέει τα λοίσθια. Αρνείται τον κοινοβουλευτικό διάλογο με τον αρχηγό της αξιωματικής αντιπολίτευσης, περιμένει το κλείσιμο της συζητήσεως για να τον κατακεραυνώσει, ανασύρει επιχειρήματα του εμφυλίου πολέμου –λες και η δική του παράταξη ήταν αμέτοχη τότε στον άγριο αντικομμουνισμό– και γενικώς μοιάζει ανασφαλής. Και διαγράφει βουλευτές επειδή τόλμησαν να μην ψηφίσουν κάποια κονδύλια του προϋπολογισμού. Πρόκειται για μια πρωτοφανή αντικοινοβουλευτική πράξη, για μια σαφώς αντισυνταγματική και αντιδημοκρατική πρακτική – άγνωστη σε κάθε πολιτισμένη χώ-

ρα. Με τον κ. Βασίλη Κεδίκογλου προσπαθήσαμε να διερευνήσουμε αυτή την πρακτική. Όμως γενική είναι η αίσθηση πως, αν τα πράγματα στην οικονομία δεν βελτιωθούν –που δεν θα βελτιωθούν– το καμπανάκι για τον τελευταίο γύρο του κ. Σημίτη έχει ήδη χτυπήσει. Με μειωμένη τη δύναμη της Κ.Ο. στους 159 βουλευτές, ο κ. Σημίτης εξαρτά πλέον την πρωθυπουργία του από τους διαφωνούντες. Ο κίνδυνος απώλειας των επόμενων εκλογών ενδέχεται να γίνει ορατός και να προκαλέσει ανασφάλεια στο σύνολο της Κ.Ο. Θα πρόκειται για τον ίδιο κίνδυνο που έφερε τον κ. Σημίτη στην εξουσία και που τώρα μπορεί να τον αποκαθλώσει.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΕΔΙΚΟΓΛΟΥ

Αντισυνταγματική η απόφαση του κ. Σημίτη

συνέντευξη στον Απόστολο Διαμαντή

• *Κύριε Κεδίκογλου, γιατί δεν συμμορφωθήκατε με την εντολή του πρωθυπουργού να μην υπάρξουν διαφοροποιήσεις στην ψήφιση του προϋπολογισμού;*

– Δεν μπορούσε να απαιτήσει να ψηφιστούν όλα τα κονδύλια ως έχουν. Διότι, τότε, πού είναι το συνταγματικό δικαίωμα της Βουλής να διαμορφώνει τον προϋπολογισμό; Είναι στην εξουσία του πρωθυπουργού να διατάξει να μην ελεγχθεί ο προϋπολογισμός; Αν το έλεγε, θα ήταν εκτός κοινοβουλευτικής τάξεως.

• *Μπορεί να μην το είπε έτσι ακριβώς, αλλά το υπενόησε σαφώς.*

– Αν το υπενόησε έκανε λάθος. Και αυτό δεν είναι ΠΑΣΟΚ – εμείς είμαστε ΠΑΣΟΚ. Άλλωστε η βασική παρατήρησή του προς την αντιπολίτευση ήταν πως δεν είχε συγκεκριμένες εναλλακτικές προτάσεις. Λοιπόν, εγώ είχα τέτοιες προτάσεις και τις υπέβαλα. Αλλά δεν πήρα απάντηση. Πήρα στοιχεία από τη Στατιστική Υπηρεσία, συνεργάστηκα με επιστήμονες από το Πάντειο Πανεπιστήμιο και διαμόρφωσα μία συγκεκριμένη πρόταση: Να δοθούν κίνητρα για απασχόληση, για ανάπτυξη της οικονομίας, να ξεφύγουμε από το μονόδρομο της φορολογίας. Είμαστε χώρα γεωργική και δεν έχουμε ντομάτες ή πρόβειο κρέας. Καταργούμε τις επιχορηγή-

σεις στη γεωργία, μειώνουμε τις επιδοτήσεις επιτοκίου – πώς θα μείνει ο κόσμος στη γεωργία όταν εξαφανίζεις τα σχετικά κονδύλια; Έτσι δεν συμβάλλεις στην ανάπτυξη και μεγαλώνεις την απόσταση απ' την Ε.Ε.

• *Μα δεν είναι μόνον αυτό. Πρέπει να μειωθούν οι δημόσιες δαπάνες και να γίνει σωστή κατανομή των κονδυλίων για τα μεγάλα έργα.*

– Ασφαλώς. Και ξέρετε τι έγινε με τις ιδιωτικές εταιρείες που πήραν τα έργα; Έγινε αυτή η αποικιοκρατική σύμβαση – με τον γ. Γείτονα και τον γ. Ρωμαίο – με το «Αττικό Μετρό», την Εγνατία Οδό κ.λπ., εισέπραξαν από την αρχή του χρόνου τεράστια ποσά – κάπου 60 δισ. πήρε το «Αττικό Μετρό» για όλο το '97. Και τι τα κάνανε; Τα κατέθεσαν στην Εμπορική. Το ίδιο και η Εγνατία, περίπου 80 δισ. πήρε. Το ίδιο κάνουν και οι Νομαρχίες. Μα έτσι δίνεις νέο χρήμα στην αγορά, τροφοδοτείς τον πληθωρισμό. Έπρεπε να δοθούν τμηματικά, ανάλογα με την πρόοδο των έργων.

• *Γιατί γίνονται όλα αυτά; Γιατί κάνουν υδροηλεκτρικό σταθμό στη Φλώρινα με υπερτιμημένο ρεύμα;*

– Κάνουν αφυπολογίστες κινήσεις, ασχεδίαστες. Είναι δυνατόν να έρχεται το αέριο από τη Βουλγαρία και ο αγωγός να αρ-

χίζει από την Αθήνα και να πηγαίνει προς το Βορρά; Ξεκινάς από την Κομοτηνή, δίνεις στην Καβάλα, στη Θεσσαλονίκη – δαπανάς και παίρνεις αγαθό. Επτακόσια διαχαλάσαμε. Γιατί το κάνουν; Ξέρω γω; Διότι έτσι συμφέρει τους εργολάβους, διότι δεν έχουν μυαλό, διότι παίρνουν μίζες – κάτι απ' αυτά.

ΘΕΛΟΥΝ ΤΟΝ ΒΟΥΛΕΥΤΗ «ΓΙΕΣ ΜΑΝ»

• *Και εσείς πώς αντιδράσατε;*

– Είπα: Επιφυλάσσομαι στη διαχείριση των δημοσίων επενδύσεων και δεν ψηφίζω –όχι καταψηφίζω– τα κονδύλια του υπουργείου Γεωργίας και το κονδύλιο των δημοσίων επενδύσεων του υπουργείου Αμύνης. Διότι δεν συμπεριέλαβαν μία ελάχιστη δαπάνη για χάρτες. Λοιπόν, τους υπέβαλα συγκεκριμένες προτάσεις, αλλά αυτοί αγρόν ηγόρασαν. Και έρχονται και λένε σε διαγράψω. Δηλαδή, ο βουλευτής τι ρόλο παίζει; Να μιλάει, να παρακολουθεί τις συνεδριάσεις, να έχει άποψη και μετά να είναι ένας απλός «γιες μαν»; Δεν θα έχει δικίο μετά ο κόσμος να τον ρωτήσει: Τι ρόλο παίζεις εσύ; Διακοσμητικό; Αυτή η αντίληψη για τον βουλευτή δεν έχει καμία σχέση με το ΠΑΣΟΚ.

• *Η απόφαση του κ. Σημίτη, να σας διαγράψει από την Κ.Ο., δεν έρχεται σε πλήρη αντίθεση με το πνεύμα του*

Συντάγματος; Δεν είναι μια ουσιαστικώς αντικοινοβουλευτική πράξη;

— Είναι. Όταν απαιτείς να ψηφίσω, χωρίς άλλη επιλογή, όλο τον προϋπολογισμό ως έχει, αρνείσαι τη συζήτηση στη Βουλή. Αρνείσαι το δικαίωμα της Βουλής να διαμορφώσει τον προϋπολογισμό.

• Υπάρχει έλλειψη κοινοβουλευτικής παιδείας. Κάθε διαφοροποίηση, ακόμη και η πιο μικρή, θεωρείται περίπου αποστασία. Μα έτσι δεν υπάρχει κοινοβούλιο. Γιατί να συνέρχεται; Θα μπορούσαν μια χαρά οι αρχηγοί να δίνουν πριν από τη συνεδρίαση τον αριθμό των βουλευτών τους στον Κακλαμάνη και αυτός να βγάζει επιτόπου το αποτέλεσμα. Δι' αλληλογραφίας.

— Όταν αλλάζεις παράταξη αυτό είναι αποστασία, όταν αλλάζεις κοινωνική αντίληψη — από τη δεξιά στο ΠΑΣΟΚ ή αντίστροφα. Εδώ όμως δεν έχουμε τέτοια περίπτωση. Ο κ. Σημίτης λέει στην ουσία: «L'etat c'est moi. Le parti c'est moi». Όχι, κύριε.

• Δικό του είναι το κόμμα, αυτός αποφασίζει.

— Δεν είναι έτσι. Έκανε και ο Παπανδρέου κάποιες αυθαιρεσίες, αλλά τότε το κόμμα γινόταν από την αρχή. Έπρεπε τότε να ξεκαθαρίσουν κάποια πράγματα. Ο κ. Σημίτης πήρε ένα κόμμα ενιαίο και δημοκρατικά οργανωμένο. Δεν του επιτρέπονται αυθαιρεσίες. Ο προϋπολογισμός πρέπει να κουβεντιάζεται αναλυτικά και στο κόμμα και στη Βουλή. Ο Παπανδρέου είχε ένα άτυπο πολιτικό όργανο για τον προϋπολογισμό. Μας φώναζε και μας ρωτούσε. Και διαμορφώναμε από κοινού.

• Πώς θα πορευθεί ο κ. Σημίτης; Είναι πλέον υποχρεωμένος να αντιμετωπίσει με τον ίδιο τρόπο και άλλες σοβαρότερες ίσως διαφωνίες. Διότι αν αύριο βγει ο Αρσένης ή ο Παπαθεμελής και τον πουν ενδοτικό θα πρέπει να τους διαγράψει. Αλλιώς θα είναι ανακόλουθος. Νομίζω πως δεν υπάρχει αίσθηση ασφάλειας πλέον στην ηγετική ομάδα.

— Η σκέψη σας αυτή είναι στο μυαλό και των συντρόφων μας στο κόμμα και των συναδέλφων μας. Ότι δηλαδή η απόφαση αυτή είναι αντικανονική και οδηγεί σε αδιέξοδο. Διότι ζήτησε μεν να ψηφιστεί ο προϋπολογισμός στο σύνολό του, αλλά δεν μπορούσε να έχει την αξίωση να μην συζητηθεί κάποιο κονδύλιο, να αφαιρέσει δηλαδή το συνταγματικό δικαίωμα της Βουλής. Επί Παπανδρέου κατ' επανάληψιν δεν ψηφίστηκαν συγκεκριμένα κονδύλια από βουλευτές, χωρίς καμία συνέπεια.

ΠΑΣΟΚ σημαίνει συμμετοχή στις αποφάσεις που με αφορούν.

• Δεν νομίζω πως είναι μια τυχαία απόφαση. Η ηγετική ομάδα προσανατολίζεται σε ξεκαθάρισμα λογαριασμών.

— Δεν θα διαφωνούσα με την άποψη αυτή. Η απόφαση είναι προϊόν μιας ομάδας κακών συμβούλων και προϊόν κακής εκτιμήσεως των συνθηκών και της κοινής γνώμης. Ο ελληνικός λαός σήμερα δεν έχει ελπίδα, δεν έχει χαμόγελο. Σπουδάζουν τα παιδιά, αλλά δεν έχουν σίγουρο μέλλον. Και δεν είναι δυνατόν να φιμώνεις κάποιον που ενδιαφέρεται για την αύξηση της απασχόλησης, για την ανάπτυξη.

ΔΕΝ ΤΙΜΑ ΤΟ ΠΑΣΟΚ Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΟΥ Κ. ΤΣΟΥΚΑΤΟΥ

• Έλειπε ο Τσουνκάτος στο εξωτερικό — γι' αυτό έγινε το λάθος.

— Ο κ. Τσουνκάτος είναι ένα απλό μέλος του Εκτελεστικού και προβαίνει σε πράξεις που δεν περιποιούν τιμή στον Γραμματέα του Κινήματος και στο ΠΑΣΟΚ. Αν είναι τόσο εκλεκτός εις το μυαλό, ας παραιτηθεί από μέλος του Ε.Γ. και ας γίνει ειδικός σύμβουλος του πρωθυπουργού. Η δράση του δεν συνάδει με τις κοιμματικές λειτουργίες. Και αν θέλει να έχει άποψη, ας μπει σε όργανα αντιπροσωπευτικά, ας μπει στη Βουλή. Τότε θα διακαιούται να εκφράζεται δημοσίως. Ως μέλος του Ε.Γ. θα πρέπει, εκτός οργάνου, να εκφράζει μόνον την άποψη της πλειοψηφίας.

• Ο κ. Γιαννόπουλος σας είπε δημαγωγό, ο κ. Σημίτης γραφικό, ο δε κ. Πρωτόπαπας σας παρομοίασε με καρχαρία.

— Δεν έχω διστάσει να ψηφίσω αντιδημοτικά μέτρα — πράγμα που δεν έχει κάνει ο κ. Γιαννόπουλος. Δεν θέλω επίσης να πιστέψω πως με είπε ο Κ. Σημίτης γραφικό. Όποιος το είπε δεν έχει επιχειρήματα. Όσο για τους καρχαρίες, τι να πω; Είναι έκφραση πολιτικού ανδρός αυτή; Δεν ασχολούμαι με ανθρώπους που δεν έχουν στοιχειώδη παιδεία.

• Ο κ. Σημίτης έκλεισε το λόγο του στη Βουλή με τα πιστοποιητικά κοινωνικών φρονημάτων. Ωραίος εκσυγχρονισμός. Δίνει την εντύπωση ανασφαλούς πρωθυπουργού. Βάζει τον Παπαντωνίου να απαντά στον Καραμανλή και — χωρίς

αντίλογο — βγάζει λογύδρια.

— Ήταν ατυχές αυτό το κλείσιμο. Όσο για το άλλο, ίσως θέλησε να προσδώσει κύρος στον εαυτό του και ταυτόχρονα να αναβαθμίσει τον Παπαντωνίου.

• Πώς βλέπετε το μέλλον της κυβέρνησης; Δεν δείχνει ούτε ψύχραιμη ούτε αποτελεσματική. Και θα κριθεί μόνον γι' αυτά — πάνε τώρα τα εμφυλιοπολεμικά τρυνκ. Έχω την αίσθηση πως ο κ. Σημίτης θα φύγει απότομα από την πρωθυπουργία — το ίδιο ξαφνικά όπως αναρριχήθηκε σε αυτήν.

— Δεν έχουμε τέτοια στοιχεία για να προβλέψουμε. Το βέβαιον είναι πως η κυβέρνηση θα κριθεί από καθαρώς ποσοτικά δεδομένα, από τη διαχείριση. Όλα ακόμη είναι ρευστά. Από την άλλη μεριά, ούτε ο Καραμανλής έχει διαμορφώσει εναλλακτική πολιτική, και αν δεν το κάνει μέσα στο '98 τότε οι επόμενες εκλογές θα είναι χαμένες για τη Ν.Δ. Όμως εάν ο κ. Σημίτης δεν συμπληρώσει οκταετία δεν μπορεί να κριθεί δίκαια.

• Ούτε ο Μητσοτάκης συμπλήρωσε οκταετία.

— Ο Κ. Μητσοτάκης έχει — παρά τις όποιες επικυράξεις — μια ιστορία, είναι ένας σημαντικός κοινοβουλευτικός άνδρας. Και η απότομη πτώση της κυβέρνησής του τον αδίχησε. Ίσως δεν του δόθηκε αρκετός χρόνος. Πρέπει στον κ. Σημίτη να δοθούν περιθώρια χρόνου για να δείξει το έργο του.

«Η ιστορία είναι ουσιαστικά ποίηση»

του Ηλία Κανέλλη

Πέθανε στο Παρίσι, στις 25 Δεκεμβρίου 1997, ο Κορνήλιος Καστοριάδης. Φιλόσοφος, αλλά περισσότερο διανοητής με παρεμβατική στάση σε όλα τα μεγάλα ζητήματα που απασχολούν τον καιρό μας, θα μείνει περισσότερο γνωστός για τη θεωρητική του δουλειά περί της πολιτικής/κοινωνικής αλλά και ατομικής αυτονομίας, για την ανάγνωση της αρχαίας ελληνικής δημοκρατίας και, τελευταία, για την κριτική που άσκησε στον ανερχόμενο εθνικισμό.

«...**ΣΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΕΔΙΟ:** Είναι οι νόμοι μας καλοί και σωστοί; Είναι δίκαιοι; Ποιους νόμους θα έπρεπε να κάνουμε; Και στο ατομικό πεδίο: Αυτό που σκέφτομαι είναι αληθινό; Μπορώ να ξέρω εάν αυτό που σκέφτομαι είναι αληθινό και πώς μπορώ να το ξέρω; Αυτές οι δύο ερωτήσεις χαρακτηρίζουν την ταυτόχρονη γέννηση της δημοκρατίας και της δημοκρατικής πολιτικής και φιλοσοφίας».

Απ' αυτά τα βασικά ερωτήματα (όπως ο Κορνήλιος Καστοριάδης τα είχε διατυπώσει σε ομιλία του, σε ελληνικό ακροατήριο) ξεκινάει ο φιλόσοφος για να ορίσει τη θέση του για την αυτονομία – μια θέση που, όπως ο ίδιος τονίζει, σημαίνει το απολύτως αντίθετο από το «κάνω ό,τι μου καπνίσει». Αντιθέτως, «σημαίνει δίνω στον εαυτό μου ένα νόμο» – κι όλες του οι επεξεργασίες γύρω από το ζήτημα στοχεύουν στη διευκρίνιση πώς αυτός ο νόμος θα είναι νόμος συνόλου, νόμος που θα προϋποθέτει τη συνύπαρξη. Πρόκειται για μια παραδοχή που, αυτομάτως, εισάγει στη συζήτηση το πρόβλημα της πολιτικής: το περιεχόμενό της, τους στόχους της, τους πολίτες που την ασκούν. «Στην αυτοθέσμιση της κοινωνίας δεν υπάρχουν και δεν μπορούν να υπάρξουν όρια», σημειώνει. «Η πολιτική είναι πρόταγμα αυτονομίας· είναι μια συλλογική δραστηριότητα διανγασμένη και αυτοστοχασμένη που αποβλέπει στη συνολική θέσμιση της κοινωνίας ως τέτοιας. Για να το πω με άλλα λόγια, η πολιτική αφορά όλα όσα μέσα στην κοινωνία είναι μεθέξιμα και κατανοητά. (...) Κάθε άτομο σ' οποιαδήποτε κοινωνική κατάσταση είναι κατά ένα μέγιστο μέρος κοινωνικά προσδιορισμένο. (...) Μέσα σε αυτόν τον κοινωνικό προσδιορισμό προσπαθούμε να δημιουργήσουμε αυτόνομα άτομα και μία αυτόνομη κοινωνία. Τα άτομα γίνονται άτομα εσωτερικεύοντας τους κοινωνικούς θεσμούς, πράγμα που δημιουργεί μια φαινομενική αντίφαση με την ιδέα της αυτονομίας. Η απάντηση είναι ότι ο σκοπός της πολιτικής μπορεί να διατυπωθεί μ' αυτό τον τρόπο από την άποψη που συζητάμε: να δημιουργηθούν οι θεσμοί που, μια και εσωτερικευθούν από τα άτομα, ευκολύνουν στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό την άνοδό τους στην ατομική τους αυτονομία και τους δίνουν τη μεγαλύτερη δυνατότητα πραγματικής συμμετοχής σε κάθε ρητή εξουσία που υπάρχει μέσα στην κοινωνία».

Η έννοια της αυτονομίας, στον Καστοριάδη, έχει σκοπό να προσδιορίσει τα μέτρα της δημοκρατίας, των σύγχρονων δυτικών

κοινοβουλευτικών δημοκρατιών. Στην ίδια ομιλία του, επισημαίνει σχετικά ότι η αυτονομία, στην ουσία, είναι ένας αυτοπροσδιορισμός: «Διότι μια πραγματική δημοκρατική κοινωνία κανένας δεν μπορεί να τη σώσει ως δημοκρατική κοινωνία εάν η ίδια δεν σώσει τον εαυτό της. Εάν κάποιος τη σώσει θα τη σώσει ως προστάτης ή ως τύραννος. (...) Καμία εγγύηση δεν υπάρχει για την πραγματική δημοκρατία· όλες οι εγγυήσεις που μπορεί να σκεφτεί κανείς είναι σχετικές και αβέβαιες. Η λιγότερο σχετική απ' όλες βρίσκεται στην πραγματική παιδεία, με την αρχαία ελληνική έννοια, των πολιτών, στη μόρφωση και στη διαμόρφωση, που είναι πάντα κοινωνική, ατόμων που έχουν εσωτερικεύσει την ανερώτηση, την αυτοστοχαστικότητα, τη βουλευτική ικανότητα και την ελευθερία».

ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΣΤΑΛΙΝΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΥΤΟΘΕΣΜΙΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Ο Κορνήλιος Καστοριάδης γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, το 1922. Σπούδασε νομικά, οικονομία και φιλοσοφία στην Αθήνα. Λίγο μετά την έναρξη της Κατοχής από τους Γερμανούς, συγκρότησε μια αριστερή ομάδα που ασκούσε κριτική στον πατριωτικό προσανατολισμό των θέσεων του ΚΚΕ και, λίγο αργότερα, προσχώρησε στην τροτσκιστική ομάδα που είχε ιδρύσει ο Άγις Στίνας, μαζί με τον οποίο δραστηριοποιήθηκε μέχρι το 1945, οπότε και έφυγε για το Παρίσι. Εκεί, στα 1946, σε συνεργασία με τον Κλωντ Λεφόρ, συνέστησε μια πολιτική ομάδα που έκοψε τους δεσμούς της με τον τροτσκισμό και, το 1948, συστήθηκε ως αυτόνομη ενώ, την ίδια χρονιά, προχώρησε στην έκδοση του περιοδικού *Socialisme ou Barbarie* (Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα). Με θεωρητικές επεξεργασίες και με πολιτική δράση, η ομάδα αυτή παρέμεινε δραστήρια ως το 1966. Το 1968, οι επεξεργασίες του για την αυτονομία χρησιμοποιήθηκαν ευρύτατα από τους εξεγερμένους του γαλλικού Μάη, ενώ ο Καστοριάδης, τον Ιούνιο εκείνης της χρονιάς, δημοσιεύει, μαζί με τους Εντγκάρ Μορέν και Κλωντ Λεφόρ, το βιβλίο *Μάης του 1968: Το ρήγμα*. Το 1978, εκδίδει το βιβλίο του *Τα σταυροδρόμια του λαβυρίνθου*, μια σειρά δοκίμια που αναφέρονται σε διάφορα θέματα τα οποία, φαινομενικά μόνο, δείχνουν να μην έχουν σχέση μεταξύ τους: την ψυχανάλυση, τη γλώσσα, τις κοινωνικές επιστήμες, την τεχνολογία, την πολιτική οικονομία. Ωστόσο, κατά βάθος, όλα αυτά τα κείμενα επιχειρούν να αναιρέ-

σουν την προπέτεια της «επιστημονικότητας», που ο ίδιος θεωρεί έσχατο μύθο των προαιώνιων καταπιεστικών μηχανισμών που εξακολουθούν και σήμερα να υφίστανται.

Ανάμεσα στα θέματα που έθιξε σ' αυτό το βιβλίο είναι και η δυναμική της τεχνολογίας στις σύγχρονες κοινωνίες, αλλά και η αμφισβήτησή της – μια αμφισβήτηση που επιχειρεί να πάει πιο πέρα από τις διάφορες οικολογικές δαιμονολογίες. Σ' αυτό το έργο, υπάρχει εν σπέρματι και μια κριτική της επιρροής, της ισχύος αλλά και της πολιτισμικής εμβέλειας των Μαζικών Μέσων Ενημέρωσης: «Μία από τις τεχνολογικές πλευρές της άσκησης της εξουσίας», σημειώνει, «βάζει στο παιχνίδι και τις επικοινωνίες και την πληροφορία/πληροφόρηση. (...) Η διαθέσιμη τεχνολογία των επικοινωνιών και της πληροφορίας/πληροφόρησης επιτρέπει να παρόνται στον πληθυσμό όλα τα απαραίτητα στοιχεία για να μπορεί να λαμβάνει αποφάσεις εν επιγνώσει· αλλά για το νόημα της τελευταίας αυτής έκφρασης, μόνο ο ίδιος ο πληθυσμός μπορεί να αποφασίσει και κανένας άλλος στη θέση του».

ΕΣΣΔ: ΑΠΟ ΤΗ ΓΡΑΦΕΙΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΟΝ ΕΘΝΙΚΙΣΜΟ

Η μαρξιστική ιδεολογική σκευή του Κορνήλιου Καστοριάδη οδήγησε, πολλές φορές, τη σκέψη του στην κριτική της μαρξιστικής θεωρίας, κυρίως όμως της θεσμισμένης εξουσίας των σοβιετικού τύπου καθεστώτων. Στο βιβλίο του *Μπροστά στον πόλεμο* (1981) ασκεί έντονη κριτική στο σοβιετικό καθεστώς, που το κατηγορήσε ευθέως ότι είναι το μόνο –σε συνθήκες διπολισμού– που έχει τη δυνατότητα να διεξάγει επιθετική πολιτική. Για το ρόλο του κόμματος, σημειώνει ότι «επιτέλεσε την ιστορική του αποστολή» να οδηγήσει τη Ρωσία στο σοσιαλισμό – να δημιουργήσει, δηλαδή, αυτή την κουτσο-εκβιομηχάνιση. Τη λειτουργία που απέμενε στο κόμμα –«τη διεύθυνση της κοινωνίας»– την επιτέλεσε όσο χειρότερα γινόταν, κι αυτό μπροστά στα μάτια όλου του κόσμου.

Προβλέποντας την εθνικιστική βάση, στην οποία ακόμα και τα χρόνια της ακμής του στηριζόταν το σοβιετικό καθεστώς, επισημαίνει ότι «η μόνη "ιδεολογία" που μένει, ή που μπορεί να μείνει ζωντανή στη Ρωσία, είναι ο μεγαλορωσικός σωβινισμός. Το μόνο φαντασιακό στοιχείο που διατηρεί μια ιστορική αποτελεσματικότητα είναι το εθνικό –ή αυτοκρατορικό– φαντασιακό στοιχείο. Το φαντασιακό αυτό δεν χρειάζεται στο κόμμα παρά μονάχα ως προσωπείο και κυρίως ως μέσο προπαγάνδας και δράσης διεθνούς εμβέλειας. Ο οργανικός του φορέας είναι ο Στρατός. Ο Στρατός, αντίθετα από το Κόμμα που παραμένει ανίκανο να επιλύσει το πρόβλημα της ηγεσίας του, είναι μια δομή ουσιαστικά σταθερή, που συνδυάζει, με ελάχιστες περιθωριακές εξαιρέσεις και από τότε που απαλλάχθηκε από τις καταστροφικές επεμβάσεις του κόμματος, τόσο τη σταθερότητα και κανονικότητα ενός γραφειοκρατικού-στρατιωτικού μηχανισμού παραδοσιακού τύπου, όσο και τα χαρακτηριστικά και την "εργασία" μιας σύγχρονης γραφειοκρατίας, απορροφημένης από το έργο της αυτοπροσαρμογής της και αυτοτροποποίησής της. Ο Στρατός είναι ο μόνος αληθινά σύγχρονος το-

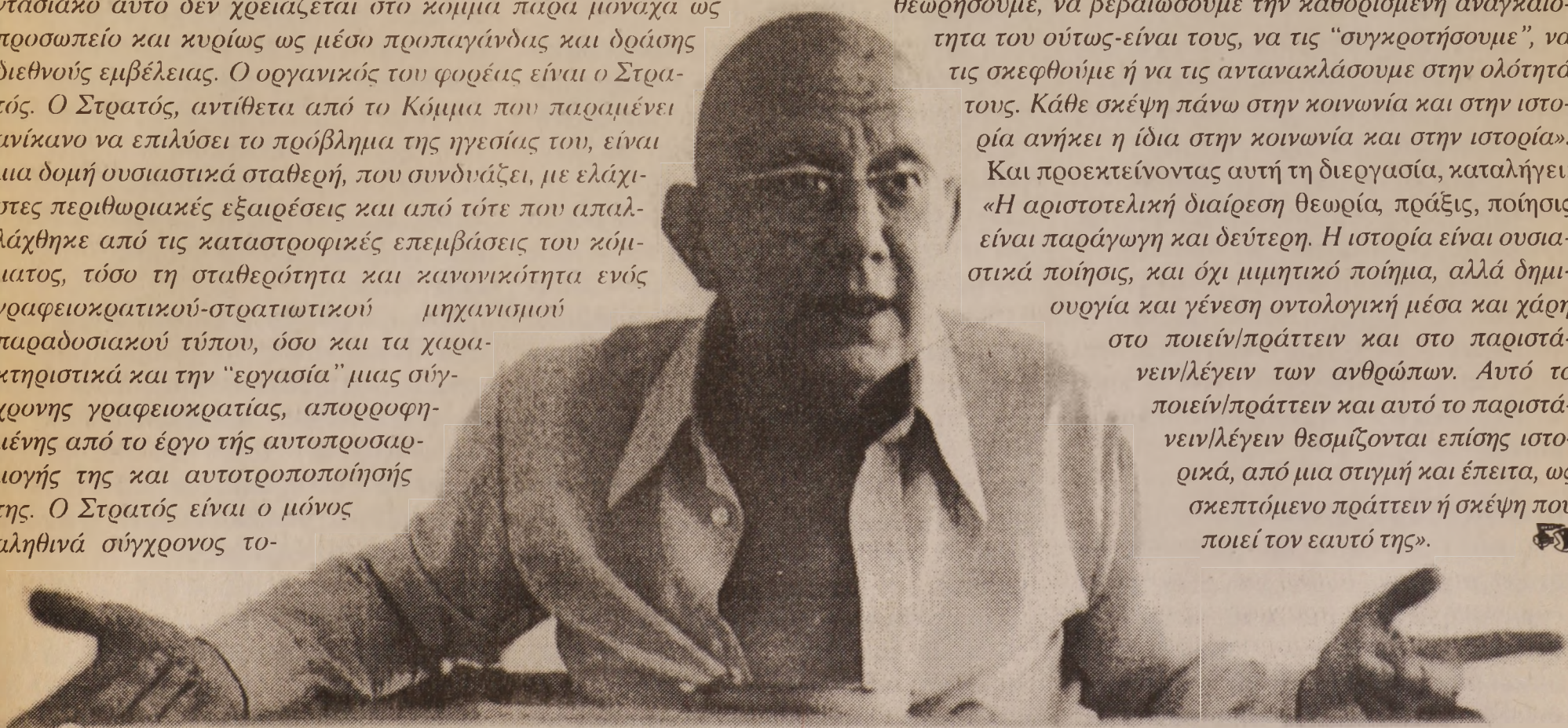
μέας της ρωσικής κοινωνίας – και ο μόνος τομέας που λειτουργεί πραγματικά», σημειώνει. Ωστόσο, η θέση του αυτή για το ρόλο του στρατού στη δομή του σοβιετικού κράτους τον οδήγησε σε εκτιμήσεις που αποδείχθηκαν λανθασμένες, σχετικά με την κατάρρευσή του. Τα χρόνια της περεστρόικα, π.χ., υπέθετε ότι τον τελευταίο λόγο για τις μεταρρυθμίσεις του Γκορμπατσώφ θα έχει ο στρατός· αντίθετα, η θέση του για τον εθνικισμό, ως φαντασιακό στοιχείο που εξασφάλιζε τη συνοχή της ΕΣΣΔ, βρήκε την επιβεβαίωσή της, ιδιαίτερα μετά τις εξελίξεις της τελευταίας δεκαετίας.

Η ΙΣΤΟΡΙΑ: ΑΥΤΟΠΟΙΗΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Το κορυφαίο έργο του Καστοριάδη, ωστόσο, θεωρείται ακόμη και σήμερα *Η φαντασιακή θέσμιση της κοινωνίας*. Ένα βιβλίο που αποτελείται από δύο μέρη: το πρώτο μέρος δεν ήταν παρά η ατέρμονη ανάπτυξη μιας «σημείωσης πάνω στη μαρξιστική φιλοσοφία και θεωρία της ιστορίας». Στο δεύτερο και πιο ολοκληρωμένο μέρος του βιβλίου επιχειρείται η θέση και διασάφηση όρων όπως θεσμός, φαντασιακό, κοινωνικό φαντασιακό, κοινωνικό-ιστορική θέσμιση. Το φαντασιακό για το οποίο μιλά, διευκρινίζει στον πρόλογο του ο συγγραφέας, δεν επιχειρεί να επαναλάβει την κλασική πλατωνική παρομοίωση εκείνων που, δεμένοι στο σπήλαιο, παρατηρούν τις σκιές των πραγμάτων ενός έξω κόσμου από ένα υπόγειο. Δεν προσπαθεί να ξαναπεί με δικά του λόγια το «ανάγκη τόνδε τον κόσμον εικόνα τινός είναι». «Το φαντασιακό για το οποίο μιλά», διευκρινίζει ο Καστοριάδης, «δεν είναι εικόνα τινός. Είναι δημιουργία ακατάπαυστη και ουσιαστικά ακαθόριστη (δημιουργία κοινωνική-ιστορική και ψυχική) μορφών/εικόνων, βάσει των οποίων και μόνο μπορεί να τεθεί θέμα τινός. Ό, τι αποκαλούμε "πραγματικότητα" και "ορθολογικότητα" αποτελούν έργο του».

«Η ίδια αυτή η ιδέα της εικόνας τινός είναι εκείνη που ανέκαθεν υποτείνει τη θεωρία ως Βλέμμα, το οποίο εποπτεύει αυτό που είναι», συνεχίζει ο Κορνήλιος Καστοριάδης. «Περισσότερο από οπουδήποτε αλλού, η ιδέα της καθαρής θεωρίας αποτελεί εδώ ένα ασυνάρτητο πλασματικό κατασκευάσμα. Δεν υπάρχει τόπος και άποψη έξω από την ιστορία και την κοινωνία, ή "λογικά προγενέστερος" απ' αυτές, όπου θα μπορούσαμε να σταθούμε για να κάνουμε από εκεί τη θεωρία τους – για να τις εποπτεύσουμε, να τις θεωρήσουμε, να βεβαιώσουμε την καθορισμένη αναγκαιότητα του ούτως-είναι τους, να τις "συγκροτήσουμε", να τις σκεφθούμε ή να τις αντανakλάσουμε στην ολότητά τους. Κάθε σκέψη πάνω στην κοινωνία και στην ιστορία ανήκει η ίδια στην κοινωνία και στην ιστορία».

Και προεκτείνοντας αυτή τη διεργασία, καταλήγει: «Η αριστοτελική διαίρεση θεωρία, πράξις, ποίησις είναι παράγωγη και δεύτερη. Η ιστορία είναι ουσιαστικά ποίησις, και όχι μιμητικό ποίημα, αλλά δημιουργία και γένεση οντολογική μέσα και χάρη στο ποιείν/πράττειν και στο παριστάνειν/λέγειν των ανθρώπων. Αυτό το ποιείν/πράττειν και αυτό το παριστάνειν/λέγειν θεσμίζονται επίσης ιστορικά, από μια στιγμή και έπειτα, ως σκεπτόμενο πράττειν ή σκέψη που ποιεί τον εαυτό της».

Εικόνες από τον «Θρυμματισμένο κόσμο»

του Δημήτρη Καΐση

Παράξενο ακονισμένο πνεύμα ο Κορνήλιος Καστοριάδης, δημιουργημένο ζυμωμένο στην ταραχή και τις εντάσεις του μαρξιστικού εργατικού κινήματος, που χωρίς περιστροφές κατήγγειλε το ολοκληρωτικό πνεύμα του σταλινισμού. «Το Φλεβάρη 1917 στη Ρωσία ήταν μια επανάσταση, τον Οκτώβρη ήταν ένα πραξικόπημα» – και μάλιστα ενός κόμματος «ήδη ολοκληρωτικού εν σπέρματι στη δομή και στο πνεύμα του». Χρειάσθηκε να γυρίσει στην Αθηναϊκή Δημοκρατία όπου για πρώτη φορά αναδύονται άτομα «με το πλήρες νόημα του όρου».

Η λέξη αυτονομία γίνεται το κλειδί του στοχασμού του: αυτονομία του ατόμου αλλά και αυτονομία της κοινωνίας που είναι δύο πράγματα αξεχώριστα («δίχως την αυτονομία των άλλων δεν υπάρχει αυτόνομο κοινωνικό σύνολο – και έξω από ένα τέτοιο σύνολο δεν μπορώ να είμαι πραγματικά αυτόνομος»).

Υπερασπιζόμενος τις ιδέες της αυτονομίας και της ελευθερίας («Η ελευθερία είναι κυρίως η ελευθερία για κείνους που σκέφτονται αλλιώς», λέει επικαλούμενος τη Ρόζα Λούξεμπουργκ), δεν τρέφει πολλές ψευδαισθήσεις.

Βλέπει το κριτικό πνεύμα σε υποχώρηση αν όχι σε έκλειψη: «η παρούσα περίοδος μπορεί κάλλιστα να ορισθεί ως η γενική υποχώρηση προς τον κονφορμισμό».

Κι ακόμη περισσότερο καταλυτικός κάνει λόγο για την «περιπατή αδυναμία της εποχής μας να στοχασθεί τον εαυτό της ως κάτι το θετικό ή και ως απλώς κάτι» και ότι έφθασε στο σημείο να αυτοεξυμνείται ότι «το νόημά της είναι το μη νόημα και το στυλ της η έλλειψη παντός στυλ» (εδώ περίπου τοποθετείται και η κριτική του στο «μεταμοντερνισμό»).

Η «ΟΡΘΟΛΟΓΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ»

Η ανθρώπινη αυτονομία είναι κάτι που ξεκίνησε εδώ και αιώνες στη Δύση, έλαβε σημαντική άνθηση στο Διαφωτισμό αλλά έμεινε απραγματοποίητη, θρυμματισμένη, διεκδικείται ως δυνατότητα και αίτημα: ενεπλάκη (και υπετάγη;) στην άλλη δύνα-

μη του καπιταλισμού δηλ. την απεριόριστη επέκταση της «ορθολογικής κυριαρχίας» από τον αστερισμό της οποίας «η γραφειοκρατία των μάνατζερ και των τεχνικών καθίσταται ο κατ' εξοχήν φορέας του καπιταλιστικού προτάγματος».

Στην ένταση ανάμεσα στα δύο εντοπίζεται ο χαρακτήρας της εποχής – αλλά ήδη από το 1950 και μετά έχει επέλθει «η εξάτμιση της κοινωνικής, πολιτικής και ιδεολογικής σύγκρουσης» και επιπλέον «η έκδηλη παρακμή της πνευματικής δημιουργίας».

Ο ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

Το μυστικό βέβαια και η προϋπόθεση είναι η κριτική συνείδηση και πράξη, η αμφισβήτηση αυτού που υπάρχει (η αμφισβήτηση είναι η ουσία του ευρωπαϊκού πνεύματος κατά τον **Ενγκάρ Μορέν**).

Είναι αυτό το κριτικό πνεύμα που δεν το βλέπει σχεδόν πουθενά γύρω του – ίσως και με κάποια έπαρση παρόλο που «κοιτάζει» περισσότερο προς τη μεριά του λαού παρά των φιλοσόφων. «Ο φιλόσοφος στην Ελλάδα... υπήρξε συγχρόνως και πολίτης» αλλά με τον Πλάτωνα εγκαινιάζεται κάτι άλλο: «φιλοδοξεί να γίνει σύμβουλος του πρίγκηπα, στην πραγματικότητα του τυράννου – φιλοδοξία των φιλοσόφων και των διανοούμενων που δεν έπαυσε έκτοτε».

Στο όνομα του «συγχρόνως και πολίτης» εξαπολύει τη μεγάλη επίθεση κατά των φιλοσόφων: «πρέπει να πιάσουμε από τ' αυτή τον θεολόγο, τον εγγεληνικό, το νιτσεϊκό, τον

χαϊντεγκεριανό και να τους οδηγήσουμε στα στρατόπεδα της Κολύμα, του Άουσβιτς, στα ρωσικά ψυχιατρεία, στις αίθουσες βασανιστηρίων της αργεντινής αστυνομίας και να απαιτήσουμε να μας εξηγήσουν εδώ και τώρα...».

Καμία οδός διαφυγής δεν αφήνεται, καμία απόχρωση, το διανοητικό λεπίδι είναι άτεγκτο (συντρίβεται και ο στίχος του **Χαϊλντερλιν** «Όλο μόχθους κι όμως ποιητικά κατοικεί / ο άνθρωπος πάνω στη γη»).

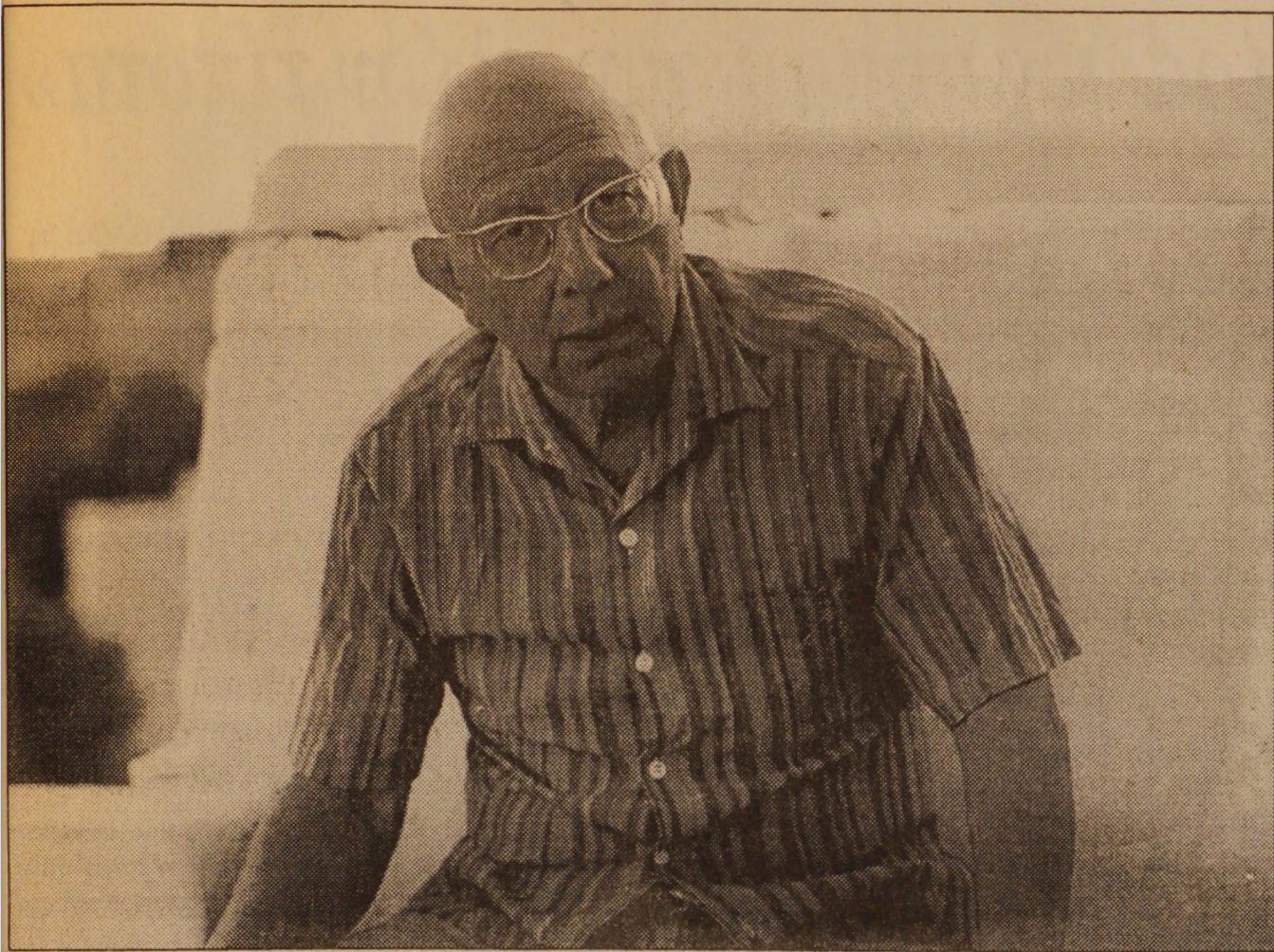
ΟΙ «ΔΙΑΝΟΟΥΜΕΝΟΙ ΤΟΥ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟΥ»

Επίσης το λεπίδι (περισσότερο ίσως κοινωνικού χειρουργού παρά ψυχαναλυτή) δεν αφήνει απέξω τους διανοούμενους που στρατεύθηκαν στην υπόθεση του κομμουνισμού, εμφανιζόμενη ως «επαναστατική εξουσία»: «Ελάχιστοι είναι μέσα στα μεγάλα ονόματα της δυτικής ιντελιγκέντσας που δεν έκαναν σε κάποια στιγμή μεταξύ 1920 και 1970 αυτή τη “θύσια της συνείδησης”».

Σκληρότερο πέφτει για τον **Σαρτρ**: προσπαθώντας αυτός να δικαιολογήσει τις πράξεις του Στάλιν, θα παραμείνει «το πιο εύγλωττο δείγμα αυτογελοιοποίησης του διανοούμενου» – αφού αρκούσε «να διαβάσει κανείς 5 γραμμές του Στάλιν για να καταλάβει ότι η επανάσταση δεν μπορούσε να είναι αυτό το πράγμα»).

ΟΙ ΤΕΧΝΟΚΡΑΤΕΣ

Ο Ενγκάρ Μορέν που τον τσιτάρει πρόσφατα (Έρωτας - Ποίηση - Σοφία, εκδ. Εν-κοστού πρώτου) ξέρει κι αυτός την προί-

ούσα έκπτωση της ιδέας της Προόδου και την «κυριαρχία της ορθολογικότητας» αλλά βλέπει κάπως διαφορετικά: το «ξέσπασμα της υπερ-πεζότητας» που είναι η ανάπτυξη «ενός νομισματικού, χρονομετρημένου, καταθρυμματισμένου τρόπου ζωής» αλλά επίσης κι ενός τρόπου σκέψης όπου «οι τεχνοκράτες είναι αρμόδιοι για όλα τα προβλήματα».

Θέτει μια άλλη σύγκρουση πεζότητας και ποιητικότητας: αφήνεται περισσότερο στη χάρη των αισθημάτων, τα χρώματά του είναι παλ. Επίσης στο άρωμα του πνεύματος της Ανατολής και στο «μήνυμα του οίκτου για τον πόνο» (απέναντι στο προμηθεϊκό μοντέλο του δυτικού κόσμου).

Η ΑΜΕΣΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Ο Καστοριάδης θέτει το ερώτημα της άμεσης δημοκρατίας απέναντι στην «εκπροσωπευτική δημοκρατία» που όπως «ήξερε ήδη ο Ρουσσώ» εξελίσσεται μοιραία προς την ολιγαρχία. Ξαναπιάνει το θέμα της Γαλλικής Επανάστασης (παρακινημένος ίσως κι από τις επεξεργασίες του Φρανσουά Φυρέ), αυτής που «επαναώρισε για την εποχή μας τη δημοκρατία και το πρόταγμα της ανθρώπινης αυτονομίας». Αυτής λοιπόν που «δεν έχει τελειώσει», που «πρέπει να ξαναπιαστεί και να πάει πιο πέρα αν πάρουμε υπόψη μας το απελευθερωτικό δυναμικό των ερωτημάτων που ήγειρε –δυναμικό που απέχει από τον να έχει πραγματοποιηθεί– όπως και τις τερά-

στιες αποκλίσεις ανάμεσα στις αρχές και στην πραγματικότητα».

Η ΜΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Η ιστορία είναι πρώτιστα η «ελληνοδυτική ιστορία», οι άλλες ιστορίες π.χ. της Κίνας ή των Αζτέκων μπορεί να μας ενδιαφέρουν φιλοσοφικά αλλά όχι πολιτικά. Έτσι δεν ενδιαφέρει η ιστορία της Ρωσίας προτού δεχθεί την επίδραση της Δύσης, γιατί «η Ρωσία ως τον 19ο αιώνα δεν έχει καμιά θέση στην ιστορία της ελευθερίας» (εκεί ο Χριστιανισμός «συνδυάστηκε οργανικά και αρμονικά με τον ανατολικό δεσποτισμό για να παράγουν ένα θεοκρατικό απολυταρχισμό –πράγμα που έκανε για χίλια χρόνια στη βυζαντινή αυτοκρατορία– εξαιρώντας όμως από τούτη την αρνητική κρίση τα πεδία ζωγραφικής, μουσικής κ.τ.λ.).

ΤΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΤΩΝ ΜΜΕ

Τα παραπάνω παραθέματα προέρχονται όλα από το βιβλίο του Καστοριάδη Ο θρυμματισμένος κόσμος (εκδ. Ύψιλον) που είχε παρουσιάσει ο ίδιος τον Φεβρουάριο 1993 στο «Κατώι του βιβλίου» του Μανώλη Μπαρμπουνάκη στη Θεσσαλονίκη. Προηγουμένως είχε δώσει σειρά διαλέξεων σε κατάμεστα αμφιθέατρα – που όμως αγνοήθηκαν από τα ηλεκτρονικά ΜΜΕ.

Σήμερα δεν τον αγνόησαν στο θάνατό του.

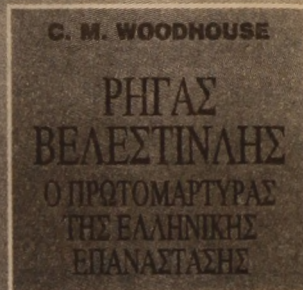
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

Σειρά: ΙΣΤΟΡΙΑ
(Αρχαία - Μεσαιωνική - Νεότερη)

C. M. Woodhouse

Καθηγητής Πανεπιστημίου
Συγγραφέας

ΡΗΓΑΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗΣ Ο ΠΡΩΤΟΜΑΡΤΥΡΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ

Μετάφραση:
Νίκος Νικολούδης

Με 259 σελίδες
και 12 εικόνες

Τιμητική Έκδοση στα διακόσια
χρόνια από τη σύλληψη και το
μαρτυρικό θάνατο
του Ρήγα Βελεστινλή

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ
Προσφορά στον Πολιτισμό
Ιπποκράτους 8 Αθήνα
Τηλ.: 36.27.318

«Δεξιά και Αριστερά δεν σημαίνουν πλέον τίποτα»

Το Σεπτέμβριο του 1987 ο Κορνήλιος Καστοριάδης παραχώρησε συνέντευξη στην Τέτα Παπαδοπούλου, η οποία δημοσιεύθηκε στο *Αντί* σε δύο μέρη (τχ 355 και 356). Σήμερα αναδημοσιεύουμε μερικά αποσπάσματά της που εξακολουθούν να παραμένουν, δέκα χρόνια μετά, επίκαιρα.

ΓΙΑ ΤΗ ΔΕΞΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΡΙΣΤΕΡΑ

Οι όροι Δεξιά και Αριστερά βαθύτερα και ουσιαστικά δε σημαίνουν πλέον τίποτα. Αυτό από καιρό το έχω γράψει και το έχω πει. Δε μιλάω φυσικά για εξωφρενικές περιπτώσεις ακροδεξιών, χούντας, αυτού του Λαρούς του Αμερικανού οίωναί φασίστα, ούτε μιλάω για τα κομμουνιστικά κόμματα, τα σταλινικά. Δεν υπάρχει όμως διάκριση μεταξύ Δεξιάς και Αριστεράς, γιατί και οι δύο στην καλύτερη περίπτωση αυτό που έκαναν και κάνουν είναι ότι διαχειρίζονται το υπάρχον καθεστώς, όσο και αν φωνάζουν για αλλαγή. Και η Δεξιά και η Αριστερά εκπροσωπούν γραφειοκρατικούς σχηματισμούς, οι οποίοι απαρτίζονται από έναν κομματικό σχηματισμό, ένα μέρος της κρατικής γραφειοκρατίας και ένα μέρος από τους διευθύνοντες των επιχειρήσεων. Φυσικά η Δεξιά διαθέτει πολύ ισχυρότερα ερείσματα από την Αριστερά τόσο στο κράτος όσο και στο χώρο της οικονομίας.

ΓΙΑ ΤΟ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟ

Κατ' ουσίαν πρόκειται για μια αντεπίθεση των δεξιών στρωμάτων και των μεγάλων κύκλων της *business* τα τελευταία δέκα χρόνια. Η επίθεση αυτή πασπαλίζεται με όλες αυτές τις ρητορείες περί φιλελευθερισμού, ατομικισμού κ.λπ.

Τι έκανε η Θάτσερ στην Αγγλία και ο Ρήγκαν στην Αμερική; Σίγουρα έκαναν μια ανακατανομή του εθνικού εισοδήματος. Τα μέτρα που πήραν τις περισσότερες φορές χτύπησαν τις φτωχότερες τάξεις, η ανεργία έφθασε σε δυσθεώρητα ύψη, ιδίως στην Αγγλία, δυστυχώς ο πληθυσμός δεν ξεσηκώθηκε – οι κοινωνικές παροχές μειώθηκαν και δημιουργήθηκε φοβία μπροστά στην απειλή παγκόσμιας οικονομικής κρίσης.

Νομίζω ότι αυτή η κατάσταση δεν μπορεί να συνεχιστεί επί πολύ. Δεν το αντέχει ούτε η αγγλική ούτε η αμερικανική οικονομία, οι οποίες βρίσκονται σε πολύ άσχημη φάση. Εδώ βλέπει κανείς όλη τη δημαγωγία των πολιτικών. Ο Ρήγκαν κέρδισε τις

εκλογές υποσχόμενος ότι θα εξαλείψει το έλλειμμα του δημοσίου προϋπολογισμού και ότι θα αποκαταστήσει τη δύναμη της Αμερικής. Το αποτέλεσμα είναι ότι μετά από επτά χρόνια δικής του θητείας το έλλειμμα του προϋπολογισμού είναι τέτοιο που ούτε οι πιο φανατικοί κεϋνσιανοί δε θα το είχαν ονειρευτεί. Υπερβολικό είναι επίσης και το εξωτερικό έλλειμμα. Από άποψη οικονομική ο Ρήγκαν τα έχει κάνει γης μαδιάμι.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΔΥΤΙΚΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΩΝ

Στις δυτικές κοινωνίες στη σημερινή εποχή υπάρχει ένα τεράστιο πολιτικό και ιστορικό πρόβλημα. Αυτές οι κοινωνίες όχι μόνο δεν είναι πραγματικά ελεύθερες ούτε δίκαιες – αυτό θα ήταν αστείο να το πει κανείς – αλλά ούτε θα μπορέσουν να λειτουργούν με τον παρόντα τρόπο επί πολύ.

Τεράστια προβλήματα μένουν άλυτα. Η οικονομία έχει φτάσει σε αδιέξοδο. Το ιδεώδες της συνεχούς και διαρκούς αύξησης των καταναλωτικών αγαθών έχει καταρρεύσει ιδίως μετά τη δεύτερη κρίση του πετρελαίου.

Κατά τη γνώμη μου ή θα γίνει κάποια μεγάλη καταστροφή, πολεμική, οικονομική, οικολογική –εξάλλου όλα αυτά είναι συνδεδεμένα– ή κάποια μερίδα των λαών θα αρχίσει να καταλαβαίνει τι γίνεται και θα δημιουργηθεί ένα καινούργιο πολιτικό κίνημα πραγματικά επαναστατικό. Επαναστατικό όχι με την έννοια ότι θα βγουν μαχαίρια και ότι θα γίνουν σκοτωμοί. Με την έννοια ότι το κίνημα αυτό θα επιδιώξει μια πραγματική αλλαγή στις κοινωνικές δομές. Θα επιδιώξει να εγκαθιδρύσει μια πραγματική δημοκρατία, με τη συμμετοχή όλων στη διαχείριση των κοινών, στη διεύθυνση των κοινών. Ένα επαναστατικό κίνημα που θα οδηγήσει στην αυτοκυβέρνηση των παραγωγικών και τοπικών μονάδων, των χωρών, των εθνών. Αυτή είναι η μόνη πολιτική επιδίωξη, η οποία έχει κάποιο νόημα και για την οποία αξίζει να δουλέψει κανείς. Από την άποψη

αυτή, και σε σύγκριση με τα τεράστια προβλήματα, το αν η Δεξιά σήμερα είναι περισσότερο Δεξιά από την Αριστερά και αν η Αριστερά είναι προς Νότον ή προς Βορράν της Δεξιάς, εμένα μου φαίνεται λίγο αστείο.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΗ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΕΡΟΥ ΟΝΕΙΡΟΥ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΠΑΘΕΙΑ

Το αριστερό κίνημα υποστήριζε επί πολλά χρόνια μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο ότι ο καπιταλισμός οδηγεί στο φασισμό, στη φτώχεια και στη συνεχή εξαθλίωση. Αυτό απεδείχθη εσφαλμένο. Οι δυτικές φιλελεύθερες ολιγαρχίες λειτούργησαν, από το 1945 μέχρι περίπου το 1975, με κοινωνικές παροχές, με αυξήσεις μισθών, με ελάχιστη ανεργία και χωρίς να γίνει φασισμός. Ήδη αυτό υπενόμεινε την αριστερή ιδεολογία. Από την άλλη μεριά απεκαλύφθη, τι ήταν η Ρωσία, απεκαλύφθη το Γκουλάγκ, το τι ήταν η Κίνα, το τι ήταν η Κούβα –έστω και αν στην Ελλάδα δεν έχει γίνει ακόμα αυτή η αποκάλυψη– απεκαλύφθη τι ήταν το Βιετνάμ κ.λπ. Υπήρξε λοιπόν τεράστια απογοήτευση. Και ταυτοχρόνως ο καπιταλισμός έλεγε: ελάτε, εγώ σας δίνω τηλεόραση, βίντεο, αυτοκίνητο, τροχόσπιτο, διακοπές. Το έλεγε και το έκανε.

Η απογοήτευση από την Αριστερά και οι παροχές του καπιταλισμού οδήγησαν τους ανθρώπους στην ιδιωτικοποίηση. Ο καθένας φροντίζει απλώς για τα δικά του και όλα τα άλλα ας πάνε στο διάβολο. Δεν είναι δυνατό όμως μια κοινωνία αυτού του τύπου να ζήσει επί πολύ, εφόσον ολοένα μεγαλύτερα τμήματα του πληθυσμού είναι ιδιωτικοποιημένα. Η ιδιωτικοποίηση μόνον προσωρινά διευκολύνει τη διαχείριση του συστήματος, διότι αφήνει τους κυβερνώντες να κάνουν ό,τι θέλουν. Στο τέλος όμως οδηγεί στην καταστροφή. Διότι κάνοντας ό,τι θέλουν, χωρίς κανένα έλεγχο, οι κυβερνώντες συσσωρεύουν τους παραλογισμούς και τα σκάνδαλα. Και το σύστημα λειτουργεί ολοένα λιγότερο αποτελεσματικά.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΘΕΜΕΛΙΟ-Σόλωνος 84 - Τηλ. 36 08 180
Μόλις κυκλοφόρησαν

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

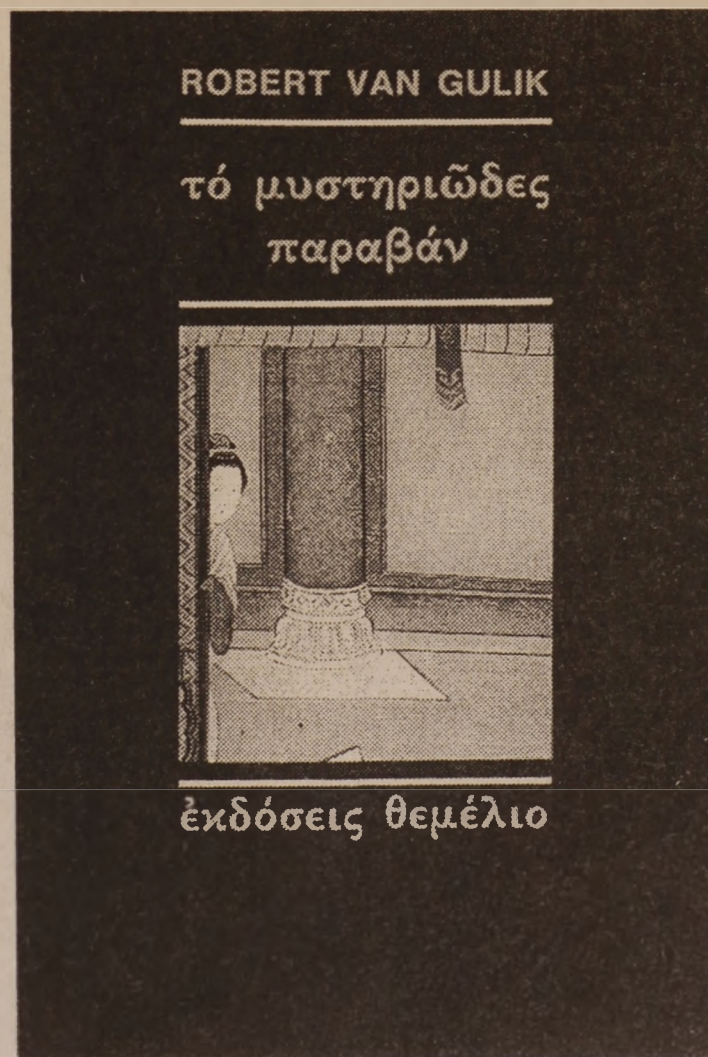
Πάνος Δημητρίου
ΕΚ ΒΑΘΕΩΝ

Χρονικό μιας ζωής και
μιας εποχής

ΣΕΙΡΑ

«ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ»

1. Peter Tremayne
Σάββανο για τον Αρχιεπίσκοπο
2. Robert Van Gulik
Το μυστηριώδες παραβάν

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΘΕΜΕΛΙΟ / ΛΕΣΧΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ - Σόλωνος 84

Ο καθηγητής **Νίκος Κυριαζής** (στα Πανεπιστήμια Harvard και Trier παλαιότερα και σήμερα στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας) έχει μια μάλλον άχαρη πρωτιά: Προέβλεψε ένα επεισόδιο με την Τουρκία λίγο πριν από την κρίση στα Ίμια και τώρα, στο καινούργιο του βιβλίο, που κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις «Εστία» το Φεβρουάριο του '97 (*Για μια νέα ισορροπία δυνάμεων Ελλάδος - Τουρκίας*), ξανακάνει μια άλλη δυσοίωνη πρόβλεψη: Η πιθανότητα εμπλοκής με την Τουρκία αυξάνει δραματικά μέσα στο '98. Γιατί; Θα

μας το πει λίγο πιο κάτω. Όμως οι θριαμβολογούντες με τη δήθεν επιτυχία της Ελλάδας στο Λουξεμβούργο θα πρέπει να γνωρίζουν πως κανείς έλληνας πολίτης δεν έχασε το παραμύθι της αποδοχής των θέσεών μας από την Ε.Ε. Τις αποκλειστικώς δικές τους θέσεις απεδέχθησαν οι Γερμανοί και οι Άγγλοι. Ο αποκλεισμός, μάλιστα, της Τουρκίας είναι πιθανόν να αυξήσει την επιθετικότητά της στο Αιγαίο. Το ζήτημα, επομένως, του ποια όπλα θέλουμε και γιατί τα θέλουμε είναι εξαιρετικά επίκαιρο.

ΝΙΚΟΣ ΚΥΡΙΑΖΗΣ

Μια προσέγγιση για τον ελληνοτουρκικό συσχετισμό δυνάμεων

συνέντευξη στον Απόστολο Διαμαντή

• Οι Αμερικανοί ακολουθούν μία παρελκυστική τακτική στις πωλήσεις αεροσκαφών προς την Ελλάδα. Υπάρχει εμπόριο ή μήπως πρόκειται για απλό ελιγμό;

— Δεν μπορείς να μιλάς για εμπόριο εάν δεν ολοκληρωθούν κάποιες διαδικασίες. Επρόκειτο να έρθουν δύο F-15E στην Αγχιάλο για να γίνει η πτητική αξιολόγηση. Το Στέιτ Ντηπάρτμεντ απλώς ανέβαλε αυτή τη διαδικασία. Αυτό δεν είναι εμπόριο και δεν θα μπορούσε να είναι, εφόσον η Ελλάδα δεν έχει ζητήσει επισήμως κάποιο τύπο αεροπλάνου.

• Πάντως η αναβολή έγινε. Είτε είναι κάποιο μέσο πίεσης είτε πρόκειται για μια καλή μέθοδο διαφήμισης του συγκεκριμένου αεροπλάνου — αυτοδιαφήμισης μάλλον.

— Ίσως. Όπως επίσης μπορεί να είναι το αποτέλεσμα του ανταγωνισμού των δύο μεγάλων εταιρειών, της Λόκχιντ (που έχει το F-16 Block) και της Μακντόναλντ Ντάγκλς (F-15E). Η αναβολή στη δοκιμασία του F-15E αφενός ανεβάζει το κύρος του αφετέρου ωφελεί και τη Λόκχιντ, εφόσον, εάν δεν πάρουμε το F-15E, είμαστε πολύ

κοντά στην αγορά του F-16 Block. Πάντως το F-15E είναι ό,τι πιο σύγχρονο υπάρχει αυτή τη στιγμή στην αγορά, όπως εξάλλου και το ρώσικο Σουκκόι 27-30. Έχει το πιο ισχυρό ραντάρ και φέρει μεγαλύτερο οπλικό φορτίο σε πολύ μεγαλύτερη απόσταση χωρίς ανεφοδιασμό.

• Οπότε θα είναι άχρηστα και τα ιπτάμενα τάνκερ, τα οποία όμως προτίθενται να αγοράσουν.

— Αν τα αγοράσουν θα είναι για τα F-16, που έχουμε ήδη. Χρειάζονται για τον ευρύτερο αμυντικό μας χώρο. Στην Κύπρο έχουμε πρόβλημα ανεφοδιασμού και δεν μπορεί στην πράξη να εφαρμοστεί το Ενιαιο Αμυντικό Δόγμα.

• Τι θα αλλάξει στο συσχετισμό μεταξύ Ελλάδας - Τουρκίας μετά την αγορά των αεροπλάνων, ανεξαρτήτως τύπου;

— Εμείς δεν μπορούμε να κυνηγούμε την Τουρκία σε ποσότητα όπλων. Αυτή τη στιγμή έχουν μια υπεροχή 2 προς 1 στον αέρα και υπάρχει επίσης ποιοτική ισορροπία. Αν ανατρέψουμε υπέρ μας αυτή την ισορροπία, θα έχουν πολύ μεγάλο πρόβλημα. Οι Τούρκοι είναι δεσμευμένοι στην παραγωγή F-16 και επομένως δεν θα μπο-

ρέσουν να απαντήσουν σε έναν ανώτερο τύπο αεροπλάνου, όπως είναι το F-15E ή το ρώσικο Σουκκόι.

• Μια ποιοτική υπεροχή μπορεί να αντισταθμίσει την ποσοτική; Λέτε στο βιβλίο σας πως μόνον η Αεροπορία μπορεί να παίξει το ρόλο του εξισωτή.

— Όλος ο αγώνας κρίνεται σήμερα στον αέρα — το είδαμε και στην άσκηση «Νικηφόρος». Η ιστορική εμπειρία μάς δείχνει πως χώρες ασθενέστερες αριθμητικά —όπως το Ισραήλ— που αντιμετωπίζουν πολλαπλάσιους Στρατούς Ξηράς, κατάφεραν να κερδίσουν όλους τους πολέμους, λόγω ακριβώς της υπεροχής τους στον αέρα. Το ίδιο έγινε και στον πόλεμο του Κόλπου. Το Ιράκ είχε πολύ μεγαλύτερο στρατό, αλλά δεν πρόλαβε καν να τον χρησιμοποιήσει.

• Ναι, αλλά υπήρχε και ποιοτική υπεροχή των συμμάχων και στο έδαφος. Τα τεθωρακισμένα των Βρετανών και ο βρετανικός στρατός μπορούν να συγκριθούν με τον ιρακινό από την άποψη της ποιότητας;

— Δεν ήταν όμως όλος ο βρετανικός στρατός εκεί. Αυτό είναι το πρόβλημα. Η Αερο-

πορία ανατρέπει τις ποσοτικές υπεροχές.

• *Επομένως, το Ενιαίο Αμυντικό Δόγμα δεν μπορεί να εφαρμοστεί σήμερα.*

— Έχουμε σοβαρό πρόβλημα λόγω των αποστάσεων. Οι Τούρκοι μπορεί να παρεμβάλλονται μεταξύ Ρόδου και Κύπρου και επειδή είναι κοντά στις δικές τους βάσεις να εμποδίζουν τις ενισχύσεις. Το είδαμε και στην άσκηση «Νικηφόρος» αυτό το πρόβλημα. Σε μια τέτοια περίπτωση τα αεροπλάνα μας, μετά τις εμπλοκές, δεν θα είχαν καύσιμα να φτάσουν στην Κύπρο και θα γύρναγαν πίσω. Η μία λύση είναι να έχεις ένα αεροσκάφος με πολύ μεγαλύτερη εμβέλεια και η δεύτερη είναι το αντιβαλλιστικό σύστημα S-300 ή το Πάτριος. Κάνεις μία ομπρέλλα προστασίας – αν το βάλεις στη Ρόδο, στο Καστελλόριζο, στην Κύπρο–, οπότε κάτω απ' αυτή μπορείς να φτάσεις στην Κύπρο.

• *Υπάρχουν αντιδράσεις για την προμήθεια των αντιβαλλιστικών συστημάτων;*

— Για το Πάτριος καθόλου. Διότι οι Αμερικανοί φοβούνται πως θα πάρουμε τους S-300 μετά τους Κύπριους. Οι Ρώσοι είναι αποφασισμένοι να τους πουλήσουν – εάν η Κύπρος δεν τους πάρει τελικά, αυτό θα είναι μια δική τους πολιτική απόφαση και θα είναι λάθος. Οι Τούρκοι καταλαβαίνουν μόνον τη γλώσσα της αποφασιστικότητας. Το πρόβλημά τους είναι πως ο ουρανός πάνω από την Κύπρο ήταν μέχρι τώρα ξέφραγο αμπέλι. Αν γίνει και στην Ελλάδα, θα έχουμε μια αξιόπιστη αντιαεροπορική προστασία πάνω από το Αιγαίο.

• *Μα είναι ένας φαύλος κύκλος. Θα κάνουμε τις δαπάνες εμείς, θα κάνουν μετά αναγκαστικά και αυτοί, και σε κάθε περίπτωση θα είμαστε μείον.*

— Ό,τι και να κάνουνε κάτι θα χάσουνε. Θα υποχρεωθούν να δαπανήσουν υπέρογκα ποσά, διότι το αντιβαλλιστικό σύστημα είναι πολύ αποτελεσματικό. Σε λίγα λεπτά ρίχνουν 20 με 30 βλήματα. Λοιπόν, πόσα αεροπλάνα θα έχεις, 5.000; Δεν μπορείς να τα έχεις.

• *Μπορεί να αντιμετωπιστεί η τουρκική επιθετικότητα με την αύξηση των δαπανών για εξοπλισμούς; Δεν είναι ένας δρόμος χωρίς τέλος;*

— Θα πρέπει οι επιλογές μας να είναι τέτοιες ώστε με το μικρότερο δικό μας κόστος να δημιουργούμε πολύ μεγαλύτερο δυνητικό κόστος στην Τουρκία. Το κάθε σύστημα Πάτριος ή S-300 κάνει περίπου 200 εκ. δολάρια. Θέλουμε 5-7 για να καλύψουμε όλη την επικράτεια, δηλαδή περίπου 1 δισ. δολάρια ή 270 δισ. δραχμές.

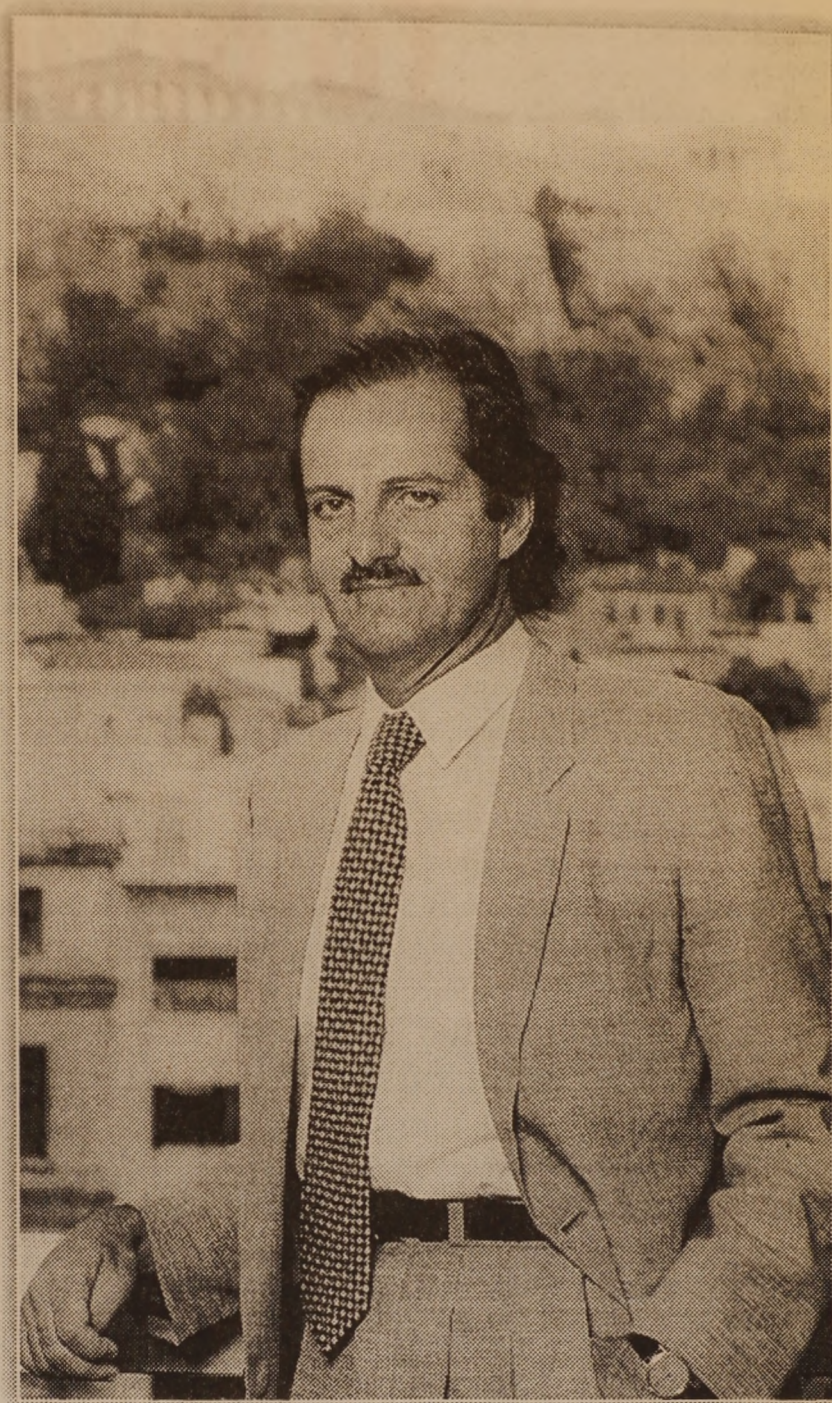
Δεν είναι τραγικό. Ένα F-16 κοστίζει 7 δισ. δραχμές. Είναι σαν να αγόραζες 40 αεροπλάνα παραπάνω. Πρέπει να κάνεις έξυπνες κινήσεις που να δημιουργούν πρόβλημα στον αντίπαλο. Το άλλο είναι η προμήθεια αεροσκαφών με μεγάλη ακτίνα δράσης. Αυτό δεν θα τους επιτρέπει να φέρνουν την αντιπαράθεση εκεί που τους συμφέρει, δηλαδή στο Αιγαίο, όταν θα ξέρουν πως μπορείς να φτάσεις μέχρι την Άγκυρα. Θα αναγκαστούν να το λάβουν υπόψη τους, να κάνουν άλλες επιλογές και να αποσυμπιεστεί η κατάσταση στο Αιγαίο.

• *Είναι σε θέση σήμερα η οικονομία μας να ακολουθήσει τέτοια δαπανηρά προγράμματα εξοπλισμών; Θα γονατίσουμε. Όχι όλοι βέβαια, αλλά αυτοί που είναι ήδη γονατισμένοι.*

— Το πενταετές εξοπλιστικό πρόγραμμα προβλέπει 4 τρισ. Δηλαδή 0,8 το χρόνο. Τα ελλείμματα των ΔΕΚΟ το '96 ήταν 0,6 τρισ. Και από τον προϋπολογισμό πήραν 1,35 τρισ. Επομένως οι μεγάλες σπατάλες δεν γίνονται για τους εξοπλισμούς. Άλλωστε με αυτούς επενδύεις στην ασφάλειά σου και στην ειρήνη. Διότι εάν συνεχίσουμε να μην έχουμε πειστικότητα στην αποτροπή μας και ανοίξει η όρεξή τους, πόσο θα μας κοστίσει ένας πόλεμος – έστω και 24 ωρών;

• *Υπάρχει κίνδυνος εμπλοκής; Πολλοί αναλυτές δείχνουν το '98 ως έτος πολέμου.*

— Εγώ, κ. Διαμαντή, το είπα πρώτος. Στο βιβλίο μου, που κυκλοφόρησε το '96, είπα πως αυξάνει η πιθανότητα πολέμου για το '98, επειδή αυξάνει η ανισορροπία δυνάμεων. Όσο το βλέπουν αυτό, να μένουμε πίσω σε εξοπλισμούς, γίνονται ολοένα και πιο επιθετικοί. Το βλέπουμε. Ο Γιλμάζ ήταν στην Κρήτη και ταυτόχρονα έκαναν παραβιάσεις. Μπορεί να γίνει και κατά λάθος, μέσα στη συνεχή ένταση, την οποία επιλέγουν οι Τούρκοι ως μέσο πίεσης. Το εξοπλιστικό πρόγραμμα στοχεύει στην αποτροπή τέτοιων πιθανών ενεργειών.

• *Υπάρχει, ύστερα από όλα αυτά, μια αναβίωση ψυχώσεων και φοβίας που οδηγεί κατευθείαν στον εθνικισμό. Είναι το καταλληλότερο πολιτικό κλίμα για μια ευρωπαϊκή χώρα; Δεν πρέπει τον πρώτο λόγο να έχει η διπλωματία;*

— Δεν μπορείς να ασκήσεις αξιόπιστη διπλωματία όταν είσαι αναξιόπιστος στρατιωτικά. Το είδαμε και στην Κύπρο. Τι κερδίσαμε ύστερα από συνεχείς διπλωματικές νίκες; Τίποτα. Οι Τούρκοι δεν καταλαβαίνουν απ' αυτά. Έπειτα, τι σημαίνει εθνικισμός; Όταν κάποιος σου επιτίθεται με όπλο και εσύ αρνείσαι τη σφεντόνα και ζητείς το όπλο σου, είσαι εθνικιστής; Μα όλα τα κράτη αυτό δεν κάνουν; Όλοι θα είναι εθνικιστές και μόνον εμείς θα κάνουμε τον διεθνιστή; Και αν οι Αμερικανοί φέρνουν κάποια εμπόδια, νομίζω πως πρέπει να κάνουμε αυτό που υπονόησε πρόσφατα ο κ. Τσοχατζόπουλος. Είπε: «Έχει κι αλλού πορτοκαλιές». Αλλά να το κάνουμε, όχι μόνον λόγια. Αυτή τη γλώσσα καταλαβαίνουν, αυτή πρέπει να χρησιμοποιούμε.

Το άρρωστο δάσος

του Ανδρέα Παπαδάτου

Το δέντρο και το δάσος ήταν ο τίτλος άρθρου του Βασίλη Καπετανγιάννη που δημοσιεύτηκε στο τχ. 649 του ANTI. Το άρθρο του Βασίλη Καπετανγιάννη γράφηκε με αφορμή σειράς ρεπορτάζ του περιοδικού που κατήγγειλαν όσα συμβαίνουν στο Υπουργείο Τύπου και στα Γραφεία Τύπου Εξωτερικού. Ο Ανδρέας Παπαδάτος, πρώην υπεύθυνος του Γραφείου Τύπου στη Βόννη, σχολιάζει στο σημερινό τεύχος όσα επιχειρηματολόγησε ο Βασίλης Καπετανγιάννης.

Στο Αντί της 5ης του περασμένου Δεκεμβρίου (τχ 649) είδε το φως της δημοσιότητας άρθρο του **Βασίλη Καπετανγιάννη** με τίτλο «Το δένδρο... και το δάσος». Αντικείμενό του ήταν το, κατά την άποψη του συντάκτη, θετικό έργο που επιτελείται στο Υπουργείο Τύπου & ΜΜΕ σχετικά με την προβολή της χώρας μας στο Εξωτερικό. Αφορμή του άρθρου αποτέλεσαν όσα έχουν γραφεί στο Αντί γι' αυτά που έχουν συμβεί στο Γραφείο Τύπου Παρισίων και εξακολουθούν να συμβαίνουν στο Υπουργείο Τύπου (υπόθεση Άναλη-Καλογερόπουλου, Ι. Πετσίλας, Ένορκη Διοικητική Εξέταση κατά Καλογερόπουλου κ.τ.λ.).

Αρκετοί αναγνώστες, κυρίως υπάλληλοι του Υπουργείου Τύπου, προσπάθησαν να αναζητήσουν τους λόγους που ώθησαν τον Β.Κ. στη σύνταξη του άρθρου, το οποίο αποτελεί, πράγματι, ύμνο για το έργο της νεοσύστατης Γενικής Γραμματείας Ενημέρωσης και, φυσικά, του αρμόδιου Γενικού της Γραμματεία, **Γιάννη Νικολάου**. Κατά τη γνώμη μου, οι λόγοι που ωθούν έναν υπάλληλο, του οποίου η (τουλάχιστον) βραχυπρόθεσμη υπηρεσιακή εξέλιξη εξαρτάται άμεσα από τις αποφάσεις του πολιτικού του Προϊσταμένου, να υμνεί αυτόν και τις επιδόσεις του, είναι αποκλειστικά και μόνο πρόβλημα δικό του και, ενδεχομένως, αιτία κάποιου προβληματισμού για τον υμνούμενο.

Του προξενεί κατάπληξη, γράφει ο καλός συντάκτης, το γεγονός ότι το περιοδικό ασχολείται με το «δέντρο», δηλ. τους Καλογερόπουλο, Άναλη - Τσακανίκα, Πετσίλα, καθώς και με τα έργα και τις ημέρες τους, και αγνοεί το «δάσος», δηλ. το έργο που έχει επιτελέσει η Γενική Γραμματεία Ενημέρωσης και, βεβαίως, ο επικεφαλής της Γενικός Γραμματέας. «Ολίγα μεν (λόγω) του νεαρού της ηλικίας της, σ.σ.) αλλά αξιόλογα». Και μάλιστα «για πρώτη φορά», γράφει, αν και την έκφραση αυτή τη χρησιμοποιεί «μετριοπαθώς», επειδή, λέει, του θυμίζει «την ψευδεπίγραφη κομπορρημοσύνη

της δεκαετίας του '80», την οποία, βεβαίως, απεχθάνεται. Ας προσπαθήσουμε, λοιπόν, να δούμε σε ποια κατάσταση βρίσκεται σήμερα το «δάσος»: σφύζει από ζωή ή είναι περισσότερο άρρωστο από πρωύτερα; Ευωδιάζει ή αναδίδει δυσοσμία;

Η νεοσύστατη Γενική Γραμματεία Ενημέρωσης ανέλαβε τον Ιούλιο του 1996 το βαρύ έργο της προβολής της χώρας μας στο Εξωτερικό. Μέχρι τη σύστασή της, το έργο αυτό ήταν μία από τις πολλές αρμοδιότητες του εκάστοτε Γενικού Γραμματέα με εποπτεύοντα τον Υπουργό. Κυρίως οι πολλές αρμοδιότητες του Γενικού Γραμματέα και, συνεπώς, ο συχνά εξουθενωτικός φόρτος εργασίας του, είχαν δημιουργήσει μία κατάσταση, στην οποία η ενασχόληση με το βαρύ αυτό έργο και τα Γραφεία Τύπου, δηλ. το κυριότερο εργαλείο για την προβολή της χώρας μας στο Εξωτερικό, αποτελούσαν, αναγκαστικά, το τελευταίο πάρεργο της πολιτικής ηγεσίας του Υπουργείου Τύπου. Γι' αυτό, η σύσταση της Γενικής Γραμματείας Ενημέρωσης χαιρετίστηκε με ενθουσιασμό από όλες τις υγιείς δυνάμεις του Υπουργείου και των Γραφείων Τύπου, οι οποίες από την αρχή της θητείας του Υπουργού **Δ. Ρέππα** είχαν διατυπώσει το συγκεκριμένο αίτημα εγγράφως. Αντίθετα, οι κύκλοι της αναξιοκρατίας, της επαγγελματικής απάτης και της δημοσιοϋπαλληλικής αγκύλωσης, αντιμετώπισαν, στην αρχή, με έκδηλη δυσφορία την εξέλιξη.

Στη νέα Γενική Γραμματεία υπήχθησαν, όπως ήταν φυσικό, τα Γραφεία Τύπου Εξωτερικού και η αρμόδια για την οργάνωση και καθοδήγησή τους Διεύθυνση Υπηρεσιών Εξωτερικού. «Από λάθος», όπως τότε ειπώθηκε -και εξακολουθεί να λέγεται- παρελήφθη η αρμόδια για τις Δημόσιες Σχέσεις Διεύθυνση. Αγνοήθηκε δηλ. η Διεύθυνση εκείνη που πρέπει να έχει άμεση σχέση με το μεγαλύτερο μέρος της δραστηριότητας των Γραφείων Τύπου Εξωτερικού και τον κύριο λόγο ύπαρξης και λειτουργίας τους.

Από την αρχή της θητείας του τωρινού

υπουργού Τύπου μέχρι την τοποθέτηση του Γενικού Γραμματέα Ενημέρωσης, **Γιάννη Νικολάου**, την εποπτεία των Γραφείων Τύπου Εξωτερικού ασκούσε, στην πραγματικότητα, ένας υπάλληλος της Κ.Υ.Π., ειδικευμένος στις τηλεπικοινωνίες (υποκλοπές τηλεφωνικών συνδιαλέξεων, συνομιλιών και άλλες... πατριωτικές ενασχολήσεις), συνεπικουρούμενος από τον Διευθυντή Υπηρεσιών Εξωτερικού, γνωστό από χρόνια για την παροιμιώδη ανικανότητά του περί τα πάντα. Ο «επόπτης» εμφανιζόταν ως Σύμβουλος του Υπουργού επί θεμάτων Γ.Τ. Εξωτερικού και δεχόταν... σε ακρόαση τους διερχόμενους από την Αθήνα υπαλλήλους του Εξωτερικού, διευθυντές και μη, τους οποίους του διοχέτευε με περισσή επιμέλεια ο Διευθυντής-βοηθός του. Έτσι, ο νέος Γενικός Γραμματέας, έχοντας, όπως και ο ίδιος δήλωνε, παντελή άγνοια του αντικείμενου, υποχρεώθηκε, όπως ήταν φυσικό, να...υφίσταται τις συμβουλές του Συμβούλου-Επόπτη και τις ανάλογες προς τις ικανότητές του εισηγήσεις και άλλες υπηρεσίες του Διευθυντή των πολύπαθων Υπηρεσιών Εξωτερικού.

Ό,τι επακολούθησε από την τοποθέτηση του Γενικού Γραμματέα Ενημέρωσης μέχρι σήμερα, αφ' ενός μεν καθησύχασε και, στην πορεία, έχει ενθουσιάσει, τους κύκλους εκείνους που είχαν δει με φόβο και ανησυχία τη σύσταση του καινούργιου οργάνου, αφ' ετέρου δε απογοήτευσε πλήρως όλους αυτούς που στη Γενική Γραμματεία Ενημέρωσης είχαν στηρίξει τις ελπίδες τους για την αναμόρφωση του θεσμού των Γραφείων Τύπου Εξωτερικού.

Ας εξετάσουμε, λοιπόν, τα πράγματα ακολουθώντας, για διευκόλυνση του αναγνώστη, τη σειρά των «επιτευγμάτων» που επέλεξε στο άρθρο του ο Β.Κ.

ΟΙ ΔΗΜΟΣΚΟΠΗΣΕΙΣ

Οι δημοσκοπικές έρευνες που, με ανάθεση από το Υπουργείο Τύπου, διενεργήθηκαν από πράγματι σοβαρές εταιρείες, για

τη διαπίστωση της εικόνας που έχουν για τη χώρα μας οι διαμορφωτές της κοινής γνώμης στη Γαλλία, στη Μ. Βρετανία και στη Γερμανία, ήταν περιττές, ιδιαίτερα δαπανηρές και σε καμιά περίπτωση δεν ανέβασαν το κύρος της χώρας μας στη συνείδηση των ερωτηθέντων. Τα, κατά τη δήλωση του Υπουργού Δ. Ρέππα, 100 εκατομμύρια που κόστισαν οι έρευνες, και οι –όχι ασήμαντες– δαπάνες για τα πολυάριθμα σχετικά ταξίδια του Γενικού Γραμματέα Γιάννη Νικολάου και των συμβούλων του, δαπανήθηκαν τελείως άσκοπα και είναι συνέπεια της άγνοιας των δεδομένων από Υπουργό και Γενικό Γραμματέα και, επίσης, της απόκρυψης από τους επιτήδειους (Διευθυντή Υπηρεσιών Εξωτερικού, συμβούλους και υποβολείς) της χρεοκοπίας της αρμόδιας Διεύθυνσης.

Η εικόνα της χώρας μας στους διαμορφωτές της κοινής γνώμης των διαφόρων χωρών του Εξωτερικού, αποτυπώνεται συνεχώς στα δημοσιεύματα του Τύπου και στις εκπομπές των ηλεκτρονικών ΜΜΕ και, κατά συνέπεια, α) **στις καθημερινές επισκοπήσεις Τύπου και ρ/τ εκπομπών (PRESS)** και β) **στις έκτακτες και περιοδικές σχετικές εκθέσεις που στέλνουν τα Γραφεία Τύπου Εξωτερικού στο Υπουργείο Τύπου.**

Αν η πολιτική ηγεσία, Υπουργός και Γενικός Γραμματέας, γνώριζε ή διέθετε τους σωστούς συμβούλους, θα είχε, πράγμα δυνατό μέσα σε ελάχιστους μήνες, οργανώσει την αρμόδια Διεύθυνση Υπηρεσιών Εξωτερικού κατά τρόπο ώστε η τελευταία να είναι σε θέση, μεταξύ άλλων, να αξιολογεί τις καθημερινές αναφορές των Γραφείων Τύπου και, κατά συνέπεια, περιοδικά και έκτακτα, να παρουσιάζει αποτυπωμένη την εικόνα της χώρας μας σε κάθε χώρα που μας ενδιαφέρει. Εναλλακτικά, η πολιτική ηγεσία του Υπουργείου Τύπου είχε τη δυνατότητα να ζητήσει από τα αρμόδια Γραφεία Τύπου το ίδιο ακριβώς πράγμα, αν, βεβαίως, γνώριζε τι υπηρεσίες μπορούν να προσφέρουν. Τα Γραφεία του Λονδίνου, των Παρισίων και της Βόννης, παρά την κατάσταση στην οποία έχουν, ιδίως τα δύο τελευταία, περιέλθει κατά τους τελευταίους 15 μήνες, θα είχαν με άνεση και τελείως ανέξοδα παρουσιάσει την εικόνα της χώρας μας στις αντίστοιχες χώρες. Εννοείται με λιγότερες επικοινωνιακές «σάλτσες» από αυτές που συνήθως περιέχουν τα συμπεράσματα των ακριβοπληρωμένων εταιρειών, αλλά με μεγαλύτερη ακρίβεια. Τότε, η πολιτική ηγεσία του Υπουργείου Τύπου θα είχε τη

δυνατότητα να διαπιστώσει την απόλυτη ταύτιση των συμπερασμάτων των Γραφείων Τύπου με αυτά που γνωρίζουν ο ΥΠΕΞ, ο ΑΝΥΠΕΞ, ο ΥΦΥΠΕΞ και, γενικά, όλοι όσοι καθημερινά αγωνίζονται για τη χώρα μας στην τρομερά δύσκολη αρένα του Εξωτερικού.

Όταν είχε αναγγελθεί η ανάθεση των ερευνών, κάποιοι είχαν υποθέσει ότι οι εντολές, βασισμένοι στην καλή διεθνή εικόνα του Πρωθυπουργού, ήσαν βέβαιοι ότι και τα αποτελέσματα των ερευνών θα παρουσίαζαν την ίδια θετική εικόνα και για τη χώρα μας και, έτσι, θα αποτελούσαν ένα ακόμη όπλο στην επικοινωνιακή πολιτική της κυβέρνησης. Αν αυτό ήταν το κίνητρο για την ανάθεση των ερευνών, τότε, μετά τα αποτελέσματα, οι εντολές ασφαλώς κατάλαβαν ότι χρειάζεται μακρόχρονη προσπάθεια και ενασχόληση για να εξοικειωθεί κανείς με τις παγίδες του Εξωτερικού. Τέλος, κάποιοι άλλοι, ίσως κακόπιστοι, ισχυρίστηκαν ότι οι εντολές γνώριζαν εκ των προτέρων τα αποτελέσματα των ερευνών, αλλά τα χρειάζονταν ως συμβολή στην προσπάθεια να προετοιμασθεί η ελληνική κοινή γνώμη για την αποδοχή «ρεαλιστικών» λύσεων σε θέματα εθνικών συμφερόντων. Ο συντάκτης αυτών των γραμμών θεωρεί κάτι τέτοιο αδιανόητο.

Η «ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΠΑΡΚΕΙΑ»

Για πρώτη φορά, λοιπόν, γράφει ο Β.Κ. στο άρθρο του, «ως κριτήριο της στελέχωσης των ΓΤΕ τίθεται και εφαρμόζεται σε αποφασιστικό βήμα η επαγγελματική επάρκεια». Η σκληρή πραγματικότητα, βέβαια, είναι τελείως διαφορετική. Η θεομηνία που πλήττει κατά τους τελευταίους 15 μήνες τα Γραφεία της Γερμανίας, της Γαλλίας και της Αυστρίας, αποδεικνύει, όπως θα δούμε παρακάτω, στην παράγραφο τη σχετική με την «εντατικοποίηση της προσπάθειας των ΓΤΕ», το τελείως αντίθετο: στη στελέχωση και τις μετακινήσεις κυριαρχούν η αυθαιρεσία, η προχειρότητα, η υποχώρηση σε πιέσεις, η έλλειψη φαντασίας και ο ερασιτεχνισμός.

«Η επαγγελματική προσέγγιση» που «διακρίνει την επιτελική δουλειά τόσο του πολιτικού επιτελείου της Γραμματείας όσο και των βασικών υπηρεσιακών στελεχών της» επιβεβαιώνεται και από ένα άλλο «επίτευγμα», το οποίο, περιέργως, λησμόνησε(;) να αναφέρει ο Β.Κ. Πρόκειται για τη δημοσίευση με πρωτοβουλία του Υπουργείου Τύπου **πανάκριβων προπαγανδιστικών ενθέτων** σε έγκυρα και μη φύλλα του Εξωτερικού, στο πλαίσιο «επιθέσεων ενη-

μέρωσης» που εξαπολύονται τελευταία. Σε όσους έχουν ασχοληθεί, έστω στοιχειωδώς, με το αντικείμενο, είναι από πολλά χρόνια γνωστό ότι τα πανάκριβα αυτά ένθετα **δεν διαβάζονται**. Φέρουν το στίγμα της πληρωμένης δημοσίευσης, δηλ. κοινής και φτηνής προπαγάνδας. Και στους ελάχιστους άσχετους που τα διαβάζουν παρέχουν, όχι σπάνια, ανακριβείς πληροφορίες για τη χώρα μας, δεδομένου ότι ποτέ δεν ελέγχουμε το περιεχόμενό τους. Το γεγονός ότι οι υπέργκες αυτές δαπάνες δεν βαρύνουν απευθείας το Δημόσιο, αλλά οργανισμούς του ευρύτερου δημόσιου τομέα (δημοσίευση διαφημίσεων), δεν αλλάζει απολύτως τίποτε. Τα ένθετα αυτά ωφελούν αποκλειστικά και μόνο τα Γραφεία Δημοσίων Σχέσεων που αναλαμβάνουν τις δημοσιεύσεις και, όχι σπάνια, τους οποιουσδήποτε μεσάζοντες. Τα υπέργκα ποσά που διατίθενται για τα πληροφοριακά αυτά «σκύβαλα», θα μπορούσαν να επενδύονται κατά τρόπο ιδιαίτερα αποδοτικό για τις δημόσιες σχέσεις της χώρας μας στο Εξωτερικό.

Τα παραπάνω παραδείγματα παρέχουν ένα ασφαλές δείγμα για την ποιότητα της αξιοποίησης των υλικών και έμψυχων πόρων που επικαλείται ο Β.Κ.: οι μεν υλικοί πόροι δαπανώνται αφειδώλευτα σε άσκοπες δημοσκοπικές έρευνες, ταξίδια αρμοδίων και μη και δημοσιεύσεις πανάκριβων αλλά άχρηστων ενθέτων, οι δε δυνατότητες του προσωπικού αγνοούνται ή παραμένουν άγνωστες. Αυτά, στη γλώσσα του Β.Κ. λέγονται «άριστη χρήση τους».

Οι προσπάθειες επιμόρφωσης που έγιναν μέχρι τώρα, δεν απέδωσαν. Τούτο οφείλεται στην αδυναμία, λόγω απειρίας, εντοπισμού των πραγματικών αναγκών επιμόρφωσης και σωστής οργάνωσης. Το πρόσφατο σεμινάριο της Λευκωσίας για Διευθυντές Γραφείων Τύπου, Κύπριους και Ελλαδίτες, αποτέλεσε κατά σχεδόν γενική ομολογία, αποτυχία. Στην καλύτερη περίπτωση επρόκειτο για σεμινάριο που απευθυνόταν σε αρχαρίους. Αλλά και στα προηγούμενα δύο σεμινάρια, πάλι για Διευθυντές, οι συμμετασχόντες υποχρεώθηκαν να υποστούν ένα «καταιονισμό» εισηγήσεων και διαλέξεων, από έγκυρους και μη ομιλητές, χωρίς δυνατότητα ενεργού συμμετοχής και με ελάχιστο χρόνο για συζήτηση. Βεβαίως, για τους υπόλοιπους υπαλλήλους των Γραφείων, κάτω από το επίπεδο του Διευθυντή, δεν έχει, ακόμη, ακουστεί τίποτε το... επιμορφωτικό.

Η συγκρότηση επιτροπών για τη μελέτη προβλημάτων γνωστών από χρόνια, έχει κακή φήμη, όχι μόνο στη χώρα μας. Αποτε-

λεί κακό υποκατάστατο για το δημιουργικό έργο που αδυνατούμε ή αδιαφορούμε να παράγουμε. Τα Γραφεία Τύπου στο Εξωτερικό χρειάζονται επειγόντως χρήσιμο πληροφοριακό υλικό, δυνατότητες για άσκηση αποτελεσματικών δημοσίων σχέσεων, σωστή καθοδήγηση και συντονισμό.

Αποτελεί ευτύχημα ότι η νέα Γενική Γραμματεία «προικίστηκε» με τους νέους υπαλλήλους, απόφοιτους της Σχολής Δημόσιας Διοίκησης. Πρόκειται για μια καλή «φουρνιά» με υψηλή θεωρητική κατάρτιση και όρεξη για δουλειά. Επιβάλλεται η τοποθέτησή τους σε Γραφεία το συντομότερο δυνατό, παρά τα όσα προβλέπει ο ισχύων Οργανισμός. Διαφορετικά, με βάση την απογοητευτική κατάσταση της Κεντρικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Τύπου, θα κινδυνεύσουν να εθιστούν σε νοοτροπίες και τρόπους λειτουργίας τελείως αντίθετες από αυτούς που απαιτεί η δύσκολη αποστολή τους. Πρέπει να «φύγουν» γρήγορα για τα Γραφεία, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι επιτρέπεται να συνεχιστεί η αγνόηση άλλων ικανών υπαλλήλων, που «σαπίζουν» από χρόνια στην Αθήνα υποαπασχολούμενοι. Εντούτοις, η ανάθεση στους «καινούργιους», από τα πρώτα τους βήματα, διευθυντικών καθηκόντων, τα οποία κατά κανόνα, ξεπερνούν τις δυνατότητές τους, είναι αντιπαραγωγική. Τους στερεί τη δυνατότητα μιας, έστω επιταχυμένης, φυσιολογικής εξέλιξης, κατά τη διάρκεια της οποίας, ανάμεσα σε άλλα σημαντικά, θα μπορούσαν να αναπτύξουν το πολιτικό τους αισθητήριο, εφόδιο απαραίτητο για την εκπλήρωση της αποστολής τους.

«ΑΝΑΔΙΑΤΑΞΗ ΚΑΙ ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ»

«Η αναδιάταξη και αναδιοργάνωση των ΓΤΕ στη βάση της αρχής της ανακύκλωσης του στελεχιακού τους δυναμικού», έχει λάβει ή λαμβάνει χώρα μόνο στη φαντασία του συντάκτη. Όλες οι μέχρι σήμερα πολιτικές ηγεσίες φρόντισαν να μην καθιερωθεί μέσω του Οργανισμού μία υποχρεωτική ανακύκλωση του προσωπικού των Γραφείων Τύπου. Έτσι, συντηρείται η **απόλυτη εξάρτηση** των υπαλλήλων από την απειρία, τις συμπάθειες ή αντιπάθειες, τις «υποχρεώσεις» έναντι τρίτων, ικανών να ασκούν πιέσεις και, ενίοτε, την κακοήθεια των αρμοδίων ή κάποιων από αυτούς. Έτσι, οι υπάλληλοι της Κεντρικής Υπηρεσίας που θέλουν να τοποθετηθούν στο Εξωτερικό, πιέζουν και παρακαλούν συνεχώς, δίνοντας «γην και ύδωρ» στους όποιους αρμόδιους (και τους δορυφόρους τους), ενώ, παράλληλα, κινητοποιούν όλα

τα «μέσα» που διαθέτουν. Κατά τον ίδιο τρόπο, πολλοί από αυτούς που υπηρετούν στο Εξωτερικό εξωθούνται, εκ των πραγμάτων, σε μία συνεχή προσπάθεια –με τους πλέον απίθανους τρόπους– να αποκτήσουν και να διατηρήσουν την εύνοια των εκάστοτε αρμοδίων. Παράλληλα, προσπαθούν να «βελτιώνουν» συνεχώς την ικανότητα να παρέχουν στα κατάλληλα πρόσωπα (συνήθως αρμόδιους της Αθήνας, διερχόμενες πολιτικές και άλλες προσωπικότητες, σπουδάζοντα τέκνα «ισχυρών» κ.τ.λ.), στις κατάλληλες χρονικές στιγμές, τις κατά περίπτωση κατάλληλες υπηρεσίες. Και τούτο με την ελπίδα ότι, στη δεδομένη στιγμή, θα τους φανούν χρήσιμοι στην προσπάθεια αποτροπής του «μοιραίου», το οποίο είναι η μετάθεση σε λιγότερο άνετο πόστο, αλλά, κυρίως στην Αθήνα. Αθήνα σημαίνει, κατά κανόνα, επαγγελματικό «μοιραίο», διότι, με την κατάσταση της ημιαποσύνθεσης που επικρατεί, η αξιοποίηση της πολύτιμης πείρας των επανερχομένων είναι για μεν τους ίδιους σχεδόν άπιαστο όνειρο, για δε τους οποιουσδήποτε αρμόδιους κάτι που το αντιμετωπίζουν όπως «ο διάολος το λιβάδι». Είναι, κατά συνέπεια, φυσικό, στην «ευγενή» αυτή άμλλα να επικρατούν οι πλέον επιτήδριοι. Στην Αθήνα επιστρέφουν οι λιγότεροι επιτήδριοι και τυχεροί, μαζί με τους άλλους που έχουν την «αφέλεια» να παίρνουν την αποστολή τους στα σοβαρά και, αγνοώντας τους καθιερωμένους κανόνες του παιχνιδιού, να εκτελούν το καθήκον τους με ευσυνειδησία και αυταπάρνηση. Γι' αυτό έχουμε αρκετές περιπτώσεις υπαλλήλων, διευθυντών και μη, που «υπηρετούν» στο Εξωτερικό –μερικοί στην ίδια χώρα– από τα πρώτα μεταδικτατορικά χρόνια συνεχώς και άλλους που επιστρέφουν στην Αθήνα έπειτα από ελάχιστα χρόνια παραμονής στο Εξωτερικό.

Η «προσπάθεια αναδιοργάνωσης και κατάλληλης στελέχωσης των αρμοδίων Διευθύνσεων» (του Υπουργείου Τύπου) είναι ανύπαρκτη. Οι «αρμόδιες» Δ/σεις βρίσκονται από χρόνια σε κατάσταση ημιαποσύνθεσης. Η πλέον αρμόδια, η Διεύθυνση Υπηρεσιών Εξωτερικού, υπό την «πεφωτισμένη» ηγεσία του μέχρι προ μηνών Διευθυντή της, ενός ατόμου με απελπιστικά σπιθαμαίο επαγγελματικό ανάστημα, και τη βοήθεια του «υποβολείου» του που τον διεδέχθη προσωρινά(;), έχει υποβαθμιστεί σε ένα κοινό τμήμα διεκπεραίωσης, ανίκανο, βεβαίως, να οργανώνει και καθοδηγεί τα Γραφεία Τύπου Εξωτερικού και, επίσης, να συμβουλεύει την πολιτική ηγεσία. Η

προσωρινή(;) λύση που δόθηκε μετά την αποχώρηση του προηγούμενου Διευθυντή, είναι καταδικασμένη να διατηρήσει την εκφυλισμένη αυτή Διεύθυνση στο ίδιο ...αξιόθαύμαστο επίπεδο. Γι' αυτό εγγυάται και η παρουσία του νέου Προϊσταμένου, ο οποίος ήταν από χρόνια ο υποβολέας του προκατόχου του. Εδώ έχουμε και την ακόλουθη πρωτοτυπία: ο προσωρινός(;) Προϊστάμενος της Διεύθυνσης είναι ταυτοχρόνως και Πρόεδρος του συλλόγου ενός κλάδου υπαλλήλων, του οποίου η ηγετική ομάδα λειτουργεί κατά τρόπο έντονα συντεχνιακό και έχει παράδοση στην καταπολέμηση και κατασυκοφάντηση των συμβασιούχων υπαλλήλων του Υπουργείου Τύπου.

Στη Διεύθυνση Δημοσίων Σχέσεων του Υπουργείου Τύπου, η οποία, όπως ήδη αναφέραμε, «από λάθος» δεν έχει ενταχθεί στη Γενική Γραμματεία Ενημέρωσης, η κατάσταση που επικρατεί, είναι, σε σύγκριση με τη Διεύθυνση Υπηρεσιών Εξωτερικού, ελαφρώς καλύτερη. Σ' αυτό συνετέλεσε και η αποχώρηση του προηγούμενου Διευθυντή της, ενός υπαλλήλου που είχε άριστες επιδόσεις στον τομέα των προσωπικών δημοσίων σχέσεων (αποχώρησε οικειοθελώς και έχει τεθεί σε τιμητική... αργομισθία στο γνωστό Γραφείο-Αναπαυτήριο της Βοστώνης). Εντούτοις, η Διεύθυνση αυτή παραμένει υποβαθμισμένη από χρόνια, περιοριζόμενη στο να παρέχει τεχνική, κυρίως, βοήθεια σε εκδηλώσεις (συνέδρια, δημοσιογραφικές αποστολές κ.τ.λ.) και διευκολύνσεις σε ξένους ανταποκριτές. Χωρίς δική της ευθύνη, η συμβολή της στην ενημέρωση των ξένων ανταποκριτών είναι ανύπαρκτη και η συμμετοχή της στη δημοσιοσχεστική δουλειά των Γραφείων Τύπου, καθώς και η σχετική καθοδήγησή τους είναι περιορισμένη. Η κατάστασή της έχει άμεση σχέση με την εσφαλμένη αντίληψη όλων των μέχρι σήμερα πολιτικών ηγεσιών –άρα και της τωρινής– για την αποστολή της. Με μια σωστή οργάνωση, φαντασία και στήριξη από την πολιτική ηγεσία, η Διεύθυνση αυτή θα μπορούσε να κάνει «θαύματα».

Η ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ

Η, κατά τον Β.Κ., «εντατικοποίηση της προσπάθειας των Γραφείων Τύπου Εξωτερικού», δύο χρόνια μετά την ανάληψη του Υπουργείου Τύπου από τον σημερινό Υπουργό και μετά δεκαοχτώ μήνες λειτουργίας της Γενικής Γραμματείας Ενημέρωσης, παρουσιάζει, τουλάχιστον στην Ευρώπη, την ακόλουθη ζοφερή εικόνα:

Στη Γαλλία έχουμε ένα κεντρικό Γρα-

φείο Τύπου, των Παρισίων, σε πλήρη διάλυση. Η διάλυση είχε ήδη συντελεσθεί προτού ξεσπάσει το σκάνδαλο Καλογερόπουλου, τον περασμένο Αύγουστο. Οι περισσότεροι υπάλληλοί του είχαν διασκορπισθεί προς διάφορες κατευθύνσεις (με παρεμβάσεις Καλογερόπουλου, όπως έλεγαν οι φήμες, ή όχι, είναι αδιάφορο). Η παρέμβασή του στο χώρο, δηλ. η κύρια αποστολή του, είχε καταντήσει ανύπαρκτη, πράγμα που εξακολουθεί να ισχύει. Ο νέος, προσωρινός Διευθυντής, που τοποθετήθηκε εκεί μετά την ανάκληση του Καλογερόπουλου, υπάλληλος με άριστες προδιαγραφές αλλά μικρή πείρα, προσπαθεί να βρει το δρόμο του (στο σκοτάδι). Η κατάσταση του Γραφείου είναι τέτοια, ώστε, μεταξύ άλλων, χρειάστηκε να ενισχυθεί με υπαλλήλους από δύο άλλα Γραφεία, αλλά και από την Αθήνα, προκειμένου να καλύψει στοιχειωδώς τις δύο τελευταίες επισκέψεις του Πρωθυπουργού.

Από το Στρασβούργο, όπου λειτουργεί το δεύτερο Γραφείο μας στη Γαλλία, μετέθεσαν τον άξιο και πεπειραμένο Διευθυντή στο υποβαθμισμένο Γραφείο του Λουξεμβούργου, για να τοποθετήσουν στη θέση του έναν υπάλληλο της αρεσκείας τους.

Στη Γερμανία λειτουργούν (εδώ θα ταίριαζε καλύτερα ο... παρατατικός) τρία Γραφεία: της Βόννης, του Αμβούργου και του Μονάχου. Και τα τρία λειτουργούν σαν να βρίσκονται σε τρεις διαφορετικές χώρες, χωρίς συντονισμό. Στη Βόννη, η κατασπρεπτική δραστηριότητα ενός επικίνδυνα παρανοϊκού και άχρηστου υπαλλήλου του Γραφείου, σε συνδυασμό με την ανεύθυνη στήριξή του από την Αθήνα (όλες οι ενδείξεις, αλλά και οι κομπασμοί του, πείθουν ότι χρησιμοποιείται από γνωστό ευαγές ίδρυμα ως πληροφοριοδότης), έχει οδηγήσει το μεγαλύτερο Γραφείο Τύπου στη Γερμανία σε πλήρη αποδιοργάνωση με παράλληλη καταρράκωση του κύρους του. Παρά το ότι οι δύο Διευθυντές του Γραφείου, το Σεπτέμβριο του 1996 και το Μάιο του 1997, αντίστοιχα, είχαν, με λεπτομερείς εκθέσεις, προειδοποιήσει Υπουργό και Γενικό Γραμματέα Ενημέρωσης για το ποιόν και τις δραστηριότητες του παρανοϊκού χαφιέ, οι αποδέκτες των εκθέσεων τον διατήρησαν στη Βόννη μέχρι τον περασμένο Οκτώβριο (για να αποτελειώσει το... δημιουργικό του έργο) και ακολούθως την απέσπασαν στο Αμβούργο, προφανώς για να... αποτελειώσει το έργο της διάλυσης και του εκεί Γραφείου Τύπου.

Στο Αμβούργο, μετά την ανάκληση του προηγούμενου Διευθυντή το περασμένο

καλοκαίρι, τοποθετήθηκε το Σεπτέμβριο νέος, ο οποίος, ακόμη και κάτω από ευνοϊκές συνθήκες, θα πρέπει να καταβάλλει τιτάνια προσπάθεια για να ορθοποδήσει. Η Αθήνα, αγνοώντας προειδοποιήσεις και απεγνωσμένες εκκλήσεις, τοποθέτησε τον παρανοϊκό δίπλα στον νέο Διευθυντή και αμέσως άρχισε ο... χορός: ο υφιστάμενος «καρφώνει» τον Προϊστάμενο «δεξιά και αριστερά». Διαδίδει ότι είναι ανίκανος, ότι δεν γνωρίζει Γερμανικά, ότι... κοιμάται στο Γραφείο και, γενικά, εξεμεί ό,τι άλλο γεννά η αρρωστημένη και κακοήθης φαντασία του. Ο Προϊστάμενος, στην προσπάθειά του να αμυνθεί, και γνωρίζοντας τη στήριξη του άλλου από την Αθήνα, του έχει επιτρέψει να έρχεται και να φεύγει όποτε το επιθυμεί, όντας ευτυχής για κάθε ημέρα απουσίας του. Ο άλλος, που κατοικεί ακόμη στη Βόννη, βρίσκεται τις περισσότερες ημέρες στο σπίτι του, κατασυνκοφαντεί δύο Γραφεία, της Βόννης και του Αμβούργου, και για να τηρούνται και κάποια προσχήματα, συντάσσει και καμιά επισκόπηση Τύπου από εφημερίδες του Αμβούργου, τη στέλνει με fax στο Αμβούργο, το οποίο, ακολούθως, τη ρετουσάει, διαγράφει δηλ. τα διακριτικά της αποστολής από τη Βόννη και, τέλος, τη στέλνει στην Αθήνα.

Κάτω από τις άθλιες αυτές συνθήκες, είναι περιττό να αναφερθεί ότι το Γραφείο του Αμβούργου καταρρέει μέσα στο όνειδος.

Στη Βόννη, εκτός από την ανυπολόγιστη ζημιά που προκάλεσε η δραστηριότητα του παρανοϊκού, η κατάσταση επιτείνεται και από το γεγονός ότι ο τωρινός Διευθυντής δεν έχει, ακόμη, αποστασιοποιηθεί πλήρως από τον τρόπο δουλειάς που επέβαλλαν οι ανάγκες του Γραφείου που διηύθυνε προηγουμένως. Εκεί, οι δυνατότητες παρέμβασης στο χώρο ήταν, λόγω ειδικών συνθηκών, από απειροελάχιστες μέχρι ανύπαρκτες. Οι συνεχείς και αδιάλειπτες επισκοπήσεις Τύπου, αναφορές και εκθέσεις, κάλυπταν το σύνολο, σχεδόν, των δραστηριοτήτων του Γραφείου. Στη Γερμανία, η παρέμβαση στο χώρο, η οποία είναι η κύρια αποστολή των Γραφείων μας, δεν έχει γίνει ακόμη δυνατό να ξαναρχίσει. Εξαίρεση, βέβαια, αποτελεί το Μόναχο, το οποίο, ευτυχώς, δεν έχει πληγεί από καμία θεομηνία.

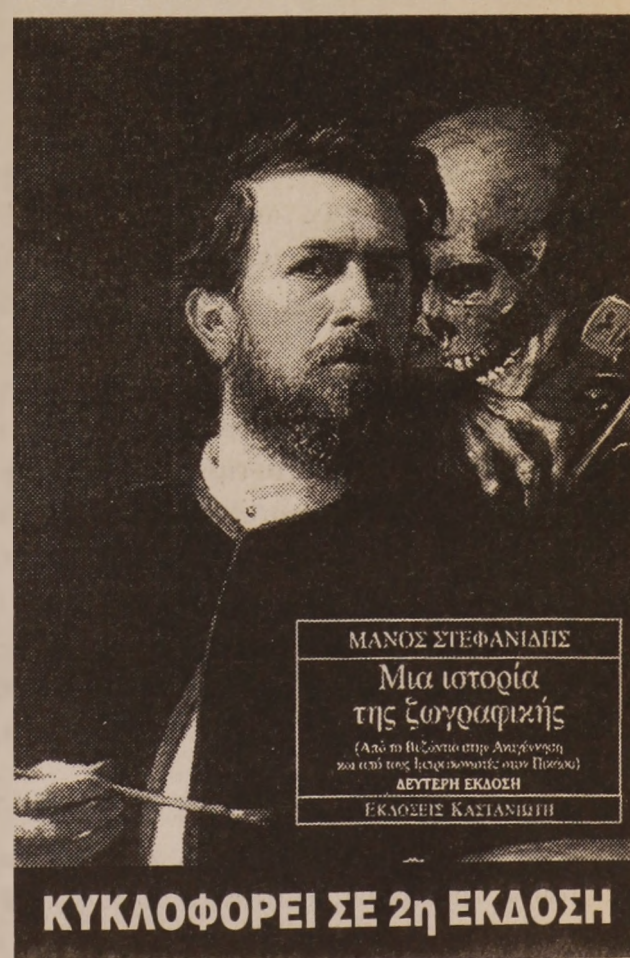
Από το Γραφείο Τύπου της Βιέννης απομακρύνθηκε ο άξιος Διευθυντής του και τοποθετήθηκε στη Βουδαπέστη. Στη θέση του τοποθετήθηκε γνωστός για τη δυσδιάκριτη επάρκειά του υπάλληλος, ο οποίος, αρχικά, προοριζόταν για το Κάιρο. Εντούτοις, με τα «μέσα» που διαθέτει, κατάφε-

ρε, τελικά, όχι μόνο να αποφύγει το Κάιρο, αλλά να αναβαθμιστεί και να τοποθετηθεί στη Βιέννη. Τα νέα του θα ακουστούν σύντομα.

Αυτή είναι η εικόνα που παρουσιάζουν τα Γραφεία μας σε τρεις χώρες της Ευρώπης, οι οποίες συγκεντρώνουν το συντριπτικά μεγαλύτερο ενδιαφέρον της χώρας μας.

Με όσα παραπάνω αναφέρθηκαν, έγινε μια προσπάθεια να αποκαλυφθεί, όχι σε όλη της την έκταση, η ζημιά που έχει προκαλέσει η συσσώρευση φαινομένων όπως άγνοια αντικειμένου, αλαζονεία, αυθαιρεσία, προχειρότητα, ερασιτεχνισμός. Ο Β.Κ., σε μια προσπάθεια πλήρους αντιστροφής των γεγονότων, θεωρεί τα όσα έγιναν την τελευταία διετία «ως την πιο βαθιά ρηξικέλευθη τομή στον πολιτικό προσανατολισμό και την οργανωτική διάρθρωση μιας τόσο κρίσιμης εθνικά υπηρεσίας την τελευταία 20ετία». Από μέρους μου, θεωρώ τα τελευταία δύο χρόνια ως χαμένα και όσα έγιναν ως μια επικίνδυνη οπισθοδρόμηση που πρέπει, επιτέλους, να σταματήσει. Ο αναγνώστης θα κρίνει και θα διαπιστώσει την ποιότητα του «δάσους».

Εύχομαι και ελπίζω να υπάρξουν αντιδράσεις στις γραμμές αυτές. Τότε θα έχω την ευκαιρία να παρουσιάσω και άλλα στοιχεία, εξωφρενικά και κωμικοτραγικά, για την «κοσμογονία» που έχει πλήξει τον πολύπαθο αυτό χώρο, τις ανεύθυνες δυνάμεις που δίνουν τον τόνο και, τέλος, τι, κατά τη γνώμη μου, θα έπρεπε να γίνει για τη θεραπεία του κακού και την αναμόρφωση του θεσμού.

του Κώστα Β. Κριμπά

Είναι ίσως παράτολμο να επιχειρήσω τη συνέχιση της εξιστόρησης των αφορώντων στην Ανώτατη Παιδεία κατά την περίοδο της δικτατορίας των συνταγματαρχών. Έχουν περάσει πάνω από τριάντα χρόνια από την κήρυξη του πραξικοπήματος κι όμως οι μνήμες είναι νωπές και το πάθος δεν έχει μειωθεί. Παρά ταύτα ο ιστορικός πρέπει να βλέπει τα πράγματα από απόσταση και να αποδιώχνει στην εξιστόρησή του αξιολογικές κρίσεις. Θα επιχειρήσω λοιπόν τη συνέχιση της εξιστόρησης που έχω ήδη κάνει¹. Τον αφηγηματικό άξονα συνιστούσαν οι προσπάθειες αλλαγής της δομής των ΑΕΙ και η μετάβαση από το καθεστώς της μονοκρατορίας της πανεπιστημιακής έδρας στο αγγλοσαξονικής προέλευσης Τμήμα.

Οντως, η υπόθεση εργασίας την οποία προσπαθεί να στηρίξει αυτή η εξιστόρηση είναι η αντικατάσταση του απλοϊκού σχήματος των καλών «προοδευτικών» και των κακών «συντηρητικών» ή αντιδραστικών με ένα άλλο εναλλακτικό σχήμα πιο εκλεπτυσμένο. Οι πεποιθήσεις και επιδιώξεις των επιστημόνων για την άριστη δομή των πανεπιστημίων δεν έχει τόση σχέση με τις πολιτικές τους πεποιθήσεις όσο με τη χώρα σπουδής τους. Μία χώρα της ημιπεριφέρειας, όπως η Ελλάδα, είναι επιστημονικά ετερόφωτη. Στα ευαίσθητα και ευεπηρεάστα νεανικά τους χρόνια οι επιστήμονες συνήθως θαυμάζουν τη χώρα σπουδής τους στο εξωτερικό και τη

θεωρούν πρότυπο προς το οποίο θα όφειλε να τείνει η δικιά τους πατρίδα για να συμμετάσχει της προόδου και της πνευματικής ανθίσεως. Κατά τη δεκαετία του '60 επιστρέφουν οι πρώτοι έλληνες σπουδαστές από τις αγγλόφωνες χώρες και συγκρούονται με το εντόπιο κατεστημένο των γερμανοσπουδαγμένων και γαλλοσπουδασμένων. Ως σημείο αναφοράς της νέας αυτής γενιάς ήταν το Τμήμα, μια λειτουργική μονάδα με την οποία θα έπρεπε να αντικατασταθεί η καθηγητική έδρα. Τη μάχη έδωσαν (και την έχασαν) στην ίδρυση και πρώτη λειτουργία του Πανεπιστημίου Πατρών. Το τρίτο κατά σειρά πανεπιστήμιο της χώρας ακολούθησε το πρότυπο των δύο αρχαιότερων του. Έτσι το 1967 η

χώρα είχε τρία πανεπιστήμια, δύο παλαιά (των Αθηνών και της Θεσσαλονίκης), ένα νεότευκτο, των Πατρών, το Πολυτεχνείο (που λόγω μεγέθους του ισοδυναμούσε με πανεπιστήμιο) και έξι ανεξάρτητες ανώτατες σχολές (Καλών Τεχνών, Γεωπονική, ΑΣΟΕΕ, Πάντειο και τις δυο βιομηχανικές, Πειραιώς και Θεσσαλονίκης). Το Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης το 1964 είχε ιδρύσει παράρτημά του στα Γιάννενα, παράρτημα που αργότερα ανεξαρτητοποιήθηκε ως Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Σε αυτό έγινε μια δειλή προσπάθεια εφαρμογής του θεσμού του Τμήματος κατά ανορθόδοξο τρόπο. Έτσι προκηρύχθηκαν και πληρώθηκαν αλλεπάλληλες έδρες του αυτού γνωστικού αντικειμένου ούτως ώστε να

1. «Η αλλαγή φρουράς. Πρώτη περίοδος 1960-1967». Στο περιοδικό *Σύγχρονα Θέματα* 1983 τχ. 18, σ. 18-31, ανατύπωση στο Κ. Κριμπά

Θραύσματα Κατόπτρου, Θεμέλιο 1993.
2. Κ. Κριμπά: «Η μεταπολεμική αστικοποίηση –κλειδί για την κατανόηση της σύγχρονης

ελληνικής κοινωνίας». Στον τόμο δοκιμίων του ιδίου με τίτλο *Θραύσματα Κατόπτρου*, Θεμέλιο 1993, σ. 272-283.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

«Επίδραση χώρας σπουδών» στους Καθηγητές και Υφηγητές τεσσάρων σχολών: ΑΓΣΑ, ΑΣΟΕΕ, ΕΜΠ και Φυσικομαθηματική Σχολή Παν/μίου Αθηνών. Τα δεδομένα των ετών 1836-1915 του ΕΜΠ από το βιβλίο του Κ. Μπίρη για την Ιστορία του ΕΜΠ. Τα άλλα στοιχεία από επετηρίδες και προσωπική συλλογή. Η επίδραση σε εκατοστιαία ποσοστά.

		Γαλλική	Γερμανική	Αγγλική	Αμερικανική	Συνολικός αριθμός καθηγητών
ΑΓΣΑ	Καθηγητές το 1965	36	30	7	9	22
	Καθηγητές το 1978	23	12	18	36	33
ΑΣΟΕΕ	Καθηγητές που εκλέχτηκαν προ δικτατορίας και εν ενεργεία το 1965	28	17	0	0	18
	Καθηγητές που εκλέχτηκαν κατά τη δικτατορία για πρώτη φορά	6	3	65	27	17
ΕΜΠ	Καθηγητές από 1836-1915	47	43	0	0	157
	Καθηγητές συνταξιούχοι το 1974	12	21	0	6	34
	Καθηγητές εν ενεργεία το 1974	11	23	12	24	80
ΦΜ/ΠΑ	Από τους υπηρετούντες το 1976 εκλέχτηκαν τακτικοί καθηγητές ως το 1966	50	17	0	0	6
	από 1966-1976	5	23	23	41	22
	Σύνολο καθηγητών (τακτικών, εντετ.) κ.λπ. το 1976	13	15	20	26	54

μην εφαρμόζεται το σύστημα της καθηγητικής έδρας, με ενός ανδρός αρχή, ούτε όμως και να εφαρμόζεται το ακραιφνές Τμήμα, δεδομένης της ανεξαρτησίας της κάθε έδρας. Έτσι ιδρύθηκαν έξι έδρες Φυσικής (Φυσική Α, Β, Γ, Δ, Ε και ΣΤ), τρεις θεωρητικής Φυσικής (Α, Β και Γ) και εννέα μαθηματικής επιστήμης (από Α έως Θ) με ταυτόσημο γνωστικό περιεχόμενο. Αυτή η εξέλιξη, όμως, συνέβη κατά τη διάρκεια της δικτατορίας (η πλήρωση των εδρών άρχισε το 1970), δηλαδή στο μέσον περίπου της περιόδου την οποία επιχειρώ να εξιστορήσω.

Με το πραξικόπημα και την επικράτησή του οι συνταγματάρχες προσπάθησαν να ελέγξουν και να χειραγωγήσουν τα ΑΕΙ. Ο ομολογούμενος εμφανής «άμεσος» αντίπαλός τους ήταν οι αριστεροί, σε αυτούς όμως συμπεριλάμβαναν και τους δημοκράτες του Κέντρου. Θα περίμενε κανείς ότι θα στηρίζονταν στο συντηρητικό καθηγητικό κατεστημένο, πρόθυμο να συνεργασθεί μαζί τους. Όμως οι πραξικοπηματίες ανήκαν κοινωνικά σε μια νέα υπό διαμόρφωση τάξη, ήταν «μικρομεσαίοι», είχαν επιτύχει να παρακάμψουν τους παλιούς προϊσταμένους τους, τη χούντα των στρατηγών. Τόσο για το παλάτι όσο και

για το παλιό κατεστημένο έτρεφαν μια καχυποψία. Στα πρώτα στάδια της δικτατορίας συμπεριφέροντο προσεκτικά μέχρις ότου έχοντας σταθερά ερείσματα να παρακάμψουν, να αποκλείσουν και να αντικαταστήσουν το παλιό με ένα νέο, δικό τους κατεστημένο, κατεστημένο αφ' ενός μικροαστικής προέλευσης, αφ' ετέρου προερχόμενο από τον ελληνισμό του εξωτερικού. Με την αστικοποίηση στη μεταπολεμική Ελλάδα² δημιουργήθηκε μια πολυπληθής τάξη νεοαστών (που αριθμούσε περίπου 1.800.000 μέλη σε συνολικό πληθυσμό 9.000.000!). Πολιτικά και εκ πρώτης όψεως η τάξη αυτή ήταν ετερογενής: υπήρχαν δεξιοί και αριστεροί, αμειβόμενοι από τον κρατικό μηχανισμό ή μικρέμποροι, μισθωτοί, εξειδικευμένοι εργάτες και βιοτέχνες. Σε αυτούς θα μπορούσε να στηριχθεί το καθεστώς, σε μια τάξη τα μέλη της οποίας έχαναν τον πολιτικό προσανατολισμό τους ενώ επεδίωκαν την οικονομική τους άνοδο. Αυτή η οικονομική άνοδος πραγματοποιήθηκε χάρις σε μια ευνοϊκή διεθνή συγκυρία. Η πολιτική έκφραση όμως αυτής της τάξης και η ενεργός συμμετοχή της στα κοινά επετεύχθη αργότερα, με την άνοδο του ΠΑΣΟΚ. Όπως και να 'χει το πράγμα το πλέγμα συγγενικών και φιλι-

κών σχέσεων που διατρέχει την ελληνική κοινωνία, του χωριού πρώτα, των περιφερικών συνοικισμών της μεγάλης πόλης μετά, επέτρεψε τη μερική πρόσβαση στην κρατική μηχανή ακόμη και ατόμων με αριστερές καταβολές. Η μόνη αναγκαία και ικανή συνθήκη στον καιρό της χούντας για την απόκτηση προστασίας από τη χουντική πατρωνία ήταν η πλήρης αποδοχή της, η πλήρης υποταγή στο καθεστώς. Αυτό αρκούσε για την εξασφάλιση προστασίας και τη δυνατότητα κοινωνικής ανόδου.

Με την έλευση της δημοκρατίας αρχίζουν και οι προσπάθειες ελέγχου των ΑΕΙ, δηλαδή του σώματος των διδασκόντων και των φοιτητών. Πολλοί διορισμοί εκλεγέντων καθηγητών αλλά μη χειραγωγήσιμων δεν επικυρώνονται (τελικά διορίζονται 25 μόνον καθηγητές, 10 τακτικοί και 15 έκτακτοι, που εγκρίθηκαν, βλ. ΦΕΚ 403 τεύχος Γ, της 30.10.1967), ενώ με μια σειρά Συντακτικών Πράξεων αντιμετωπίζεται ο έλεγχος όσων ήδη υπηρετούν. Με τη Σ.Π. Ε' του Ιουνίου 1967 με απόφαση του Προέδρου και Αντιπροέδρου της Κυβερνήσεως καθώς και του υπουργού Παιδείας τίθενται σε δμηνη διαθεσιμότητα όσοι «επέδειξαν διαγωγήν ασυμβίβαστον προς την ιδιότητα αυτών ως δημοσίων λειτουργών

Απολυθέντες κατά σειράν μνείας στο ΦΕΚ

Όνομα	Ίδρυμα	ποινή	λόγοι
Αντώνιος Ευθύμιος	υφηγητής Φιλοσοφικής Αθηνών	-στέρηση τίτλου-	πολιτικοί
Δεσποτόπουλος Κων/νος	υφηγητής Νομικής Αθηνών	-στέρηση τίτλου-	πολιτικοί
Κατράκης Γεώργιος	υφηγητής Ιατρικής Θεσ/νίκης	-στέρηση τίτλου-	πολιτικοί
Κοκκίνη-Ιατρίδου Δημ.	υφηγήτρια Νομικής Θεσ/νίκης	-στέρηση τίτλου-	πολιτικοί
Κώνστας Κων/νος	υφηγητής Ιατρικής Θεσ/νίκης	-στέρηση τίτλου-	πολιτικοί
Μόσχος Ηρακλής	υφηγητής Ιατρικής Αθηνών	-στέρηση τίτλου-	πολιτικοί
Συμεωνίδης Ιωάννης	υφηγητής Ιατρικής Θεσ/νίκης	-στέρηση τίτλου-	πολιτικοί
Αναγνωστίδης Νικ.	εντ. υφηγητ. Ιατρικής Θεσ/νίκης	-απόλυση-	πολιτικοί
Αυδής Ιωάννης	έκτ. καθηγ. Πολυτεχν. Θεσ/νίκης	-απόλυση-	πολιτικοί
Βλάχος Γεώργιος	τακτ. καθηγ. Παντείου	-απόλυση-	πολιτικοί
Βουδούρης Γεώργιος	έκτ. καθηγ. Αν. Γεωπονικής	-απόλυση-	πολιτικοί
Γεδεών Σοφία	τακτ. καθηγ. Αν. Βιομ. Πειραιώς	-απόλυση-	πολιτικοί
Γεωργιάδης Γεώργιος	τακτ. καθηγ. Ιατρικής Θεσ/νίκης	-απόλυση-	πολιτικοί
Δάκαρης Σωτήριος	τακτ. καθηγ. Φιλοσοφ. Ιωαννίνων	-απόλυση-	πολιτικοί
Καραδήμος Παναγ.	ειδ. επί τηθεία καθηγητής		
	Αν. Βιομηχανικής Πειραιώς	-απόλυση-	πολιτικοί
Καρατζάς Σταμάτης	τακτ. καθ. Φιλοσοφ. Ιωαννίνων	-απόλυση-	πολιτικοί
Κριαράς Εμμανουήλ	τακ. καθηγ. Φιλοσοφ. Θεσ/νίκης	-απόλυση-	πολιτικοί
Κριεζής Αντώνης	τακτ. καθηγ. ΕΜΠ	-απόλυση-	πολιτικοί
Λάζαρης Απόστολος	τακτ. καθηγ. Αν. Βιομ. Πειραιώς	-απόλυση-	πολιτικοί
Λιάκος Λεωνίδας	έκτ. καθ. Γεωπονοδασολ. Θεσ.	-απόλυση-	πολιτικοί
Μάνεσης Αριστόβουλος	τακτ. καθηγ. Νομικής Θεσ/νίκης	-απόλυση-	πολιτικοί
Μαρωνίτης Δημήτριος	εντ. υφηγητής Φιλοσ. Θεσ/νίκης	-απόλυση-	πολιτικοί
Μεταξάς Παναγιώτης	εντ. υφηγητής Ιατρικής Θεσ/νίκης	-απόλυση-	πολιτικοί
Πάλλας Δημήτριος	τακτ. καθηγ. Φιλοσοφ. Αθηνών	-απόλυση-	πολιτικοί
Παπαμιλιάδης Μιλτ.	τακτ. καθηγ. Ιατρικής Αθηνών	-απόλυση-	πολιτικοί
Πετρόπουλος Βασ.	καθηγ. Ιατρικής Θεσ/νίκης	-απόλυση-	πολιτικοί
Ρόκος Παντελής	έκτ. μόνιμος καθηγ. ΕΜΠ	-απόλυση-	πολιτικοί
Σακελλαρίου Γεώργιος	εντ. υφηγ. Ιατρικής Θεσ/νίκης	-απόλυση-	πολιτικοί
Τενεκίδης Γεώργιος	τακτ. καθηγ. Παντείου	-απόλυση-	πολιτικοί
Τσουρουκτσόγλου Γουλ.	εντ. υφηγητ. Ιατρικής Θεσ/νίκης	-απόλυση-	πολιτικοί
Αδαμόπουλος Δημ.	τακτ. καθηγ. Αν. Βιομ. Θεσ/νίκης	-απόλυση-	πολιτικοί
Γεωργαντόπουλος Ελ.	τακτ. καθηγ. Αν. Βιομ. Πειραιώς	-απόλυση-	πολιτικοί
Γεωργόπουλος Αντ.	τακτ. καθ. Γεωπονοδασολ. Θεσ.	-απόλυση-	σκανδα- λώδης συμπεριφορά
Βεγλερής Φαίδων	τακτ. καθηγ. Νομικής Αθηνών	-απόλυση-	πολιτικοί
Γιαννακόπουλος Απ.	τακτ. καθηγ. Ιατρικής Αθηνών	-απόλυση-	εμπορία συγγραμματος
Ζάχος Κυριακούλης	έκτ. μόνιμος καθηγ. ΕΜΠ	-απόλυση-	πολιτικοί

καί καθηγητών ή υφηγητών... πολιτείαν εν γένει ανάρμοστον προς το αναγκαιούν ήθος Ανωτάτων Εκπαιδευτικών διδασκάλων... [ή όσων] αι πράξεις καί ενασχολήσεις αυτών εκτός της παρ' ή υπηρετώσιν σχολής ήσαν δείγματα ουχί αφοσιώσεως εις την επιστήμην και την ην κατείχον θέσιν». Τον Οκτώβριο του ίδιου έτους εφαρμόζεται η Πράξη με τη θέση σε διαθεσιμότητα 11 διδασκόντων. Αυτοί, με ορισμένους άλλους, αργότερα θα απολυθούν, μερικοί επίσης θα εξορισθούν. Τον Ιούλιο του ίδιου έτους με τη Σ.Π. Θ' ταπεινώνονται οι Καθηγητές, υποχρεούμενοι να υποβάλουν δηλώσεις νομιμοφροσύνης και απολυόμενοι εάν θεωρηθούν μη νομιμόφρονες, εμφορούμενοι υπό κομμουνιστικών ή αντεθνικών ιδεών κ.λπ. Ακολουθεί η Σ.Π. Γ' του Αυγούστου του ίδιου έτους για απόλυση λόγω κακοήθους διαγωγής. Το Δεκέμβριο του 1967 με τη Σ.Π. ΙΕ' μειώνεται το όριο ηλικίας στο οποίο αποχωρούν οι Καθηγητές από το μέχρι τότε ισχύον των 70 ετών στα 65 έτη.

Το Γενάρη του 1968³ στερούνται του τίτλου του Υφηγητού εφτά υφηγητές (πράξη που ουσιαστικά σημαίνει αποκλεισμό τους από το Πανεπιστήμιο), όλοι για λόγους πολιτικούς (μεταξύ αυτών ο Κων/νος Δεσποτόπουλος μαθητής του Κων/νου Τσάτσου). Ακολουθούν απολύσεις 23 καθηγητών και υφηγητών βάσει της Ε' Σ.Π. για λόγους πολιτικούς [«κατά τας εκδηλώσεις των εν τε τη επαγγελματική και τη κοινωνική των ζωή κατεφέροντο παντοιοτρόπως εναντίον του κρατούντος πολιτειακού καί κοινωνικού καθεστώτος και βασικών αυτού θεσμών, επροπαγάνδιζον ή υπεβοήθουν τας επιδιώξεις του κομμουνισμού, ηκολούθουν εν γένει την υπό των κομμουνιστών χαρασσομένην επί πολιτικών θεμάτων ανατρεπτικήν και αντεθνικήν γραμμήν καί ήρχοντο εις επαφήν και συνεννόησιν μετά κομμουνιστών ή συνεργαζομένων με κομμουνιστάς οργανώσεων παροτρύνοντες ή υποβοηθούντες διάφορα άτομα εις συγκεντρώσεις ή άλλας εκδηλώσεις αποσκοπούσας εις την διατάραξιν της δημοσίας ησυχίας καί τάξεως επί τω απωτέρω σκοπώ της ανατροπής του κρατούντος κοινωνικού καθεστώτος» κ.λπ.]. Ακολουθούν απολύσεις άλλων 26 καθηγητών, οι περισ-

σότερες από τις οποίες έχουν πολιτικούς λόγους. Για 12 οι λόγοι που αναφέρονται δεν είναι πολιτικοί - 7 για την εμπορία συγγραμμάτων τους (υπερβολική τιμή για σημειώσεις που αναπαρήχθησαν εξόδοις του Πανεπιστημίου ή υποχρέωση των φοιτητών να τα αγοράσουν για να περάσουν στις εξετάσεις, για έναν γράφεται «εξευτελιστική φιλοχορημία»), σε 2 καταλογίζεται βανανυσότης στη συμπεριφορά ή σκανδαλίζουσα το δημόσιο αίσθημα, ενώ σε 2 καταλογίζεται ανεπίτρεπτος συμπεριφο-

ρά ευνοούσα συγγενή τους (εκλογή αδελφού ως καθηγητού, ανάθεση σε σύζυγο μελέτης πανεπιστημιακών κτιρίων χωρίς διαγωνισμό κ.λπ.). Στο Παράρτημα 1 δίδονται τα ονόματα όλων των απολυθέντων, η θέση τους και η σχολή τους, καθώς και οι προβαλλόμενοι λόγοι. Αυτοί οι 12, για απόλυση των οποίων έγινε επίκληση μη πολιτικών λόγων, απετέλεσαν ένα πλαστό άλλοθι, προσπάθησαν να προξενήσουν την εντύπωση ότι αυστηρές ηθικές αρχές επεβάλλοντο. Για ορισμένους από αυτούς κυκλοφορούσαν σκανδαλώδεις ιστορίες, έτσι ώστε το ΦΕΚ να αποτελέσει best seller. Μεταξύ των απολυθέντων για πολιτικούς λόγους συναντούμε δυσανάλογο αριθμό υπηρετούντων στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (23) στην Πάντειο (5) και στην Αν. Βιομηχανική Σχολή Πειραιώς

3. Εφημερίς Κυβερνήσεως, τεύχος Γ', φύλλο 30. Δες επιπλέον δύο άρθρα πολύ κατατοπιστικά Anonymous [= A. Fatouros]: «Report on the military rule and the Greek Universities» στο περιοδικό Bulletin of the Atomic Scientists, Σεπτέμβριος 1968, σ. 20-25

και Anonymous [= A. Fatouros]: «An addendum on Greek resistance», ο.π. Νοέμβριος 1968, σ. 39-40. Επίσης Κ. Παπαπάνου: Χρονικό - Ιστορία της Ανωτάτης μας Εκπαιδεύσεως. Έκδοση Pierce College, Αθήνα 1970, σ. 379-383.

30 τεύχος Γ' της 27 Ιανουαρίου 1968.

Όνομα	Ίδρυμα	ποινή	λόγοι
Ζερβός Σπ.-Πλούτ. Ζώρας Γεώργιος Θ.	έκτ. καθ. Φυσικομαθημ. Αθηνών τακτ. καθηγ. Φιλοσοφ. Αθηνών	-απόλυση-	πολιτικοί πολιτικοί και μη ανεπίληπτο διαγωγή εμπορία συγγραμμάτων
Ηλιάκης Κων/νος	τακτ. καθηγ. Ιατρικής Αθηνών	-απόλυση-	πολιτικοί και καιροσκοπισμός εμπορία συγγραμμάτων
Καλογερόπουλος- Στράτης Σπυρίδων Κανέλλης Αντώνιος	τακτ. καθηγ. ΑΣΟΕΕ τακτ. καθ. Φυσικομαθ. Θεσ/νίκης	-απόλυση- -απόλυση-	πολιτικοί εμπορία συγγραμμάτων
Καράγιωργας Διον. Καραντινός Πάτροκλος	έκτ. εντετ. καθηγ. Παντείου τακτ. καθ. Πολυτεχν. Θεσ/νίκης	-απόλυση- -απόλυση-	πολιτικοί πολιτικοί και χρήση Παν/μίου για ιδιωτικές δουλειές
Κουτσουμάρης Γεώρ. Σπαής Αλέξανδρος	τακτ. καθηγ. ΑΣΟΕΕ τακτ. καθ. Κτηνιατρ. Θεσ/νίκης	-απόλυση- -απόλυση-	πολιτικοί εύνοια στην απόφαση αναθέσεως μελέτης Παν/κού κτιρίου στη σύζυγό του
Μακρής Κων/νος	τακτ. καθ. Φυσικομαθημ. Θεσ.	-απόλυση-	εμπορία συγγραμμάτων
Μαλαμίτσης Βασ.	καθηγ. Ιατρικής Θεσ/νίκης	-απόλυση-	εμπορία συγγραμμάτων
Πανταζόπουλος Νικ.	τακτ. καθηγ. Νομικής Θεσ/νίκης	-απόλυση-	βάναυση συμπεριφορά
Παπαπολίτης Νικ.	έκτ. καθηγ. Νομικής Θεσ/νίκης	-απόλυση-	πολιτικοί και κακή εκλογή του
Πίντος Ιερώνυμος	τακτ. καθηγ. Παντείου	-απόλυση-	πολιτικοί και καιροσκοπισμός
Ροβίδης Δημήτριος	εντ. υφηγητής Ιατρικής Θεσ.	-απόλυση-	βάναυση συμπεριφορά/ εμπορία συγγραμμάτων
Σακελλαρίου Μιχαήλ Σπανδανόπουλος Ιω. Στεφανόπουλος Ορ.	τακ. καθηγ. Φιλοσοφ. Θεσ. τακ. καθηγ. Παντείου τακτ. καθ. Γεωπονοδασ. Θεσ.	-απόλυση- -απόλυση- -απόλυση-	πολιτικοί πολιτικοί εμπορία συγγραμμάτων
Χαραλαμπάκης Χαρ.	τακτ. καθ. Οδοντιατρ. Αθηνών	-απόλυση-	εβοήθησε εκλογή αδελφού του ως καθηγητού
Χριστόπουλος Χρ.	τακτ. καθηγ. Ιατρικής Θεσ/νίκης	-απόλυση-	πολιτικοί

(4). Μεταξύ των απολυθέντων συγκαταλέγονται γνωστοί επιστήμονες όπως ο Γεώργιος Βλάχος, ο Αντώνης Κριεζής, ο Δημήτρης Μαρωνίτης, ο Αριστόβουλος Μάνεσης, ο Γεώργιος Τενεκίδης, ο Φαίδων Βεγλερίης, ο Σπ. Καλογερόπουλος-Στράτης, ο Γ. Κουτσουμάρης, ο Ιερώνυμος Πίντος, ο Μιχαήλ Σακελλαρίου και ο Σάκης Καραγιωργας.

Των απολύσεων των 56 καθηγητών και υφηγητών είχαν προηγηθεί 9 θέσεις σε διαθεσιμότητα υφηγητών και καθηγητών εκ των οποίων 6 (σημειούμενοι με αστερίσκο) βρίσκονται και στον κατάλογο των 56. Άλλες 7 διαθεσιμότητες δημοσιεύονται μέχρι το τέλος του 1969: Πολλοί από αυτούς είτε εξεφράσθησαν κατά του καθεστώτος (όπως ο Γιάγκος Πεσμαζόγλου σε λόγο του στις Βρυξέλλες) είτε αναμεί-

χθηκαν σε κινήσεις ανατροπής (όπως ο Ευρυγένης που φυλακίστηκε).

Παράλληλα προς τις απολύσεις και διαθεσιμότητες σημειώνεται ένας μεγάλος αριθμός παραιτήσεων: Δύο το 1967 (μεταξύ των οποίων του Αθαν. Κανελλόπουλου), 8 το 1968 (μεταξύ των οποίων του Ιωάννη Κακριδή, του Πέτρου Κριεζή, καθηγητή στο ΕΜΠ, του Ξενοφώντος Ζολώτα και του Άγγελου Αγγελόπουλου), 7 το 1969. Μόνο μία εξ αυτών δεν έχει πολιτικά αίτια (του Αλέξ. Τσιριντάνη στον οποίον εκφράζεται και η ευαρέσκεια της Κυβερνήσεως). Ο καθηγητής Άγγελος Αγγελόπουλος υπήρξε και ο εκδότης του περιοδικού *Νέα Οικονομία* στον κύκλο της οποίας ανήκαν πολλοί οικονομολόγοι. Πολλοί από αυτούς, μέλη της Ένωσης Αλέξανδρος Παπαναστασίου αργότερα,

β) Διαθεσιμότητες ως το τέλος του έτους 1969. Με αστερίσκο σημειώνονται όσοι περιλαμβάνονται στον προηγούμενο κατάλογο (α).

*Σοφία Γεδεών	ΑΒΣΠ	21.10.67
Νικόλ. Θεοδώρου	ΑΒΣΠ	21.10.67
*Απόστ. Λάζαρης	ΑΒΣΠ	21.10.67
*Παντελής Ρόκος	ΕΜΠ	21.10.67
*Γεώρ. Τενεκίδης	Πάντειος	23.10.67
Άγγ. Αγγελόπουλος	Πάντειος	23.10.67
*Γεώργιος Βλάχος	Πάντειος	23.10.67
*Διον. Καραγιωργας	Πάντειος	23.10.67
Γεώρ. Παπαχατζής	Πάντειος	23.10.67
Ι. Πεσμαζόγλου	Π. Αθηνών	23.07.68
Ανδ. Γαληνός	Π. Πατρών	23.08.68
Δημ. Ευρυγένης	Π. Θεσ/κης	28.11.68
Θεοφ. Κακριδής	Π. Ιωαννίνων	30.12.68
Γ.-Αλέξ. Μαγκάκης	Π. Αθηνών	05.02.69
Γερ. Κονιδάρης	Π. Αθηνών	22.04.69
Πέτρος Κουβέλης	ΑΒΣΠ	16.05.69

γ) Παραιτήσεις καθηγητών, υφηγητών ως το τέλος 1969. Με αστερίσκο σημειώνονται όσοι έχουν ήδη αναφερθεί στους πίνακες (α) ή (β).

*Δήμητρα Κοκκίνη - Ιατρίδου Π. Θεσ/κης		10.06.67
Αθ. Κανελλόπουλος	ΑΒΣΠ	14.10.67
Ιωάννης Κακριδής	Π. Θεσ/νίκης	09.03.68
Πέτρος Κριεζής	ΕΜΠ	11.03.68
Ηλ. Μαριολόπουλος	Π. Αθηνών	06.05.68
*Άγ. Αγγελόπουλος	Πάντειος	22.06.68
Ξενοφών Ζολώτας	Π. Αθηνών	06.09.68
Γεώρ. Νικολίτσας	ΑΓΣΑ	07.09.68
Ιωάν. Γρατσιάτος	Π. Θεσ/κης	10.09.68
Αλέξ. Τσιριντάνης	Π. Αθηνών	16.10.68
(ευαρέσκεια)		
Κων. Καββασιάδης	Π. Θεσ/κης	26.02.69
Αναστ. Παπασπύρου	ΕΜΠ	04.06.69
Λίνος Πολίτης	Π. Θεσ/κης	26.08.69
Δημήτριος Λουκάτος	Π. Ιωαννίνων	28.08.69
Στρ. Ανδρεάδης	ΑΣΟΕΕ	15.10.69
Θησεύς Τζαννετάτος	Π. Αθηνών	30.10.69

δ) Ανακλήσεις απολύσεων, διαθεσιμοτήτων, κατόπιν αιτήσεως του ενδιαφερομένου προς θεραπεία.

Γεώργιος Παπαχατζής		24.02.68
Διονύσιος Καραγιωργας		23.10.68
Αλέξανδρος Σπαής		23.10.68
Νικόλαος Πανταζόπουλος		23.10.68
Ορέστης Στεφανόπουλος		23.10.68
Χαρίλαος Χαραλαμπάκης		23.10.68
Χρήστος Χριστόπουλος		23.10.68

κατά τη διάρκεια της δικτατορίας, μετέ-
σχαν στην αντιστασιακή οργάνωση *Δημο-
κρατική Άμυνα*. Αργότερα απελύθησαν ή
παραιτήθηκαν οι Γιάγκος Πεσμαζόγλου,
Γ.-Α. Μαγκάκης, Ν. Παπαντωνίου, Γ.
Κουμάντος, Δ. Ευρυγένης, Ι. Κακριδής,
Λίνος Πολίτης, Γ. Σαββίδης, ενώ εφυλακί-
σθησαν ορισμένοι εξ αυτών.

Τον Αύγουστο του 1968, με τη μείωση
του ορίου ηλικίας, απεχώρησαν άλλοι 71
καθηγητές (Παράρτημα 2), πολλοί από
τους οποίους υπήρξαν επιστήμονες με κύ-
ρος και κοινωνική προβολή (Ιω. Θεοδώ-
ρακόπουλος, Γεώργιος Ράμμος, Ηλίας Γά-
φος, Αλέξ. Λιτζερόπουλος, Λεωνίδας

Ζέρβας, Βασ. Βαλαώρας, Δημ. Κουρέτας,
Νικ. Λούρος, Παναγ. Δερτιλής, Βασ. Κυ-
ριαζόπουλος, Αλέξ. Παππάς κ.ά.).

Το έτος 1967 είχαν αποχωρήσει λόγω
ορίου ηλικίας 10 καθηγητές και το 1969
απεχώρησαν άλλοι 13. Έτσι το δικτατορι-
κό καθεστώς ξεφορτώθηκε 167 διδάσκο-
ντες μέχρι το τέλος του 1969, έναν μεγάλο
αριθμό κατεστημένων καθηγητών, συντη-
ρητικών μεν αλλά με ανεξάρτητη και ως
ένα βαθμό αυτόνομη πορεία. Συνολικά
30% περίπου των καθηγητών και υφηγη-
τών που υπηρετούσαν απεχώρησαν με τις
απολύσεις, παραιτήσεις, διαθεσιμότητες
και τη μείωση του ορίου ηλικίας.

Είναι χαρακτηριστικό ότι οι εκκαθαρί-
σεις και αποχωρήσεις συνέβησαν κυρίως
μετά το αποτυχημένο αντιπραξικόπημα
του τότε βασιλέα και των αυλικών του.
Όμως οι παρεμβάσεις δεν σταματούν σε
αυτά. Με τη Σ.Π. Θ' είχε θεσπισθεί για την
εκλογή καθηγητών ένα συμβούλιο εκλε-
κτόρων αποτελούμενο από τον κοσμήτο-
ρα, το 1/3 των τακτικών καθηγητών και
ισαριθμών από άλλες σχολές, όλων επιλε-
γομένων από την Κυβέρνηση. Η Κυβέρνη-
ση επίσης θα μπορούσε να διορίσει κατά
βούλησιν έναν ή να μην διορίσει έναν από
τους δύο προτεινόμενους από το συμβού-
λιο αυτό των εκλεκτόρων. Με τη Σ.Π. ΙΕ'

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

Αποχώρησαντες την 31-8-1968 με τη μείωση ορίου ηλικίας (από το ΦΕΚ 300 τεύχος Γ' της 29 Αυγούστου 1968).

Πανεπιστήμιο Αθηνών
Θεολογική:

Βασίλειος Βέλλας
Λεωνίδας Φιλιππίδης
Κωνσταντίνος Βουρβέρης
Απόστολος Δασκαλάκης
Ιωάννης Θεοδωρακόπουλος
Σπυρίδων Μαρινάτος
Κωνσταντίνος Σπετσιέρης
Ηλίας Γάφος
Αλέξανδρος Λιτζερόπουλος
Γεώργιος Ράμμος
Δημήτριος Αντωνόπουλος
Βασίλειος Βαλαώρας
Θεόδωρος Γαροφαλίδης
Νικόλαος Κλεισιούνης
Δημήτριος Κουρέτας
Νικόλαος Λούρος
Ευγένιος Φωκάς
Ιωάννης Χρυσικός
Ευθύμιος Παπαντωνίου
Χαράλαμπος Διαπούλης
Ιωάννης Ζαγανιάρης
Λεωνίδας Ζέρβας
Κωνσταντίνος Παπαϊωάννου
Χρίστος Φουσιάνης
Ελευθέριος Στάθης

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Θεολογική:

Παναγιώτης Δημητρόπουλος
Ανδρέας Παπαγεωργακόπουλος
Ιωάννης Καλλέρης

Φιλοσοφική:

Νομικών &

Οικονομικών Επιστημών:

Βασίλειος Βογιατζής
Παναγιώτης Δερτιλής
Ιωάννης Ζησιάδης
Δημήτριος Καρανίκας
Γεώργιος Δεληγιάννης
Σπυρίδων Κρητικός
Αλέξανδρος Μαύρος
Αλέξανδρος Σάββας
Αναστάσιος Χριστομάνος

Ιατρική:

Οδοντιατρική:

Φυσικομαθηματική:

Κτηνιατρική:

Γεωπονοδασολογική:

Πολυτεχνική:

Εθνικό Μετσόβειο

Πολυτεχνείο:

ΑΣΟΕΕ:

Πάντειος:

Ανωτάτη Γεωπονική:

Ανωτάτη Βιομηχανική

Πειραιώς:

Ανωτάτη Βιομηχανική

Θεσσαλονίκης:

Παναγής Γιαννούλης

Κωνσταντίνος Βασιλειάδης

Θεόδωρος Διαμαντόπουλος

Λεάνδρος Καπάτος

Βασίλειος Κυριαζόπουλος

Ιωάννης Βικελίδης

Χρίστος Μουλόπουλος

Σταύρος Παξινός

Ιωάννης Παπαϊωάννου

Νικόλαος Χωραφάς

Ιωάννης Δεσποτόπουλος

Σταύρος Κατράκης

Δημήτριος Κορωναίος

Γεώργιος Κορωναίος

Βασίλειος Παπαθανασίου

Αλέξανδρος Παππάς

Γεώργιος Ραυτόπουλος

Ανδρέας Σώτος

Ιωάννης Φλαμπουριάρης

Κωνσταντίνος Αθανασιάδης

Γεώργιος Κουσουλάκος

Ιωάννης Παρασκευόπουλος

Μιχαήλ Στασινόπουλος

Ηλίας Παρασκευαΐδης

Νικόλαος Πολυμενάκος

Ιωάννης Σίνης

Νικόλαος Χριστοδούλου

Ιωάννης Γιαννόπουλος

Νικόλαος Θεοδώρου

Χρίστος Κανελλόπουλος

Δημήτριος Κόλλιας

Ελευθέριος Συνοδινός

Ιωάννης Φράγκος

Ιωάννης Ξηροτύρης

του Δεκεμβρίου 1967 επανέρχεται το παλαιό καθεστώς εκλογής, αλλά τίθενται νέα όρια ηλικίας για τους υποψηφίους (κατώτερο 30 ετών, ανώτερο 55). Αν ένας υποψήφιος εκλεγεί, η Κυβέρνηση μπορεί να ακυρώσει την εκλογή του και να την παραπέμψει σε ενδεκαμελές συμβούλιο εκλεκτόρων της προηγούμενης Σ.Π. Θ', ενώ ο ίδιος ο υπουργός ορίζει δύο εισηγητές. Αν πάλι ουδείς εκλεγεί, τότε γίνεται ψηφοφορία από τη Σχολή για καθηγητή με τριετή θητεία και αν και τότε ουδείς εκλεγεί μπορεί η Κυβέρνηση να διορίσει με τριετή θητεία έναν υποψήφιο. Επίσης μπορεί η Κυβέρνηση να διορίσει επικουρικούς καθηγητές ή ως καθηγητές Έλληνες του εξωτερικού ύστερα από απλή (όχι κατ' ανάγκην σύμφωνη) γνώμη της οικείας Σχολής. Η ισχύς αυτού του μέτρου ήταν μονοετής. Στην ίδια Σ.Π. ορίζεται ότι δεν χωρεί προσφυγή στο Συμβούλιο της Επικρατείας για όσες πράξεις συντελούνται σε εφαρμογή της Συντακτικής αυτής Πράξεως.

Αργότερα, με τη Σ.Π. ΚΗ' του 1968, θεσπίζεται και ο διορισμός καθηγητού χωρίς

εκλογή, απευθείας από την Κυβέρνηση, χωρίς καμιά διαδικασία, αν καθυστερήσει υπερβολικά η διαδικασία εκλογής ή εάν υπάρχουν πολλές μη πληρωμένες έδρες. Με τις Σ.Π. ΛΓ' και ΛΔ' του 1968 μπορεί να διορίζει καθηγητή με πρόταση ή και χωρίς πρόταση της οικείας Σχολής. Διερωτάται κανείς πού οφειλόταν η παραγωγή αυτή αλλεπάλληλων Σ.Π., όταν μία ή δύο θα αρκούσαν. Η χούντα δημιούργησε ένα σημαντικό γι' αυτήν νομικό οπλοστάσιο, πρώτα για λόγους τρομοκρατήσεως των καθηγητών, ακολούθως ώστε μόνο σταδιακά να εισάγονται όλο και μεγαλύτερες εξώφθαλμα αντιεπιστημονικές διαδικασίες, ώστε οι εντυπώσεις να είναι ολιγότερο έντονες.

Επιπλέον ελέγχεται ο διορισμός Πρυτάνεων. Από ένα τριπρόσωπο κατάλογο, τον οποίο ψηφίζει η Σχολή, η Κυβέρνηση διορίζει τον Πρύτανη του οποίου η θητεία εκτείνεται πλέον σε τρία έτη (από ένα που ήταν ως τότε) (Ν.Δ., 672/70 στο ΦΕΚ 188 τχ. Α' της 14.9.1970).

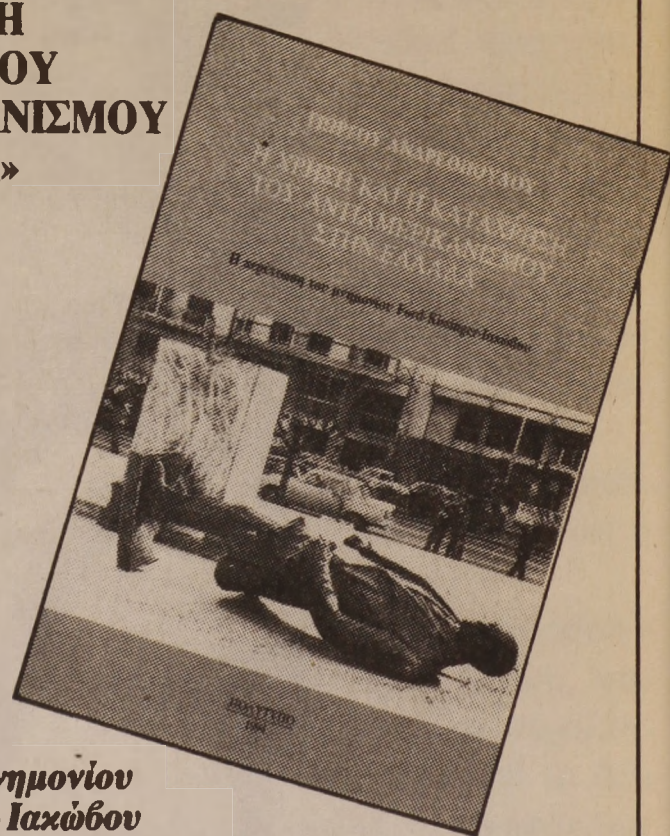
Με την ΚΗ' Σ.Π. εισάγεται και ο θεσμός

του Κυβερνητικού Επιτρόπου σε κάθε ΑΕΙ⁴. Σε αυτές τις θέσεις διορίζονταν απόστρατοι στρατιωτικοί οι οποίοι συμμετείχαν στις συνεδριάσεις της συγκλήτου και άλλων συλλογικών οργάνων. Ο θεσμός αυτός αποτέλεσε μια από τις πιο βάνανυες παραβιάσεις της ακαδημαϊκής ελευθερίας. Η χούντα, παρόλο το νομικό της οπλοστάσιο, δεν είχε εμπιστοσύνη στα «συντηρητικά» πανεπιστημιακά σώματα και θεώρησε ότι είχε ανάγκη επίσημων εγκαθέτων που θα αποτελούσαν το μάτι και το αυτί της in situ.

Ο έλεγχος βέβαια συνίσταται αφ' ενός σε μηχανισμούς διώξεως και καταπίεσης, αφ' ετέρου σε επιβραβεύσεις. Με τη Σ.Π. ΚΑ' του 1968 δίνεται η δυνατότητα επανάκρισης των απολυθέντων. Όμως οι περιπτώσεις ευνοϊκής έκβασης μιας τέτοιας επανάκρισης υπήρξαν λιγοστές (συνολικά 7, Παράρτημα 1δ).

4. Βλέπε και ν.δ. 180/1969.

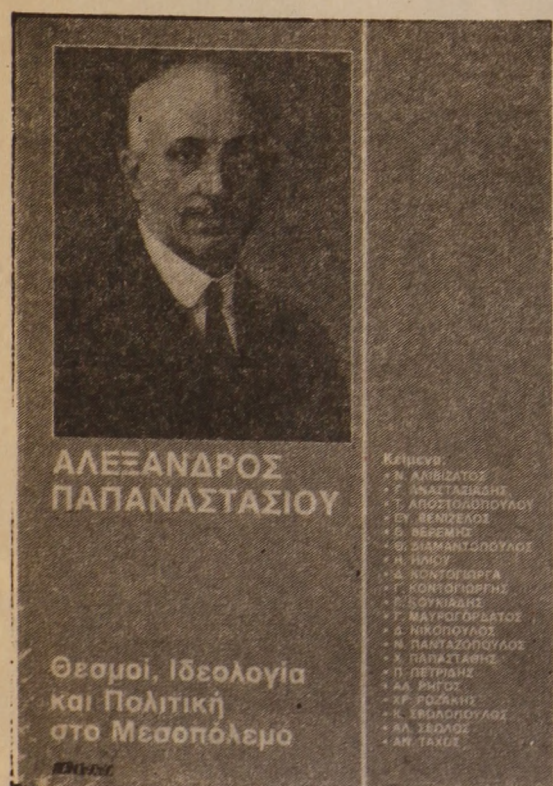
ΓΙΩΡΓΟΥ ΑΝΔΡΕΟΠΟΥΛΟΥ: «Η ΧΡΗΣΗ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΤΙΑΜΕΡΙΚΑΝΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ»

**Η περίπτωση του μνημονίου
Φορντ - Κίσινγκερ - Ιακώδου**
Το βιβλίο αυτό προσεγγίζει - με
αφορμή το περίφημο «μνημόνιο
Ιακώδου» - το πρόβλημα του
αντιαμερικανισμού στην Ελλάδα,
εξετάζοντας τον τρόπο με τον οποίο
χρησιμοποιήθηκε στον ελληνικό
πολιτικό λόγο, σε μία κρίσιμη καμπή
της πολιτικής ζωής της χώρας.

ΚΕΙΜΕΝΑ:

- Ν. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ
- Γ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ
- Τ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ
- ΕΥ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ
- Θ. ΒΕΡΕΜΗΣ
- Θ. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ
- Η. ΗΛΙΟΥ
- Δ. ΚΟΝΤΟΓΙΩΡΓΑ
- Γ. ΚΟΝΤΟΓΙΩΡΓΗΣ
- Γ. ΚΟΥΚΙΑΔΗΣ
- Γ. ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ
- Δ. ΝΙΚΟΠΟΥΛΟΣ
- Ν. ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΣ
- Χ. ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ
- Π. ΠΕΤΡΙΔΗΣ
- ΑΛ. ΡΗΓΟΣ
- ΧΡ. ΡΟΖΑΚΗΣ
- Κ. ΣΒΟΛΟΠΟΥΛΟΣ
- ΑΛ. ΣΒΩΛΟΣ
- ΑΝ. ΤΑΧΟΣ

**ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ
ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ:**
Θεσμοί, ιδεολογία
και πολιτική στο Μεσοπόλε-
μο

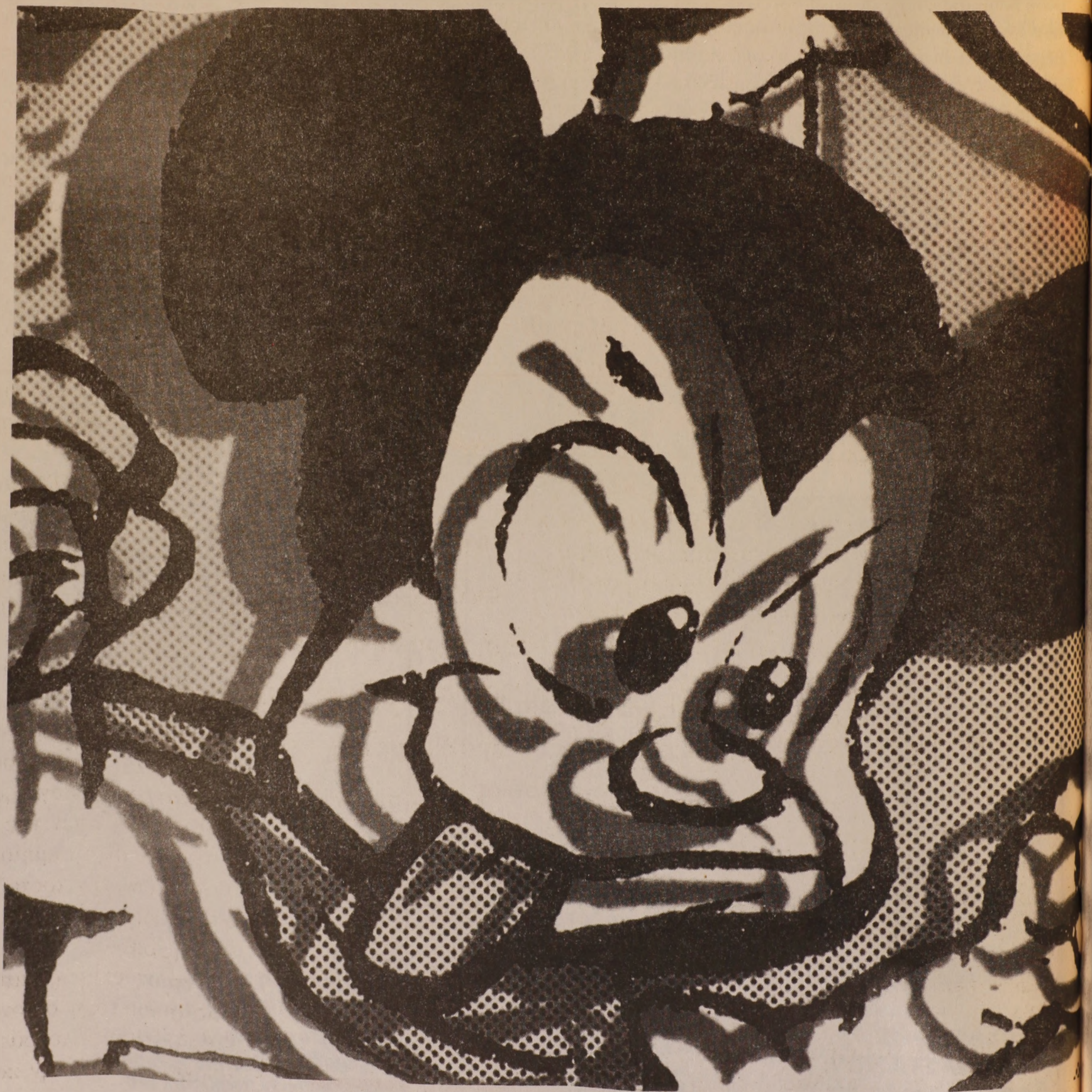
ΕΚΔΟΣΕΙΣ
**ΠΟΛΥ
ΓΡΑΦ**

Το κύριο ερώτημα που σχολιάζεται σε αυτό το βιβλίο είναι τι εικόνα (ες) πλάθει στο μυαλό του ο άνθρωπος για να σκεπαστεί την κοσμική μοναξιά του. Ή πως τελικά αναστασιώνεται τον ίδιο του τον εαυτό μέσω φανταστικών άλλων μοντέλων. Και επειδή η εικόνα του ανθρώπου για το Θεό θα μπορούσε να είναι το αντικείμενο μιας άλλης (τεράστιας) μελέτης, εδώ δώσαμε μεγαλύτερη έμφαση στο να ανιχνεύσουμε το ανθρωπομορφικό ενός χαρακτήρα όπως ο Donald Duck. Ή σε πολλά (υπο) προϊόντα της μαζικής κουλτούρας όπου τα ανθρωπομορφικά χαρακτηριστικά κρίθηκαν απαραίτητα για τη λειτουργία του συστήματος (πώληση προϊόντος). Τελικά ίσως το θέμα του "Ανθρωπομορφισμού" να είναι μόνο η αφορμή. Ή ίσως και μια πρόφαση για να μιλήσουμε για την παραγνωρισμένη ακόμη (ι) ακαδημαϊκά Μαζική κουλτούρα. Ο πολιτισμός της εικόνας στην εποχή μας φαίνεται να σπρώχνει ένα ρόλο που παραδοσιακά έπαιζε η (επίσημη) εικαστική τέχνη. Που όμως μαζίζει συχνά στις μέρες μας να αρνείται να συνεχίσει να παίζει τον ρόλο της παραγωγής (νέων) εικόνων. Χωρίς να είναι σε καμία περίπτωση, πρόθεση μας να αποτυπωθεί (εδώ) η επιρροή του Marcel Duchamp στα σημερινά εικαστικά πράγματα, προτιμούμε να αρχίσουμε να καταγράφουμε τους άλλους ήρωες της εικόνας του 20ου αιώνα. Duchamp ή Disney, Tanguy ή Hepburn, Cage ή Morricone; Ίσως σε έναν πολύ πιο κατασταλαγμένο και ακριβέστερο Εικοστό πρώτο αιώνα αυτά τα ερωτήματα να ηχούν σαν ψευτοδύλημματα.

Θανάσης Μουτσόπουλος

ΜΟΙΑΖΕΙ ΜΕ ΑΝΘΡΩΠΟ(Σ):

Ανθρωπομορφισμός, Αφαίρεση και Σχηματοποίηση στη μαζική κουλτούρα.

Κυκλοφορεί από τις εκδόσεις

fulura 2025

Σπ. Τρικούπη 58 Εξάρχεια τηλ.8254751 φάξ 8254752

ΔΙΑΝΟΜΗ: ΧΡΙΣΤΑΚΗΣ: Ιπποκράτους 10 τηλ. 3607876 - 3639336 ΚΑΤΑΡΤΙ: Μανρομχάλη 9 τηλ. 3604793 - 3601271

Επιμέλεια: Σωτήρης Ντάλης

Νέες πρωτοβουλίες στο Μεσανατολικό

Οι ισραηλινοί και παλαιστίνιοι ηγέτες συμφώνησαν αυτές τις μέρες να συναντηθούν εντός του Ιανουαρίου με τον αμερικανό πρόεδρο Μπιλ Κλίντον. Ύστερα από έναν γύρο «έντονων και ουσιαστικών» συνομιλιών που είχε η αμερικανίδα υπουργός Εξωτερικών Μαντλίν Ολμπράιτ στο Παρίσι κατ' αρχάς με τον ισραηλινό πρωθυπουργό Μπενιαμίν Νετανιάχου και στη συνέχεια με τον παλαιστίνιο ηγέτη Γιασέρ Αραφάτ, ανακοινώθηκε η συμφωνία των δύο πλευρών για μια συνάντηση με τον πρόεδρο Κλίντον.

Ωστόσο, ο Νετανιάχου αρνήθηκε να δεσμευθεί στο ζήτημα της αποχώρησης των ισραηλινών στρατευμάτων από τη Δυτική Όχθη και επικαλέστηκε την εσωτερική αντιπολίτευση στην κυβέρνηση συνασπισμού.

Αναφερόμενος στο Μεσανατολικό, ο υπουργός Εξωτερικών της Γαλλίας Ιμπέρ Βεντρίν δήλωσε στην Κοπεγχάγη –στο πλαίσιο των εργασιών του ΟΑΣΕ– ότι το τελευταίο διάστημα έχει αναπτυχθεί στενή συνεργασία μεταξύ Ε.Ε. και ΗΠΑ.

Αν λάβει κανείς σοβαρά υπόψη και τις δηλώσεις Νετανιάχου στο Λουξεμβούργο, ότι η Ευρώπη θα μπορούσε να παίξει έναν ενεργότερο ρόλο στο Μεσανατολικό, τότε ίσως θα πρέπει να περιμένουμε σύντομα την ανάληψη κοινής πρωτοβουλίας Ε.Ε. και ΗΠΑ για την αναθέρμανση της ειρηνευτικής διαδικασίας.

**Το μέλλον της
ειρηνευτικής
διαδικασίας στη
Μέση Ανατολή
αποτελέσε και
το αντικείμενο
κλειστής
συνάντησης
Ισραηλινών και
Παλαιστινίων.**

Το μέλλον της ειρηνευτικής διαδικασίας στη Μέση Ανατολή αποτέλεσε και το αντικείμενο κλειστής συνάντησης Ισραηλινών και Παλαιστινίων που πραγματοποιήθηκε αυτές τις μέρες στην Αθήνα.

Η συνάντηση των Αθηνών, όπως και η προηγούμενη του περασμένου Ιουνίου, πραγματοποιήθηκε με πρωτοβουλία της ελληνικής κυβέρνησης και μετείχαν σ' αυτή βουλευτές, ακαδημαϊκοί και προσωπικότητες του δημοσίου βίου του Ισραήλ και των Παλαιστινίων, οι οποίοι είχαν την ευκαιρία να συζητήσουν για την τρέχουσα πορεία της ειρηνευτικής διαδικασίας και ν' ανταλλάξουν απόψεις και σκέψεις για τη δυνατότητα ταχύτερης προώθησής της.

Στη συνάντηση υπογραμμίσθηκε η σημασία αποφυγής μονομερών ενεργειών καθώς και η ανάγκη οικοδόμησης εμπιστοσύνης.

Σ' αυτό το πνεύμα προτάθηκε η πραγματοποίηση και τρίτης συνάντησης στην Αθήνα, στο πλαίσιο της οποίας θα οργανωθεί και παράλληλη συνάντηση επιχειρηματιών και από τα δύο μέρη με συμμετοχή οικονομικών παραγόντων και από ελληνικής πλευράς.

Συνυπογράφοντας την κοινή «Διακήρυξη των Αθηνών», οι αντιπροσωπείες του Ισραήλ και των Παλαιστινίων συμφώνησαν να αναλάβουν δραστηριότητες σε όλα τα επίπεδα, ώστε να δημιουργηθεί μια νέα ατμόσφαιρα αμοιβαίου σεβασμού και συνεργασίας για την ειρήνη.

Τμήμα του «ελληνισμού» ή κοινό σπίτι των δύο κοινοτήτων;

του Θόδωρου Τσίκα

Η σύγχυση που επικρατεί γύρω από την έννοια όσων περιέχονται στον τίτλο του κειμένου προδίδει σύγχυση γύρω από τους στόχους, τη στρατηγική και πολλές φορές και την τακτική στο κυπριακό πρόβλημα και είναι μία από τις βασικές αιτίες της σημερινής απαράδεκτης, αλλά και τραγικής κατάστασης, καθώς και του αδιεξόδου στο οποίο αυτό έχει περιέλθει.

Οι κυρίαρχες αντιλήψεις και ιδεολογίες στην ελληνοκυπριακή και την τουρκοκυπριακή κοινότητα ποτέ δεν επέτρεψαν στους πολίτες της κάθε μιας να δουν τους εαυτούς τους ως Κύπριους πρώτα απ' όλα και κατόπιν Έλληνες και Τούρκους με τις θρησκευτικές, πολιτισμικές και άλλες ιδιαιτερότητες και διαφορές τους. Αντίθετα, από τα προ της κυπριακής ανεξαρτησίας χρόνια αυτοί θεωρήθηκαν τμήματα του ελληνικού και του τουρκικού έθνους αντίστοιχα, τα οποία απλώς κατοικούσαν στην Κύπρο. Έτσι η κάθε κοινότητα ήταν το «μακρύ χέρι» της Ελλάδας και της Τουρκίας στο νησί. Με αυτό τον τρόπο δημιουργήθηκε το ιδεολόγημα των «μητέρων-πατρίδων» που υπάρχει και στις δύο κοινότητες και η καθ' ημάς θεωρία του «εθνικού κέντρου» που τόσα δεινά συσσωρεύσε στην Κύπρο.

Το αποτέλεσμα ήταν ότι ο στόχος για ένα ανεξάρτητο κυπριακό κράτος, κοινό σπίτι Ελλήνων, Τούρκων, αλλά και Μαρωνιτών, Αρμενίων και Λατίνων, δεν αποτέλεσε ποτέ στόχο των ηγεσιών των δύο κοινοτήτων. Αντίθετα, υποχρεώθηκαν να τον αποδεχθούν μετά από συμβιβασμό όχι των ίδιων, αλλά μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, με τις συνθήκες Ζυρίχης - Λονδίνου.

Οι μέχρις εσχάτων στόχος των Ελληνοκυπρίων για Ένωση με την Ελλάδα, που

αγνοούσε πλήρως την τουρκοκυπριακή κοινότητα, οδήγησε στη διατύπωση του στόχου του διαχωρισμού, της διχοτόμησης (TAKSIM) των Τουρκοκυπρίων, ώστε να προσδεθούν με τη μητέρα-Τουρκία, που και αυτός με τη σειρά του δεν ελάμβανε υπόψη τα συμφέροντα της ελληνοκυπριακής πλευράς. Η Κύπρος κατέστη έτσι μία απλή γεωγραφική έννοια, που γινόταν αντιληπτή μόνο ως πεδίο αντιπαράθεσης του ελληνικού και του τουρκικού εθνικισμού.

Όλα αυτά θα είχαν ίσως μόνο ιστορική σημασία εάν αυτές οι αντιλήψεις δεν κυριαρχούσαν και δεν είχαν γίνει κύρια ιδεολογική βάση των ενεργειών των ηγεσιών των δύο κοινοτήτων και μετά την ίδρυση ανεξάρτητου κυπριακού κράτους. Σημαντικά δε στοιχεία τους επιβιώνουν μέχρι και σήμερα και επηρεάζουν τις εξελίξεις. Έχουν άρα μεγάλη πολιτική σημασία και πολιτικές συνέπειες.

Οι ηγεσίες των δύο κοινοτήτων δεν αποδέχθηκαν ποτέ τη νέα πραγματικότητα μετά το 1960, διότι αυτή τους επέβαλε την αλληλεξάρτηση. Από την άλλη δεν μπόρεσαν ουσιαστικά να εκτιμήσουν το γεγονός ότι αυτή η πραγματικότητα βασιζόταν στην ισορροπία των στρατηγικών συμφερόντων Ελλάδας και Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο.

Η προσπάθεια της ελληνοκυπριακής ηγεσίας να απαλλαγεί από την αλληλεξάρτηση, για να εξυπηρετήσει το στόχο μιας απόλυτα ελληνικής Κύπρου, οδήγησε στην πρόταση για μονομερή ουσιαστικά αναθε-

ώρηση του κυπριακού Συντάγματος από τον Μακάριο το 1963 που είχε ως αποτέλεσμα την κατάρρευση της συνεταιρικής Κυπριακής Δημοκρατίας με την απόσυρση των Τουρκοκυπρίων από την κυβέρνηση και τον κρατικό μηχανισμό και τη συγκέντρωση του τουρκοκυπριακού πληθυσμού σε θύλακες, μετά τις διακοινοτικές συγκρούσεις του 1963-64. Ήταν φυσικά η καλύτερη ευκαιρία για την αδιάλλακτη τουρκοκυπριακή ηγεσία να θέσει σε κίνηση την αποσχιστική της πολιτική και τα διχοτομικά της σχέδια που πήραν σάρκα και οστά με τη στρατιωτική εισβολή της Τουρκίας το 1974, τη συνεχιζόμενη κατοχή του 38% των εδαφών της Κύπρου και την ανακήρυξη του ψευδοκράτους.

Είναι γεγονός ότι πάνω σ' αυτή την ιδεολογική βάση στηρίχθηκαν οι επιθέσεις παρακρατικών στοιχείων στην αρχή, αργότερα τα εγκλήματα της ΕΟΚΑ Β' εναντίον Τουρκοκυπρίων αλλά και αριστερών Ελληνοκυπρίων, καθώς και οι τρομοκρατικές της πράξεις εναντίον του κρατικού μηχανισμού, όταν ο Μακάριος διακήρυξε το «ανέφικτο της Ενώσεως», με αποκορύφωμα το φασιστικό πραξικόπημα του Σαμπών και της ελλαδικής χούντας το 1974 και με σκοπό τη ματαίωση κάθε συμβιβασμού με τους Τουρκοκύπριους για επαναλειτουργία ενός αντιπροσωπευτικού συστήματος διακυβέρνησης.

Η στρατιωτική ήττα του '74, στην οποία οδήγησαν αυτές οι αντιλήψεις, δεν είχε μόνο οδυνηρές συνέπειες για ολόκληρη την Κύπρο και τους κατοίκους της. Σήμανε

Ο Θ. Τσίκας είναι πολιτικός επιστήμονας, στέλεχος του Γραφείου Τύπου και μέλος του τμήματος εξωτερικής πολιτικής του Συνασπισμού.

την οριστική αποτυχία της στρατηγικής της νίκης της μιας εθνικής ομάδας πάνω στην άλλη σε μία πολυεθνική κοινωνία και το πέρασμα σε νέα φάση της αντίθετης στρατηγικής: αυτής του διαχωρισμού των εθνικών ομάδων σε χωριστά κράτη που προωθεί ακόμα ο Ντενκτάς και οι πιο επιθετικοί κύκλοι του κατεστημένου της Άγκυρας.

Λόγω των τραγικών συνεπειών τους αυτές οι αντιλήψεις παραμερίστηκαν, χωρίς φυσικά να εξαφανιστούν, από το κέντρο της ελληνοκυπριακής πολιτικής και κοινωνικής ζωής για πολλά χρόνια μετά το 1974.

ΞΑΝΑ ΣΕ ΑΠΟΤΥΧΗΜΕΝΕΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ;

Με ανησυχία παρατηρούμε τα τελευταία χρόνια την επαναφορά αντίστοιχων αντιλήψεων στην Κύπρο και την Ελλάδα από εθνικιστικούς κύκλους που μέσα από τον υπερτονισμό του «ελληνικού» χαρακτήρα του νησιού, τη χρησιμοποίηση περισσότερων των ελληνικών εθνικών συμβόλων παρά αυτών της Κυπριακής Δημοκρατίας, την αντίθεσή τους στον κυπριακό δικαιοτικό χαρακτήρα του Πανεπιστημίου Κύπρου, αλλά και την προσπάθεια για ηρωοποίηση του Γρίβα και για αποκατάσταση των πραξικοπηματιών του 1974, προκρίνουν το στόχο της «διπλής ένωσης», αφού αυτός της Ένωσης δεν επιτεύχθηκε, ή της μη - λύσης του Κυπριακού, αφού μία λύση «θα μας υποχρέωνε να ξαναφορτωθούμε τους Τουρκοκύπριους».

Και οι δύο αυτές εκδοχές προϋποθέτουν βέβαια μονιμοποίηση, κατοχύρωση και οριστική αποδοχή της διχοτόμησης.

Έτσι με μεγάλα υπερπατριωτικά λόγια όλοι αυτοί απεμπολούν την προοπτική της Κύπρου ως ενός ομοσπονδιακού, ανεξάρτητου κράτους, επειδή φοβούνται τον αναγκαίο συμβιβασμό για την επίλυση του θέματος.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της λογικής είναι και η ομιλία, πριν περίπου ένα χρόνο στην Κύπρο, του Γεράσιμου Αρσένη ο οποίος, όντας υπουργός της ελληνικής κυβέρνησης, μίλησε για «ύπαρξη δύο ελληνικών κρατών».

Πολλοί θιασώτες αυτών των απόψεων δυσφορούν με την όποια διεθνή κινητικότητα για το Κυπριακό, αρνούνται στην πράξη τις διακοινοτικές συνομιλίες στο πλαίσιο του ΟΗΕ, προσπαθούν να επιβραδύνουν τις διεργασίες επίλυσης του

Ο στόχος για ένα ανεξάρτητο κυπριακό κράτος, κοινό σπίτι Ελλήνων, Τούρκων, αλλά και Μαρωνιτών, Αρμενίων και Λατίνων δεν αποτέλεσε ποτέ στόχο των ηγεσιών των δύο κοινοτήτων.

προβλήματος, λοιδορούν τις διαδικασίες επαναπροσέγγισης των δύο κοινοτήτων. Τι άλλους καλύτερους συμμάχους μπορεί να βρει ο Ντενκτάς και η πιο αδιάλλακτη μερίδα του κατεστημένου της Άγκυρας;

Δεν είναι τυχαίο ότι από αυτούς τους κύκλους προέρχεται και το δόγμα του «ενιαίου αμυντικού χώρου Ελλάδας - Κύπρου».

Είναι χαρακτηριστικό ότι δεν ομιλούν για μία μορφή διμερούς αμυντικής συνεργασίας μεταξύ δύο ανεξάρτητων και ισότιμων χωρών, Ελλάδας και Κύπρου. Αντιλαμβάνονται με έντονα εθνοκεντρικό τρόπο την Κύπρο ως τμήμα ουσιαστικά του ελληνικού κορμού, και θεωρούν ότι χρειάζεται ένας ενιαίος αμυντικός χώρος. Έτσι πέραν της αναποτελεσματικότητάς του, το δόγμα τείνει να μετατρέψει την «πράσινη γραμμή» στην Κύπρο σε διεθνές σύνορο, κάτι σαν την ελληνο-τουρκική μεθόριο στον Έβρο. Τείνει να νομιμοποιεί στα μάτια της διεθνούς κοινής γνώμης τις διακηρύξεις για προσάρτηση των κατεχομένων εδαφών στην Τουρκία. Τείνει να καταστήσει το κυπριακό έδαφος πεδίο τριβών και αναφλέξεων ακόμα και για αιτίες που ενδεχόμενα θα αφορούσαν αποκλειστικά ελλαδο-τουρκικές διαφορές και όχι την ίδια την Κύπρο. Υποβαθμίζει τη διεθνή προσωπικότητα της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Τις ίδιες συνέπειες μπορεί να έχει και η τυχόν υλοποίηση της αναχρονιστικής πρότασης για «πανεθνική διάσκεψη» που βασίζεται στα ίδια ιδεολογήματα. Απειλείται η μετατροπή του Κυπριακού από διεθνές πρόβλημα σε διμερή ελλαδο-τουρκική διαφορά. Όλο αυτό το σύστημα αντιλήψεων επαναφέρει από το παράθυρο τη θεω-

ρία του «εθνικού κέντρου» που τόσο ακριβά πλήρωσε ο κυπριακός λαός.

Με τα ίδια ακριβώς επιχειρήματα προσπαθεί ο Ντενκτάς να πείσει, με τη «βοήθεια» των εποίκων και του τουρκικού στρατού, τους εναπομείναντες Τουρκοκύπριους ότι δεν υπάρχει διέξοδος στην επαναπροσέγγιση, στην επανενοποίηση του νησιού και στην ευρωπαϊκή προοπτική, αλλά μόνο στην τελική απόσχιση υπό τα φτερά της μητέρας-Τουρκίας.

Είναι φανερό ότι η έμφαση στην ελληνικότητα αντί της κυπριακότητας οδηγεί, νομοτελειακά, στη νομιμοποίηση της διχοτόμησης.

ΥΠΑΡΧΕΙ ΔΙΕΞΟΔΟΣ

Είναι παρήγορο που ως αντιστάθμισμα αρχίζουν να ακούγονται πιο πολύ οι φωνές που προτείνουν την πολιτική συστέγασης των εθνικών ομάδων σε ένα κοινό κράτος. Που αρθρώνουν ένα συμφιλιωτικό παγκυπριακό λόγο ανοίγοντας το δρόμο για ουσιαστικές διαπραγματεύσεις με στόχο μία διζωνική-διοικητική ομοσπονδία, πιθανόν χαλαρή, τουλάχιστον στην πρώτη φάση.

Μία Ομοσπονδία που θα βασίζεται σε μία πλουραλιστική και πολυπολιτισμική κοινωνία, στην κοινωνία των πολιτών. Που θα προστατεύει την αυτονομία των κοινοτήτων και την ισονομία των πολιτών και θα προστατεύσει τα κοινά τους συμφέροντα.

Μία Ομοσπονδία που ακριβώς επειδή δεν θα ισοπεδώνει τις εθνικές, πολιτισμικές, θρησκευτικές και άλλες ιδιαιτερότητες των πολιτών της, θα μικραίνει τα «τείχη» μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Ένα πολιτικό σύστημα που θα αντιπροσωπεύει την Κύπρο ως ολότητα.

Μόνο η ένταξη του κυπριακού κράτους στην Ευρωπαϊκή Ένωση μπορεί να εγγυηθεί πραγματικά την υλοποίηση αυτού του οράματος. Μία ευρωπαϊκή προοπτική που θα μπορεί να προσφέρει συνθήκες ασφάλειας και ευημερίας σε Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους. Και θα μας δίνει τη βεβαιότητα ότι οι παρεκκλίσεις που θα υπάρχουν αναγκαστικά για μία ίσως μακρά μεταβατική περίοδο μετά τη λύση, θα είναι προσωρινές, έτσι ώστε κάποια στιγμή να απολαύσουν όλοι οι Κύπριοι τις ελευθερίες και τα δικαιώματα των ανεπτυγμένων λαών.

Απειλές για τη σταθερότητα

του Αστέρη Χουλιάρη

Τοποθετημένη στην άγονη ζώνη που χωρίζει την άνυδρη Σαχάρα από τα υγρά δάση της Γουινέας, η Σενεγάλη διαθέτει ελάχιστους πόρους, αντιμετωπίζει συχνά έντονα προβλήματα ξηρασίας και απειλείται από τη βαθμιαία επέκταση της ερήμου προς το Νότο. Παρόλο, όμως, το μάλλον αφιλόξενο φυσικό περιβάλλον, η πρώην γαλλική αποικία είναι από τις περισσότερο σταθερές χώρες της Δυτικής Αφρικής: ο στρατός της δεν έχει επέμβει ποτέ άμεσα στην πολιτική, ενώ η ισχυρή κοινωνία των πολιτών και η δραστήρια αντιπολίτευση έχουν εξασφαλίσει, σε μεγάλο βαθμό, την ειρηνική επίλυση των διαφορών.

Παρά όμως τις τακτικές εκλογικές αναμετρήσεις και την ύπαρξη βιώσιμων αντιπολιτευτικών σχηματισμών, η Σενεγάλη δεν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί «πλήρης» δημοκρατία: το Σοσιαλιστικό Κόμμα βρίσκεται χωρίς διακοπή στην εξουσία από την ανεξαρτησία (1964) και συχνά οι πρακτικές της κυβέρνησης του Ντακάρ προσομοιάζουν περισσότερο σ' εκείνες ενός αποικιακού κράτους παρά μιας φιλελεύθερης πολιτείας. Αν όμως η τριακονταετής κυριαρχία του κόμματος που ίδρυσε ο **Λεοπόλντ Σενγκόρ** στην πολιτική ζωή της χώρας δεν διαφοροποιεί τη Σενεγάλη από τα υπόλοιπα κράτη της Αφρικής, η εθνική της πολιτική κουλτούρα είναι, από πολλές απόψεις, μοναδική.

ΟΙ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΕΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΕΣ

Συνορεύοντας με την αραβική βόρεια Αφρική, η Σενεγάλη είναι, σε ποσοστό που υπερβαίνει το 90% του πληθυσμού, μουσουλμανική¹. Εντούτοις, ο ισλαμικός φανταμενταλισμός, με την έννοια της οικοδόμησης ενός «ισλαμικού κράτους», ήταν ανέκαθεν περιθωριακός. Είναι ενδεικτικό της θρησκευτικής ανοχής, που πάντα χαρακτήριζε τη χώρα, το γεγονός ότι ο Λεοπόλντ Σενγκόρ, ο πρώτος πρόεδρος της, ήταν Καθολικός. Κάπως παράδοξα, όμως, υπάρχουν πολλές και ισχυρές μουσουλμα-

νικές αδελφότητες. Εντούτοις, τα πανταχού παρόντα θρησκευτικά τάγματα των Σούφι, αντί να είναι μια δύναμη αποσταθεροποίησης της σχέσης κράτους - κοινωνίας, είναι στην πράξη η βάση της αξιοσημείωτης σταθερότητας του πολιτικού συστήματος της Σενεγάλης². Οι θρησκευτικοί ηγέτες της χώρας (marabouts) είναι οι διαμεσολαβητές ανάμεσα στους απλούς ανθρώπους και το κράτος. Ειδικότερα το Σοσιαλιστικό Κόμμα εξαρτάται για την παραμονή του στην εξουσία από την υποστήριξη των ηγετών της αδελφότητας των Mourides, που αφ' ενός προστατεύουν τους αγρότες από την εξουσία ενός κράτους το οποίο φοβούνται και αφ' ετέρου προωθούν τα αιτήματα του πληθυσμού στην κυβέρνηση. Η σημαντική ισχύς των αδελφοτήτων δεν έχει αντίστοιχο σε άλλη χώρα της υποσαχαρικής Αφρικής: πουθενά αλλού η σχέση κράτους - κοινωνίας δεν διαμεσολαβείται από μια ανάλογη τάξη πολιτικοθρησκευτικών ηγετών. Όμως, πέρα από την πολιτική τους επιρροή, τα θρησκευτικά τάγματα στη Σενεγάλη διαθέτουν και σημαντική οικονομική δύναμη.

Παραδοσιακά οι θρησκευτικοί ηγέτες οργανώνουν τους οπαδούς τους στην παραγωγή φιστικιών σε ιδιόκτητες εκτάσεις των αδελφοτήτων.

Συνδυάζοντας την αντίληψη ότι «η εργασία είναι προσευχή» με μια μακρά παράδοση μετανάστευσης, οι Mourides δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά με ιδιαίτερη επιτυχία και στο εξωτερικό, όπως για παράδειγμα στις ΗΠΑ³.

Η ΚΡΙΣΗ ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗΣ

Η Σενεγάλη, όπως και τα άλλα κράτη της Αφρικής, ακολούθησε μια πολιτική κρατικής παρέμβασης στην οικονομία, η οποία, όπως και αλλού, οδήγησε σε ύφεση και σε υψηλά επίπεδα εξωτερικού χρέους⁴. Υποχρεώθηκε λοιπόν το 1980 να καταφύγει στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και να εφαρμόσει ένα πρόγραμμα σταθεροποίησης της οικονομίας. Η περιοριστική δημοσίων δαπανών αποδυνάμωσε τους παραδοσιακούς μηχανισμούς πελατειακής νομιμοποίησης και το κυβερνών κόμμα είδε την υποστήριξη που διέθετε να διαβρώνεται. Στις εκλογές του 1993, ο πρόεδρος **Abdou Diouf** μπορεί να επανεξελέγη με το 58,4% των ψήφων, αλλά το Σοσιαλιστικό Κόμμα γνώρισε σημαντική μείωση της εκλογικής του βάσης στα αστικά κέντρα⁵. Όχι απρόσμενα, η οικονομική κρίση φάνηκε να μειώνει και την παραδοσιακή υποστήριξη που παρείχαν στην κυβέρνηση οι αδελφότητες. Αν και στο παρελθόν, ο Γενικός Χαλίφης των Mourides είχε υποστηρίξει δημόσια το Σοσιαλιστικό Κόμμα,

ΣΕΝΕΓΑΛΗ

Βασικά Στοιχεία

Έκταση: 196.192 τ.χ.

Πληθυσμός: 8.600.000

ΑΕΠ (1993): 5.867 εκατομμύρια δολάρια

ΑΕΠ κατά κεφαλή (1993): 730 δολάρια

• Ο Αστέρης Χουλιάρης είναι επιστημονικός συνεργάτης στο Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων.

στις εκλογές του 1933 δεν το έκανε. Άλλωστε, η τιμή που εγγυάτο το κράτος για τα φιστίκια είχε μειωθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια. Έτσι, σε περιόδους οικονομικής κρίσης οι αδελφότητες φαίνεται ότι τείνουν να αποστασιοποιούνται από το καθεστώς. Το 1994, όταν η Γαλλία αποφάσισε να υποτιμήσει το αφρικανικό φράγκο κατά 50%, βίαιες αντικυβερνητικές διαδηλώσεις ξέσπασαν στο Ντακάρ. Ο Diouf απάντησε δημιουργώντας μια νέα συμμαχική κυβέρνηση και προσκαλώντας στελέχη της αντιπολίτευσης να αναλάβουν ορισμένα υπουργεία.

Αν η οικονομική κρίση προκαλεί κάποιους κραδασμούς στο παραδοσιακά σταθερό πολιτικό σύστημα της Σενεγάλης, μια αποσχιστική εξέγερση σε μία από τις νότιες επαρχίες της απειλεί την ίδια την ενότητα της χώρας. Η ύπαρξη της αγγλόφωνης Γκάμπιας διαιρεί τη δυτική Σενεγάλη στα δύο, απομονώνοντας τη νότια περιφέρεια του Casamance από την υπόλοιπη χώρα. Όπως και σε άλλα κράτη της Αφρικής, οι γάλλοι αποικιοκράτες χρησιμοποίησαν μέλη μιας μόνο από τις εθνότητες της χώρας, των Wolof, για να επανδρώσουν τη διοίκηση. Οι Wolof κυριάρχησαν και στα χρόνια της ανεξαρτησίας, δημιουργώντας στην εθνότητα των Jola που κατοικεί στο Casamance αισθήματα περιθωριοποίησης. Στα πρώτα χρόνια της ανεξαρτησίας, η αποτυχία του Σενγκόρ να τηρήσει τις υποσχέσεις του στους, σε μεγάλο βαθμό, χριστιανούς Jola, οδήγησε στη συμπαράταξή τους με την αντιπολίτευση. Λόγω της ξηρασίας που έπληξε τις βόρειες περιοχές της χώρας στη δεκαετία του '70 πολλοί Wolof μετανάστευσαν στο πιο πλούσιο σε νερά Casamance, προκαλώντας διαμάχες για θέματα ιδιοκτησίας που βοήθησαν στη ριζοσπαστικοποίηση των Νοτίων. Στις αρχές της δεκαετίας του '80 δημιουργήθηκε το Κίνημα των Δημοκρατικών Δυνάμεων του Casamance (Mouvement des Forces Démocratiques de la Casamance - MFDC) που οργάνωσε αντικυβερνητικές διαδηλώσεις με αποσχιστικά συνθήματα. Ύστερα από αλλεπάλληλες συλλήψεις, το MFDC στράφηκε στην ένοπλη εξέγερση. Παρά τις προσπάθειες του Ντακάρ για την προώθηση μιας ειρηνευτικής συμφωνίας με την παράλληλη εισαγωγή ρυθμίσεων που θα παρείχαν περιφερειακή αυτονομία, ένα τμήμα του MFDC συνέχισε τις επιθέσεις και η κυ-

βέρνηση αναγκάστηκε να εμπλακεί σ' έναν ανταρτοπόλεμο φθοράς. Παρόλο που οι ένοπλες δυνάμεις του MFDC δεν υπερβαίνουν τις λίγες εκατοντάδες, το Ντακάρ αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα στις διαπραγματεύσεις, καθώς οι αλλεπάλληλες διασπάσεις του αποσχιστικού κινήματος δεν προσφέρουν αξιόπιστους συνομιλητές για την εξεύρεση λύσης.

Η ανεκτική πολιτική κουλτούρα της Σενεγάλης, που επέτρεψε στην «οιονεί δημοκρατία» της (quasi-democracy) να εξασφαλίσει μια σπάνια για την περιοχή σταθερότητα, δείχνει σημάδια κόπωσης. Οι αντιμαυριτανικές διαδηλώσεις στο Ντακάρ το 1989, που οδήγησαν τις δύο χώρες σε συνοριακές συγκρούσεις, η εμφάνιση, για πρώτη φορά, ορισμένων φαντασματικών αδελφοτήτων (Moustarchadines) που δεν διακρίνονται από τον πραγματισμό των Mourides και, πάνω απ' όλα, η εντεινόμενη οικονομική κρίση είναι αναμφισβήτητα παράγοντες αποσταθεροποίησης. Λόγω των οικονομικών προβλημάτων, το καθεστώς είναι, ίσως περισσότερο από ποτέ άλλοτε, υποχρεωμένο να στραφεί στο εξωτερικό, δημιουργώντας αντιθέσεις στις σχέσεις κράτους και κοινωνίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η αλιεία. Αλιευτικά σκάφη από την Ευρώπη, την Ασία και τον Καναδά αγοράζουν δικαιώματα στις πλούσιες σε αλιεύματα ακτές της χώρας. Πρόσφατα μάλιστα η κυβέρνηση υπέγραψε μια συμφωνία με την Ευρωπαϊκή Ένωση, χορηγώντας αλιευτικά δικαιώματα με αντάλλαγμα αναπτυξιακή βοήθεια. Ήδη το 70% των κρατικών εσόδων της χώρας προέρχεται από την αλιεία. Εντούτοις, η παροχή δικαιωμάτων στην εκβιομηχανισμένη αλιεία των αναπτυγμένων χωρών απειλεί την οικονομική επιβίωση των παραδοσιακών ψαράδων της χώρας, αυξάνοντας έτσι την αποξένωση του κράτους από την κοινωνία και απειλώντας την ομα-

λότητα που πάντα χαρακτήριζε τις σχέσεις τους.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Sheldon Gellar, *Senegal: An African Nation between Islam and the West*, Boulder, Co: Westview Press, 1995, 2nd ed.
2. Jeff Haynes, «The revenge of society? Religious responses to political disequilibrium in Africa», *Third World Quarterly*, Vol. 16 (4), 1995, pp.732-734.
3. Marcus Mabry and Alan Zarembo, «Senegal: Africa's Capitalist Jihad», *Newsweek*, July 71, 1997, pp. 42-43.
4. Richard Vengroff and Lucy Creevey, «Senegal: The Evolution of a Quasi Democracy», in John F. Clark and David E. Gardinier, *Political Reform in Francophone Africa*, Boulder, Co: Westview Press, 1997, pp. 211-212.
5. *Ibid.*, pp. 207-208.
6. *Ibid.*, p. 213.
7. *Ibid.*, pp. 210-211; James Rupert, «Senegal Separatist Rebellion Flares Anew», *The Guardian Weekly*, October 19, 1997.
8. Stephen Buckley, «Senegal Fishermen Struggle to Survive», *The Guardian Weekly*, November 30, 1997.

Έβγαλε τον εκλεκτό του ο Μιλόσεβιτς

της Κατερίνας Καρύγιαννη

Το σήριαλ των προεδρικών εκλογών στη Σερβία έλαβε επιτέλους τέλος. Μετά την ακύρωση των αποτελεσμάτων της πρώτης αναμέτρησης –λόγω της μεγάλης αποχής– οι εκλογές επαναλήφθηκαν στις 7 Δεκεμβρίου, για να εκλεγεί τελικά στον δεύτερο γύρο ο Μίλαν Μιλουτίνοβιτς, άνθρωπος του προέδρου Μιλόσεβιτς. Ο πρώην υπουργός Εξωτερικών Μιλουτίνοβιτς είναι γνωστός σε μας από την πολυετή παραμονή του στην Αθήνα, όπου υπηρέτησε στη θέση του πρέσβη της Γιουγκοσλαβίας. Η νίκη Μιλουτίνοβιτς αμφισβητήθηκε από τον αντίπαλό του Σέσελι, που έκανε λόγο για νόθευση των αποτελεσμάτων, ο ΟΑΣΕ όμως περιορίστηκε απλώς να επικρίνει τη σερβική κυβέρνηση για κάποιες παρατυπίες, δεδομένου ότι η Δύση στήριζε αμέριστα την επιλογή Μιλόσεβιτς.

Η επιτροπή εκλογών ανακοίνωσε επίσημα ότι νικητής των εκλογών είναι ο **Μίλαν Μιλουτίνοβιτς** με ποσοστό 58,6% έναντι 38,14% που συγκέντρωσε ο αντίπαλός του, ο υπερεθνικιστής ηγέτης του Ριζοσπαστικού Κόμματος **Βόγισλαβ Σέσελι**. Καθοριστικό, όμως, σε αυτή την αναμέτρηση δεν ήταν τα ποσοστά των δύο υποψηφίων αλλά το ποσοστό προσέλευσης των ψηφοφόρων. Η επιτροπή εκλογών ανακοίνωσε ότι έφτασε το 50,53%. Ο εκπρόσωπος όμως του Ριζοσπαστικού Κόμματος **Ντράγκαν Τοντόροβιτς** υποστήριξε ότι οι Σοσιαλιστές «έκλεψαν» 100.000 ψήφους, μαγειρεύοντας τα ποσοστά προσέλευσης των ψηφοφόρων ώστε να εξασφαλίσουν το επιθυμητό όριο του 50%. «Παρ' όλα αυτά», τόνισε ο Τοντόροβιτς, «και πάλι το ποσοστό προσέλευσης δεν ξεπέρασε σε καμία περίπτωση το 49,33% και θα ήταν μόλις 47,33%, αν δεν είχαν κλαπεί αυτοί οι ψήφοι». «Δεν μπορούμε να αναγνωρίσουμε τα αποτελέσματα αυτών των εκλογών, αφού είναι σαφές ότι οι Σοσιαλιστές τα νόθευσαν», προειδοποίησε ο κ. Τοντόρεβιτς.

Οι αιτιάσεις βέβαια του Τοντόροβιτς πιθανόν να μην είναι εύκολο να αποδειχθούν, δεδομένου ότι οι παρατηρητές του ΟΑΣΕ που επέβλεψαν τη διαδικασία ποιορύν την νήσσαν. Ο **Κάρε Βολλάν**, συντονιστής της αρμόδιας επιτροπής, υποστήριξε χαρακτηριστικά: «η εκλογική διαδικασία παρουσίαζε στο σύνολό της αδυναμίες» αλλά «δεν είμαστε εδώ για να επικυρώσουμε ή να ακυρώσουμε τα αποτελέσματα των

εκλογών». Υπογράμμισε επίσης ότι οι ενστάσεις θα μελετηθούν σοβαρά και ότι υπάρχει ανάγκη για έναρξη πολιτικού διαλόγου.

ΑΝΑΚΟΥΦΙΣΗ ΜΙΛΟΣΕΒΙΤΣ - ΔΥΣΗΣ ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΛΑΪΚΗ ΑΔΙΑΦΟΡΙΑ

Γνωρίζοντας βέβαια τις πρακτικές του προέδρου Μιλόσεβιτς και ότι για τον ίδιο ήταν θέμα υψίστης σημασίας να επιβάλει τον άνθρωπό του, κατανοούμε ότι θα έκανε ό,τι περνούσε από το χέρι του για να πετύχει το επιθυμητόν. Αν στην αποτυχία των Σοσιαλιστών στις εκλογές –που πέρασι απώλεσαν 14 σημαντικούς δήμους, ανάμεσά τους και αυτόν του Βελιγραδίου–, προστεθεί η πρόσφατη ήττα του σοσιαλιστή υποψηφίου **Ζόραν Λίλιτς** από τον υπερεθνικιστή Σέσελι –στην αναμέτρηση που ακυρώθηκε τελικά λόγω της μεγάλης αποχής–, ενδεχόμενο αποτυχίας και του Μιλουτίνοβιτς θα αποτελούσε ηχηρό χαστούκι στο πρόσωπο του κ. Μιλόσεβιτς και θα έθετε σε αμφιβολία την παντοδυναμία του.

Τώρα ο πρόεδρος της Γιουγκοσλαβίας μπορεί να ανασάνει με ανακούφιση. Οι σοσιαλιστές γιόρτασαν με τρελά πανηγύρια τη νίκη τους. Τα μαζικά μέσα ενημέρωσης, ο κομματικός μηχανισμός και η δηλητηριώδης ρητορική εναντίον του Σέσελι επιστρατεύτηκαν για να ενισχύσουν τον κ. Μιλουτίνοβιτς. Τέλος καλό όλα καλά και για τους Δυτικούς συμμάχους του κ. Μιλόσεβιτς που σε καμία περίπτωση δεν επιθυμούν να συνδιαλέγονται με άλλον πλην του Μιλόσεβιτς –έχει χριστεί επίσημα εγγυητής της συμφω-

νίας του Ντέιτον– και των ανθρώπων του. Απλώς θεατής όλων αυτών των εξελίξεων, ο σερβικός λαός. Στην πρώτη αναμέτρηση περισσότερο από το 50% των 7,2 εκ. ψηφοφόρων δεν προσήλθαν στις κάλπες, και αυτή τη φορά το ποσοστό μόλις που ξεπέρασε –αν ξεπέρασε– το όριο. Πιο εντυπωσιακή και από τα παρασκηνιακά μαγειρέματα των πολιτικών είναι η μεγάλη αδιαφορία του κόσμου, που πέρυσι, τέτοιες ημέρες, βγήκε στους δρόμους και συντάχθηκε ψυχή τε και σώματι με τους ηγέτες της αντιπολίτευσης στις εντυπωσιακές εκδηλώσεις διαμαρτυρίας που συγκλόνισαν όχι μόνο τη Σερβία αλλά και ολόκληρα τα Βαλκάνια. Οι διαδηλώσεις του Συνασπισμού «Zajedno» –συνασπισμός των κομμάτων του **Ντράσκοβιτς**, της **Πέσιτς** και του **Τζίντζιτς**– είχαν ξεκινήσει ως διαμαρτυρία για τη νόθευση των δημοτικών εκλογών στο Βελιγράδι και σε άλλες πόλεις.

Οι διαδηλώσεις αυτές, που κράτησαν περισσότερο από 40 ημέρες, σημάδεψαν την πολιτική ζωή της χώρας και έδειξαν ότι ο σερβικός λαός δεν αντέχει περισσότερο τον αυταρχισμό του καθεστώτος Μιλόσεβιτς. Οι λυκοφιλίες όμως των ηγετών του συνασπισμού της αντιπολίτευσης δεν κράτησαν πολύ, ο συνασπισμός διαλύθηκε και ο απογοητευμένος σερβικός λαός αποσύρθηκε διακριτικά στο περιθώριο. Δεν στεκόμαστε παρά ελάχιστα στο 1,2 εκ. Αλβανόφωνους του Κοσσυφοπεδίου που μπούκοτάρισαν τις εκλογές. Έτσι ή αλλιώς κανείς αυτή τη στιγμή δεν ασχολείται με την υπόθεσή τους.

Καπαδοκία

του Δημήτρη Φιλιππίδη

Έχουν περάσει κοντά πενήντα χρόνια από τότε που γύρισε σε αυτά τα μέρη ο Γιώργος Σεφέρης, τρεις μέρες του Ιουλίου του 1950. Εκείνος ακολουθούσε έναν οδηγό του 1927 που δεν κατονομάζει. Εμείς ταξιδεύουμε σε φιλική παρέα, με τον Σεφέρη από κοντά, με έναν μορφωμένο Τούρκο για οδηγό μας, με συνεχή υπόμνηση της ελληνοτουρκικής έντασης στην ντόπια τηλεόραση και τις εφημερίδες.

Πόσα έχουν από τότε αλλάξει, αλλά και πόσα έμειναν τα ίδια. Οι άλλοτε δύσκολοι δρόμοι είναι τώρα λεωφόροι, η πορεία που στηριζόταν ακόμα στην παραδοσιακή φιλοξενία σήμερα οργανώνεται από τουρκικά πακέτα με πούλμαν, με σοφά επιλεγμένους σταθμούς για φαγητό και ψώνια. Η Καπαδοκία είναι ένα καλά στημένο εργοστάσιο. Αν και βρισκόμαστε σε τέλος επρχής, στο λιγοστό φως της νύχτας μέτρησα 15 πούλμαν σταθμευμένα μπρος στο ξενοδοχείο και όταν κατεβαίναμε για πρωινό η αίθουσα θύμιζε κτίριο αεροδρομίου.

Από την άλλη μεριά, ο απόκοσμος μεγαλόπρεπος, χιονισμένος κώνος του άλλοτε ηφαίστειου του Αργαίου δεν έχει αλλάξει. Ούτε τα περίφημα απόκοσμο τοπία, οι ονομαστές κοιλάδες, οι αναρίθμητες σκήτες, μονές και εκκλησίες σκαμμένες στο βράχο, σήμερα προστατευόμενοι θησαυροί της παγκόσμιας ιστορικής κληρονομιάς. Ίσως –και το πιο περίεργο– το ίδιο αναλλοίωτα μοιάζουν τα ελληνικά σπίτια, έστω πολλά τους σε ερείπια, λες και τα εγκατέλειψαν χθες οι κάτοικοί τους.

Οι ντόπιοι έχουν συνηθίσει πια στην παρουσία των Yunani, που φτάνουν κοπαδιαστά και ψάχνουν με αγωνία σημάδια του τόπου και ονόματα, σκαλίζοντας την αρχαία τους μνήμη. Άκουσα πολλές τέτοιες ιστορίες πριν φτάσω εδώ, αλλά και τώρα, συζητώντας με κάποιους εμπόρους που τυχαία συναντήσαμε, νάσου πάλι τα ίδια. Λέει ένας, «Ο φίλος μου ο Δημήτρης από τη Λάρισα, να το βιβλίο του που μου χάρισε. Έρχεται εκείνος, πάω εγώ». Βγάζει να μου δείξει φωτογραφία. Είναι ντυμένος τα παραδοσιακά του ρούχα και παίζει ούτι: «Παίξαμε στη Λάρισα τη μουσική μας, έχω και ταινία». Ένας άλλος περιγράφει τους γέρους Έλληνες που φάνηκαν κάποια μέρα με τα παλιά τους τούρκικα λόγια («Σκέψου, μιλούσε όπως ο παπ-

πούς μου»). Πώς έψαχνε να τους βρει συγγενείς και απόγονους από παλιούς γνωστούς, πώς τους πήγαινε με το αυτοκίνητό του στα διάφορα μέρη που εκείνοι θυμόνταν.

Με μια ανεξήγητη επιμονή, εμείς που δεν γνωρίσαμε τέτοιες πληγές, θέλουμε να επισκεφτούμε όσα περισσότερα παλιά ελληνικά χωριά, να μπούμε σε παλιές εκκλησίες. Να αγγίξουμε αυτή την απουσία. «Εμείς τι ήμασταν παλιά; Ένα τίποτα, δεμένοι με τα κοπάδια μας και τα χωράφια μας – οι Έλληνες μας έδειξαν τι θα πει ζωή!». Οι Έλληνες: τα αρχικά τους ακόμα να φαίνονται στους τοίχους, τα τοπωνύμιά τους, παρόλη την παραφθορά, ακόμα να αναγνωρίζονται εδώ και εκεί.

Στις ζωγραφισμένες εκκλησίες αγωνιζόμαστε να μαντέψουμε την ταυτότητα των αγίων ή των σκηνών πλήθους. Καταντάει ένα παιχνίδι –εμείς να διδάσκουμε στον τούρκο οδηγό μας τι παριστάνεται κάθε φορά. Ψελλίζουμε τις ανορθόγραφες επιγραφές με ικανοποίηση. Είμαστε οι μόνοι επισκέπτες που μπορούμε να διαβάσουμε, είναι δικά μας αυτά. Ο Σεφέρης καλά το συνόψισε: αν τύχει ο επισκέπτης να είναι Έλληνας, «πρέπει να έχει την ιδιοσυγκρασία να ιδεί αυτό που λέμε ελληνική παράδοση, εν κινήσει...».

Τον υπόλοιπο καιρό έχουμε σπουδαία δουλειά να κάνουμε. Να συζητήσουμε με τον τούρκο οδηγό μας τα ελληνοτουρκικά. Μας ακούει ευγενικά και γρήγορα διαπιστώνουμε πως και εκείνος έχει τη δικιά του ακλόνητη πεποίθηση για το τι ακριβώς συμβαίνει. Που τη θεωρεί μάλιστα αταπόδεκτη αλήθεια. Ακόμα και όταν του μιλάμε για το Κουρδικό, απορεί γιατί να γίνεται όλη αυτή η φασαρία – οι Κούρδοι, λέει, τα έχουν όλα, ποιος τους καταπιέζει, ποιος τους κυνηγάει; Μερικοί της παρέας επιμένουν να του κάνουν μάθημα, αλλά το βράδυ η τηλεόραση μας προσγειώνει στην εδώ πραγματικότητα. Δείχνουν τα στρατόπεδα εκγύμνασης κούρδων τρομοκρατών στην περιφέρεια της Αθήνας, δείχνουν τις ασκήσεις τους, και από κάτω βάζουν τη λέξη Guardian. Το φιλμάκι παίζεται συνέχεια – το είδα τρεις φορές συνέχεια. «Γιατί οι Έλληνες εμποδίζουν την Τουρκία να μπει στην Ε.Ε.; Η Τουρκία είναι Ευρώπη!», λέει με έμφαση ο οδηγός μας. Όλοι είχαμε δει τις χαιρετούρες του Γιλμάζ με τον Κολ. Αυτό ήταν το δεύτερο μεγάλο νέο στην

τηλεόραση. Μα έχετε τόσα οικονομικά προβλήματα, απαντά κάποιος, με πληθωρισμό 80% αυτό θα ήταν αδύνατο. Και ψιθυρίζει, «Πώς να του πεις για ανθρώπινα δικαιώματα;».

Βρισκόμαστε συνεχώς χαμένοι ανάμεσα σε παρόν και παρελθόν, τον πρωτόγονο τρόπο που συμβολίζουν οι υπόγειες πολιτείες με τα λαγούμια τους, τη χαμένη πίστη που αποπνέουν οι άπειροι τόποι λατρείας μέσα στο σεληνιακό τοπίο – και από την άλλη, το παρόν του Αιγαίου, της Κύπρου, των προσώπων που παρελαύνουν στην οθόνη καθημερινά καταγγέλλοντας και δηλώνοντας. Εξίσου βαθύς τρόμος ο σημερινός, όταν σκεφτείς το ελάχιστο εκείνο απ' όπου κρέμονται όλα. Αλλά στην καθημερινότητά του, έχει και αυτό καταντήσει παράδοξα οικείο.

Όπου είπα πως είμαι Yunani δεν είδα αντίδραση. Είμαστε οικογένεια, με διαβεβαίωσε ένας βαστάζος στην Άγκυρα σφίγγοντας το χέρι μου. Οι πολιτικοί φταίνε, συμπέρανε ο Γιαβούζ που πουλούσε κουκλάκια κάτω από τις βερυκοκιές. Ο Χασάν, οδηγός του μικρού πούλμαν που μας μετέφερε εδώ και εκεί, δεν είπε τίποτα. Μιλούσε μόνο τούρκικα. Του δείχναμε πράγματα και έλεγε το όνομά τους. Ιδίως φαγητά (πόσα ονόματα ήταν ίδια με τα δικά μας!). Κάποιος θυμήθηκε τα αράπικα που άκουγε από την αιγυπτιώτισσα μάνα του και άρχισε να πετά φράσεις. Είχαμε βρει τον κοινό τόπο με τον Χασάν, έναν ατέλειωτο πλούτο από κοινά πολιτισμικά στοιχεία που μας ένωνε μέσα από γεύσεις και ήχους, μέσα από χαμένες μνήμες, κοινές ενός κόσμου που αγνοεί σύνορα.

Ο Χασάν, ο σωφέρ μας, δεν «έτυχε» να είναι Έλληνας. Με τον απλό του τρόπο μας έδειχνε όμως τι θα πει εκείνη η «ζύμωση» της δημοτικής παράδοσης που σημείωνε ο Σεφέρης το 1950. Το σταυροδρόμι της Καπαδοκίας λειτουργεί ακόμα έτσι, φτάνει κανείς να θελήσει να υποδεχτεί αυτό το μάθημα. Το έχουμε όλοι ανάγκη, ώστε να πάψουν κάποτε οι φανατισμένες κορώνες από αλλοπαρμένους φυγοκεντρικούς ή ελληνοκεντρικούς. Νισάφι πια!

ΑΡΧΙΣΑΝ ΤΑ ΔΥΣΚΟΛΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΟΝΥ ΜΠΛΕΡ

Το αμερικανικό *Newsweek* τον ανακήρυξε «Ευρωπαίο της χρονιάς» και δικαίως. Ο χαρισματικός ηγέτης των Εργατικών, που είναι απ' ό,τι φαίνεται αποφασισμένος να ολοκληρώσει το έργο της Σιδηράς Κυρίας χρησιμοποιώντας σοσιαλδημοκρατική φρασεολογία, πέτυχε να ανεβάσει τη δημοτικότητά του στα ύψη. Πριν από τρεις εβδομάδες οι δημοσκοπήσεις έδειχναν ότι συγκέντρωνε την υποστήριξη του 90% του βρετανικού λαού. Ο μήνας του μέλιτος όμως έφτασε στο τέλος του. Η πρόθεση του κ. Μπλερ να βάλει για τα καλά χέρι στο κράτος πρόνοιας, ξεκινώντας από τις περικοπές των επιδομάτων προς τις ανύπαντρες μητέρες και τα άτομα με ειδικές ανάγκες, προκάλεσε θύελλα αντιδράσεων. Καταρχάς από βουλευτές της κυβέρνησής του και πρωτίστως από τον υπουργό του της Παιδείας –είναι ο ίδιος άτομο με ειδικές ανάγκες αφού είναι τυφλός– οι οποίοι απειλούν με παραιτήσεις σε περίπτωση που πραγματοποιηθούν οι εξαγγελίες Μπλερ. Την επομένη ακριβώς των δημοσιευμάτων που αποκάλυπταν τη ρήξη στο κυβερνητικό στρατόπεδο για την ακολουθούμενη πολιτική, εκατοντάδες άνθρωποι προχωρούσαν σε εκδηλώσεις διαμαρτυρίας έξω από την Ντάουνινγκ Στρίτ, όπου βρίσκεται η πρωθυπουργική κατοικία. Οι διαδηλωτές έβαψαν με κόκκινη μπογιά τα κάγκελα της εισόδου της κατοικίας του πρωθυπουργού

και αλυσοδέθηκαν ζητώντας από τον κ. Μπλερ να αναθεωρήσει. Οι δημοσκοπήσεις των τελευταίων ημερών δείχνουν ότι η δημοτικότητα του βρετανού πρωθυπουργού έχει πέσει κατά 30% και μένει να δούμε ποιες θα είναι οι εξελίξεις στη Βρετανία, όπου η Σοσιαλδημοκρατία επιστρατεύθηκε για να ολοκληρώσει τη συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας μέχρι του σημείου που η δεξιά δεν τόλμησε να το κάνει.

ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΕΤΑΙ Η ΣΥΝΕΝΟΧΗ ΜΕ ΤΗΝ ΚΑΤΑΔΙΚΗ ΕΜΜΑΝΟΥΕΛΙ

Η απόφαση του Ανώτατου Δικαστηρίου της χώρας να θεωρήσει αμετάκλητη την πρωτόδικη καταδίκη του **Ανρί Εμμανουελί** –πρώην ηγέτη του γαλλικού σοσιαλιστικού κόμματος– σε ολιγόμηνη φυλάκιση με αναστολή, σε χρηματικό πρόστιμο και στέρηση των πολιτικών του δικαιωμάτων για δύο χρόνια άναψε φωτιές στη Γαλλία. Κυρίως γιατί αποκάλυψε τη συνενόχη όλων των κομμάτων σχετικά με τις παράνομες χρηματοδοτήσεις. Ο Ανρί Εμμανουελί ήταν ο πρώτος που καταδικάστηκε, ενώ εκκρεμούν υποθέσεις παράνομης χρηματοδότησης και των άλλων κομμάτων. Αυτό προφανώς εξηγεί και την ήπια στάση που επέλεξαν να κρατήσουν οι ηγεσίες των δεξιών κομμάτων απέναντι στην καταδίκη Εμμανουελί, υποστηρίζοντας ότι σε καμία περίπτωση δεν θα επιθυμούσαν να εκμεταλλευθούν πολιτικά το γεγονός. Οι σύντροφοί του, που εξέφρασαν την αλληλεγγύη τους με κάθε

μέσο, ετοιμάζονται να ζητήσουν από τον πρόεδρο **Σιράκ** να του δώσει χάρη. Ο γάλλος πρόεδρος θα βρεθεί σε μεγάλο δίλημμα: Αν δώσει άφεση αμαρτιών στον Εμμανουελί θα δώσει συγχρόνως και πάτημα στον **Ζαν Μαρί Λεπέν** του ακροδεξιού Εθνικού Μετώπου, ενόψει μάλιστα των επικείμενων τοπικών εκλογών. Αν απορρίψει όμως την αίτηση χάριτος θα δυσαρεστήσει πολλούς στα κόμματα της δεξιάς που φοβούνται ότι θα έρθει και η σειρά τους.

ΑΛΛΑΓΗ ΦΡΟΥΡΑΣ ΣΤΗ ΝΟΤΙΑ ΚΟΡΕΑ

Οι πρόσφατες προεδρικές εκλογές στη Νότια Κορέα έφεραν στην εξουσία έναν βετεράνο ηγέτη της αντιπολίτευσης, τον **Κιμ Ντάε Γιουνγκ**, που επέζησε πολύχρονων καθειρξεων, βασανιστηρίων και μιας απόπειρας δολοφονίας για να θέσει τέρμα στη μονοκρατορία του κυβερνώντος κόμματος –είναι στην εξουσία από την ίδρυση της Νότιας Κορέας, το

1948– και συγχρόνως να προωθήσει την εξυγίανση της οικονομίας και της πολιτικής ζωής της χώρας σε μια στιγμή κρίσιμη για την ασιατική «τίγρη». Καλείται να αντιμετωπίσει την έντονη λαϊκή δυσαρέσκεια που διογκώνεται εξαιτίας των απεχθών όρων που επέβαλε το ΔΝΤ, προκειμένου να «περιθάλλει» τη λαβωμένη ασιατική «τίγρη» με 57 δισ. δολάρια. Προεκλογικά έκανε λόγο για επαναδιαπραγμάτευση αυτών των όρων, αμέσως μετά τη νίκη του, όμως, υποστήριξε ότι η πορεία προς την εξυγίανση θα είναι «επώδυνη». Εκτός από τις δυσκολίες στο εσωτερικό, ο νέος πρόεδρος της Νότιας Κορέας θα πρέπει να διαχειρισθεί και τις κρίσιμες συνομιλίες με την Πιονγιάνγκ, που θα επαναληφθούν στη Γενεύη το Μάρτιο, με στόχο την υπογραφή μιας ειρηνευτικής συμφωνίας που θα τερατίσει και επίσημα τον πόλεμο του 1950-53 στην κορεατική χερσόνησο.

Τον αποτροπιασμό της διεθνούς κοινότητας προκάλεσε ο σφαγισμός 45 γυναικόπαιδων φυλής Ινδιάνων από τους παραστρατιωτικούς του κυβερνώντος κόμματος του Μεξικού παραμονές των Χριστουγέννων. Το «αμάρτημα» των Ινδιάνων ήταν πως υποστήριζαν τους αντάρτες Ζαπατίστας.

ΕΠΙΣΗΜΑΪΝΟΥΜΕ

Η ΔΙΣΚΟΓΡΑΦΙΚΗ ΥΠΕΡΑΓΟΡΑ ΤΩΝ ΕΟΡΤΩΝ

Τα Χριστούγεννα, και δευτερευόντως το Πάσχα, είναι το Ελντοράντο των δισκογραφικών εταιρειών. Δίσκοι, κασέτες και CD ξεχύνονται στην αγορά, λες και είναι γεννήματα ενός φοβερού και τρομερού οργασμού του δισκογραφικού κυκλώματος, που, κάθε χρόνο τέτοια εποχή, γεννοβολάει τηνπραμάτεια του, κατά το παράδειγμα κάποιων συμπαθών κατοικιδίων, που επίσης οργιάζουν μόνο σε συγκεκριμένη εποχή του χρόνου. Οι διαμεσολαβητές των τραγουδιών ακολουθούν λίγο-πολύ τις πρακτικές των διαμεσολαβητών των άλλων προϊόντων (χασαπαίων, μαναβαίων, σουπερμαρκετάδων, μπουτικατζίδων κ.ά.), που οσμίζονται από μίλια μακριά το ζεστό χρήμα του 13ου μισθού, όπως ο λύκος οσμίζεται από μίλια μακριά το ζεστό αίμα του κοπαδιού των αιγοπροβάτων.

Εξάλλου, η τέχνη, ως γνωστόν, είναι η τροφή του πνεύματος και το ένδυμα της ψυχής, άρα ο Νότης Σφακιανάκης μπορεί κάλλιστα να φαγωθεί ομού μετά των παιδικών της Χασιάς και η Καίτη Γαρμπή μπορεί κάλλιστα να φορεθούν ομού μετά των γουναρικών που εισάγονται από την πάλαι ποτέ Σοβιετική Ένωση.

Και στις τρεις γαλοπούλες, ένα CD δωρεάν....

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΑΝΔΡΑΝΙΣΤΑΚΗΣ

μικρά συγκριτολογικά

«Μὲ τὸν τρόπο τοῦ Σκαρίμπα»

Ἡ στήλη τοῦ περιοδικοῦ πὺ φιλοδοξεῖ νὰ θίγει μικρὰ συγκριτολογικὰ θέματα σὲ τακτικὴ βάση ἐγκαινιάστηκε μὲ μιὰ ἀβλεψία μεγέθους πελωρίου γεωμήλου! Στὸ «Χαρούμενο ρέκβιεμ» (Ἀντί, 649 / 5. 12. 1997, σσ. 46-49), ὅπου συνεξετάζεται τὸ μοτίβο τῆς ἀποξένωσης καὶ τοῦ χωρισμοῦ στὴ σκαρμπικὴ ποίηση καὶ στὴ νιτσεϊκὴ πρόζα τῆς Χαρούμενης γνώσης, ἡ πατρότητα τοῦ ποιήματος «Ἦρθα συννεφάκι», ἐμβόλιμου στὸ διήγημα «Ἀνύπαρχτο λιμάνι», ἀποδίδεται στὸν Γ. Σκαρίμπα.

Στὴν πραγματικότητα, διήγημα καὶ ποίημα εἶναι προϊόντα τῆς γραφίδος τοῦ δεινοῦ σκαρμπολόγου Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλου, περὶ τεχνὴ παρωδία, ἐφάμιλλη τοῦ σκαρμπικοῦ δαιμονίου πρωτοτύπου. Δὲν εἶναι τῆς παρούσας στιγμῆς νὰ θέσουμε τὸ πολυσύνθετο ζήτημα –καὶ τὰ ὅρια– τοῦ pastiche («πασιτισάδα» το ἔλεγε ὁ ἔμπειρος γευσιγνώστης Γ. Π. Σαββίδης), τῆς παρωδίας, τῆς λογοτεχνικῆς μίμησης ἐν γένει.

Πέρα ὅμως ἀπὸ τὴ δική μου ἀσύγνωστη ἀμέλεια, πὺ ὀφείλω δημοσίως νὰ ὁμολογήσω, ἄς σημειώσω δύο παρήγορα σημάδια: Πρῶτον, ἡ «πασιτισάδα» τοῦ μάγειρα ἦταν πετυχημένη, σὲ σημείο παραπλανητικὸ γιὰ τὴν ἀφεντιά μου (πὺ δὲν φημίζεται καὶ τόσο γιὰ μαγειρικὲς καὶ γαστρομαργικὲς ἐπιδόσεις), τέκνο μᾶλλον τῆς ἄνοστης «ταχυφαγίας» τοῦ συρμοῦ. Δεύτερον, εὐτυχῶς πὺ κάποιοι μᾶς διαβάζουν! – καὶ μάλιστα μὲ περισσότερη, φαίνεται, προσοχὴ ἀπὸ ἐκείνη πὺ καταναλίσκουμε γιὰ νὰ ἐτοιμάσουμε τὰ κείμενά μας! Ζητῶ λοιπὸν συγγνώμῃ ἀπὸ τὸν Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλο γιὰ τὴ λανθασμένη ἀναγνώριση κυριότητος τῆς ἀπολαυστικῆς λογοτεχνικῆς παιδιᾶς τοῦ καὶ ἐκφράζω τὶς θερμὲς εὐχαριστίες μου στοὺς προσεκτικὺς καὶ ἔμπειρους ἀναγνώστες τοῦ Ἀντί.

Καλὴ φιλολογικὴ χρονιά γιὰ ὅλους μας!

Λίζυ Τσιριμώκου

ΠΡΟΤΕΙΝΟΥΜΕ

Δείτε: Τὴν ταινία Ἄνεμος σὴν Πόλη τοῦ Πέτρου Σεβαστίκογλου. Στα χνάρια ἐνὸς περιπλανώμενου θιάσου, ἡ

ασπρόμαυρη εἰκὸνα φτάνει σὲ μιὰ ρωσικὴ πόλη. Χαρακτήρες πὺ συγκρούονται καὶ ἕνας κινηματογράφος μὲ βλέμμα καὶ ἀποψη. Πρωταγωνιστοῦν: Ζηνοβίεφ Γκερτ, Σεργκέι Ντεσνίτσκι, Γενάντι Ναζάρωφ, Ἄννα Γιανόφσκαγια.

Επισκεφθεῖτε: Ἔως τὶς 15 Ἰανουαρίου, σὲ εἰδικὰ διαμορφωμένο χώρο τοῦ δισκοπωλείου Music Corner (Πανεπιστημίου 36), φιλοξενεῖται ἐκθεσὴ μὲ τίτλο *Τοπίων Ἦχοι*. Ἐκτίθενται «ἐπιλεγμένα σημεῖα» ἀπὸ τὴν εἰκονικὴ καὶ μουσικὴ γλῶσσα τῶν Editions of Contemporary Music. Μουσικὲς εἰκόνες μὲ ἤχους πὺ διαμορφώνουν τοπία καὶ τοπία πὺ παραπέμπουν σὲ ἤχους.

• **Δείτε:** Τὰ παραμῦθια τῆς Ἀνέμης, τὴ σπονδυλωτὴ παράσταση μὲ τίτλο *Μῦθι, μῦθι... παραμῦθι*, πὺ ανεβαίνει ὡς τὶς 8 Ἰανουαρίου σὸ θέατρο Ἀἰδρα τῆς Πλάκας (Κέκροπος 12). Τέσσερα κορίτσια (Ζαχαρένια Ἀθητάκη, Μαρία Λουῖζα Παπαδοπούλου, Ἀφροδίτη Ἀλ Σάλεχ, Δέσποινα Τσιρακάκη) καὶ πολλὰ ὄνειρα.

AMERICAN GRAFFITI ΜΠΑΓΙΑΤΙΚΟ – ΚΑΙ ΑΚΡΙΒΟ

ΑΠΟ ΤΙΣ 3 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ ἔως τὶς 18 Ἰανουαρίου σὸ Chrosto del Bramante τῆς Ρώμης φιλοξενεῖται ομαδικὴ ἐκθεσὴ ἀμερικανικοῦ γκράφιτι. Μὲ ἔργα τοὺς συμμετέχουν πολλοὶ ἀπ' τοὺς πρωτοπόρους τῆς τέχνης τοῦ δρόμου: Keith Haring, Crash, Richard Hambleton, David Finn, A-One κ.ά. Ἀπὸ τὰ βαγόνια καὶ τοὺς τοίχους τῶν συνοικιῶν τῆς Νέας Υόρκης τῆς δεκαετίας τοῦ '80, τὰ ἔργα τοὺς ἔφτασαν σὴν Εὐρώπῃ πολυδιαφημισμένα καὶ ευτυχισμένα. Ἡ ἐπιλογή τοῦ χώρου πὺ ἦταν προκλητικὰ πολυετὴς καὶ τὸ υψηλὸ εἰσιτήριο γύρω σὶς 2.500 δρχ. –σὲ μιὰ τέχνη πὺ βγήκε καὶ ἐδράσε πέρα ἀπὸ τὶς γκαλερί– ἦταν τουλάχιστον ἀντιφατικὰ. Χωράει τὸ σπρέυ σὲ παλάτια τοῦ 18ου; Μᾶλλον ὄχι. Στὸ κάτω κάτω, σὸ μετρό καὶ σὸ κοινωνικὰ κέντρα τῆς Ρώμης βλέπετε πὺ φρέσκα γκράφιτι. Καὶ ἀνεὺ ἀντιτίμου...

Λεωνίδας Βαλασόπουλος

ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ: ΣΥΓΧΡΟΝΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΧΡΟΝΙΑ

ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ των εκδηλώσεων «Θεσσαλονίκη, Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης, 1997» διοργανώθηκε, με ευθύνη του Τομέα Γλωσσολογίας του Δ.Π.Θ., το συνέδριο «Βαλκανική Γλωσσολογία: Συγχρονία και Διαχρονία» από τις 30 Οκτωβρίου έως τη 1 Νοεμβρίου. Στο συνέδριο συμμετείχαν κορυφαίοι έλληνες και ξένοι βαλκανιολόγοι από 13 (δεκατρείς) χώρες. Μέλη της διοργανωτικής επιτροπής ήταν οι Χρ. Τζίτζιλής, Χ. Συμεωνίδης και Ν. Κατσάνης.

Τα τελευταία 18 χρόνια ο Τομέας Γλωσσολογίας διοργανώνει ετήσιες συναντήσεις για την ελληνική γλώσσα, στις οποίες παίρνουν μέρος με ανακοινώσεις κατά μέσον όρο 70 έλληνες και ξένοι γλωσσολόγοι. Τα πρακτικά των συναντήσεων αυτών έχουν εκδοθεί σε ογκώδεις τόμους και τυπώνεται ήδη ο 18ος τόμος. Εξάλλου εδώ και 4 χρόνια ο Τομέας διοργανώνει ημερίδες με θέμα τις σχέσεις της ελληνικής με τις άλλες βαλκανικές γλώσσες.

Κύριο αντικείμενο των συναντήσεων αυτών είναι η μελέτη των διμερών σχέσεων της ελληνικής με τις άλλες βαλκανικές γλώσσες και γενικότερα ζητήματα της Βαλκανικής Γλωσσολογίας. Η Βαλκανική Γλωσσολογία συνδέεται άμεσα με τη θεωρία της Γλωσσικής Ένωσης (Sprachbund), σύμφωνα με την οποία ένας αριθμός γειτονικών γλωσσών αναπτύσσει κοινά χαρακτηριστικά σε όλα τα γλωσσικά επίπεδα (φωνολογία, μορφολογία,

σύνταξη και λεξικό) λόγω της μακροχρόνιας συνύπαρξής τους. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο συσχετισμός των κοινών γλωσσικών χαρακτηριστικών με τα κοινά πολιτισμικά χαρακτηριστικά των βαλκανικών λαών.

Στο φετινό συνέδριο, η θεματολογία των ανακοινώσεων ήταν ποικίλη και κινήθηκε τόσο στο συγχρονικό όσο και το διαχρονικό επίπεδο, καλύπτοντας όλους τους τομείς της σύγχρονης Βαλκανικής Γλωσσολογίας.

Την πρώτη ημέρα το ενδιαφέρον επικεντρώθηκε κυρίως στη διαχρονική διάσταση της βαλκανικής γλωσσολογίας. Η πρώτη εισαγωγική ανακοίνωση έγινε από τον ακαδημαϊκό E. Hamp (ΗΠΑ) και αφορούσε τη διαλεκτική σχέση συγχρονίας και διαχρονίας. Στη συνέχεια ο Χ. Τζίτζιλής εξέτασε το ζήτημα του βαλκανικού χαρακτήρα της Μεσαιωνικής Ελληνικής Hazai (Κύπρος) και επιχείρησε να καθορίσει τη θέση των τουρκικών βαλκανικών διαλέκτων στη βαλκανική διαλεκτολογία. Εξάλλου ο J. Feuillet (Γαλλία) έκανε μια προσπάθεια επαναπροσδιορισμού της θέσης των βαλκανικών γλωσσών μέσα στον ευρωπαϊκό χώρο, προκειμένου να ανοίξει ο δρόμος για μία ευρωγλωσσολογία. Ενδιαφέρον παρουσίασε και η ανακοίνωση του B. Joseph (ΗΠΑ), ο οποίος μίλησε για τις διαδικασίες εξάπλωσης των συντακτικών δομών μέσα στην κάθε βαλκανική γλώσσα και ανάμεσά τους. Η T.

Cinjan-Mikhailova (Ρωσία) έθεσε εκ νέου ζητήματα που απασχολούν μόνιμα τη Βαλκανική Γλωσσολογία: τον σαφέστερο προσδιορισμό του όρου της Βαλκανικής Γλωσσικής Ένωσης και τη διαλεκτική της σχέση με την πολιτισμική πραγματικότητα του βαλκανικού χώρου με στόχο τη δημιουργία ενός πολυδιάστατου βαλκανικού μοντέλου.

Στη συνέχεια του συνεδρίου δόθηκε ιδιαίτερο βάρος στη συγχρονική ανάλυση των βαλκανικών γλωσσών. Στο επίπεδο της Μορφοσύνταξης, ο Sh. Demiraj (Αλβανία) αναφέρθηκε στον αναδιπλασιασμό του άμεσου και έμμεσου άρθρου, αποδίδοντάς τον στην τάση των βαλκανικών γλωσσών να κάνουν όσο το δυνατόν πιο σαφή τον προφορικό λόγο. Στο επίπεδο της Φωνολογίας, η B. Velceva (Βουλγαρία) αναφέρθηκε στις γενικές αρχές της φωνολογίας και όρισε τις βασικές κατευθύνσεις έρευνας. Τα προβλήματα που συζητήθηκαν ήταν η διαφοροποίηση στη φωνητική και φωνολογία σε επίπεδο συγχρονίας και διαχρονίας και η αλληλεπίδραση ανάμεσα σε γλώσσες που βρίσκονται σε επαφή.

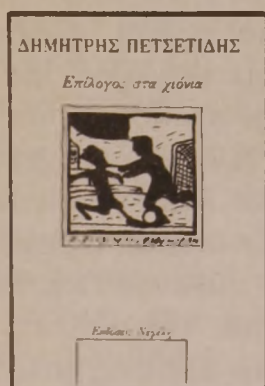
Μία συνεισφορά του συνεδρίου στο ζήτημα του καθορισμού των γλωσσών-μελών της Βαλκανικής Γλωσσικής Ένωσης ήταν η παρουσίαση των χαρακτηριστικών των τσιγγάνικων διαλέκτων που επιτρέπουν την κατάταξή τους ανάμεσα στις βαλκανικές γλώσσες. Έτσι η B. Iglar (Βουλγαρία) αναφέρθηκε στο βαθμό «βαλκανικότητας» που παρουσιάζουν οι τσιγγάνικες διάλεκτοι. Σχετική με το θέμα ήταν και η ανακοίνωση του V. Friedman (ΗΠΑ), ο οποίος παρουσίασε αναλυτικά τα κύρια βαλκανικά χαρακτηριστικά όχι μόνο των τσιγγάνικων αλλά και των τουρκικών διαλέκτων που μιλούνται στα Βαλκάνια.

Οι εργασίες του συνεδρίου ολοκληρώθηκαν με τη συζήτηση στρογγυλής τραπέζης πάνω στο θέμα «Λεξικοί βαλκανισμοί και ετυμολογικά λεξικά». Στη συζήτηση πήραν μέρος οι ακαδημαϊκοί L. Tietze (Αυστρία), I. Duridanov (Βουλγαρία) και M. Sala (Ρουμανία) και οι καθηγητές S. Mansaku (Αλβανία), S. Petrovic (Νέα Γιουγκοσλαβία). Διατυπώθηκαν δύο απόψεις. Η πρώτη υποστηρίζει τη δημιουργία ενός ενιαίου λεξικού με όλους τους λεξιλογικούς βαλκανισμούς, ενώ η δεύτερη τη δημιουργία επιμέρους θησαυρών των τουρκικών, ελληνικών, κ.ά. λεξιλογικών δανείων.

Οι ανακοινώσεις του συνεδρίου αναμένεται να εκδοθούν σε ξεχωριστό τόμο.

Φρ. Βαλετόπουλος-Ειρήνη Σεχίδου

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΕΤΣΕΤΙΔΗΣ

ΕΠΙΛΟΓΟΣ
ΣΤΑ ΧΙΟΝΙΑ
(Διηγήματα)

ΤΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ
(Διηγήματα)

★ ★ ★

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

Ασκληπιού 6, 106 80 Αθήνα, Τηλ: 3607744, Fax: 3623093

Στη μνήμη της Τριάδας Καραφυλλούδη-Σάλεχ

ΠΑΡΑΜΟΝΕΣ Χριστουγέννων, την περίμενα να γυρίσει από το ταξίδι στην Οδησό, και είχα πολλούς λόγους να ανυπομονώ. Σκοπός αυτού του ταξιδιού, που ανενδοίαστα θα το χαρακτηρίζα δύσκολη επιστημονική αποστολή, λαμβάνοντας υπόψη τις επικρατούσες συνθήκες στην Ουκρανία, ήταν η έρευνα στη βιβλιοθήκη και τα αρχεία της Οδησού. Η Τριάδα Καραφυλλούδη ήταν ώριμη και καλά προετοιμασμένη από πολλά χρόνια γι' αυτή την έρευνα. Γνώριζε τι θα έψαχνε, γνώριζε πώς να ψάχνει, και είχε το πάθος της αναζήτησης. Πριν φτάσει στις φιλολογικές σπουδές είχε ξεκινήσει, όπως και πολλοί άλλοι σ' αυτό το χώρο, από σπουδές ιστορίας και αρχαιολογίας. Ήμουν βέβαιη ότι θα μας έφερνε υλικό για περισσότερα ζητήματα, και όχι μόνο για το προεπαναστατικό θέατρο της Οδησού, που ήταν το θέμα της διατριβής της. Το ερευνητικό της πρόγραμμα αποσκοπούσε στην διερεύνηση της ιστορίας της ελληνικής παροικίας της Οδησού, στην εξέταση των πολιτισμικών σχέσεων Ελλήνων και Ουκρανών, καθώς και της εικόνας των Ελλήνων στην προεπαναστατική ρωσική φιλολογία. Σε ένα τέτοιο πρόγραμμα, με κατεύθυνση την «ολική ιστορία», σημαντική θέση είχε η ιστορία των ιδεών και των νοοτροπιών.

Αυτό το ταξίδι ήταν μόνο η αρχή. Θα ακολουθούσαν και άλλα, στη Μαριούπολη, και σε άλλες πόλεις της Ουκρανίας. Η έρευνα της Τριάδας Καραφυλλούδη, σε ένα διαφορετικό υλικό από αυτό των ιστορικών Βασίλη Καρδάση και Τζερίνας Χαρχαύτη, θα συνέχιζε τις δικές τους αξιόλογες προσπάθειες για τη μελέτη του ελληνισμού της Μαύρης Θάλασσας. Και ήταν ακριβώς το Κέντρο Μαύρης Θάλασσας που είχε θέσει αυτό το ταξίδι υπό την αιγίδα του.

Η Τριάδα Καραφυλλούδη ερχό-

ταν στο γραφείο μου πάντα γεμάτη όνειρα, ιδέες, σχέδια, αλλά και μικρά καθημερινά προβλήματα. Της ζητούσα να μου μιλά και για

αυτά τα τελευταία, γιατί πάντα με ενθουσίαζε ο τρόπος που τα αντιμετώπιζε — οι σπουδές μιας μητέρας με τρία παιδιά για την ελληνική πραγματικότητα, ακούγονται πάντα κάτι σαν θαύμα. Σαν θαύμα ακούγονταν και οι ιστορίες για τον σύντροφό της, τον γιατρό Μάξεν Σάλεχ, που είχε διασχίσει τη Μεσόγειο, από την Παλαιστίνη στη Μακεδονία και τη Θράκη, δίνοντας τους δικούς του αγώνες για ωραία ιδανικά.

Στις 17 Δεκεμβρίου την περίμενα να έρθει με την πτήση των ουκρανικών αερογραμμών από την Οδησό· είχα και άλλους λόγους να την περιμένω από αυτό το ταξίδι, που δεν είχαν σχέση μόνο με την έρευνα της ιστορίας. Την περίμενα για να μου αφηγηθεί τις δικές της ιστορίες για το ταξίδι, για τις εμπειρίες της, για όσα είδε, άκουσε, σκέφτηκε και ονειρεύτηκε. Γιατί η Τριάδα Καραφυλλούδη είχε έναν ιδιαίτερο τρόπο να βλέπει τα πράγματα, να αναλύει και να αξιολογεί. Και ήταν ιδιαίτερα προικισμένη για να μπορεί να σκέφτεται την εμπειρία του Άλλου. Η ίδια η πορεία της ζωής της, μια σειρά από περάσματα σε διαφορετικούς κόσμους και πολιτισμούς — Τασκένδη, Θεσσαλονίκη, Σκόπια, Παλαιστίνη, Σουφλί, ξανά Θεσσαλονίκη — την είχε ευαισθητοποιήσει ιδιαίτερα στα ζητήματα της ετερότητας. Ήταν αντίθετη σε κάθε μορφή φανατισμού, αλλά φανατική για διάλογο. Είχε

αντιληφθεί καλά τους μηχανισμούς και τους παράγοντες που διαπλέκονται στην κατασκευή ταυτότητας και ετερότητας, και έχω τη βε-

βαιότητα ότι αυτό δεν το χρωστούσε σε διαβάσματα, αλλά στη δομή της προσωπικότητάς της, στο ενδιαφέρον για τους συνανθρώπους της, και σε κάποιο προνόμιο της ιδιοσυγκρασίας της, που την είχε οδηγήσει συχνά σε επικίνδυνες περιπλανήσεις και περιπέτειες, και στους αντίστοιχους προβληματισμούς. Το μαρτυρούσαν όλες οι επιλογές της. Σε ένα μικρό βιβλιαράκι της με ποιήματα, που τύπωσε το 1983, έδωσε τον τίτλο *Αδογμάτιστοι αφορεσμοί*. Δεν ήταν όμως μόνο ο δογματισμός που την πονούσε, αλλά τα κάθε είδους αδιέξοδα, οι διχασμοί, οι διπολικότητες. Σ' αυτά τα παλιότερα ποιήματά της, ο άνθρωπος εμφανίζεται παγιδευμένος ανάμεσα στη συμπόνια και την προκατάληψη, στη δύναμη και την αδυναμία, στη γνώση και την άγνοια. Διαβάζουμε:

Δον Κιχώτες

Βγήκαν στο δρόμο
οι Δον Κιχώτες
ανήμποροι και τόσο
δυνατοί
μεσ' την αδυναμία της άγνοιας.
Μόνο ο Σάντσο Πάντσα
ήξερε:
οι δρόμοι στη στροφή
ήταν αδιέξοδοι.

Βεβαιότητα

Το κορμί της
δεν ξέρει
αν το πούλησε
— δε θυμάται —

οι άλλοι την κατηγορούν
απροκάλυπτα.
Μα την καρδιά της
— γι' αυτό 'ναι σίγουρη —
τη χάρισε.

Άτιτλο

Στο στενό
ο επιδειξίας
κι όλο να λέει
βραχνά.
Αναρωτιέσαι
να φωνάξεις, ή όχι.
Στη γωνιά ο αστυφύλακας
μέσα σου ο οίκτος.

Σε κείνα τα ποιήματα του 1983, μια νεαρή αλλά ήδη πολυταξιδεμένη σπουδάστρια, ανίχνευε τον κόσμο της, αναζητούσε τα όριά της, αναρωτιόταν για τα υψηλά και τα καθημερινά, με μια ματιά συγκερατημένα ειρωνική.

Βιβλίο

Του είπαν: Διάβαστο, πολύ
ωραίο βιβλίο.
Τους πίστεψε.
Το πήρε.
Στο σπίτι ανακάλυψε
πως τα φύλλα ήταν άκοπα.

Άσπρο

Μ' αρέσει τ' άσπρο χρώμα
μα δεν έμαθα ποτέ πώς είναι.
Δίπλα μου μόνο κόκκινες
παπαρούνες φυτρώνουν.

Δεν μιλούσαμε για ποιήματα με την Τριάδα. Όμως ήταν βέβαιο ότι η ποίηση ήταν μέρος της ζωής της — η ποίηση ως ένας τρόπος να βιώνουμε την καθημερινότητα δημιουργικά, ή ακόμη ως ένας τρόπος να καταργούμε σύνορα, να ονειρευόμαστε, ως βαθιά ανάγκη να αλλάζουμε αυτό που είναι γύρω μας, «στα μέτρα της καρδιάς», και ως μια υπόσχεση ότι κανένα τέλος δεν είναι μόνο τέλος, και καμιά αρχή μόνο αρχή.

Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου

«Πάνω απ' όλα το Πίκκολο»

της Δηώς Καγγελάρη

Ο Τζόρτζιο Στρέλερ, ο μεγάλος σκηνοθέτης του Μικρού Θεάτρου, ο μάγος της σκηνής που έσμιξε στις παραστάσεις που τις δικές του εκδοχές της ποίησης και της διαλεκτικής, πέθανε ανήμερα τα περασμένα Χριστούγεννα από καρδιακή προσβολή στο Λουγκάνο της Ελβετίας.

Γεννημένος στις 14 Αυγούστου του 1921, στη μικρή πόλη Μπάρκολα κοντά στην Τεργέστη, ο **Τζόρτζιο Στρέλερ** ταύτισε τη θεατρική ζωή του με το, περίφημο πλέον, *Πίκκολο Τεάτρο* του Μιλάνου, που ιδρύθηκε στις 14 Μαΐου του 1947.

«Ό,τι έκανα εκτός Πίκκολο είναι ένα πρελούδιο "προ Πίκκολο"», έλεγε: όπως η πρώτη θεατρική εμπειρία σε στρατόπεδο προσφύγων στην Ελβετία, στα χρόνια του αντιφασιστικού αγώνα· ή ακόμη και η θητεία του στη διεύθυνση του «Οντεόν-Θεάτρου της Ευρώπης» στο Παρίσι (1983-1989), καθώς και η έντονη παρουσία του στο λυρικό θέατρο. «Ένα μακρύ θεατρικό ταξίδι στον κόσμο των σκιών, του φανταστικού, της μυθοπλασίας που επαναδημιουργεί το πραγματικό», παράλληλα με μια λαχτάρα εσαεί για την αληθινή ζωή, σε συνδυασμό πάντα με την πολιτική στράτευση.

«Πριν απ' όλα το Πίκκολο», εξηγούσε ο Στρέλερ: είναι η ιστορία μιας φιλίας: αυτής δύο ανδρών που συναντιούνται τυχαία μια μέρα σε μια ευρωπαϊκή πόλη. Έκαναν μαζί έναν μικρό περίπατο μιλώντας για πλάνη και πλάθοντας όνειρα για την ίδρυση ενός θεάτρου. Οι δύο φίλοι, τόσο διαφορετικοί αλλά και τόσο «δεμένοι με την κοινή πίστη σε ορισμένες αξίες της ζωής και του θεάτρου»,

ήταν βέβαια ο Στρέλερ και ο **Πάολο Γκράτσι**, ο συνιδρυτής του Πίκκολο Τεάτρο με τις διοικητικές ικανότητες, «από τους τελευταίους μεγάλους θεατρικούς ιμπρεσάριους». Παίζοντας με τη ρήση του Βιλάρ για ένα δημόσιο θέατρο καθημερινής παροχής «σαν το γκάζι και το ηλεκτρικό», ο Γκράτσι έκανε λόγο για ένα θέατρο «σαν τους σιδηρόδρομους», ενώ ο Στρέλερ δήλωνε τις επιφυλάξεις του γι' αυτό το συνεχές δούναι και λαβείν, το οποίο θα αφαιρούσε –ίσως– από το θέατρο όλη την ένταση προς ποίησιν.

Μέσα από τέτοιες συζητήσεις γεννήθηκε στο κατεστραμμένο από τον πόλεμο Μιλάνο το Πίκκολο Τεάτρο, το πρώτο με μόνιμη έδρα ιταλικό θέατρο. Το ονόμασαν «Μικρό Θέατρο» όπως το ρω-

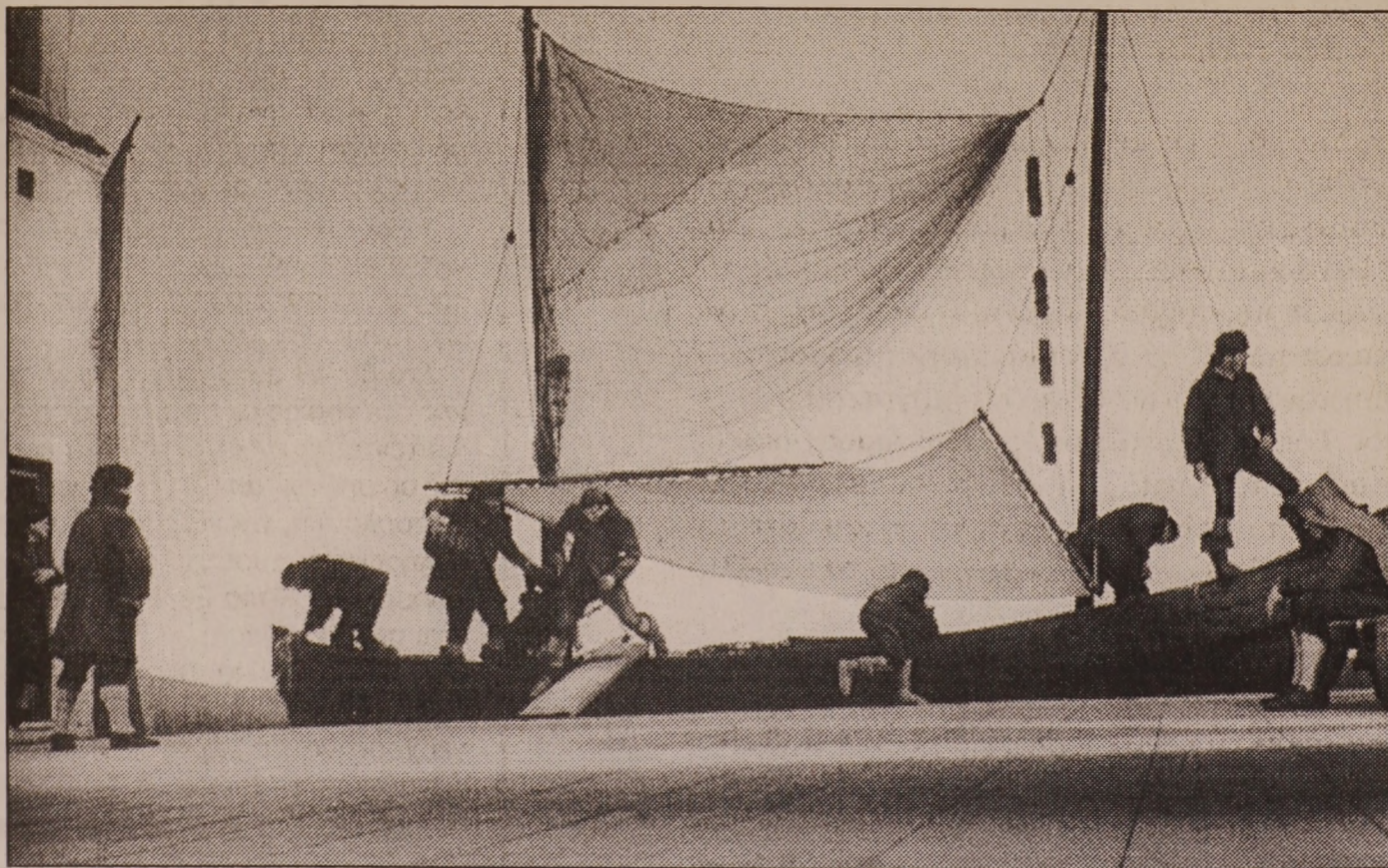
σικό «Θέατρο Μάλι», για να πιάσουν τον μίτο από τον Στανισλάφσκι και τον Τσέχωφ.

«Υποδειγματικό θέατρο» το χαρακτήρισε ο κορυφαίος θεατρολόγος **Μπερνάρ Ντορτ**, ήδη από το 1959. Γιατί εδώ «κάνω θέατρο» δεν σημαίνει κάτι σαν «μηλιά που κάνει μήλα», αλλά μια συνειδητή έρευνα για ένα θέατρο άμεσο, μέσα από νέες τεχνικές, σε επαφή μ' ένα κοινό το οποίο από παράσταση σε παράσταση πρωτίστως θα μεταλλάσσεται παρά θα πολλαπλασιάζεται.

«Άμεσο μαθητή του Μπρεχτ» θεωρούσε τον εαυτό του ο Στρέλερ, αλλά και «έμμεσο μαθητή του Κοκτώ και, όσον αφορά το παίξιμο του ηθοποιού, μαθητή του Ζουβέ». Πίστευε άλλωστε ότι μια μνηστριώδης γραμμή συνένωνε τους μεγάλους δασκάλους του σύγχρονου θεάματος. Τον Στανισλάφσκι και τον Μέγιερχολντ, τον Μπρεχτ, τον Κοκτώ και τον Τσάπλιν. Εξ ου η συνύπαρξη διαλεκτικής και θεατρικότητας στη μεθοδολογία του, η ανάλυση της κοινωνικής θέσης των προσώπων αλλά προεξάρχουσας της σκηνικής ποίησης και μαγείας.

Μισός αιώνας «Πίκκολο Τεάτρο» πάει να πει πάνω από 200 έργα δεκάδων συγγραφέων και περισσότερες από 16.000 παραστά-

σεις. Ένας μόνιμος θίασος τον οποίο πλαισιώνουν κάθε τόσο παλιοί και νεότεροι συνεργάτες, μια Σχολή Υποκριτικής, ένα Τεάτρο Στούντιο. Αλλά και πολλές απογοητεύσεις και διαψεύσεις. Όπως αυτή που προέκυψε το 1996, από τη διαμάχη με τις τοπικές αρχές του Μιλάνου σχετικά με την καθυστέρηση της αποπεράτωσης του νέου χώρου του Πίκκολο Τεάτρο και οδήγησε τον Στρέλερ σε παραί-

Οι καβγάδες στην Κιότζα του Γκολντόνι (1964-65)

τηση. Έμελλε, στο δικό του θέατρο, να επιστρέψει ως καλλιτεχνικός διευθυντής της 50ής επετειακής χρονιάς.

Θα τον θυμόμαστε: από το στίγμα που άφησαν στην ιστορία του θεάτρου του αιώνα μας οι σκηνοθεσίες του κι από τα ίχνη που ενέγραψαν στη μνήμη του εκάστοτε θεατή οι παραστάσεις του, ακόμη

Τζόρτζιο Στρέλερ και Πάολο Γκράσσι. Στους προβληματισμούς του Γκράσσι για ένα θέατρο καθημερινής παροχής, «σαν τους σιδηροδρόμους», ο Στρέλερ αντέτεινε επιφυλάξεις. Τον φόβιζε αυτό το συνεχές δούναι και λαβείν που, ίσως, αφαιρούσε από τη θεατρική πράξη την ποιητική ένταση.

κι όταν δεν ήμασταν εμείς...

Γκολντόνι, Μπρεχτ, Σαίξπηρ, Πιραντέλλο, Τσέχωφ, Μπερτολάτσι... Ανάμεσά τους, ο θυρυλικός Αρλεκίνος, υπηρέτης δύο αφεντάδων του Γκολντόνι, που ο Στρέλερ πρωτοανέβασε το 1947 και επεξεργάστηκε εκ νέου ξανά και ξανά... Σαν ένας πειραματισμός πάνω στην Κοιμήντια ντελ Άρτε, αρχικά, και στις τεχνικές της, πάνω στο παίξιμο του ηθοποιού με μάσκα. Σαν μια απότιση φόρου τιμής σε μια μορφή θεάτρου που έφυγε ανεπιστρεπτί, αργότερα...

Ο Βυσσινόκηπος του Τσέχωφ, κατάλευκος και δίσσημος («και με φως και με θάνατον ακαταπαύστως»), με το ύφασμα με τα μαραμένα φύλλα να προεκτείνεται πάνω από την αίθουσα και κάθε τόσο «μια ψιλή βροχή από φύλλα» να πέφτει πάνω από τα κεφάλια μας.

Και ο Μπρεχτ της «αυστηρής ελευθερίας» και ποτέ του δόγμα-τος.

Και η Μίλβα που «τραγουδάει έναν νέο Μπρεχτ» και μαθαίνει να ισορροπεί στους όρους του αντι-σταρ σύστημι.

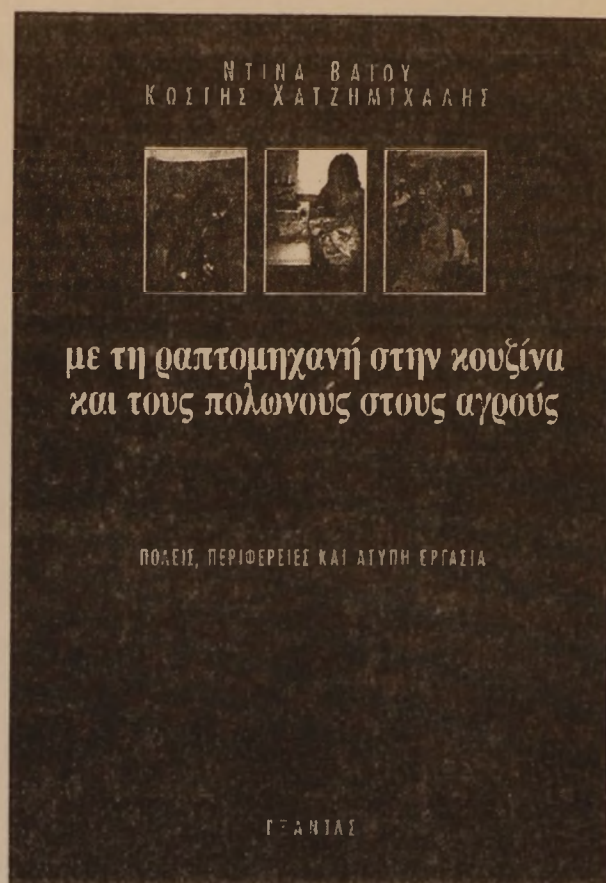
Και Το νησί των σκλάβων του Μαριβώ με τους φωτισμούς να γράφουν το όνομα της ουτοπίας και το παίξιμο των ηθοποιών να υπενθυμίζει τον πρωτεύοντα ρόλο του θεατρίνου.

Και η Καταιγίδα του Στρίντμπεργκ, και η Τρικυμία του Σαίξπηρ, και...

Ο Τζόρτζιο Στρέλερ υπήρξε ένας από τους όντως σκηνοθέτες του αιώνα μας· επιπλέον ήταν κι ένας πραγματικά ωραίος και γοητευτικός άντρας.

ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΞΑΝΤΑΣ

κυκλοφορεί

ΝΤΙΝΑ ΒΑΪΟΥ, ΚΩΣΤΗΣ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗΣ

Με τη ραπτομηχανή στην κουζίνα

και τους Πολωνούς στους αγρούς.

Πόλεις, περιφέρειες και άτυπη εργασία.

Κάποιες γειτονίες, πόλεις και περιφέρειες στην Ελλάδα, όπως και αντίστοιχες στη Νότια Ευρώπη, εμφάνισαν έναν ιδιαίτερο δυναμισμό στη δεκαετία του 1980. Φασόν, υπεργολαβίες, παράνομοι μετανάστες, ευελιξίες, φοροδιαφυγή, αδήλωτα εισοδήματα αλλά και σκληρή δουλειά, απαράδεκτες συνθήκες εργασίας, ανασφάλεια και ανεργία συνθέτουν ένα πολύπλοκο μωσαϊκό χαρακτηριστικών που παραμένουν αθέατα. Αποτελούν όμως σημαντικούς κρίκους στην προσπάθεια ερμηνείας και κατανόησης των συνθηκών άνισης και περιφερειακής ανάπτυξης στην Ελλάδα.

Στο βιβλίο αυτό περιγράφονται οι σχέσεις της άτυπης οικονομίας με την οργάνωση του χώρου και αποκαλύπτονται οι ενδογενείς αλλά και κρυφές ιδιαιτερότητες ορισμένων τόπων. Λεπτομερείς έρευνες πεδίου στη Θεσσαλονίκη, την Ημαθία-Πέλλα και την Καστοριά συμπληρώνουν ευρύτερες έρευνες στο βορειοελλαδικό χώρο και τη Νότια Ευρώπη. Στις έρευνες αυτές αναλύεται πώς η εργασία σε όλες τις μορφές της, ιδιαίτερα τις άτυπες, δεν παράγει μόνο προϊόντα και υπηρεσίες, αλλά, μέσα από τις ρουτίνες καθημερινής ζωής, παράγει χρόνους και χώρους. Ο συνδυασμός εργασίας και οργάνωσης του χώρου συμβάλλει στη διαμόρφωση νέων μορφών κοινωνικής αναπαραγωγής.

ΕΞΑΝΤΑΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΕ

Διόδου 59 - 106 81 Αθήνα - Τηλ.: 38.04.885 - Fax 3813065

Φιλοξενία και κοσμοπολιτισμός

(Ερωτήματα για τον Ζάκ Ντερριντά)

του Βαγγέλη Μπισώρη

Όταν άρχισα να μεταφράζω έσπευσμένα, παραμονές πρωτοχρονιάς του 1996, τὰ δημοσιευμένα στην έφημερίδα *Libération* (28.12.1995) απόσπασμα από τον έπικήδειο που έξεφώνησε ο Ζάκ Ντερριντά για τον Έμμανουέλ Λεβινάς, δέν είχα ακόμη συνειδητοποιήσει ότι ήδη φιλοξενούσα στη διαμονή της μητρικής μου γλώσσας' ένα λόγο που όχι μόνον έκανε λόγο για τη φιλοξενία, αλλά επίσης τιμούσε τη μνήμη ενός φιλοσόφου, για τον όποιο «ή ουσία της γλώσσας είναι φιλία και φιλοξενία»². Τούτη ή αποσπασμαστική έκδοχή δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Αντί* (5. 1. 1996, τχ. 595, σσ. 56-59) και κατόπιν (Ιούνιος 1996) στις εκδόσεις *Άγρα* κυκλοφόρησε ολόκληρος ο έπικήδειος με τον τίτλο *Adieu. Έπικήδειος για τον Emmanuel Lévinas*. Ο έπικήδειος, με τον τίτλο «Adieu», μαζί με τη διάλεξη «Η λέξη της υποδοχής», «Le mot d'accueil», συναπαρτίζουν το βιβλίο του Ζάκ Ντερριντά *Adieu à Emmanuel Lévinas* που κυκλοφόρησε τον περασμένο Μάρτιο στο Παρίσι και πραγματεύεται την έννοια της φιλοξενίας. Από αυτό το βήμα θα μου επιτρέψετε να ευχαριστήσω τον Ζάκ Ντερριντά για την τιμή που μου έκανε να φιλοξενήσει στη γαλλική έκδοση τις ταπεινές σημειώσεις μου.

Η αναφορά σε αυτά τα δύο κείμενα είναι απαραίτητη και υποχρεωτική, εφόσον έδω όχι μόνον ή θεματική είναι –σχεδόν αποκλειστικά– ή έννοια της φιλοξενίας, αλλά γιατί επίσης γίνεται λόγος και για την πόλη-καταφύγιο (*ville-refuge*)³, έννοια-κλειδί για την ανάπτυξη των ερωτήσεων που προτίθεμαι να υποβάλω στον Ζάκ Ντερριντά. Συνεπώς δέν πρόκειται να ακούσετε μιάν εισήγηση αλλά μιὰ δέσμη ερωτημάτων που αφορούν άμεσα την πολιτική διάσταση της φιλοξενίας, τὰ όποια μάλιστα φρόντισα να τὰ διατυπώσω με τρόπο απροκάλυπτα διαζευτικό, σχεδόν αντιθετικό, χωρίς αποχρώσεις, θά έλεγα αντιντερριντιανό. Θα παρακαλούσα λοιπόν τον Ζάκ Ντερριντά –γνωρίζοντας πολύ καλά πώς αυτή ή χειρονομία μπορεί να εκληφθεί ως μη φιλόξενη, καθότι απαιτητική, να απαντήσει – στο μέτρο του δυνατού φυσικά.

Ο Γάλλος φιλόσοφος Ζάκ Ντερριντά

Τὰ ερωτήματά μου προκύπτουν από την ανάγνωση δύο βιβλίων του Ζάκ Ντερριντά. Το πρώτο κείμενο έχει τον τίτλο *Κοσμοπολίτες όλων των χωρών, ακόμη μία προσπάθεια!*⁴ και προοριζόταν για το πρώτο Συνέδριο των Πόλεων-Καταφυγίων που έγινε στις 21 και 22 Μαρτίου 1996 στο Συμβούλιο της Εύρώπης στο Στρασβούργο, με πρωτοβουλία του Διεθνούς Κοινοβουλίου των Συγγραφέων⁵. (Επισημαίνω ότι για τις εργασίες της «Τρίτης Συνάντησης» του Διεθνούς Κοινοβουλίου των Συγγραφέων, στο Στρασβούργο, 26, 27 και 28 Μαρτίου 1997, υίοθετήθηκε ο τίτλος του έν λόγω κειμένου του Ντερριντά.)

Το δεύτερο κείμενο, *Το δικαίωμα στη φιλοσοφία από κοσμοπολιτική σκοπιά*, που παραφράζει το γνωστό πόνημα του Κάντ *Idee zu einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht* (1784), εκφωνήθηκε στις 23 Μαΐου 1991 σε ένα συνέδριο που έλαβε χώραν υπό την αιγίδα της UNESCO, και δημοσιεύτηκε πρόσφατα, τον περασμένο Σεπτέμβριο⁶. Και στα δύο κείμενα το ζήτημα του κοσμοπολιτισμού είναι κεντρικό.

Σας διαβάζω τις τρεις πρώτες παραγράφους του πρώτου κειμένου:

«Το σχήμα του κοσμοπολιτισμού από ποῦ μᾶς έρχεται; Και τί μέλλει να του συμβεί; Δέν γνωρίζουμε –όπως και το σχήμα του πολίτη του κόσμου– αν ακόμη του έπιφυλάσσεται κάποιο μέλλον. Αναρωτιέται κανείς αν υπάρχει ακόμη, σήμερα, μιὰ θέση που να νομιμοποιεί την αποφασιστική διάκριση των δύο μορφών της Πόλεως [Cité] (“π ό λ ι ς”), δηλαδή της πόλης [Ville] και του κράτους [État]. Αναρωτιέται κανείς αν το Διεθνές Κοινοβούλιο των Συγγραφέων οφείλει ακόμη –όπως φαίνεται να το υποδεικνύει το όνομά του– να έμπνέεται από αυτό που όνομάζεται έδω και είκοσι αιώνες “κοσμοπολιτισμός”. Γιατί τίθεται το ερώτημα: ό κοσμοπολιτισμός είναι υπόθεση όλων των πόλεων ή όλων των κρατών του κόσμου; Τή στιγμή που το “τέλος της πόλης” ήχεί έν είδει έτυμηγορίας, τή στιγμή μιᾶς τόσο κοινής διάγνωσης ή τόσο κοινής πρόγνωσης, πώς μπορεί κανείς να δραματίζεται ακόμη ένα πρωτότυπο καθεστώς για την πόλη, και έν συ-

νεχεία για την πόλη-καταφύγιο, μέσω της ανα-νέωσης του διεθνούς δικαίου στην οποία αποβλέπουμε; Έτσι όπως διατυπώθηκε η ερώτηση, η απάντηση που προσδοκούμε δεν μπορεί να είναι άπλη. Συνεπώς θα έπρεπε να ενεργήσουμε διαφορετικά, προπάντων αν σκεφτούμε –όπως επιχειρώ να το κάνω –ότι ο καταστατικός χάρτης των πόλεων-καταφυγίων ή το Διεθνές Γραφείο των Πόλεων-Καταφυγίων, που εμφανίζονται στο προγραμμα μας, οφείλουν να ανοιχτούν σε κάτι διαφορετικό που θα υπερβαίνει το κοινότοπο κεφάλαιο μιάς σύμβασης στη γραμματολογία του διεθνούς δικαίου και θα είναι μάλλον το τολμηρό κάλεσμα για μια αληθινή καινοτομία στην ιστορία του δικαίου του ασύλου ή του χρέους της φιλοξενίας.

Το όνομα “πόλεις-καταφύγια”, το ξέρουμε, φαίνεται να εγγράφεται με χρυσά γράμματα στον ίδιο τον καταστατικό χάρτη του Διεθνούς Κοινοβουλίου των Συγγραφέων. Από την πρώτη μας συνάντηση κάναμε έκκληση να ανοίξουν ανά τον κόσμο πόλεις-καταφύγια. Αυτό βεβαίως προσομοιάζει, πράγματι, με μια νέα κοσμοπολιτική. Προσπαθήσαμε να υποκινήσουμε, ανά τον κόσμο, την ανακήρυξη και τη θεσμοθέτηση πολλών και προπάντων αυτόνομων “πόλεων-καταφυγίων”, όσο είναι δυνατόν ανεξάρτητων και μεταξύ τους και από τα κράτη, αλλά πάντως αμοιβαία συνασπισμένων σύμφωνα με κάποιες μορφές αλληλεγγύης που πρέπει να επινοηθούν. Η επινοήση αυτή είναι δικό μας μέλημα· έδω ή θεωρητική ή κριτική σκέψη είναι αδύνατον να διαχωριστεί από τις πρακτικές που αρχίζουμε και ήδη κατορθώνουμε να ενεργοποιούμε κατεπειγόντως. Είτε πρόκειται για τον ξένο εν γένει, τον μετανάστη, τον εξόριστο, τον φυγάδα, τον εκτοπισμένο, τον άπατρι, τον πρόσφυγα (τόσες κατηγορίες που πρέπει να τις διακρίνουμε με σύνεση), καλούμε τις νέες πόλεις-καταφύγια να κάμψουν την πολιτική των κρατών, να μετασχηματίσουν και να επανιδρύσουν τους όρους ένταξης της πόλης στο κράτος, επί παραδείγματι σε μιά Ευρώπη που τελεί υπό διαμόρφωση ή στο πλαίσιο των διεθνών νομικών δομών που κυριαρχούνται ακόμη από τον κανόνα της κρατικής κυριαρχίας, ο οποίος είναι ή υποτίθεται πως είναι απρόσβλητος, αλλά συνάμα όλο και περισσότερο προσωρινός και προβληματικός. Ο κανόνας αυτός δεν μπορεί πλέον, και δεν θα έπρεπε πλέον, να αποτελέσει τον έσχατο όριζοντα των πόλεων-καταφυγίων. Είναι δυνατόν κάτι τέτοιο;

Μέσω αυτής της στράτευσης, προσκαλώντας μητροπόλεις και ήσσονες πόλεις να ακολουθήσουν αυτή την οδό, επιλέγοντας γι' αυτές το όνομα “πόλεις-καταφύγια”, προφανώς θέλαμε να κάνουμε κάτι περισσότερο, όπως ακριβώς συνέβη με το όνομα “κοινοβούλιο”. Θέτοντας και πάλι σε ενέργεια το παραδοσιακό νόημα μιάς έκφρασης⁷ και αφυπνίζοντας όπως της αξίζει μιάν αλησμόνητη κληρονομιά θελήσαμε συγχρόνως να προτείνουμε, κάτω από την παλαιά λέξη, μια πρωτόγνωρη έννοια της φιλοξενίας, του χρέους φιλοξενίας και του δικαιώματος στη φιλοξενία. Τί θα μπορούσε να είναι λοιπόν μιά τέτοια έννοια; Με ποιόν τρόπο θα μπορούσαμε να την υπαγάγουμε στις τρομακτικές επείγουσες ανάγκες που μας πολιορκούν ή μας καλούν; Πώς θα της δώσουμε τη δυνατότητα να απαντήσει σε καταστάσεις ή εξαναγκασμούς, σε τραγωδίες και προσταγές άνευ προηγουμένου;⁸

Μετά από τούτη την περιεκτική εισαγωγή στο θέμα μας, προχωρώ χωρίς καθυστέρηση στη διατύπωση των ερωτημάτων:

ΠΡΩΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑ: ‘Ο πειρασμός είναι μεγάλος, γι' αυτό και αποτολμώ να το διατυπώσω ως έξης: Το κείμενο με τον τίτλο

Κοσμοπολίτες όλων των χωρών, ακόμη μία προσπάθεια! –ο οποίος παραφράζει ταυτόχρονα άφενός την πασίγνωστη φράση από το Κομμουνιστικό μανιφέστο: «Προλετάριοι όλων των χωρών, ενωθείτε!» («Proletarier aller Länder, vereinigt euch!»), αφετέρου τον τίτλο του πονημάτιου του Sade «Γάλλοι, ακόμη μία προσπάθεια αν θέλετε να είστε δημοκράτες» («Français, encore un effort si vous voulez être républicains»), το οποίο δημοσιεύτηκε ως οργανικό μυθοπλαστικό στοιχείο στον πέμπτο διάλογο του έργου *Η φιλοσοφία στο μπουντουάρ* (*La Philosophie dans le boudoir*, 1795)–, μήπως φιλοδοξεί να συγκροτήσει ένα «Κοσμοπολιτικό μανιφέστο», αφήνοντας να εννοηθεί ότι αντικαθιστά τρόπον τινά τα προτάγματα του Κομμουνιστικού Μανιφέστου; 'Ακόμη και αν δεν συμβαίνει κάτι τέτοιο, προς τί ή συνύπαρξη του Μάρξ και του Σάντ;

ΔΕΥΤΕΡΟ ΕΡΩΤΗΜΑ: “Αν για τον Ζακ Ντερριντά ‘Ο νόμος της φιλοξενίας είναι ανυπόθετος, χωρίς όρους, υπερβολικός, απόλυτος, δηλαδή αδύνατος, και αν οί νόμοι της φιλοξενίας περιορίζουν αυτόν τον νόμο, του υποβάλλουν τους όρους τους εγγράφοντάς τον, του τον το Νόμο με κεφαλαίο, σε ένα δίκαιο, τότε, κατ' αναλογία, τί συμβαίνει με το θεσμό των πόλεων-καταφυγίων; Πιστεύει ότι ο νέος θεσμός των πόλεων-καταφυγίων, αστικός θα έλεγα, μπορεί να γίνει ή αφετηρία για να περιοριστεί ο περιορισμός του ανυπόθετου, απόλυτου, νόμου της φιλοξενίας των μεταναστών (immigrés), εξορίστων (exilés), προσφύγων (déportés), των απάτριδων (apatrides), των εκτοπισμένων προσώπων (personnes déplacées), μέσω της υπέρβασης του ισχύοντος διεθνούς, διακρατικού δικαίου; Με άλλα λόγια, πιστεύει ότι η άτυπη αλλά θεσμική δημιουργία των πόλεων-καταφυγίων μπορεί να θεωρηθεί ως ή καταλληλότερη απάντηση στο πρόβλημα που δημιουργήθηκε με την «Κρίση του δικαιώματος του ασύλου» στην εποχή μας;

ΤΡΙΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑ: Στο δεύτερο κείμενο, *Το δικαίωμα στη φιλοσοφία από κοσμοπολιτική σκοπιά*, ο Ζακ Ντερριντά θέτει, μεταξύ των άλλων, και το ακόλουθο ερώτημα: «Γιατί οί ευθύνες που πρέπει να αναλάβουμε δεν είναι πλέον απλώς εθνικές, σήμερα μάλιστα λιγότερο από άλλοτε, αύριο μάλιστα, στον 21ο αιώνα, λιγότερο από άλλοτε; Τί σημαίνει έδω “έθνικός”, “διεθνής”, “κοσμοπολιτικός”, “παγκόσμιος”;¹⁰» Μολονότι το ερώτημα αυτό αφορούσε τη φιλοσοφία, τη φιλοσοφική έρευνα και τη φιλοσοφική εκπαίδευση, τολμώ να ρωτήσω ποιά θα μπορούσε να είναι ή θέση ενός κοσμοπολιτικού ιδεώδους σήμερα, πόσο μάλλον που μετά την ύφεση του διεθνισμού λόγω της κατάρρευσης του «ύπαρκτου σοσιαλισμού» και παρά την έναρξη της επιβολής της παγκοσμιοποίησης οί δξυμμένες αντίπαλες τάσεις εξακολουθούν ακόμη να είναι ο έθνικισμός και ο αντιεθνικισμός;

Έξειδικεύω το ερώτημά μου: Παρά τις επιφυλάξεις που διατυπώνει ο Ζακ Ντερριντά απέναντι στην καντιανή έννοια του κοσμοπολιτισμού, ή μάλλον της «κοσμόπολης» («συνάμα πολὺ φυσιοκρατική και πολὺ εὐρω-τελεολογική¹¹», αλλά και συναρτώμενη με την ιδιότητα του πολίτη και το κράτος), πιστεύει ότι μπορεί να υπάρξει ένας κοσμοπολιτισμός που μπορεί να υπερβεί την «παλαιά, κουραστική, φθαρμένη, φθοροποιό αντίθεση ανάμεσα στον εὐρωκεντρισμό και τον αντιεὐρωκεντρισμό¹²», χωρίς ωστόσο να πέσει σε μιά αφηρημένη καθολικότητα (universalité abstraite);

ΤΕΤΑΡΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑ: “Αν «οί διεθνείς οργανισμοί» και οί

διεθνείς θεσμοί έρμηνεύονται άφενός από όρισμένους ως «άτέλευτη διάνοιξη», άφετέρου από άλλους ως «περιορισμός της ίδιας της παγκοσμιότητας» έφόσον θεωρούν ότι μιιά «όρισμένη έννοια της φιλοσοφίας άκόμη και του φιλοσοφικού κοσμοπολιτισμού, και δὴ του διεθνούς δικαίου, είναι κάτι έξαιρετικά εύρωπαϊκό»¹³, τότε ό θεσμός των πόλεων-καταφυγίων, που δίνει την εντύπωση ότι έχει άφετηρία και συνάμα ένισχύει κάποιον «ιδιαιτεροκεντρισμό» (particularisme), πώς μπορεί νά προσβλέπει σέ έναν «κοσμοπολιτισμό»; Καί αν αυτός ό κοσμοπολιτισμός δέν είναι καντιανός, τότε πώς θα μπορούσε ό θεσμός των πόλεων-καταφυγίων νά δώσει μιάν άπάντηση στην άπορία της άντιρατικής άμφιταλάντευσης ανάμεσα στην ιδιαιτεροκεντρικότητα και την παγκοσμιότητα;

ΠΕΜΠΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑ: Διαβάζω από τὸ δεύτερο κείμενο τὴν ακόλουθη φράση: «Τὰ διακυβεύματα στὸν κόσμο ποτὲ δὲν ἦσαν τόσο σοβαρὰ ὅσο σήμερα· μάλιστα πρόκειται γιὰ νέα διακυβεύματα πού ἐπικαλοῦνται ἕναν νέο φιλοσοφικό στοχασμό γι' αὐτὸ πού μπορεί νά σημαίνει ἡ δημοκρατία, ἐπιμένω, ἡ ἐλευσόμενη δημοκρατία [la démocratie à venir] ¹⁴». Γνωρίζοντας ὅτι ἔχετε ἤδη ἀρχίσει μιὰ συνομιλία μὲ τὸν Ἑρνέστο Λακλάου –ὁ ὁποῖος συμμετεῖχε στὸ Συνέδριο τοῦ Cerisy αὐτὸ τὸ καλοκαίρι¹⁵ (μάλιστα ὁ φίλος Γρηγόρης Ἀνανιάδης μὲ πληροφόρησε ὅτι πρόσφατα συμμετείχατε σὲ συνέδριο πού ὁργάνωσε ὁ ἴδιος ὁ Ἑρνέστο Λακλάου στὸ Λονδίνο)–, θέτω τὸ ἐξῆς διττὸ ἐρώτημα: α) Πόσο παραπλήσια εἶναι αὐτὴ ἡ «ἐλευσόμενη δημοκρατία», στὴν ὁποία προσβλέπετε, μὲ τὴ «ριζοσπαστικὴ δημοκρατία» τοῦ Λακλάου, καὶ β) ποιά θὰ μπορούσε νά εἶναι ἡ σχέση τῆς «ἐλευσόμενης δημοκρατίας» μὲ τὸν νέου τύπου κοσμοπολιτισμό;

ΕΚΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑ: Πὼς κρίνει ὁ Ζάκ Ντερριντὰ τὸ νέο «νομοσχέδιο Σεβενμάν» σχετικὰ μὲ τὴ μετανάστευση καὶ τὴ χορηγία ασύλου, τὸ ὁποῖο ψηφίστηκε τὴν περασμένη Τετάρτη (17 Δεκεμβρίου) ἀπὸ τὸ γαλλικὸ κοινοβούλιο; Ὑπενθυμίζω τὴ θέση τοῦ Σαμί Ναῖρ (καθηγητὴ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν καὶ συμβούλου τοῦ Ζάν-Πιέρ Σεβενμάν, νῦν ὑπουργοῦ τῶν Ἑσωτερικῶν), ὁ ὁποῖος ἐνῶ προηγουμένως εἶχε στηλιτεύσει ὀξύτατα τοὺς ὑπουργοὺς τῆς δεξιᾶς Πασκουά καὶ Ντεμπρέ (τὸν Ἰανουάριο 1997 ἐξέδωσε μάλιστα ἕνα βιβλίο ὑπὸ τὸν τίτλο Ἐναντίον τῶν νόμων τοῦ Πασκουά¹⁶) στὴν παρούσα φάση ἐπικροτεῖ τὸ νομοσχέδιο τῶν σοσιαλιστῶν, ὑποστηρίζοντας κατὰ κάποιο τρόπο μιὰ ρεαλιστικὴ πολιτικὴ¹⁷. Μήπως θὰ μπορούσε νά ἰσχυριστεῖ κανεῖς ὅτι ἡ προεκλογικὴ ὑπόσχεση τῶν σοσιαλιστῶν (ὅτι ὡς κυβέρνηση θὰ καταργοῦσαν τοὺς νόμους γιὰ τὴ μετανάστευση τῆς δεξιᾶς) περιόριζε λιγότερο τὴν ἀντινομικὴ ἀπόσταση μεταξὺ τοῦ ἀνυπόθετου, ἀπόλυτου νόμου τῆς φιλοξενίας καὶ τῶν νόμων τῆς φιλοξενίας, ὅτι δηλαδή ἡ ὑπόσχεση τῶν σοσιαλιστῶν ὡς ἀντιπολίτευσης, μολονότι ἦταν ἐξαρχῆς ψευδής, ἐπίορκη, ἦταν ὡστόσο περισσότερο «ἠθικὴ», μὲ τὴ έννοια πού δίνει ὁ Λεβινάς στὴν «ἠθικὴ» τῆς φιλοξενίας (ἠθικὴ ὡς φιλοξενία)¹⁸, ἀπ' ὅ,τι τὸ συγκεκριμένο (θεσμισμένο) δίκαιο ἢ ἡ συγκεκριμένη πολιτικὴ τῆς φιλοξενίας τῶν ἰδιῶν σοσιαλιστῶν; Πόσο μεγάλη εἶναι ὄντως ἡ ἀπόσταση, στὴ συγκεκριμένη περίπτωση, ανάμεσα στὴν ὑπόσχεση καὶ τὴν ἐπιορκία, ανάμεσα στὴν ὑπόσχεση καὶ στὴν ἐκ τῶν πραγμάτων ἀναγκαστικὴ ἀθέτησή της;

ρίου τοῦ Ζάκ Ντερριντὰ ὑπὸ τὸν τίτλο «Οἱ νόμοι τῆς φιλοξενίας».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. J. Derrida, *Le Monolinguisme de l'autre*, Galilée, Παρίσι, 1996, σελ. 13: «Εἶμαι μονόγλωσσος. Ἡ μονογλωσσία μου παραμένει, καὶ τὴν ἀποκαλῶ παραμονή μου, καὶ τὴ διαισθάνομαι ὡς τέτοια, διαμένω σ' αὐτὴν καὶ τὴν κατοικῶ».
2. J. Derrida, *Adieu à Emmanuel Lévinas*, Galilée, Παρίσι, 1997, σελ. 23.
3. Βλ. αὐτ., σσ. 85, 184, 193.
4. J. Derrida, *Cosmopolites de tous les pays, encore un effort!*, Galilée, Παρίσι, 1997.
5. Ὁ θεσμός τῶν «Πόλεων-Καταφυγίων» ιδρύθηκε ἀπὸ τὸ Διεθνὲς Κοινοβούλιο τῶν Συγγραφέων μὲ σκοπὸ τὴν παροχὴ ασύλου στοὺς διωκόμενους συγγραφεῖς καὶ καλλιτέχνες.
6. J. Derrida, *Le Droit à la philosophie du point de vue cosmopolitique*, Éditions Unesco, Verdier, Παρίσι, 1997.
7. Ἐδῶ ὁ Ντερριντὰ ἐννοεῖ τὸν ἐβραϊκὸ θεσμὸ τῶν «πόλεων-φυγαδευτηρίων», ὅπως αὐτὸς καταγράφεται στὴν ἐβραϊκὴ Βίβλο, ἐπὶ παραδείγματι: «Καὶ ἐλάλησεν κύριος πρὸς Μωυσὴν λέγων. Λάλησον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς. Ὑμεῖς διαβαίνετε τὸν Ἰορδάνην εἰς γῆν Χαναάν καὶ διαστελεῖτε ὑμῖν αὐτοῖς πόλεις· φυγαδευτήρια ἔσται ὑμῖν φυγεῖν ἐκεῖ τὸν φρονευντὴν, πᾶς ὁ πατάξας ψυχὴν ἀκουσίως. Καὶ ἔσονται αἱ πόλεις ὑμῖν φυγαδευτήρια ἀπὸ ἀγχιστεύοντος τὸ αἷμα, καὶ οὐ μὴ ἀποθάνῃ ὁ φρονεύων, ἕως ἂν στῇ ἕναντι τῆς συναγωγῆς εἰς κρίσιν», *Ἀριθμοί*, 35, 9-12. Γιὰ τὸ θεσμὸ τῶν πόλεων-καταφυγίων στὴν ἐβραϊκὴ βιβλικὴ παράδοση βλ. Emmanuel Lévinas, «Les villes-refuges», στὸ *L'Au-delà du verset*, Minuit, Παρίσι, 1982, σσ. 51-70.
8. *Cosmopolites de tous les pays, encore un effort!*, ὁ.π., σσ. 11-15.
9. Βλ. *Cosmopolites de tous les pays, encore un effort!*, ὁ.π., σελ. 43.
10. *Le Droit à la philosophie du point de vue cosmopolitique*, ὁ.π., σελ. 15.
11. Αὐτ., σελ. 46: «Νὰ γιατί [...] παρὰ μιὰ κάποια ἐπιφύλαξη πού θεωρῶ ἀναγκαῖο νὰ τὴ σημειώσω ἀπέναντι στὴν καντιανὴ έννοια τῆς κοσμοπόλης (συνάμα πολὺ φυσιοκρατικῆς καὶ πολὺ εὐρωτελεολογικῆς) [...]».
12. Αὐτ., σσ. 30-31: «Συνεπῶς αὐτὸς ὁ εὐρωκεντρικὸς λόγος μᾶς ὠθεῖ νὰ ἀναρωτηθοῦμε μήπως σήμερα ὁ στοχασμός μας γιὰ τὴν διεύρυνση ἄνευ ὁρίων καὶ τὴν ἐπανεπικύρωση ἐνὸς δικαιώματος στὴ φιλοσοφία πρέπει ταυτόχρονα νὰ συννιπολογίσει καὶ νὰ ἀπο-περιορίσει τὴν ἀπόδοση τῆς φιλοσοφίας στὴν ἀπαρχὴ τῆς ἢ στὴν ἑλληνοευρωπαϊκὴ τῆς μνήμη. Ὅχι νὰ περιοριστοῦμε στὴν ἐπανεπικύρωση μιᾶς συγκεκριμένης ἱστορίας, [...], ἀλλὰ νὰ δοκιμάσουμε νὰ μεταθέσουμε τὸ θεμελιῶδες σχῆμα αὐτῆς τῆς προβληματικῆς τοποθετώντας τοὺς ἑαυτοὺς μας πέρα ἀπὸ τὴν παλαιά, κουραστικὴ, φθαρμένη, φθοροποιὸ ἀντίθεση ἀνάμεσα στὸν εὐρωκεντρισμὸ καὶ τὸν ἀντιευρωκεντρισμό».
13. Αὐτ., σσ. 14-15.
14. Αὐτ., σελ. 42. Γιὰ τὴν έννοια τῆς «ἐλευσόμενης δημοκρατίας» βλ. ἐπίσης J. Derrida, *Du Droit à la philosophie*, Galilée, Παρίσι, 1990, σελ. 53.
15. Ἀπὸ τῆς 11 ἕως τῆς 21 Ἰουλίου 1997 διεξήχθη στὸ Cerisy-la-Salle τῆς Νορμανδίας ἕνα συνέδριο μὲ τὸν γενικὸ τίτλο «Τὸ αὐτοβιογραφικὸ ζῶο. (Γύρω ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Ζάκ Ντερριντὰ)». Σ' αὐτὸ συμμετεῖχε καὶ ὁ Ἑρνέστο Λακλάου μὲ μιάν εἰσήγηση πού εἶχε τὸν τίτλο «La Démarche derridienne et la question du politique» («Τὸ ντερριντιανὸ διάβημα καὶ τὸ ἐρώτημα τοῦ πολιτικοῦ»).
16. Sami Naïr, *Contre les lois Pasqua*, Arléa, Παρίσι, 1997.
17. Βλ. τὴ συνέντευξη τοῦ Σαμί Ναῖρ στὴν ἐφημερίδα *Libération* (25. 9. 1997) καὶ τὸ ἄρθρο του στὴν ἐφημερίδα *Le Monde* (3. 10. 1997).
18. Βλ. *Adieu à Emmanuel Lévinas*, ὁ.π., σελ. 45.

Εἰσήγηση πού ἔγινε στὴν Αἴθουσα Καράγιωργα, στὸ Πάντειο Πανεπιστήμιο, στίς 20 Δεκεμβρίου 1997, στὸ πλαίσιο τοῦ σεμινα-

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

του ΗΛΙΑ ΚΑΝΕΛΛΗ

Δέκα χρόνια μετά την ταινία του *Βίος και πολιτεία*, ο Νίκος Περράκης επιστρέφει στον κινηματογράφο. Η νέα ταινία του, *Προστάτης οικογενείας*, είναι μια

Δοκιμάζοντας τις αντοχές της κοινωνίας μας

σαρκαστική, πικρή ματιά στο χάος της δημόσιας ζωής. Προεξάρχουν τα Μαζικά Μέσα Ενημέρωσης, η δυναστεία των εργολάβων, η κουλτούρα του σκυλάδικου...

Στις κωμωδίες του Νίκου Περράκη, ιδιαίτερα την ώριμη περίοδό του (από το *Άρπα Κόλλα στο Λούφα και παραλλαγή* κι ύστερα στο *Βίος και πολιτεία*), αχνά, αδιόρατα, πίσω από την κατακτημένη κινηματογραφική γλώσσα ενεδρεύει μια πίκρα, ένας κλαυσίγελως. Στην καινούργια του ταινία, *Προστάτης οικογενείας*, η κινηματογραφική γλώσσα οδηγεί τον σκηνοθέτη σε ακροβασίες πάνω από διάφορα είδη της εικονιστικής κουλτούρας (κωμωδία αλλά και αστυνομική πλοκή, τηλεόραση αλλά και σκηνοθετημένα επίκαιρα...), με ενοποιό άξονα το θέμα του: τη σύγχρονη ελληνική δημόσια ζωή. Η λαϊκή κουλτούρα (όπως εκπροσωπείται από το σκυλάδικο και από τις αξίες της κατανάλωσης), η διαπλοκή της πολιτικής, των οικονομικών συμφερόντων και των εμπορών της ενημέρωσης, ακόμα και η αγορά πέριξ της «μυρηκαστικής λογοτεχνίας» (όπως

εύστοχα αποκαλεί μεγάλο μέρος της σύγχρονης λογοτεχνικής παραγωγής ο Διονύσης Καψάλης) είναι στο επίκεντρο της ταινίας. Διεκπεραιωμένη με πολλά σύντομα πλάνα, με ιλιγγιώδεις ρυθμούς, μέσα από την αφήγηση μιας ιστορίας όπου εμπλέκονται ένας νεαρός συγγραφέας και δημοσιογράφος «έτοιμος για όλα» (**Ρένος Χαραλαμπίδης**), μια τραγουδίστρια σε σκυλάδικο (**Κατερίνα Γιατζόγλου**), σύζυγος εργολάβου και ιδιοκτήτη τηλεοπτικού καναλιού (**Εύρης Παπανικόλας**), η κόρη τους, Μις Ελλάς TV και θύμα

μιας παράξενης απαγωγής (**Ναταλία Παπαϊωάννου**), ένας διεφθαρμένος αξιωματικός της αστυνομίας που υπήρξε άνθρωπος πολλών καταστάσεων, ευνοούμενος της χούντας, αργότερα επικεφαλής των ΜΑΤ σε ποδοσφαιρικά ματς και, κατά καιρούς, εκβιαστής και δωροδοκούμενος φίλος κοινωνικά και οικονομικά ισχυρών (**Άλκης Παναγιωτίδης**) και πολλά πρόσωπα της *rip* τηλεοπτικής μυθολογίας: αστρολόγοι, κομπερανσιέ, φιλοξενούμενοι τηλεοπτικών παραθύρων, ρεπόρτερ και εκφωνητές, ως και ο **Βασίλης Βασιλικός** στο ρόλο του του οικοδεσπότη συγγραφέων σε τηλεοπτική εκπομπή – τη δική του εκπομπή!

Αυτή τη φορά, ο Περράκης αφήνεται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε κομματιού της πραγματικότητας που μοιάζει να παρατηρεί. Τον οδηγεί η φόρμα των επιμέρους ειδών του «οπτικοακουστικού» που επικαλείται και, συνήθως, το κωμικό παράγεται από την αντιπαράθεση της καθαρόαιμης κινηματογραφικής γλώσσας στην κοινότοπη εικόνα του τηλεοπτικού μέσου σε όλες της τις εκδοχές – αλλά, κυρίως, στην κυρίαρχη, την εμπορική και, συνεπώς, την εκπεσούσα εικόνα.

Η ταινία ολοκληρώνεται ως κωμωδία καταστάσεων: κατοπτρίζοντας, ωστόσο, μια υπερπραγματικότητα που ξεπερνά τον ενεργό πολίτη, μια εναργής τέχνη όπως ο κινηματογράφος δεν θα μπορούσε παρά να υποκύψει στην αμηχανία του σύγχρονου

πολίτη: ο *Προστάτης οικογενείας* ολοκληρώνεται σαν δράμα – με τους πολίτες-τηλεθεατές ανίσχυρους ν' αντιμετωπίσουν ένα μεγαλύτερο δράμα: τη ζωή τους, δηλαδή, στην πραγματικότητα. Μια ζωή, το νόημα της οποίας έχει ήδη δοθεί από μηχανισμούς που ξεπερνούν τον πολίτη. Αυτή τη βαθιά ταινία αυτογνωσίας, φυσιολογικά, κάποιοι θα τη χτυπήσουν – αδιαφορώντας να τη διαβάσουν στην ολότητά της. Μια τέτοια οπτική, ωστόσο, δεν κομματιάζεται: δεν διαβάζεται ως κατακερματισμένη ταινία που αναμειγνύει τα είδη. Προσλαμβάνεται ως μια βαθιά προσωπική ταινία (εκεί κάπου δεν κρύβεται το νόημα της δημιουργίας;), σχόλιο και παρέμβαση σε μια πραγματικότητα που απωθεί και τους πολίτες και τους καλλιτέχνες. Η ταινία του Περράκη και η επιτυχία της, πέρα από τον προσωπικό μύθο του κινηματογραφιστή, θα δείξει αν η κοινωνία μας έχει ακόμα αντιστάσεις. Έστω και ως τεστ, αξίζει να την αναζητήσουμε στις αίθουσες.

ΤΟΣΙΡΟ ΜΙΦΟΥΝΕ

ΣΕ ΗΛΙΚΙΑ 77 χρόνων πέθανε, παραμονή Χριστουγέννων, ο γιαπωνέζος ηθοποιός **Τοσίρο Μιφούνε**, πρωταγωνιστής σε περισσότερες από 130 ταινίες αλλά ευρύτερα γνωστός κυρίως από τους ρόλους **σαμουράι που υποδύθηκε σε έργα που υπέγραφε ο Ακίρα Κουροσάβα**. Γεννήθηκε στην Κίνα το 1920 και επαναπατρίσθηκε στην Ιαπωνία μετά το τέλος του Β' παγκόσμιου πολέμου. Θα τον θυμόμαστε, κυρίως, για τις ερμηνείες του στους **Επτά Σαμουράι**, στο **Θρόνο του αίματος**, στο **Γιοζήμπο**, στον **Ρασομόν**.

Στον κινηματογράφο είχε πρωτοεμφανιστεί το 1947, στην ταινία **Οι τρελοί καιροί**. Πρωταγωνίστησε ακόμα σε ταινίες του **Κένζι Μιζογκούτσι** (*Η ζωή της Ουχάρου*, 1952), του **Μασάκι Κομπαγιάσι** (*Εξέγερση*, 1967). Τα τελευταία χρόνια έπαιξε σε σειρές της τηλεόρασης και σε διεθνείς (κυρίως αμερικανικές) παραγωγές.

Παρακμή και συμβολισμός στην τέχνη

της Εύας Βαμβούκου - Κουτιώλα

Ο Βάγκνερ είναι ο Μπερλιόζ χωρίς τη μελωδία του.
Daniel Auber, 1863

Στην αναφορά του «Ο Ρίχαρντ Βάγκνερ και το Μπαϋρώτ», από τους *Ανεπίκαιρους Στοχασμούς*, ο γερμανός στοχαστής Νίτσε, ένθερμος ζηλωτής, εμπνευστής και, αργότερα, πολέμιος του Βάγκνερ, διακηρύσσει: «Πόσο μεγάλη πρέπει να είναι η απέχθεια κατοπινών γενεών να ασχολούνται με την κληρονομιά εκείνης της περιόδου, στην οποία δεν βασίλευαν ζωντανοί άνθρωποι αλλά ανθρωποειδή της κοινής γνώμης»!

Για μια μόνο στιγμή θα αφήσω τον Βάγκνερ να διατυμπανίσει το ανέμβασμα του έργου του *Τριστάνος και Ιζόλδη*: «Μια άλλη μοιχεία με κρουστά και τρομπέτες πρόκειται να παρουσιαστεί στο National Court Theatre, με την απόφια μουσική του μέλλοντος ως συμπλήρωμα». *Wolksbote*, Μόναχο 1865.

Δεν υπάρχει πια κανένας λόγος να τρομάζουμε από το *The Ring* του Ρίχαρντ Βάγκνερ. Οι μέρες όπου όλοι κατέφθαναν στο Μπαϋρώτ με ευλάβεια, πάθος και κανονιοβολισμούς για να προσκυνήσουν τον θεόκλητο Βάγκνερ έχουν περάσει. Δεν υπάρχει πια ο θεός Wotan, ο αρχηγός των θεών, η Fricka, η θεά γυναίκα του, ο Donner, ο θεός του κεραυνού, ο Siegfried, προϊόν της αιμομεικτικής ένωσης του Siegmund και της Sieglinde, ή το περίφημο του Bird, εξαιρετός τοπογράφος, που επικοινωνούσε με τον Siegfried μετά από μια καλή δόση αίματος δράκου. Μη φοβηθείτε από τον Loge γιατί δεν μπορεί να ρίξει πια φωτιά. Να μιλήσουμε και για τους ανθρώπινους ήρωες του Βάγκνερ. Ο Hunding, ο άνδρας της Sieglinde, ήταν ένας πίθηκος!.. Θέλετε και τα γκρουπ του Βάγκνερ στο *Ring*: τα Nibelungen, η ράτσα των νάνων που ζει κάτω από το έδαφος και διαθέτει υπερφυσικές δυνάμεις! Ο Alberich, ο επαναστάτης αρχηγός τους, ένας φασίστας, που κάποια στιγμή μετατρέπεται σε βάρδαχο. Φυσικά, δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε τις επτά Βαλκυρίες, εξώγαμες κόρες του θεού Βόταν. Αυτές έκαναν μια σοβαρή δουλειά: ήταν η ιπτάμενη έφιππη διμοιρία, καθήκον της οποίας ήταν να με-

ταφέρει πτώματα στο θεό Βόταν. Τα πτώματα υποβάλλονταν σε μεταφύτευση καρδιάς και νεκρανασταίνονταν σε γερμανούς πολεμιστές!

Έδωσα επιλεκτικά μερικά ονόματα από τους ήρωες του Βάγκνερ στην τετραλογία του *The Ring of Nibelungen* και τις ιδιότητές τους, πολύ απλά, για να ενημερώσω τον αναγνώστη για την πριμιτιβιστική αλληγορία και την αντιρεαλιστική θεματολογία του συνθέτη, μη μπορώντας να επεκταθώ σε περισσότερες λεπτομέρειες πάνω στα πρόσωπα της οπερετικής του τέχνης.

Το έργο του αποτελείται, μεταξύ άλλων συνθέσεων, από 14 όπερες, εκ των οποίων πιο γνωστές είναι: *The Dutchman*, *Tannhauser*, *The Ring*, *Tristan*, *Meistersinger*, *Parsifal*.

Ο Βάγκνερ, γιος της Johanna Rosine και του Carl Friedrich, γεννήθηκε στις αρχές του 19ου αιώνα (1813, το ίδιο έτος με τον μεγάλο του πατριωτικού ρεαλισμού Γκιουζέπε Βέρντι, τον αντίποδα της grand opera). Η πατρότητά του, πάντα αμφιλεγόμενη. Ήταν γιος του Βάγκνερ, του Ludwig Geyer (ηθοποιού και ζωγράφου), ή κάποιας άλλης εξωγαμιαίας σχέσης της μητέρας του; Οι βιογράφοι του δεν έδωσαν ποτέ σαφή απάντηση. Ο ίδιος αμφέβαλλε για το αν ήταν πραγματικά γιος του Geyer.

Η γέννησή του βρίσκει την Ευρώπη σ' ένα σταυροδρόμι κοσμογονικών κοινωνικοπολιτικών αλλαγών, με τις Ναπολεόντειες εκστρατείες, τη Συνθήκη της Βιέννης του 1815 και την άνδρωση του εργατικού κινήματος. Ο κλασικός ρεαλισμός δέχεται το μπαρόκ με τον μεγαλύτερο εκ-

πρόσωπό του, τον Γιόχαν Σεμπάστιαν Μπαχ. Η μουσική του ξεχειλίζει από ζωή, δραματική έκφραση των γήινων παθών, της αγάπης, της χαράς, της τραγικής απελπισίας, της ειδυλλιακής γαλήνης και της λαϊκής ευθυμίας. Ο Χάυντν, ο Μότσαρτ, και ο Μπετόβεν κτίζουν το μεγαλύτερο μουσικό οικοδόμημα στην ιστορία της μουσικής. Ο Μότσαρτ, μεγαλουργώντας με την ατέλειωτη φιλολογία του σε συμφωνίες, σονάτες κ.λπ., και με το οπερατικό του έργο, λειτουργώντας άλλοτε ως κωμωδιοποιός και άλλοτε ως δραματουργός, δίνει τη σκυτάλη στον Μπετόβεν.

Στις 26 Μαρτίου 1827, η μουσική χάνει τον μεγαλύτερό της αρχιτέκτονα. Ο Μπετόβεν αφήνει πίσω του την τελευταία βαριά κληρονομιά, τη λειτουργική του μουσική *Missa Solemnis* (1822) και το μεγαλύτερο συμφωνικό του έργο, την *Ενάτη* του (1824), βαθύτατα κατασταλάγματα για πίστη στη ζωή και τον άνθρωπο. Η *Ωδή του στη χαρά* (βασισμένη σ' ένα ποίημα του Σίλλερ) είναι ένα από τα μοναδικότερα παραδείγματα της μουσικής που σφύζει από υγεία, ένας ύμνος στη συναδέλφωση των λαών. Ακόμα, η δέησή του από το *Missa Solemnis*, «Donna Nobis Pacem» (Δος ημίν ειρήνη), είναι μια κραυγή εναντίον των πολεμικών ήχων της εποχής.

Πόσο μεγάλος παλικάρισμας χρειάστηκε για να συνεχισθεί η πορεία της μουσικής και να προστεθεί κάτι καινούργιο από τον διάδοχο ρομαντισμό. Ο Σούμπερτ και ο Μπραμς αισθάνονται βαρύτατα τα βήματα του Μπετόβεν. Ο ρομαντισμός αγκαλιάζει διάφορα ρεύματα, το ρεαλισμό, τον ιμπρεσιονισμό, και φθάνει μέχρι τον εξπρεσιονισμό. Η mentalite του ρομαντισμού ρέπει βαθύτατα προς τον πεσσιμισμό, συμπλέοντας με τις αντίστοιχες τάσεις στη λογοτεχνία, την ποίηση, την τέχνη. Πολλοί από τους συνθέτες της εποχής στρέφονται προς την τέχνη της όπερας.

Ο Gaspar Spontini (1774-1851) με τον empire classicism παράγει πολεμικούς θριάμβους, θρησκευτικές τελετές για τους

αυτοκρατορικούς του πάτρωνες και δραματοποιεί τα ανθρώπινα πάθη. Το *La Vestale* (1807) πρωτοανευαίνει στη Δρέσδη το 1844. Ο Κερουμπίνι (1760-1842) συνθέτει την όπερά του *Ανακρέων* (1803). Ο Ντανιέλ Ωμπέρ (1782-1871) συνθέτει την όπερα *La Muette de Portici*, που προκαλεί πολιτικές αντιδράσεις. Ο Σούμαν, ζώντας τα τελευταία του τραγικά χρόνια, γράφει τον *Manfred* (εμπνευσμένο από τον Μπάυρον), που μπορεί να θεωρηθεί ως το πρώτο δείγμα μιας ταραγμένης ρομαντικής ενδοσκόπησης, και διακηρύσσει ότι «η μουσική διέπεται από κανόνες ηθικής». Ο Spohr (1784-1859) συνθέτει τον *Faust* και ο Heinrich Marschner (1795-1861) το *Vampyr*, τέλειο δείγμα της Horror Opera.

Ο ευφάνταστος Μπερλιόζ (1803-1869), αγωνιώντας να δημιουργήσει κάτι καινούργιο στη μουσική και να υπερβεί το έργο του Μπετόβεν, προσθέτει στα συμφωνικά έργα του σύμβολα, μύθους και ολόκληρα φιλολογικά προγράμματα. Ανακαλύπτει το *idee fixe*, ένα θέμα που επαναλαμβάνεται σε ποικίλες μορφές σαν υπαινιγμός μιας συγκεκριμένης ιδέας, το οποίο διακρίνουμε, π.χ., στη *Φανταστική Συμφωνία* του. Επίσης, ο Μπερλιόζ καθιερώνει στα συμφωνικά του έργα την προγραμματική μουσική (*programme music*), ένα είδος ενόργανης μουσικής βασισμένης σε φιλολογικά, απεικονιστικά, ιστορικά, αυτοβιογραφικά, περιγραφικά ή αλλα εξωμουσικά θέματα – με άλλα λόγια, ένα είδος «μη καθαράς μουσικής». Ο Λιστ (1811-1886), με τη μουσική γονιμότητά του και με τις εκπληκτικά νέες επινοήσεις του, μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένας από τους μοντέρνους συνθέτες που αποσπούν ένα ολοκληρωμένο στοιχείο από τον κλασικό ρεαλισμό και το καθιερώνουν ως νέο έργο (συμφωνικό ποίημα, *impressionism*).

Ο Βέρντι (1813-1891), ο μεγαλύτερος της *grand opera*, σεβόμενος τους δοκιμασμένους όρους και κανόνες της ιταλικής όπερας, το *bel-canto*, με στραμμένη την προσοχή του στις πλέον λεπτές αποχρώσεις του ήχου, και με τους πλέον δραματικούς του χαρακτήρες πάνω στη σκηνή, γράφει τη μεγαλύτερη ιστορία στην όπερα που δεν

Ο Ρίχαρντ Βάγκνερ.

είχε προηγούμενο. Τα λιμπρέττα του, αφιερωμένα σε αληθινούς ανθρώπινους χαρακτήρες και στα γεγονότα που διαδραματίζονταν στη χώρα του (πόλεμοι για την ενοποίηση της Ιταλίας), τον ανέδειξαν σε εθνικό ήρωα και του αποδίδεται το σλόγκαν «Viva Emanuele della Italia».

ΤΟ ΒΑΡΟΣ ΤΗΣ ΠΛΟΥΣΙΑΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΒΑΓΚΝΕΡ

Αντιθέτως, ο Βάγκνερ επηρεάζεται εντονα από τις φιλοσοφικές τάσεις της εποχής του και ενστερνίζεται τις βαθύτατα πεσσιμιστικές ιδέες του Σοπενχάουερ, που πρεσβεύει ότι η μουσική είναι το μέσο επικοινωνίας υπεράνω όλων. Ο γερμανός φιλόσοφος διακηρύττει την επανένωση των τεχνών (μουσική, ποίηση, δράμα), με βάση την ισότητα. Κατά την άποψη του, η επιθυμία για ζωή (*will*) είναι αξιοκατάκριτη και η μόνη διέξοδος από το βάρος της ζωής είναι η άρνηση της επιθυμίας για ύπαρξη, η βιολογική εξαφάνιση (*elimination*) ή η νιρβάνα (η βουδιστική κατάσταση όπου παύει να λειτουργεί η ανθρώπινη θέληση).

Επίσης, ο Βάγκνερ επηρεάζεται από τον Νίτσε, φίλο της οικογένειάς του, που διατυπώνει τους αφορισμούς περί «καθαρότητας της φυλής» (*purity of race*) και του «υπερανθρώπου», εμπλέκοντας τον συνθέτη σε μια ατέρμονη ιδεολογική, θρησκευτική και φιλοσοφική σύγκρουση. Μέσα από τον άκρατο αντισημιτισμό του, και με την ιδεολογική του προσέγγιση στους γερμανικούς μύθους Νιμπελούνγκεν και την ισλανδική *saga*, επιχειρεί τη συστηματοποίηση του μύθου και της θρησκείας. Μέσα του, ο Βάγκνερ εμπλέκει τον πριμιτιβιστικό μύθο, τη μαγεία, τον βουδισμό, τον φιλοσοφικό πεσσιμισμό, τον προτεσταντισμό, τον καβαλισμό...

Κατά την άποψη του Sir Denis Forman, Deputy Chairman of the Royal Opera House του Λονδίνου για πολλά χρόνια, «ο Βάγκνερ ήταν ιδιοφυής. Ως άνθρωπος ήταν άχαρος, εγωμανής, και πίστευε ότι σαν φωτισμένος καλλιτέχνης είχε το θεϊκό χρίσμα να κάνει τα πάντα, να λέει τα πάντα.

»Δεν σεβόταν κανέναν, εκτός αν ήταν χρήσιμος για τις επιδιώξεις του, και αντιμετώπιζε τις γυναίκες ως αντικείμενο σεξουαλικής ηδονής. Ήταν έντονα αντισημιτιστής.

Η φιλοσοφία του ήταν μια απέραντη αερολογία. Ήταν ψεύτης και από γεννησιμιού του αφερέγγυος οφειλέτης. Όμως, το μουσικό του ταλέντο τον έσωσε τουλάχιστον τέσσερις φορές από φυλάκιση για χρέη. Κάθε φορά, κάποιος θαυμαστής του κατέβαλλε εγγύηση και τον αποφυλάκιζε. Μερικοί δυσκολεύονται να ξεχωρίσουν πότε ο Βάγκνερ λειτουργούσε σαν Δρ. Τζέκνυλ και πότε σαν Μίστερ Χάννι, και θεωρούν τη μουσική του σκουπίδια, αφού σαν άνθρωπος προκαλούσε τρόμο». Κατά τη γνώμη του ως άνω συγγραφέα, «αυτό το σχόλιο δεν είναι ορθό γιατί η μουσική του είναι πολύ καλή».

Το 1839, ο Βάγκνερ συνθέτει τη *Rienzi* και καταφεύγει στη Ρίγα της Βαλτικής, προσπαθώντας να καθιερώσει τις συνθέσεις του. Κατά τη διάρκεια ενός θυελλώδους ταξιδιού μ' ένα μικρό ιστιοφόρο (Θέτις) προς το Λονδίνο, συνοδευόμενος από την πρώτη σύζυγό του Minna Planner, μια θεατρίνα, συλλαμβάνει την πρώτη του μεγάλη όπερα, τον *Ιπτάμενο Ολλανδό*. Λίγο

αργότερα, γνωρίζει τον Έκτορα Μπερλιόζ και τον ποιητή Ερρίκο Χάινε και δημοσιεύει το άρθρο του «Η Μουσική στη Γερμανία».

Το 1842, ο γερμανοεβραίος συνθέτης Giacomo Meyerbeer βοηθά τον Βάγκνερ να ανεβασθεί το πρώτο του έργο, *Rienzi*, στην όπερα της Δρέσδης, για να αντιμετωπίσει τα τεράστια οικονομικά του προβλήματα. Αργότερα, ο Βάγκνερ, ενώ τον κριτικάριζε σφοδρά για το έργο του, όχι μόνο τον αντέγραψε στο *Rienzi*, αλλά ανταπέδωσε την υποχρέωσή του προς τον συνθέτη ρίχνοντάς του γραπτό αντισημιτικό βιτριόλι. Το 1849, ο Βάγκνερ γνωρίζει και επηρεάζεται από τον αναρχικό Μπακούιν, έναν από τους πρωτεργάτες της επανάστασης του 1848, παίρνει μέρος στη μάχη της Δρέσδης και, διωκόμενος, εγκαταλείπει τη Γερμανία και καταλήγει στη Ζυρίχη, όπου και γράφει την πραγματεία του *Τέχνη, Επανάσταση, Μέλλον*, ενώ λίγο αργότερα δημοσιεύει το άρθρο του «Ο Ιουδαϊσμός και η Μουσική». Το 1851 ολοκληρώνει την πραγματεία του *Όπερα και Δράμα*, το σενάριο *Ο Νεαρός Ζίγκφριντ* και τον *Χρυσό του Ρήνου*. Το 1855 παίρνει αμνηστία και επιστρέφει στη Γερμανία. Το 1857 γνωρίζει το ζεύγος Βέζεντογκ, μεγάλο του χρηματοδότη.

Αντιμετωπίζοντας συνεχώς τραγικά οικονομικά προβλήματα, κατέφευγε σε εύπορους θαυμαστές κατεξοχήν θηλυκού γένους και πλούσιους νεαρούς οπαδούς του. Σε μία προσπάθειά του να ανεβάσει τον *Τανγκχούζερ* στην όπερα του Παρισιού αποδοκιμάζεται, και το κοινό βγάζει μαστίγια, σφυρίχτρες και κλακέτες, ενώ συνθέτει τους *Αρχιτραγουδιστές* και γνωρίζει το ζεύγος Κοζίμα και Χανς Μπύλοφ.

Το 1864 μπαίνει κάτω από το αυτοκρατορικό patronage του τρελού αυτοκράτορα Λουδοβίκου II. Εκατοντάδες χρυσά τάληρα βγαίνουν από τα θησαυροφυλάκια του και... καθιερώνουν τον Βάγκνερ ως συνθέτη του μέλλοντος. Ακολουθούν χλιδή, νεοπλουτισμός, αμφιλεγόμενοι σεξουαλικοί πειρασμοί και μια πολυτελής κατοικία απέναντι από το παλάτι του Λουδοβίκου. Η μεγαλομανία του προτρέπει τον νεαρό αυτοκράτορα να χρηματοδοτήσει το Μπαϋρϋντ.

Το 1868 ολοκληρώνεται το δοκίμιό του *Γερμανική Τέχνη και Γερμανική Πολιτική* και εξωτερικεύει για πρώτη φορά τη φιλοδοξία του για το Μπαϋρϋντ. Ξοδεύεται άφθονο χρήμα κάτω από πολλές οικονομικές πιέσεις προς τον αυτοκράτορα για την

ολοκλήρωση του Μπαϋρϋντ. Δυο χρόνια μετά, ιδρύεται η Society of the Patrons of the Bayreuth Festival, τα μέλη της οποίας χρηματοδοτούν την Όπερα και έχουν το δικαίωμα να παρακολουθούν τα έργα του. Το 1881 ο κόμης Gobineau επισκέπτεται τον Βάγκνερ στο Μπαϋρϋντ και του διαβάσει το δοκίμιό του *Essai sur l'inegalite des races humaines* (Δοκίμιο για την ανισότητα των ανθρωπίνων φυλών). Την ίδια χρονιά, ο Βάγκνερ γράφει το έργο του *Heroism and Christianity*, όπου υποστηρίζει ότι η καθαρότητα της ράτσας εκφυλίζεται με την επιμειξία των φυλών. Το 1883, η οικογένεια Βάγκνερ αναχωρεί για τη Βενετία. Έπειτα από θυελλώδη αντιδικία με τη γυναίκα του Κόζιμα για μια σχέση με την flowermaiden, υφίσταται καρδιακό επεισόδιο και πεθαίνει στις 13 Φεβρουαρίου 1883.

ΑΝΤΙΡΕΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΜΗ

Έπρεπε να κάνω μια διαδρομή, έστω και επιγραμματική, για να καταλήξω ότι η μουσική του Βάγκνερ είναι ένας απαισιόδοξος μυστικισμός, ένας συγκαλυμμένος милитаризм, ένα ιδεολόγημα που εξυπηρετεί τη γερμανική ράτσα – ο μύθος που έχει ληφθεί από τη γερμανική φυλή και τις πρωτόγονες γερμανικές παραδόσεις οδηγεί στην αλαζονεία της φυλής, την οποία πιστεύω ότι ο Βάγκνερ υπηρέτησε μέσα από την τέχνη του. Όντας βαθύτατα επηρεασμένος από τον προσωπικό νευρωτικό πεσσιμισμό του και τον πεσσιμισμό της εποχής του, ο θάνατος πάντα είναι η διέξοδος για την ειρήνη της ψυχής. Ο Τανγκχούζερ φωνάζει: «Περιμένω και αναζητώ τον θάνατο». Ο Ολλανδός αναφωνεί: «Αιώνιε θάνατε, δέξου με στην αγκαλιά σου». Ο Ανφορτάς τονίζει: «Θέλω να πεθάνω».

Η μουσική του Βάγκνερ προκάλεσε σεισμικές δονήσεις και αντιδράσεις με τις καινοτομίες πάνω στην τέχνη του και, για πρώτη φορά, δίχασε τους ανθρώπους της μουσικής σε βαγκνερικούς και μη βαγκνερικούς. Η ίδρυση του Μπαϋρϋντ, ο τρόπος που γίνονταν οι παραστάσεις με κανονιοβολισμούς, με παρισταμένους μια ελίτ κοινωνία που πατρονάριζε οικονομικά το Μπαϋρϋντ, το μεσαιωνικό lighting, δημιούργησαν ένα ογκωδέστατο, μακροσκελέστατο μουσικό και φωνητικό κατασκευάσμα με πανάκριβα υλικά για τα τεράστια σκηνικά του. Τα λιμπρέττα του τα επεξεργαζόταν ο ίδιος και τα προσαρμοζε στην τονικότητα της μουσικής του, γι' αυτό στερούνται παντελούς ποιητικότητας. Το

leitmotiv (ένα σύντομο θέμα που συνδέεται με ένα πρόσωπο, αντικείμενο, με μια ιδέα από μια όπερα ή άλλο έργο και αναφέρεται σε κατάλληλες στιγμές ή αναπτύσσεται συμφωνικά· ένα motto μπορεί να είναι τόσο σύντομο όσο δυο νότες ή, επαναλαμβανόμενο, να καλύψει μισή ντουζίνα παρτιτούρας) το προσαρμοσε στη μουσική του από προγενέστερους και σύγχρονούς του. Την προγραμματική μουσική (την οποία ο πεθερός του, Λιστ, κράτησε σε υψηλά επίπεδα) την έριξε πολύ χαμηλά. Όλο αυτό το ιδεολογικό και μουσικό ανακάτωμα δεν μπορεί να περάσει απαρατήρητο.

Ποτέ δεν ξοδεύτηκε περισσότερη μελάνη όση ξοδεύτηκε από μουσικολόγους και μουσικοκριτικούς για να ψάχνουν το Wagnerian Drama. Μετά την έρευνά μου, το ελάχιστο που επισημαίνω σ' αυτό το άρθρο είναι ότι υπήρχε ταλέντο στον Βάγκνερ. Ασχολήθηκε με το θέατρο, υπήρξε ερασιτέχνης ποιητής, πολιτικός, φιλόσοφος, εισάγοντας το leitmotiv στη μουσική και ζώντας σε χλιδή, κάτω από τον αυτοκρατορικό και αστικό μανδύα, κατάφερε να καθιερώσει τον εαυτό του ως τον συνθέτη του μέλλοντος. Βεβαίως, η πορεία της μουσικής του στον 20ό αιώνα, η καθιέρωση των *Αρχιτραγουδιστών της Νυρεμβέργης* από τον ανερχόμενο γερμανικό φασισμό ως μουσική του (βροντοφωνάζοντας στο Μπαϋρϋντ «heil») και ο παιανισμός από το Γ' Ράιχ του ομώνυμου έργου στο συνέδριο του κόμματος, νομίζω ότι δεν έχει προηγούμενο στην ιστορία. Άραγε, φαντάστηκε ποτέ ο Βάγκνερ ότι η μουσική του θα εμψύχωνε τις θηριωδίες του γερμανικού στρατού που συντάραξαν ολόκληρο τον πλανήτη;

Οι καινοτομίες που ενσωμάτωσε ο Βάγκνερ στη μουσική του μας δίνουν μόνο σκοτεινά νοήματα και μουσικά σύμβολα σαν καθαρά αισθήματα, που αναφέρονται μόνο στον κόσμο της εποχής του. Η «επανάστασή του», μια αέναη μάχη με τα σύννεφα, λίγο αργότερα, μας οδηγεί κατευθείαν στο ατονικό σύστημα του Σένμπεργκ «Atonal» (υποκειμενική χρήση της αρμονίας). Σ' αυτή τη μουσική (σύγχρονη μουσική) δεν θα παρατηρήσουμε τίποτ' άλλο, παρά ονειροπαρμένα σύμβολα, υπερένταση και διακηρύξεις για τη μυστηριακή δύναμη του ασυνείδητου. Με άλλα λόγια, άνοιξε τους ασκούς του Αιόλου στη σημερινή χαοτική κατάσταση που επικρατεί στον μουσικό κόσμο του 20ού αιώνα. Κατά την άποψή μου αυτό είναι αντιρεαλισμός, παρακμή (decline).

ΜΟΥΣΙΚΗ

του ΒΑΣΙΛΗ ΡΟΥΒΑΛΗ

Όσο κι αν απομακρύνονται οι χρυσές δεκαετίες του '60 και του '70 από το σήμερα και το χθες της δισκογραφικής

Οι παλιοί είναι αλλιώς

δημιουργίας, πάντοτε θα υπάρχουν ενεργά απολειφάδια του οίστρου και της μαγείας τους που θα τροφοδοτούν τη μουσική πραγματικότητα.

Το ροκ εν ρολ δεν παύει να αντλεί ενέργεια από εκείνη την περίοδο, όπου πραγματοποιήθηκαν σημαντικά γεγονότα και προλείαναν το έδαφος για την ευτυχή σύμπραξη ιδεολογικών, αισθητικών και καλλιτεχνικών αναζητήσεων από εμπνευσμένους και χαρισματικούς μουσικούς, και να ανατέμνει τα συστατικά του στοιχεία με σημείο αναφοράς και αφετηρία το τότε έργο.

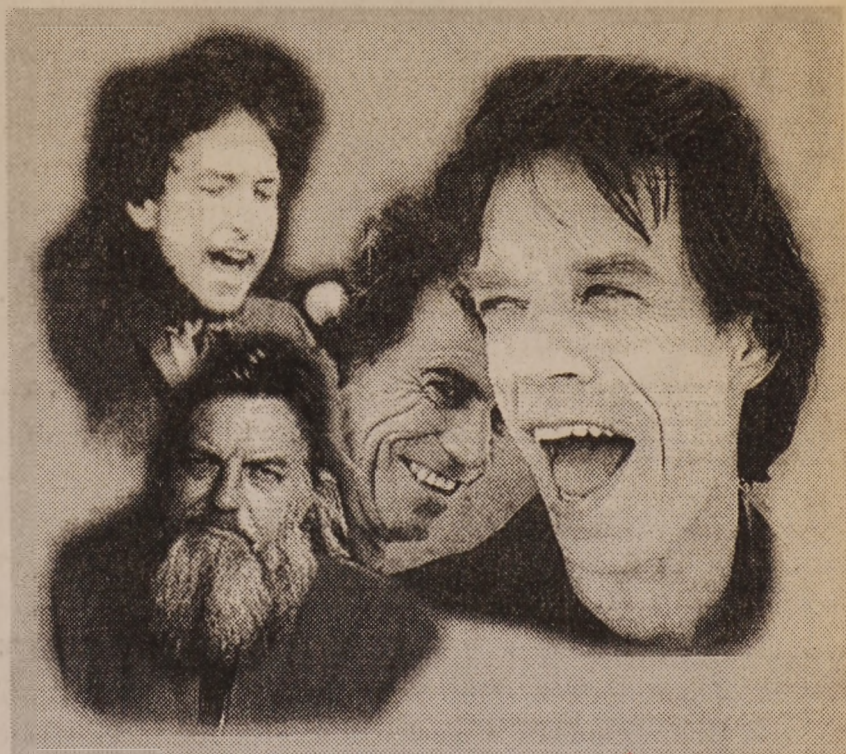
Οι ροκ μύθοι συναντούν την πραγματικότητα των νεότερων φορέων του συγκεκριμένου μουσικού ιδιώματος όχι μόνο ως επιρροή στη δημιουργία τους αλλά και συναγωνιζόμενοι με αυτούς. Τελευταία, παρατηρείται η επάνοδος κάποιων από τους ηγέτες εκείνης της εποχής με άλμπουμ που θεωρούνται επάξια του παρελθόντος τους κι αν όχι ανώτερα από αυτά της επικαιρότητας. Έτσι, οι νέες δουλειές σημαντικών και ανεξίτηλων στη ροκ ιστορία μουσικών φιγουράρουν στους πίνακες επιτυχίας μαζί με τις Σπάις Γκερλς, τους Όασις, τους Μπλερ, τους Σμάσινγκ Πάμπκινς, την Μπιόργκ, τους Όσεαν Κόλορ Σιν, τους Γκριν Ντέι, υπενθυμίζοντας ότι οι παλιοί, άρα και δοκιμασμένοι, δεν έχουν πει την τελευταία τους

κουβέντα. Οι Ρόλινγκ Στόουνς (με το CD *Μπρίτζες του Μπάμπιλον*), που δεν έχουν πάψει να κυκλοφορούν δίσκους όλα αυτά τα χρόνια, αποδεικνύουν ακόμη μια φορά ότι η συνθετική τους δεινότητα είναι ανεξάντλητη και ακαταπρόνοη από το χρόνο. Ο Νιλ Γιανγκ με τους Κρέιζι Χορς δίνει ακόμη μαθήματα ροκ ταμπεραμέντου με τον πρόσφατο δίσκο τους *Γιάρ οφ δε χορς*, ενώ

από τα ίδια λημέρια ο μοναδικός Μπομπ Ντίλαν έκανε το σπουδαιότερο δίσκο του στην εικοσαετία (*Τάιμ άουτ οφ μάιντ*). Κι αν ο Κιθ Ρίτσαρντς με τον Μικ Τζάγκερ αγνοούν - αδιαφορούν για τα σινγκλ και τους καταλόγους επιτυχιών (οπότε το πρώτο τους σινγκλ *Ενιμπάντι σιν μάι μπέιμπι* μοιάζει με το κομμάτι *Κόνσταντ κρέβινγκ* της Κ.Ντ. Λανγκ), ο Πολ Μακ Κάρτνεϊ επιστρέφει παίζοντας με τη νέα τεχνολογία, ο Ρόμπερτ Γουάιτ (απ' τους Σοφτ Μασίν) αδιαφορεί για τα τραγελαφικά της εποχής (με το άλμπουμ *Σλιπ*), συνθέτοντας μονάχα για την ψυχή του και όσους πιστούς προσέλθουν, οι Φλίτγουντ Μακ και οι Τζένεσις μπαίνουν στα τσαρτ απωθώντας κατά πολύ νεότερους τους. Ακόμη, οι Πινκ Φλόιντ και ο Τζίμι Χέντρεξ κερδίζουν συνεχώς νέους ακροατές με τις απανωτές επανακυκλοφορίες που γνωρίζει η δισκογραφία τους, ο Πολ Σάιμον ετοιμάζεται να εξορμήσει εντός της περιόδου, οι Τζαμ, οι Κριμ, ο Ντέιβιντ Μπάουι, οι Κουίν και οι Μπιτς Μπόις επαναπροσδιορίζονται από κοινό και κριτικούς, φέρνοντας τα μπεςτ και σπάνιες ή ξεχωριστές ηχογραφήσεις τους εκ νέου πολύ ψηλά στους πίνακες κυκλοφοριών.

Κι όλα αυτά απευθύνονται στο κοινό της δεκαετίας του '90 που αναζητεί ταυτότητα και εκφραστικά ερείσματα για το μέλλον, έχοντας την εμπειρία ενός τόσο διαφορετικού παρόντος και των παραμέτρων του. Είναι λοιπόν η ανάγκη για ενδοσκόπηση στον υπέροχο αυτό κόσμο της ροκ γενεα-

λογίας ή συμβαίνει κάτι άλλο; Μήπως έχουν ειπωθεί τα πάντα και επομένως οι επίγονοι των ροκ ηρώων έχουν αφεθεί στη στείρα αναπαραγωγή, χάνοντας την ευκαιρία να αποφέρει το ταλέντο και η ευαισθησία τους μουσικό έργο ωθώντας και εκφράζοντας τις ανάγκες της νέας γενιάς; Ανεπιφύλακτα κάποιοι το υποστηρίζουν, κατηγορώντας τους πλείστους εμπλεκόμενους στις μινιμάλ μπιζνες ότι κοπιάρουν προκλητικά και απροκάλυπτα τους «προγόνους» τους. Σίγουρα το ηχητικό υπόβαθρο υπάρχει και πρέπει να επηρεάζει και να εμπνέει γόνιμα και δυναμικά τους νεότερους καλλιτέχνες. Εξάλλου, ανέκαθεν η τέχνη υποδείκνυε την αγαστή σύμπραξη του παλιού με το νέο, αποδίδοντας έτσι τα υψηλότερα δείγματά της. Όμως δεν θα μπορούσε παρά να χαρακτηρίζεται επιλήψιμο το φαινόμενο του μιμητισμού και της ανέμπνευστης εκφοράς του στίγματος μιας άλλης γενιάς, μιας άλλης εποχής, κάποιων άλλων συνθετικών πηγών. Βέβαια, το φαινόμενο δεν είναι καθολικό καθώς οι καταξιωμένοι και ταλαντούχοι πλάθουν το δικό τους αύριο με εξαιρετικούς δίσκους και εμφανή τη γόνιμη και αρμονική συνεύρεση με ό, τι κατάφεραν πριν από είκοσι και πλέον

χρόνια οι κλασικοί. Αυτοί οι τελευταίοι, μάλιστα, φαίνεται πως έχουν βαλθεί να πείσουν ότι αν και πενήντάρηδες οι περισσότεροι, έχουν τσαγανό και τουλάχιστον γνωρίζουν πολύ καλά τον τρόπο να εντυπωσιάζουν ακόμη και σήμερα το ακροατήριό τους, προκαλώντας ίσως μ' αυτό τον τρόπο τους κατά πολύ νεότερους στη μουσική βιομηχανία να πετύχουν κάτι τέτοιο αντίστοιχα σε είκοσι και τριάντα χρόνια από τώρα.

ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΑ

του ΜΑΝΟΥ ΣΤΕΦΑΝΙΔΗ

Η νέα χρονιά ξεκινά με τους ζοφερότερους οίωνους για τα εικαστικά πράγματα.

Γεια σου, κύριε Διοσκουρέα!

Μια σειρά γεγονότων αποκαλύπτει τη βαδύτατη κρίση του χώρου.

Οι θεσμοί πλήττονται· οι θεσμοί δεν επαρκούν πια. Οι θεσμοί χρησιμοποιούνται από τους κατέχοντες ως δεσμά εναντίον των αντιφρονούντων. Το τρίπτυχο τέχνη-παιδεία-κοινωνία, λειτουργώντας μονομερώς και αυτιστικά, δεν ανταποκρίνεται πλέον ούτε στις πιο στοιχειώδεις ανάγκες της εποχής. Οι καλοί σιωπούν και οι ατάλαντοι φονασκούν. Τα γεγονότα, αποκαλυπτόμενα, τους αποκαλύπτουν. Χρέος όλων μας είναι να πάρουμε θέση. Διαφορετικά τα ίδια τα γεγονότα και η αρνητική φορά τους θα μας πάρουν από κάτω. Αρχή του, καταθλιπτικού, παραμυθίου κακήμερα σας: εδώ και καιρό διαφημίζεται η (πολύ σημαντική) έκθεση του **Günter Vecker** στο «Εργοστάσιο» της ΑΣΚΤ με τίτλο *Βασανισμένος Άνθρωπος*, η οποία θα διαρκούσε ως το Φεβρουάριο. Αμ δε! Η εκδήλωση δεν εγκαινιάστηκε ποτέ παρότι τα έργα έφθασαν από τη Στουτγάρδη ως την είσοδο της Σχολής και παρότι οι προσκλήσεις και το ενημερωτικό υλικό έκαναν το γύρο της Ελλάδας. Τι συνέβη; «Κάποιοι» απαγόρευσαν την προγραμματισμένη εκδήλωση με το αιτιολογικό ότι ο χώρος ανήκει στις δραστηριότητες της Σχολής αποκλειστικά, λες και η παρουσίαση ενός μεγάλου σύγ-

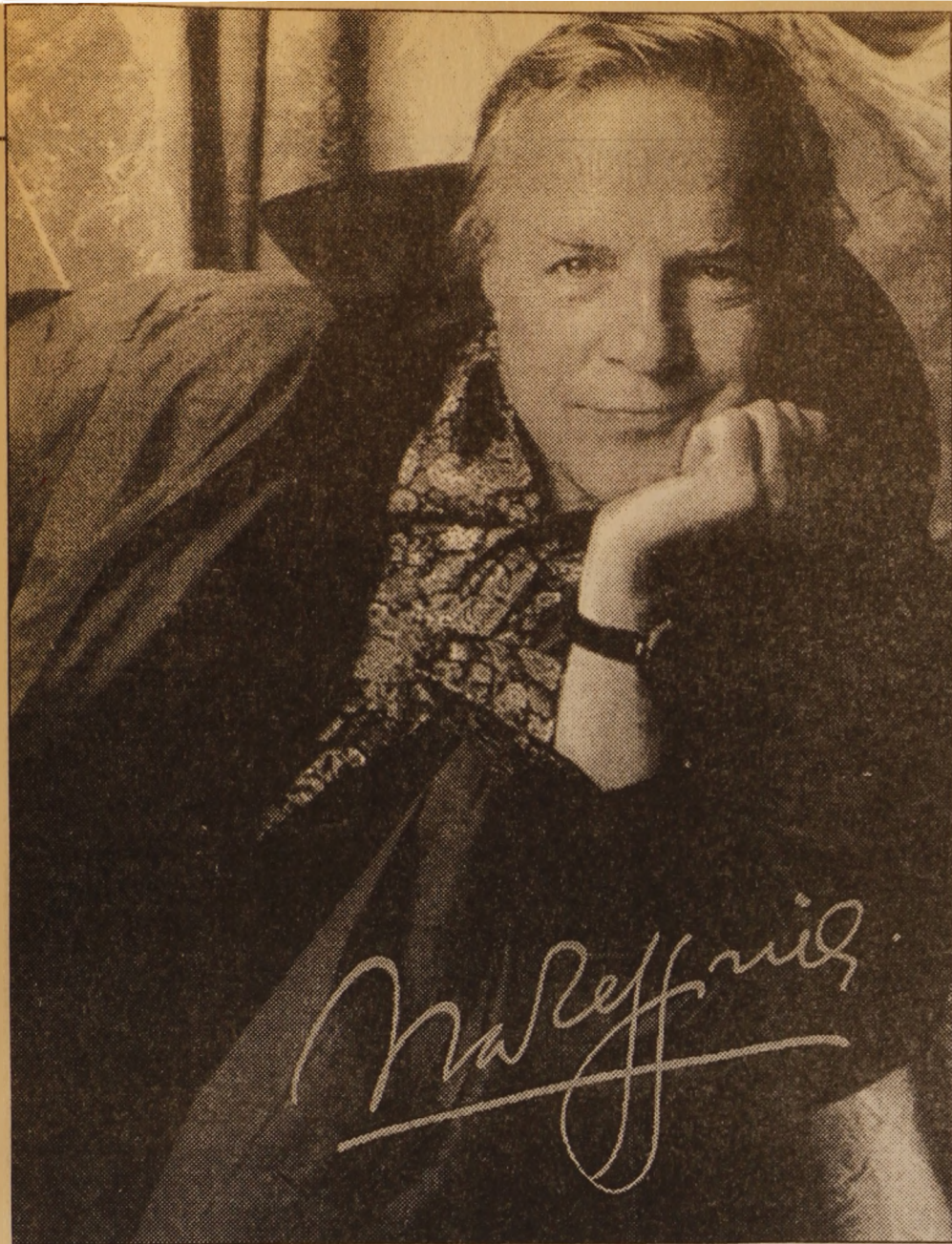
χρονου δημιουργού δεν συνιστά εικαστική δραστηριότητα αντάξια μιας σχολής καλών τεχνών! Επαρχιωτισμός, αγραμματοσύνη, αυτιστικά συμπλέγματα ομοθυμαδού εκπεφρασμένα. Και να σκεφθεί κανείς ότι πρόκειται για τους ίδιους ανευθυνοϋπεύθυνους που μεθόδευσαν το κυνηγητό –μέχρι και της πιθανής απόλυσης– του **Γ. Χαρβαλιά** –μέσω ανεκδιήγητων πειθαρχικών διώξεων, απαράδεκτων για ένα πνευματικό ίδρυμα, τους ίδιους που πνίγουν στην ΑΣΚΤ στη γραφειοκρατική

αναποτελεσματικότητα και τους ίδιους που διεκδικούν κάθε χρόνο την Πινακοθήκη για την έκθεση των Αποφοίτων κι όχι το δικό τους «Εργοστάσιο» παρά τις ενστάσεις και τις διαμαρτυρίες των επιμελητών. Δημόσιες σχέσεις γαρ. Εδώ και μια δεκαετία λοιπόν μια δράκα ανθρώπων έχει μετατρέψει και την ΑΣΚΤ και την ΕΠΜΑΣ σε κονσόρτσιουμ ιδιωτικών βίτσιων με δυσάρεστες αντενέργειες στο υπόλοιπο εικαστικό σώμα. Ο εκθεσιακός χώρος της Πειραιώς, μετά το αρχικό αισιόδοξο πέταγμά του κατά τα δύο πρώτα χρόνια της λειτουργίας του, ακέφαλος, ασυντόνιστος και αναξιόποιος, αρχίζει να παρακμάζει. Και οι «αρμόδιοι» φροντίζουν αρμοδίως να τον καταστήσουν επιπλέον αναξιόπιστο και αφερέγγυο διεθνώς. Εμείς πάντως το ξαναλέμε: αυτό που χρειάζεται ο τόπος δεν είναι τόσο ένα Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης (και ακαδημαϊκών συμφερόντων) αλλά μια Kunsthalle ανοιχτή σ' εκδηλώσεις και προτάσεις πανευρωπαϊκής εμβέλειας. Χρειαζόμαστε πρωτίστως ένα εκθεσιακό πολυκέντρο ανάλογης φιλοσοφίας μ' αυτήν που φάνηκε ότι διέπει το «Εργοστάσιο» στην Πειραιώς. Δυστυχώς τα εικαστικά πληρώνουν τον παραγκωνισμό από τους θεσμούς και τη δημόσια δράση των ιστορικών της τέχνης, των μουσειολόγων, των τεχνοκριτικών, υπέρ των «παντογνωστών» και πανεξουσιαστών καλλιτεχνών: καλλιτέχνες στις επιτροπές, καλλιτεχνοπαράγοντες στην Πινακοθήκη καλλιτεχνοεπαγγελματίες στους θεσμούς, καλλιτεχνοπατέρες και στην ακαδημαϊκή κοινότητα. Πρόσφατα στο ΕΜΠ

Μάκης Θεοφυλακτόπουλος: Όταν ο εξπρεσιονισμός μετέρχεται τους χαμηλούς-ανεπαίσητους τόνους της προσωπικής εξομολόγησης.

προκηρύχθηκε θέση για το εργαστήριο ζωγραφικής του τμήματος Αρχιτεκτόνων. Από νωρίς αποκλείστηκαν οι υποψηφιότητες των (εξαιρέτων) **Ζάφου Ξαγοράρη** και **Παντελή Χανδρή** μ' ένα κείμενο-μνημείο αγραμματοσύνης, συντηρητισμού και σκοπιμότητας. Εκεί, μεταξύ των άλλων, διαβάζουμε ότι ο υποψήφιος συνδυάζει με τα έργα του τον Μανουήλ Πανσέληνο και τον Vasarely, ενώ η έρευνά του συστοιχίζει τον Διοσκουρίδη τον Σάμιο και τον Derain (sic). Γεια σου, ρε Διοσκουρίδη! Στην αθάνατη Ελλάδα δεν υπάρχει διαφορά παρελθόντος και παρόντος ούτε Δύση ή Ανατολή, αλλά όλα ζουν αρμονικά σαν κρεμ καραμελέ στους νοσηρούς εγκεφάλους εκείνων που μοιράζουν τη (σημαδεμένη) τράπουλα. Αυτό το αφόρητο ιδεολογικό kitsch συχνά ενδύεται το μανδύα της θεωρίας, του αναλυτικού στοχασμού ή της βαθύνοιας, ενώ είναι απλούστατα κομπογιανντισμός και καιροσκοπικό ρουσφέτι. Για την κατάντια όμως της ΑΣΚΤ, της Πινακοθήκης ή του ΕΜΠ κάποιοι φταίνε. Κάποιοι οι οποίοι, ενώ είχαν τη δύναμη, δεν προνόησαν εγκαίρως, δεν προώθησαν όσους έπρεπε να υποστηρίξουν, δεν δημιούργησαν ανοιχτούς θεσμούς και ορθάνοιχτες διαδικασίες, ώστε να διασφαλισθεί στοιχειώδης αξιοκρατία και συνέπεια. Τώρα γιατί διαμαρτύρονται; Sua Culpa. Οι διάδοχοί τους, αποκομμένοι τελείως από την κοινωνία, χωρίς αξιόπιστο δημόσιο λόγο, εγκλωβισμένοι στη μετριότητά τους και το κυνήγι του «φιλότεχνου» πελάτη, αναπα-

ντανών (ακόμη), με όποιους τρόπους η έννοια (της ανάγκης) προσλαμβάνεται. Τέλος αλγεινή κατά-πληξη μου έκανε ότι ουδείς διαμαρτυρήθηκε για τη γιγαντο-αφίσα-σοκ της Εθνικής Πινακοθήκης η οποία, χρονιάρες μέρες, κατέδειξε σημειολογικά το αλαλούμ της πολιτιστικής μας ζωής. Τη στιγμή που η διεύθυνση του Ιδρύματος δεν έχει χρήματα για να φέρει την (ανέξοδη) αναδρομική του Δανιήλ απ' τη Θεσσαλονίκη και δεν βρίσκει το λόγο της παρουσίας του Ακριθάκη στην Αθήνα(sic), κα-

θυβρίζει την αισθητική του αθηναϊκού κοινού με την τρομοφωτογραφία του νεοφασίστα, κατά δήλωσή του, Τζεφιρέλι ο οποίος αυτάρεσκα διαφημίζει το

Ιδού ποια kitsch εικόνα κατευοδώνει στην είσοδο της Πινακοθήκης το 1997 και υποδέχεται το 1998. Ένα κρατικό μουσείο εμφανίζεται υποχείριο ιδιωτικών βίτσιων, ενώ δημοσιοποιεί με τον πιο αυτάρεσκο, τον πιο αυτιστικό τρόπο, την θλιβερή ιδιωτεία του - μπορεί η ελληνική τέχνη να ελπίζει φέτος σε κάτι περισσότερο από αφελείς επιδείξεις αυταρχισμού και πειδαρχικές διώξεις αντιφρονούντων;

ράγουν πολλαπλασιαστικά και τη μετριότητα και την κρίση. Έτσι ολόκληρο το διαφημιστικό marketing λειτούργησε υπέρ της έκθεσης του Μποκόρου και υπέρ του «αντικειμένου» που φιλοτέχνησε για το Μέγαρο Μουσικής -το «σύστημα» σ' όλη του τη μεγαλοπρέπεια- κι όχι βέβαια υπέρ της εξαιρετικής μινιμαλιστικής γραφής του Μάκη Θεοφυλακτόπουλου, ο οποίος κατέδειξε πόσο παρούσα και ενεργή είναι η (παραγνωρισμένη) γενιά του '70. Ο Θεοφυλακτόπουλος απέδειξε ότι παραμένει ένας ανήσυχος αναζητητής της φόρμας κι ένας επαρκέστατος απολογητής του δράματος της ύπαρξης και μάλιστα με μέσα αμιγώς εικαστικά. Αντίθετα, ο Μποκόρος, μετά την τόσο εντυπωσιακή και πολλά υποσχόμενη «παραβολή της ελιάς» επανήλθε με μια έκθεση η οποία «φωτογράφιζε» το γούστο του προσδοκωμένου αγοραστή της, κάνοντας επίδειξη τεχνικής για την επίδειξη και επιδιώκοντας προβολή ενός επιτηδευμένου ευσεβισμού και ενός εύκολου αισθητισμού για τους ευσεβείς εστέτ των βορείων προαστίων. Ούτως ή άλλως οι «προσφορές υπέρ θανόντων» ανέκαθεν κάλυπταν την ανάγκη των ζω-

φουλάρι, το ρολόι και τα κοσμήματά του από το πρώτο εικαστικό ίδρυμα της χώρας. Γεια σου, κύριε Τζεφιρέλι! Εισ υγείαν επίσης όλων των ζωντανότερων παραγόντων της πολιτιστικής μας ζωής και όλων όσων εμπορεύονται ότι ακριβώς δεν εμπορευματοποιείται: τη μνήμη, το σώμα της μνήμης, τις επιθυμίες και την αξιοπρέπεια των δεκάδων εξαιρετικών ατομικών περιπτώσεων που απαρτίζουν την καλλιτεχνική κοινότητα αυτού του τόπου.

Έρρωσθε...

ΥΓ: Ευτυχώς που την τιμή των μουσείων (πραγματικών, φανταστικών ή προεκλογικών) σώζουν άνθρωποι σαν την κ. Δημακοπούλου του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, η οποία επιχειρεί μεθοδικά και βήμα-βήμα τον εκσυγχρονισμό του μεγαλύτερου αρχαιολογικού οργανισμού του κόσμου, σαν τον κ. Δεληβοριά του Μουσείου Μπενάκη με το μουσείο-κόσμημα που ετοιμάζει, και τέλος την κ. Μπαλτογιάννη του Βυζαντινού Μουσείου, η οποία με τις ευαίσθητες επιλογές ξαναφέρει σ' επαφή το ευρύ κοινό με τον πολιτιστικό πλούτο του Ελληνικού Μεσαίωνα...

ΕΚΔΟΤΙΚΕΣ -ΝΗΣΙΔΕΣ-

- Τα βιβλία του Κώστα Τομανά για την Θεσσαλονίκη
- Θεσσαλονίκη, η περιπόδητη πόλη
Η ιστορία της Θεσσαλονίκης από της κτίσεώς της μέχρι το 1913, γραμμένη από έναν κορυφαίο ιστορικό της πόλης, Ιωσήφ Νεχαμά.
- Οι ζωγράφοι, Γκόγια, Γκρός, Μάλεβιτς
- Δοκίμια των Ε. Π. Τόμσον, Γκύ Ντεμπόρ, Λιούις Μαμφορντ
- Αλεξάνδρου Παπαδιαμάντη:

Γουτού Γουπατού

• Α. Ασσέο:

Τι απέγιναν οι 70.000 εβραίοι της Θεσσαλονίκης;

Χ. Σεμπρούν -

Ε. Βήζελ:

Η σιωπή είναι αβάστακτη

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

του ΔΗΜΗΤΡΗ ΧΑΡΙΤΟΥ

Ό,τι κατά κανόνα συμβαίνει στις ταινίες του Μάικ Λη, αυτού του σπουδαίου άγγλου δημιουργού μάς είναι γνωστό και απόλυτα—από τη δική μας

Εμπειρίες και συμπτώσεις

καθημερινότητα—οικείο. Εκείνο, όμως, που μας εκπλήσσει, σχεδόν μας σκανδαλίζει, είναι η επιδεξιότητα, η απίστευτη ειλικρίνεια και η ποίηση των τρόπων του.

Με την εξαίρεση του προφητικού *Γυμνού* (προ-προηγούμενης ταινίας του), όλο το άλλο, το μέχρι σήμερα, έργο του είναι ένα ατέλειωτο fresco της καθημερινότητας όπως αυτούσια έχει αντληθεί από τη σύγχρονη μικροαστική ζωή της Αγγλίας, η οποία συγκεντρώνει τα πλέον αντιπροσωπευτικά χαρακτηριστικά αυτής της multi in pain κοινωνικής τάξης. Και είναι ακριβώς η ικανότητα του Μάικ Λη να αποσπά, θα 'λεγε κανείς με τυχαιότητα, σπαράγματα ζωής, «κρυμμένα» ενστανανέ του ασήμαντου, και να τα φέρει στο προσκήνιο του αποθεωτικά μοναδικού, όπως η δύναμη της τέχνης μπορεί (δικό της το δικαίωμα και το καθήκον) να το κάνει. Τούτη η αφοπλιστική εμμονή του Λη έχει, αν το καλοσκεφτεί κανείς, την ισοδύναμη αντιστοιχία της στο έργο του Γούντυ Άλλεν. Έτσι και κείνος, με την ίδια ανεξάντλητη εμμονή «εξερευνά»

το ίδιο πάντα δείγμα της νεο-αστικής τάξης της Νέας Υόρκης που το χαρακτηρίζουν οι νευρώσεις των διαπροσωπικών σχέσεων και η καταναλωτική υπερκόπωση.

Η Χάνα και η Άννυ, για τέσσερα χρόνια συγκάτοικοι στη διάρκεια της φοιτητικής τους ζωής στο Λονδίνο, ξανασμίγουν ύστερα από έξι χρόνια, όταν η Άννυ επισκέπτεται τη Χάνα για να περάσει μαζί της ένα Σαββατοκύριακο. Τριαντάχρονες πια και οι δυο τους, επιτυχημένα στέλεχη στη δουλειά

τους και με τον αέρα που συνεπάγεται η οικονομική βάση. Η πρώτη ζει στο Λονδίνο με τον αέρα της γιάπισσας και η δεύτερη σε επαρχιακή πόλη γι' αυτό και πιο συγκρατημένη. Στη διάρκεια του διημέρου η Άννυ ανακαλεί στη μνήμη της στιγμές, γεγονότα, ανθρώπους, αισθήματα εκείνης της περιόδου παράλληλα με όσα συμβαίνουν στο πυκνό σε γεγονότα και συμπτώσεις γουήκ-εντ.

Δεκαετία του '80 τότε: Η Χάνα, εκνευριστικά φλύαρη, σαρκαστικά και τεχνητά υπεροπτική—μέσα στην ανασφάλειά της—με τους άλλους, έχει εχθρικές σχέσεις με τη μητέρα της. Η Άννυ, πάλι, γεμάτη τικ, πεινασμένη ερωτικά και με μια αντιαισθητική δερματίτιδα στο πρόσωπο («είσαι σαν να χόρευες ταγκό με τρίφτη τυριού», της έλεγε χλευαστικά η Χάνα), δεν τολμάει να σηκώσει το πλαγιασμένο κεφάλι της και να κοιτάξει στα μάτια τους άλλους. Τώρα δεκαετία του '90: ψυχολογικά αποθεραπευμένες, με δυσδιάκριτα δηλαδή κατάλοιπα του παρελθόντος, άνετες στο «ρούχο» της ώριμης ηλικίας τους, εντονότερα πάντα μοναχική η Χάνα και στη γενική προστασία η Άννυ. Θα φάνε, θα μιλήσουν, θα αναβιώσουν—και θα εμπλουτίσουν—τα παλιά φιλικά τους αισθήματα, θα συναντήσουν από σύμπτωση (εκδοχές τού «από μηχανής θεού») παλιές, παροδικές ανδρικές περιπτώσεις—άλλοι ενταγμένοι, επίσης, στο σύστημα και άλλοι losers. Θα αποχαιρετιστούν στο σταθμό με

Η Κάτριν Κάρτλιτζ και η Λίντα Στέντμαν στην ταινία του Μάικ Λη.

γεμάτες αγάπη και λυτρωτικά δάκρυα υποσχέσεις.

Αυτό ήταν όλο. Ποτέ, όμως, τίποτα γενικευμένο, τίποτα εξυπακουόμενο. Ο κινηματογραφικός φακός του Μάικ Λη είναι ρεαλιστικά μεγεθυντικός. Το ελάχιστο είναι πολύ μεγάλο, η λεπτομέρεια έχει συνεχώς καθοριστική σημασία. Έτσι κι αλλιώς στον «απέραντο» χρόνο της καθημερινότητας δεν πρόκειται να συμβεί τίποτα το σπουδαίο. Το σπουδαίο περιέχεται στο άθροισμα. Περιστατικά, βλέμματα, χειρονομίες υπομονής ή συμβιβασμών, προσδοκίες αισθημάτων και εκρήξεις απόγνωσης. Συσχετισμένες ζωής με απίστευτα πυκνό περιεχόμενο. Θα πρέπει κανείς να το υπογραμμίσει: κινηματογράφος για ασκημένο μάτι στη λεπτομέρεια, στο παρελächιστο, στο υποτίθεται τυχαίο. Αν και ο πληθωρικός διάλογος μας υπενθυμίζει το θεατρικό παρελθόν του άγγλου σκηνοθέτη, η κινηματογράφηση είναι ανοιχτή, ελεύθερη, εντάσσει την αντίληψη του θεατή στους αναγκαίους για τη δράση χώρους, έτσι ώστε η λειτουργική συσχέτιση όρασης και ακοής να είναι ανεπίληπτη. Είναι άλλωστε και η πλούσια μουσική των Cure που βοηθάει, που τονίζει τη μέχρι βαθμού υπερβολής ερμηνευτική δεξιοτεχνία με εξάρχουσες τις Κάτριν Κάρτλιτζ και Λίντα Στέντμαν.

ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ

του ΜΑΝΟΥ ΣΤΕΦΑΝΙΔΗ

Στο Πάρκο Ελευθερίας,
ο Αμβραζιάδης, αγχωμένος

για να απελευθερωθεί αργότερα και να πραγματοποιήσει το μεγάλο έργο. Άσχετα που η ίδια αυτή διαδικασία συνιστά ένα «μεγάλο έργο» όσο κι αν ο ίδιος ο καλλιτέχνης το υποτιμά ή δεν το συνειδητοποιεί.

Εν οίκῳ

Τη δεκαετία του '60
ο Λουκάς Σαμαράς

παρουσίασε σε μίαν ατομική του έκθεση στη Ν. Υόρκη

για να φτιάξει το μεγάλο έργο,
φτιάχνει ένα μεγάλο έργο...

Την περασμένη άνοιξη ο νεαρός ζωγράφος **Γιώργος Αμβραζιάδης** (γεννήθηκε το 1969) κυριολεκτικά έκλεψε την παράσταση στην έκθεση **ΟΙΚΟΙ-ΟΤΗΤΕΣ-ΑΣΤΥ-ΟΤΗΤΕΣ** που διοργάνωσα στην Ελληνοαμερικανική Ένωση. Στην αυλή της Ένωσης έστησε μίαν εγκατάσταση 3x3 μ. με τίτλο **Υπνοδωμάτιο**, στην οποία αποκατέστησε την κρεβατοκάμαρά του, τον ιδιωτικό του χώρο *in vitro*, σαν δηλαδή μέσα σε βιτρίνα, σαν να είναι η ζωή του θέατρο. Στο κέντρο της απόλυτα αληθοφανούς αυτής ανα-παράστασης κυριαρχούσε ένα γύψινο ομοίωμά του σε φυσικές διαστάσεις, ενώ στους τοίχους κρέμονταν «αυτοπροσωπογραφίες» του, ζωγραφισμένες με λάδι. Η πραγματικότητα δηλαδή «υποδυόταν» την πραγματικότητα και ο ζωγράφος έπαιζε τον εαυτό του.

Εγωισμός, ανασφάλεια, ασκήσεις σε δεδομένο θέμα, ταυτολογία, μελέτη των ορίων (υποκειμενικών ή αντικειμενικών), αναφορά στο χώρο-λίκνο, όπου επάζονται ιδέες, ή απλά επίδειξη τεχνικών δυνατοτήτων;

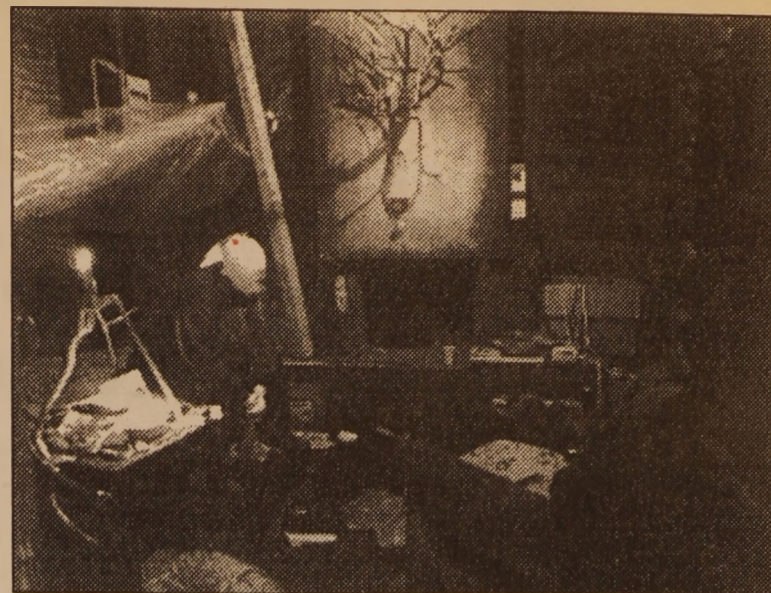
Προσωπικά, θα απαντούσα, όλα μαζί, όμως και κάτι περισσότερο. Ο Γιώργος Αμβραζιάδης, μία από τις ελπίδες της σύγχρονης τέχνης μας, προτού ξεκινήσει για το «μεγάλο έργο» του, θέλει πρώτα να ξεκαθαρίσει τις σχέσεις του με τον εαυτό του, το περιβάλλον του, την ηλικία του, τις όποιες εξαρτήσεις ή δεσμεύσεις τον έχουν κατά καιρούς ταλανίσει.

Είναι, δηλαδή, ένα είδος άσκησης, μια μορφή υποταγής κατά το μοναστικό τυπικό,

το ίδιο του το δωμάτιο, χωρίς καμία ωραιοποίηση, απάντηση στα banal αντικείμενα και το ρεαλισμό της Pop Art. Ο Αμβραζιάδης, αντίθετα, στήνει το χώρο του σαν ιερό, με την έννοια του Φώκνερ. Τα καλοκαίρια του '95 και του '97 έφτιαξε στο Γαϊδουρονήσι της Ιεράπετρας μια φωλιά, μια καλύβα με κλαδιά, έναν «φυσικό» χώρο μέσα στη φύση.

Τον κατασκεύασε όχι για να «κάνει τέχνη» αλλά για ν' ασκηθεί στους φυσικούς τρόπους κατασκευής της φυσικής εστίας και του λίκνου όπως προκατακλυσμαία κάνει η αλεπού, ή το κουνάβι ή ο ασβός. Πάλι αυτή η «φωλιά» συνιστά, εκτός από άσκηση υποταγής, κι ένα «ιερό» για τον καλλιτέχνη. Συνιστά τον τόπο, το σημείο όπου θα εκκολληθεί το καινούργιο, η νέα μορφή, η αθώα και αδιάφθορη τέχνη.

Στο Πάρκο Ελευθερίας τον περασμένο μήνα ο Αμβραζιάδης, ακόμη πιο αγχωμένος για να φτιάξει το μεγάλο έργο, φτιάχνει ένα μεγάλο έργο. Κατασκευάζει μέσα στο χώρο ένα χώρο, όπου δεν είναι απλά το εργαστήριο του, ούτε συνωθούνται τα έργα του αλλά υπάρχουν, παρίστανται και οι ιδέες που θα ενσαρκώσουν τα έργα στο μέλλον. Ο χώρος ανοίγεται σ' ένα ποιητικό απόλυτο, μέσα από τους τοίχους διαπερνά η θάλασσα, ό,τι περιορίζει ή εγκλείει, απελευθερώνει κιόλας. Ο καινούργιος χώρος είναι ένας τρισδιάστατος πίνακας εν χώρω, ένας ποιητικός τόπος, μια φιλόδοξη αλλά πρωτίστως φιλότιμη πρόταση. Ο καλλιτέχνης αφενός στήνει το είδωλο του εαυτού του μέσα στον κατακερματισμένο, πλέον, ιδιωτικό-δημόσιο χώρο του, αλλά και οργανώνει μια οπτική παγίδα για τον θεατή. Το «έργο» δεν τελειώνει στα φυσικά του όρια: δεξιά στον τοίχο, σ' ένα ανύποπτο σημείο υπήρχε στην εγκατάσταση του Αμβραζιάδη, μια οπή την οποία όφειλε ο επι-

Γιώργος Αμβραζιάδης: *Ιδιωτικός χώρος*, Κέντρο Τεχνών του Πάρκου Ελευθερίας (όπισθεν Μεγάρου).

σκέπτης ν' ανακαλύψει. Τίποτε δεν προσφέρεται δηλαδή, αλλά τα πάντα μπορούν να κατακτηθούν μετ' ελλόγου γνώσεως και με το περίσσειμα της καρδιάς. Από την τρύπα αυτή, απ' αυτό το μάτι την καρφίτσας, μπορούσε ο υποψιασμένος να κατοπτρεύσει σαν σε camera lucida έναν ονειρικό τόπο, μίαν θεατρική φαντασμαγορία, η οποία έδινε στο «Δωμάτιο» τη διάσταση του ταξιδιού. Ο Αμβραζιάδης γράφει στα παλιά του τα παπούτσια τις θεωρίες της τέχνης και αυτό, προς ώρας, δεν του έχει βγει σε κακό. Το ένστικτό του τον οδηγεί σε μίαν εντυπωσιακή εικονοποιία τόσο από εννοιολογικής πλευράς όσο και από πλευράς *metier*. Γνωρίζει πάντως και ο ίδιος τους κινδύνους που κρύβει μια τέτοια σκηνογραφική διαδικασία. Γι' αυτό ο ίδιος θέλει να είναι ένας κατασκευαστής που χρησιμοποιεί τις δεξιότητές του για να υπερβεί το θέαμα, να μην προδώσει το θέμα και να πει κάτι άλλο, ουσιαστικότερο. Να μιλήσει δηλαδή για θέματα προσωπικά του που όμως αφορούν κι άλλους.

Μπορείτε να τον αφουγκρασθείτε;

ΥΓ: Οφειλόμενη διευκρίνιση: στο προηγούμενό μου άρθρο «Σκουριές και μάρμαρα» ανέφερα ως ηθικό αυτουργό του μετριότατου «Αφιερώματος στη σύγχρονη βρετανική τέχνη» τον Χρ. Ιωακείμδη, υπονοώντας ότι ο γνωστός διοργανωτής καθοδηγεί, έμμεσα, συγκεκριμένες λονδρέζικες γκαλερί και συγκεκριμένους κριτικούς σε συνεργασία με τον M. Rosenthal και υποστηρίζει μια πολύ ειδική άποψη, η οποία πάντως ελάχιστα απηχεί αυτό που συμβαίνει σήμερα στην Αγγλία. Ούτως ή άλλως, ο ΠΣΑΤ (Πανελλήνιος Σύνδεσμος Αιθουσών Τέχνης) δεν μπορεί να μην γνωρίζει αυτές τις ουσιαστικές λεπτομέρειες όταν επιλέγει πρόσωπα ή προτάσεις και εν πάση περιπτώσει και στις επιτυχίες του και στις αποτυχίες του χρησιμοποιεί και δημόσιο χρήμα.

Διαφωτισμός και Εθνικισμός στην Ελλάδα και στα Βαλκάνια

του Δ. Δημητράκου

Για το βιβλίο του Πασχάλη Μ. Κιτρομηλίδη (1978, 1996) *Νεοελληνικός Διαφωτισμός - Οι πολιτικές και κοινωνικές ιδέες*, μετάφραση Στέλλας Νικολούδη από το πρωτότυπο *Tradition, Enlightenment and Revolution*, Harvard University Ph. D. Dissertation 1978, Αθήνα 1996, Έκδοση Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης.

Οπως είναι γνωστό ο Καντ δημοσίευσε το 1784 το κλασικό μικρό του έργο *Απάντηση στο ερώτημα: «Τι είναι ο Διαφωτισμός»*, όπου εξηγούσε σε τι συνίσταται η σημασία και η βασική αρχή του κινήματος ιδεών που πήραν αυτό το όνομα και που γρήγορα απλώθηκαν σε όλο τον ευρωπαϊκό χώρο, αφήνοντας τη σφραγίδα τους στη σύγχρονη εποχή. Ο Πασχάλης Κιτρομηλίδης θέτει ένα ανάλογο ερώτημα για τον βαλκανικό χώρο, στρέφοντας το βλέμμα του ιστορικού στην Ελλάδα και εξετάζοντας τον τρόπο πρόσληψης των ιδεών του Διαφωτισμού από τη Δύση στην Ανατολή.

Το πρώτο πράγμα που προσέχει κανείς στο βιβλίο αυτό είναι η εξαιρετική επιμέλεια της έκδοσης, όπως συμβαίνει άλλωστε και με όλα τα μελετήματα που εκδίδει το MIET. Ο αναγνώστης έχει στη διάθεσή του μια εκτενή βιβλιογραφία, ένα πλήρες αλφαβητικό ευρετήριο, και έναν εντυπωσιακό όγκο υποσημειώσεων που ξεπερνάει τις εκατό σελίδες. Η υποδειγματική επιμέλεια της έκδοσης είναι αντίστοιχη της ποιότητας και της σημασίας του έργου αυτού. Είναι ένα βιβλίο απαραίτητο για τη μελέτη της πολιτικής σκέψης στην νεότερη Ελλάδα, αλλά και για την κατανόηση του ιστορικού φαινομένου του εθνικισμού σ' ό,τι αφορά τους Έλληνες. Και αυτό συμβαίνει διότι η απάντηση στο ερώτημα «τι είναι ο νεοελληνικός Διαφωτισμός;» καλύπτει ένα ευρύτερο πεδίο: τη διαμόρφωση της ελληνικής εθνικής συνείδησης υπό τη σύγχρονη μορφή της – πώς οι σύγχρονοι Έλληνες αντιλήφθηκαν την ταυτότητά τους, τη σχέση τους με τη Δύση και τις ιδέες που προήλθαν από αυτήν, ποιοι ήταν οι πολιτιστικοί δεσμοί με την τελευταία και ποιος ήταν ο ρόλος της Εκκλησίας σε σχέση με τη συλλογική προσωπικότητα των Ελλήνων.

Κεντρική θέση στη σκέψη του συγγραφέα, αν την ερμηνεύω ορθά, είναι το ότι η ύπαρξη μιας πλούσιας ελληνικής πολιτιστικής παράδοσης από αρχαιοτάτων χρόνων, που κυριαρχούσε στη βαλκανική χερσόνησο και ευρύτερα, παίζει θετικό, αλλά συγχρόνως και αρνητικό ρόλο στην αποδοχή και στη διάδοση των ιδεών του Διαφωτισμού.

Ο νεοελληνικός Διαφωτισμός συνίσταται στην εισαγωγή των ιδεών των μεγάλων προσωπικοτήτων του δυτικού Διαφωτισμού: του Λοκ, του Μοντεσκιέ, του Βολταίρου, του Ρουσσώ, του Ντιντερό κ.ά.

Ο Διαφωτισμός στη δυτική Ευρώπη δεν δημιουργείται σε ένα κενό, βέβαια. Προηγείται το κίνημα της Αναγέννησης, η εκκλησιαστική Μεταρρύθμιση με όλα όσα συνεπέφερε και η ανάπτυξη της επιστημονικής γνώσης στον 17ο αιώνα. Αυτά τα στοιχεία συνιστούν μια κοινή πνευματική κληρονομιά της Ευρώπης, η οποία, όμως, αφήνει απέξω τον βαλκανικό χώρο.

Όμως, η συνέχεια της ελληνικής πολιτιστικής παράδοσης εκφράζεται μέσα από την ελληνική διάνοηση, η οποία διατηρεί επαφές με τη δυτική παιδεία και τις νέες ιδέες που κυκλοφορούν την εποχή του Διαφωτισμού. Και οι ιδέες αυτές διείσδυσαν μέσα από πολλές διαμεσολαβήσεις στην παιδεία και τις παραδόσεις του «μεσογειακού κόσμου» και της «Ελληνικής Ανατολής», γράφει προσεκτικά ο Κιτρομηλίδης (σ. 21). Η προσοχή του είναι εύλογη και έχει να κάνει ακριβώς με το ζήτημα της εθνικής ταυτότητας που ακόμα δεν έχει διαμορφωθεί: δεν μπορεί να μιλήσει κανείς θεμιτά για Έλληνες και για Ελλάδα εφόσον η εθνική ταυτότητα δεν έχει ακόμα διαμορφωθεί και δεν έχει σχηματισθεί το περίγραμμα της συλλογικής προσωπικότητας μέσα από το οποίο οι σύγχρονοι Έλληνες αυτοπροσδιορίζονται ως διακριτική κοινότητα. Από τη στιγμή που γίνεται αυτό, μπορούμε σήμερα αναδρομικά να αναγνωρίσουμε ορισμένα γεγονότα, ορισμένες προσωπικότητες και ορισμένες ομάδες ως ελληνικές.

Η ΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Η πρόσληψη των ιδεών του Διαφωτισμού παίζει σημαντικό ρόλο σ' αυτήν την περίπλοκη διαδικασία, από τη στιγμή που το κύριο αίτημά του είναι η αναμόρφωση της κοινωνίας μέσω της ανανέωσης και εξάπλωσης της παιδείας. Και η παιδεία ήταν αυτό που έδινε συνέχεια και ενότητα στο ελληνικό στοιχείο στα Βαλκάνια. Αν, δηλαδή, δεχθεί κανείς τη θέση του Νίκου Σβορώνου, ότι στα τέλη του 18ου αιώνα, η αστική τάξη των Βαλκανίων έχει ελληνική παιδεία, από κάποιο σημείο κι ύστερα αυτή η παιδεία γίνεται αντικείμενο συλλογικής ταύτισης ενός μεγαλύτερου συνόλου από την αστική τάξη ή από το ελληνόγλωσσο τμήμα της βαλκανικής χερσονήσου και ευρύτερα της Ανατολικής Μεσογείου. Ο Διαφωτισμός και η διάδοση των ιδεών του συμβάλλει στη νομιμοποίηση αυτής της ταύτισης

μέσα από την παιδευτική και πολιτιστική παράδοση. Και εκεί η εκκλησία έχει να πει το λόγο της, και συχνά να προβάλει τις αντιστάσεις της. Οι διαπλοκές ανάμεσα στους «πρωταγωνιστές» του δράματος είναι εξαιρετικά σύνθετες και η πορεία προς το Διαφωτισμό είναι μακρά, όπως σημειώνει χαρακτηριστικά ο συγγραφέας.

Στοιχεία ελληνικού «πρωτο-εθνικισμού» υπήρχαν και πριν από την Άλωση, εκφρασμένα στη σκέψη λογίων, με κατ' εξοχήν εκπρόσωπο τον Πλήθωνα Γεμιστό. Η παρουσία όμως αυτής της μορφής εθνικής συνείδησης μέσα από την αναβίωση της κλασικής παράδοσης είναι βραχύβια. Με την οθωμανική επικράτηση εγκαθιδρύεται η Εκκλησία ως πνευματικός θεματοφύλακας της ταυτότητας των ορθοδόξων της Ελληνικής Ανατολής. Και η στάση της Εκκλησίας είναι εξαρχής αντιδυτική. Η οθωμανική τάξη πραγμάτων «προφυλάσσει» τους πιστούς από τον καθολικισμό της Δύσης, αλλά και από τις «βλαβερές» συνέπειες, όπως τις θεωρεί η Εκκλησία, των νέων ιδεών που δημιουργούνται με την Αναγέννηση και το κίνημα της Μεταρρύθμισης.

Ο κεντρικός ρόλος της Εκκλησίας ιχνηλατείται στο βιβλίο του Κιτρομηλίδη, ενώ εξετάζονται παράλληλα οι δεσμοί που ανέπτυξε η ελληνική παιδεία με δυτικά ρεύματα σκέψης και κυρίως με τον νεοαριστοτελισμό του Πανεπιστημίου της Πάδοβας, με τον οποίο ο Ελληνισμός είχε ιδιαίτερη σχέση, εφόσον η Πάδοβα ήταν υπό την επικράτεια της Βενετίας – και η παρουσία της τελευταίας στον ελληνικό χώρο παρέμεινε αδιάκοπη σε όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΦΑΝΑΡΙΩΤΙΚΗΣ ΤΑΞΗΣ

Ιδιαίτερη σημασία, όπως είναι γνωστό, είχε ο ρόλος της Φαναριώτικης τάξης στην επεξεργασία και τη μετάδοση των ιδεών του Διαφωτισμού στην Ελληνική Ανατολή, τουλάχιστον στην πρώιμη φάση. Στο έργο του Κιτρομηλίδη εξετάζεται διεξοδικά ο ρόλος αρμού που έπαιξαν οι Φαναριώτες, μεταξύ της εξουσίας της Υψηλής Πύλης και της Εκκλησίας, από τη μια μεριά και της δυτικής διανόησης από την άλλη. Η μεταφορά ορισμένων δυτικών ιδεών μέσα από μεταφράσεις ήταν προσεκτικά προσαρμοσμένη στους περιορισμούς που επέβαλλε η δομή της εξουσίας του Οθωμανικού κράτους.

Όμως, ήδη από τις αρχές του 18ου αιώνα πραγματοποιείται ένα ποιοτικό άλμα, μέσα από τη σκέψη και τη δράση του Μεθόδιου του Ανθρακίτη, ο οποίος edίδαξε μαθηματικά και φιλοσοφία και διέδωσε τις ιδέες του Ντεκάρτ και του Μαλμπράνς. Ο Ανθρακίτης κατηγορήθηκε και διώχθηκε ως αιρετικός από το Πατριαρχείο το 1723. Και είναι η πρώτη φορά, που η εισαγωγή διαφωτιστικών ιδεών στην Ελληνική Ανατολή οδηγεί σε σύγκρουση με το ιερατικό κατεστημένο.

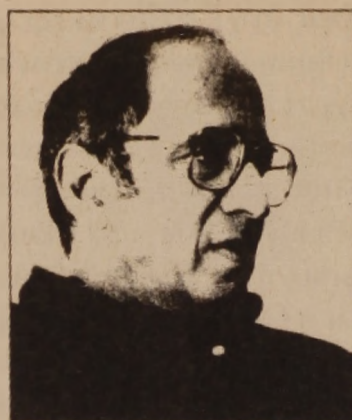
Το επεισόδιο του Ανθρακίτη σημαδεύει μια ολόκληρη εποχή. Όπως δείχνει στο βιβλίο του ο Κιτρομηλίδης, ο Διαφωτισμός γίνεται βαθμιαία η σημαία κινούμενων στρωμάτων της βαλκανικής κοινωνίας, κυρίως μέσα από ορισμένες περιοχές που λειτουργούν ως εμπορικά και πολιτιστικά κέντρα, όπως ήταν τα Ιωάννινα, η Θεσσαλονίκη, η Καστοριά και η ενετοκρατούμενη Επτάνησος. Η διείσδυση των ιδεών της Δύσης γινόταν όλο και πιο ορατή. Οι ιδέες αυτές εκφράστηκαν μέσα από τη διδαχή επιφανών λογίων που ήταν συχνά ιερωμένοι, όπως ο μαθητής του Ανθρακίτη Ευγένιος Βούλγαρης, ο οποίος ήρθε σε απευθείας σύγκρουση με τους συντηρητικούς κύκλους, και αργότερα ο Νικηφόρος Θεοτόκης. Οι δύο αυτοί Επτανήσιοι, όπως δείχνει ο Κιτρομηλίδης, δεν είναι μόνο πρωτοπόροι διαφωτιστές, αλλά και πρώιμα φιλελεύθερα πνεύματα. Αυτό, όπως θα φανεί στη συνέχεια, έχει πολύ μεγάλη σημασία για την κατανόηση του φαινομένου της νεωτερικότητας, όπου ο Διαφωτισμός,

ΝΕΥΣΙΣ

ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

ΝΕΥΣΙΣ

ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
Τεύχος 6. Άνοιξη - Καλοκαίρι 1997

Αφιέρωμα

στον

THOMAS S. KUHN

6

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

Κυκλοφορεί το 6ο τεύχος αφιερωμένο στον
THOMAS S. KUHN με κείμενα των Κώστα
Γαβρόγλου, Διον. Αναπολιτάνου, Αριστείδη
Μπαλτά, Βάσως Κιντή, Κώστα Κριμπά,
Παντελή Νικολακόπουλου.
Περιλαμβάνει επίσης εκτεταμένη δίγλωσση
(ελληνικά-αγγλικά) συνέντευξη του
THOMAS S. KUHN.

Ένα σημαντικό επιστημονικό
περιοδικό

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ... Η άλλη άποψη στο βιβλίο
ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6, ΑΘΗΝΑ 10 680, Τηλ. 36.07.744 - FAX: 36.23.093

αλλά και οι σύγχρονοι πολιτικοί θεσμοί συνδέονται και αλληλοτροφοδοούνται.

Εδώ χρειάζεται να γίνει μια παρένθεση. Ο Διαφωτισμός είναι φαινόμενο που εκφράζει τη μετάβαση στη *νεωτερικότητα*, στη σύγχρονη εποχή και τον πολιτισμό της ο οποίος είναι δημοκρατικός, επιστημονικός, εμπορικός και τεχνολογικός. Η εισαγωγή του στην Ελληνική Ανατολή παίρνει μια ιδιαίτερη μορφή που ορίζεται από τις «συγκυριακές» συνθήκες τόπου και χρόνου, διατηρεί, όμως τις «οικουμενικές» του ιδιότητες. Οι νέες μορφές γνώσης και κοινωνικής οργάνωσης γίνονται καθολικό αίτημα που ανταποκρίνεται σε αντικειμενικές ανάγκες. Όμως, προκάλεσαν αντιδράσεις, πράγμα εύλογο. Στη Δύση ο Διαφωτισμός προκάλεσε το κίνημα του Αντιδιαφωτισμού. Και αυτό, όπως θα δούμε, είχε απήχηση στους συντηρητικούς κύκλους που αντιστρατεύθηκαν τον νεοελληνικό Διαφωτισμό.

Στις διαδοχικές φάσεις στη μετέπειτα εξέλιξη της ελληνικής παιδείας εμφανίζεται η ώριμη μορφή του νεοελληνικού Διαφωτισμού σε μια ιστορική συνέχεια που πηγάζει από τον Βούλγαρη έως τον Ψαλίδα και τον Κοραή, περνώντας από τον Μοισιόδακα και τον Καταρτζή. Η εξέλιξη αυτή επηρεάζεται από τα σημαντικά ιστορικά γεγονότα που σημαδεύουν τα τέλη του 18ου και τις αρχές του 19ου αιώνα στη μεζονα περιοχή της Ελληνικής Ανατολής. Στην περίοδο αυτή αποδυναμώνεται η Οθωμανική δύναμη μετά τον Ρωσο-τουρκικό πόλεμο του 1768-74, ενώ συγχρόνως εντείνεται η εμπορική κίνηση ανάμεσα στη δυτική Ευρώπη και την Οθωμανική Αυτοκρατορία, και μαζί της η μετακένωση ιδεών από την πρώτη στη δεύτερη.

Στο πλαίσιο αυτών των σχέσεων, ο ρόλος της ελληνικής διασποράς στις δυτικές χώρες γίνεται εμπορικά και διανοητικά σημαντικό. Η μετακένωση ιδεών από τη Δύση στην Ελληνική Ανατολή γίνεται συγκεκριμένη επιδίωξη πολλών μελών αυτής της διασποράς, ενώ συγχρόνως εννοιολογείται η υπόσταση του έθνους με βάση τη γνώση της κλασικής ελληνικής παιδείας.

Έτσι οδηγείται η έρευνα για τον νεοελληνικό Διαφωτισμό στην αποκάλυψη των άρρηκτων δεσμών του τελευταίου με τη διαμόρφωση της ελληνικής εθνικής ταυτότητας μέσα από τη «διάπλωση της νεοελληνικής ιστορικής συνείδησης», όπως την περιγράφει ο συγγραφέας (σ. 83). Η τελευταία συνδέεται με τη νέα αντίληψη για την ελληνική αρχαιότητα που δανείζονται οι ελληνικής παιδείας διαφωτιστές από τα ευρωπαϊκά γράμματα και τη μεταφέρουν στον τόπο τους ως πηγή της συλλογικής τους ταυτότητας. Το σημείο αναφοράς αυτής της ταυτότητας είναι το ιστορικό παρελθόν της αρχαίας Ελλάδας. Σ' αυτό, όπως δείχνει η μελέτη του Κιτρομηλίδη, έπαιξε σημαντικό ρόλο η μετάφραση του έργου του Charles Rollin *Histoire Ancienne* από τον Αλέξανδρο Καγκελάριο.

Η ΔΙΑΜΑΧΗ «ΣΥΝΤΗΡΗΤΙΚΩΝ» ΚΑΙ «ΝΕΩΤΕΡΙΣΤΩΝ»

Σ' εμάς, που έχουμε εθισθεί σ' αυτές τις ιδέες, αυτή η ταύτιση μας φαίνεται κοινότοπη. Αποτέλεσε, όμως, μεγάλη τομή τότε – και το εκπληκτικό είναι ότι έτυχε πολύ γρήγορα γενικής αποδοχής. Η ίδια η ιδέα της συλλογικής ταύτισης μέσα από το ιστορικό παρελθόν είναι καινούργια και όχι αυτόματα κατανοητή, εφόσον έχει πολιτιστικό και όχι τόσο εδαφικό, φυλετικό ή θρησκευτικό χαρακτήρα. Το κέντρο αναφοράς της συνέχειας είναι ο ελληνικός πολιτισμός. Και όπως έδειξε η μνημειώδης θεωρητική συμβολή του Ernest Gellner² στο πρόβλημα του εθνικισμού, εκεί εστιάζεται η ειδοποιός διαφορά ανάμεσα στον τελευταίο και άλλες μορφές συλλογικής ταύτισης που λειτουργούν ως «φαντασιακές κοινότητες» κατά τη διατύπωση του Benedict Anderson στην ομώνυμη μελέτη του³. Ο άξονας αναφοράς αυτής της συλλογικής

ταύτισης είναι *αφηρημένος*: προϋποθέτει τη διάδοση της παιδείας, η οποία και διαμορφώνει μια ενιαία εικόνα της εθνικής ιδιοπροσωπίας.

Η πρόσληψη αυτής της ιδέας γίνεται παράλληλα με τη διείσδυση των ιδεών του Διαφωτισμού στο γεωγραφικό χώρο της Ελληνικής Ανατολής, σε συνδυασμό με τη συνεχιζόμενη ηγεμονία της ελληνικής παιδείας στο χώρο αυτό. Έτσι διαμορφώνεται πρώιμα το πνευματικό κλίμα που ευνόησε την ανάπτυξη του ελληνικού εθνικού κινήματος, που είναι από τα λίγα τέτοια κινήματα την εποχή εκείνη στην Ευρώπη που πέτυχαν στις πολιτικές και παιδευτικές τους επιδιώξεις σε σχετικά σύντομο διάστημα.

Η προσήλωση στην κλασική αρχαιότητα δημιούργησε αντιδράσεις. Οι «συντηρητικοί» συνδέουν την ακτινοβολία των ελληνικών γραμμάτων με την ηγεμονία της ελληνόγλωσσας Εκκλησίας και το βυζαντινό παρελθόν. Η διαμάχη μεταξύ «νεωτεριστών» και «συντηρητικών», όμως αργότερα, παίρνει πιο συγκεκριμένη ιδεολογική μορφή. Αυτό συμβαίνει διότι οι «συντηρητικοί» της Ανατολής επηρεάζονται από αντιδιαφωτιστικές ιδέες που κάνουν την εμφάνισή τους στη Δύση. Η αντίδραση στο Διαφωτισμό γίνεται εντονότερη όταν οι αντίπαλοί του τον συνδέουν με τη Γαλλική Επανάσταση, την οποία θεωρούν πολιτική του έκφραση. Η τρομοκρατία που εξαπέλυσαν οι γάλλοι επαναστάτες εξέθρεψε μια εκτενέστατη αντιδιαφωτιστική φιλολογία, η οποία επηρέασε άμεσα τους αντιπάλους του νεοελληνικού Διαφωτισμού.

Πολλαπλές αντιδιαφωτιστικές δημοσιεύσεις στην ελληνική γλώσσα είδαν τότε το φως της ημέρας, που στράφηκαν κατά των ιδεών της Γαλλικής Επανάστασης. Σ' αυτήν την κίνηση η Εκκλησία έπαιξε πρωτεύοντα ρόλο. Όμως, τα αιτήματα ελευθερίας και του εκσυγχρονισμού είχαν γίνει πιεστικά στο δυναμικότερο τμήμα της κοινωνίας της Ελληνικής Ανατολής. Και η εκλαϊκευση των αιτημάτων αυτών σε συνδυασμό με την αναβίωση του κλασικού παρελθόντος, την οποία πραγματοποιεί με το έργο του ο Ρήγας Φερραίος έχει μεγάλη απήχηση. Οι τάσεις αυτές δεν μπορούν να αναχαιτισθούν με τη δημοσίευση αντιδιαφωτιστικών ληρημάτων όπως ήταν η ανώνυμη «Πατρική διδασκαλία» ή η «Αθλιότητα των δοκησισόφων» του Αθανασίου Πάριου.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΚΟΡΑΗ ΣΤΗ ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΙΔΕΑ

Η σύνθεση Διαφωτισμού και εθνικής ιδέας βρίσκει τη βαθύτερη έκφρασή της στο έργο του Κοραή, ο οποίος βλέπει στο έθνος την πηγή νομιμότητας, στη θέση της δεσποτικής ή της εκκλησιαστικής εξουσίας. Στο βιβλίο του Κιτρομηλίδη τονίζεται ορθά η μεγάλη συμβολή του Κοραή στη δημιουργία αυτής της σύνθεσης.

Εδώ πρέπει να τονιστεί η θεωρητική σημασία αυτής της ιδέας, η οποία ξεπερνάει το ιδιαίτερο γεωγραφικό και ιστορικό πλαίσιο στο οποίο εκφράζεται. Αν το έθνος προβάλλεται ως ύστατη νομοποιητική ιδέα –και αυτό είναι το μήνυμα της Γαλλικής Επανάστασης που μεταφέρει ο Κοραής– πρέπει και αυτή η νομοποιητική ιδέα, με τη σειρά της, να νομιμοποιηθεί. Και αυτό γίνεται μέσα από τον Διαφωτισμό: την ιδέα της ανάγκης ανανέωσης μέσα από τη δημιουργία νέας, αυτοθεσπισμένης τάξης πραγμάτων – το κύριο χαρακτηριστικό αυτού που σήμερα ονομάζουμε νεωτερικότητα, η ανάδυση της οποίας εκφράστηκε ιδεολογικά από τον Διαφωτισμό.

Ο τελευταίος αποτελεί συνειδητό κίνημα που κηρύσσει ρητά την τομή με το παλιό και την ανάγκη θέσπισης του καινούργιου. Δημιουργεί, με αυτόν τον τρόπο το ευρύτερο πλαίσιο ιδεολογικής νομοποίησης των δύο μεγάλων επαναστάσεων του 18ου αιώνα, της Αμερικανικής και της Γαλλικής.

Μεταφερμένες στο χώρο της Ελληνικής Ανατολής, οι ιδέες του Διαφωτισμού συνδέονται με το φιλελεύθερο αίτημα αναμόρφωσης των θεσμών και νομιμοποίησής τους μέσα από τη σύγχρονη έννοια του έθνους. Οι αντιδράσεις του ελληνικού Αντιδιαφωτισμού είναι μάταιες όσο και αξιοθρήνητες. Το 1797 δημοσιεύεται στην Κωνσταντινούπολη πραγματεία εναντίον των φιλελευθέρων ιδεών που συγχρόνως στρέφεται και κατά της ηλιοκεντρικής θεωρίας του Κοπέρνικου! Πρόκειται για το *Τρόπαιον εκ της Ελλαδικής πανοπλίας κατά των οπαδών του Κοπερνίκου*. Το υπογράφει ο Σέργιος Μακράιος, καθηγητής στην Πατριαρχική Ακαδημία (σ. 437).

Μπορεί αυτή η προσπάθεια του ελληνικού Αντιδιαφωτισμού της εποχής να φαίνεται σήμερα εξωφρενική, όμως δεν διαφέρει στο πνεύμα από ανάλογες προσεγγίσεις των ζηλωτών της ελληνοκεντρικής ιδέας των ημερών μας. Η κεντρική ιδέα και στις δύο περιπτώσεις είναι ότι η ελληνική πνευματικότητα είναι αυτάρκης και υπεράνω όλων, εφόσον οι ιδέες που δημιούργησε η κλασική και η πατερική γραμματεία παραμένουν αξεπέραστες, όπως επαναλαμβάνεται αναπαυδῆτως και αφοριστικώς από τους ίδιους κύκλους.

Παρ' όλες τις αντιδράσεις ο νεοελληνικός Διαφωτισμός τελικά επιβλήθηκε, αν όχι πλήρως, πάντως στον κύριο κορμό των ιδεών του. Βέβαια το φιλελεύθερο όραμά του δεν ολοκληρώθηκε, εφόσον επικράτησε μια αυταρχική και μοναρχική πολιτική εξουσία μετά την Ελληνική Επανάσταση. Και η νομιμοποιητική φόρμουλα του «ελληνοχριστιανικού πολιτισμού», αποτέλεσμα της προσπάθειας του Σπυρίδωνος Ζαμπέλιου και του Κωνσταντίνου Παπαρηγόπουλου να «αξιοποιηθεί» η βυζαντινή παράδοση, εκτόπισε εν μέρει το κλασικό ιδεώδες του νεοελληνικού Διαφωτισμού. Όμως, σε τελική ανάλυση, το δικό του πρόγραμμα επιβλήθηκε και όχι το θεοκρατικό ιδεώδες των αντιδιαφωτιστών. Είναι βέβαιο, επίσης, ότι η ελληνική παιδεία ενστερνίστηκε τις αξίες του Διαφωτισμού και υποστηρίχθηκε σ' αυτήν της την επιλογή από τις νέες κοινωνικές δυνάμεις που αντιπροσώπευαν οι έμποροι και οι διανοούμενοι.

Η παρουσίασή μου αυτή είναι αναγκαστικά σχηματική. Δεν δείχνει –ούτε και θα μπορούσε ποτέ να δείξει– αυτό που εμφανίζεται ανάγλυφο στο βιβλίο του Κιτρομηλίδη, που είναι οι πολυποίκιλες αλληλεξαρτήσεις ανάμεσα σε αντίθετες τάσεις, οι αντιδράσεις και οι μεταμορφώσεις που συνόδευσαν το κίνημα αυτό, ενώ παράλληλα η επιχειρηματολογία έχει έναν κεντρικό άξονα που είναι εξ αρχής σαφής, και βοηθάει τον αναγνώστη στην κατανόηση του πολιτικού προβληματισμού του νεοελληνικού Διαφωτισμού – με το οποίο δεν ασχολήθηκαν άλλοι ιστορικοί μελετητές, στην Ελλάδα ίσως διότι γι' αυτούς η ιστορία της πολιτικής σκέψης ανήκει στη σφαίρα της «υπερδομής». Και όταν η τελευταία δεν μπορεί να αναχθεί σε όρους «υποδομομής», χωρίς κινδύνους αυτογελοιοποίησης μιας τέτοιας πρωτο-μαρξιστικής προσέγγισης, σωφρόνως αποφεύγεται το θέμα. Ευτυχώς για τον Κιτρομηλίδη, δεν κατατρούχεται από τέτοια σύνδρομα και για αυτό η μελέτη του είναι αξιόλογη και θαρραλέα στην αντιμετώπιση των προβλημάτων που διαπραγματεύεται.

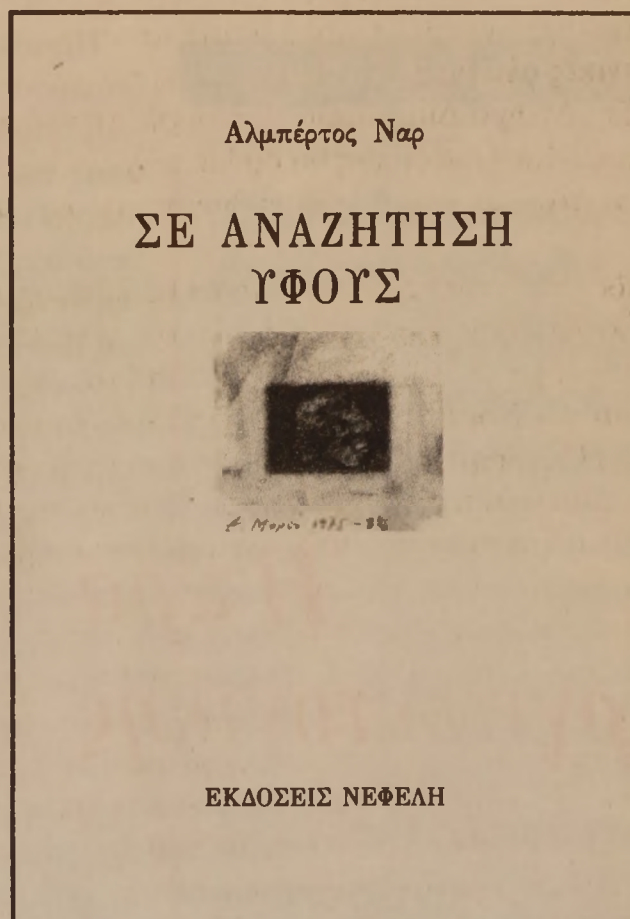
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ν. Σβορώνος (1953) *Histoire de la Grèce moderne*, 3ème ed, 1972, Paris: P.U.F. σ. 32. Για την ακρίβεια ο Σβορώνος μιλάει για μια «διαβαλκανική αστική τάξη» που σχηματίζουν οι Έλληνες την εποχή εκείνη. Όμως, Έλληνες λογίζονται όσοι έχουν ελληνική παιδεία, την οποία είχε η αστική τάξη της Βαλκανικής, οποιασδήποτε προέλευσης.
2. Ernest Gellner (1983) *Nations and Nationalism*, Oxford: Blackwell.
3. Benedict Anderson (1983) *Imagined Communities*, London: Verso.

ΑΛΜΠΕΡΤΟΣ ΝΑΡ

ΣΕ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΥΦΟΥΣ

(Διηγήματα)

Στα διηγήματα του Αλμπέρτου Ναρ οι θεματικές εμμονές είναι ευδιάκριτες. Η «πόλη» και οι «ρίζες», η Θεσσαλονίκη και η εβραϊκή της κοινότητα υποβάλλουν συγκινησείς ιδιαίτερες, που δεν μπορούν να ευδοκιμήσουν αλλού. Κεντρικός άξονας των διηγημάτων είναι η μνήμη που ο συγγραφέας βιώνει έμμεσα, αποθησαυρίζοντας μαρτυρίες ενός κόσμου οριστικά χαμένου. Ίσως γι' αυτό αρκετά από τα διηγήματά του έχουν ιστορικές αναφορές και πλησιάζουν το χρονικό. Ο Αλμπέρτος Ναρ αναζητά μέσα από τη λογοτεχνική παράδοση της γενέτειράς του ένα ύφος «μιχτό αλλά νόμιμο» ανάμεσα στον εσωτερικό μονόλογο και τις ρεαλιστικές τεχνικές. Συντελεστές στη διαμόρφωση ύφους γίνονται συχνά ο σαρκασμός και η ειρωνία, που επεμβαίνουν για να εκτονώσουν τη συναισθηματική φόρτιση του αναγνώστη.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ... Η άλλη άποψη στο βιβλίο
ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6, ΑΘΗΝΑ 10 680, Τηλ. 36.07.744 - FAX: 36.23.093

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

του ΔΗΜΗΤΡΗ ΦΙΛΙΠΠΙΔΗ

Το προτελευταίο
Σαββατοκύριακο του Νοέμβρη
βρέθηκα στα Χανιά,
προσκαλεσμένος από το ΚΑΜ
(Κέντρο Αρχιτεκτονικής της
Μεσογείου), μαζί με τους

Ήμασταν λοιπόν εκεί, τυπικά για να «κρί-
νουμε» την έκθεση, παρέα με μερικούς φί-
λους που είχαν «περισσέψει» από εκδηλώ-
σεις της προηγούμενης μέρας, αλλά πολύ
περισσότερο για να συζητήσουμε μ' ένα πυ-
κνό και ζεστό ακροατήριο για αρχιτεκτονι-
κή γενικά και ειδικά – για την αρχιτεκτονι-
κή του τόπου. Στην έκθεση συμμετείχαν 35
αρχιτέκτονες, έχοντας υποβάλει περίπου
75 έργα. Σε σύγκριση με αντίστοιχες που εί-
χαν παλιότερα οργανωθεί σε άλλες πόλεις,

η στάθμη της έκθεσης ήταν ασυνήθι-
στα υψηλή. Βέβαια υπήρχαν και μέ-
τρια έργα, φυσικό αποτέλεσμα της
διαδικασίας ελεύθερης συμμετοχής
που ακολούθησαν οι οργανωτές, αλ-
λά όχι ικανά να μειώσουν αισθητά τη
γενική εντύπωση. Από την άλλη με-
ριά, επιβεβαιώθηκε η φήμη ότι τα Χανιά

παράγουν σήμερα καλή αρχιτεκτονική, κά-
τι ήδη γνωστό σε όσους ασχολούνται με τέ-
τοια θέματα. Όχι μόνο «παράγουν» οι εκεί
αρχιτέκτονες αλλά και ενδιαφέρονται ζωη-
ρά για τη δουλειά τους, λειτουργώντας μέ-
σα σ' ένα σπάνιο πνεύμα σύμπνοιας. Από-
δειξη, οι συχνές εκδηλώσεις που οργάνωσε
στο άμεσο παρελθόν ο τοπικός σύλλογος
αρχιτεκτόνων, όπως ξέρω από προσωπική
πειρά, όπου συμμετείχαν δυναμικά όλα τα
μέλη του. Δεν φαίνεται να συμβαίνει το ίδιο
στην υπόλοιπη Κρήτη: αίφνης στο Ηρά-
κλειο, μ' ένα εντυπωσιακό δυναμικό 400

αρχιτεκτόνων, αντίστοιχες εκδηλώσεις
(όπως έδειξε πρόσφατη περίπτωση) πέ-
φτουν σχεδόν στο κενό. Πιο πέρα ακόμα,
στο Λασιθί, οι λιγοστοί αρχιτέκτονες δύ-
σκολα μπορούν να συντονιστούν μεταξύ
τους.

Ήταν λοιπόν δίκαιη η επιλογή των Χα-
νίων για να παίξουν έναν τέτοιο ρόλο. Αν
αυτό προκάλεσε κάποιες πικρίες στο γει-
τονικό Ρέθυμνο, με αποτέλεσμα να απέ-
χουν οι εκεί αρχιτέκτονες απ' τις εκδηλώ-
σεις του ΚΑΜ, με τον καιρό ελπίζεται ότι
θα αμβλυνθούν οι διαφορές και θα βρεθεί
ο τρόπος συμβίωσής τους. Κάτι τέτοιο εί-
ναι απαραίτητο ώστε να ξεφύγει η προβο-
λή της αρχιτεκτονικής στην Κρήτη απ' τα
οποιαδήποτε στενά τοπικιστικά πλαίσια
και να κατακτήσει τη θέση που της ταιριάζ-
ει στην παραγωγή της υπόλοιπης Ελλά-
δας και στο εξωτερικό. Η έκθεση απέδειξε
ότι κάτι τέτοιο είναι εφικτό, φτάνει να το
αγκαλιάσουν όλοι.

Αν ήταν τυχερά τα Χανιά στο να πάρουν
πρώτα τη σκυτάλη, δεν είναι λίγος (ούτε
εύκολος) ο δρόμος που έχουν μπροστά
τους. Το ΚΑΜ προγραμματίζει ήδη νέα
σειρά εκδηλώσεων για τους επόμενους μή-
νες. Επιλογή από τα έργα της έκθεσης θα
ταξιδέψει και σε άλλες πόλεις, ενώ την
άνοιξη θα ακολουθήσει νέα έκθεση με θέ-
μα την επανάχρηση σημαντικών τοποση-
μων της πόλης, στην προσπάθεια να κινη-
τοποιηθεί η κοινή γνώμη και να υλοποιη-
θούν παλιότερα οράματα. Όσο υπάρχει,
πάντως, η ζωντάνια και διατηρείται το
πνεύμα φιλικής συνεργασίας ανάμεσα
στους αρχιτέκτονες, και λεφτά θα βρε-
θούν, και εμπόδια θα κατανικηθούν. Τα
Χανιά, έτσι, μας δίνουν ένα σπουδαίο μά-
θημα.ζωής. Η ίδια η πράξη θα δείξει αν τα
παραπάνω ήταν μόνο μεγάλα λόγια...

Η ώρα

της αρχιτεκτονικής

Δημήτρη Φατούρο και Γιώργο
Τζιρτζιλάκη. Ήταν μία από τις
πρώτες εκδηλώσεις αυτού του
νέου οργανισμού, ενταγμένου
στο Πολιτιστικό Δίκτυο Πόλεων
του ΥΠΠΟ, και με αντικείμενο την
ανάδειξη της αρχιτεκτονικής.

Ψυχή του οργανισμού ήταν ο Δη-
μήτρης Αντωνάκης ως καλλι-
τεχνικός του διευθυντής, Χανιώ-
της κι αυτός στην καταγωγή,
όπως και η σύντροφος και συ-
νεργάτης του Σουζάνα, και δημιουργός
που έχει προσφέρει πολλά σημαντικά έρ-
γα στην πόλη και την περιοχή της. Η συ-
γκεκριμένη ευκαιρία αφορούσε την έκ-
θεση που είχε οργανωθεί στα βενετσιάνι-
κα Νεώρια του λιμανιού, με έργα αρχιτε-
κτόνων που ζουν και εργάζονται στα Χα-
νιά, και με την επιμέλεια και το σχεδια-
σμό του Μάριου Νικηφοριάδη. Τον φρο-
ντισμένο κατάλογο είχε, παράλληλα, σχε-
διάσει ο Αριστείδης Αντωνάς. Σε προη-
γούμενες ημερομηνίες έγιναν άλλες εκ-
δηλώσεις, με κύριο θέμα την αρχιτεκτονι-
κή: τις σπουδές της, την τοπική της έκ-
φραση στην Κρήτη και την προβολή της
έξω από τα μεγάλα αστικά κέντρα.

Ο χώρος της έκθεσης του ΚΑΜ στα Χανιά.

Βιβλίου

ΚΡΙΤΙΚΗ

Ο μαγικός ρεαλισμός στη λατινοαμερικανική πεζογραφία

Με αφορμή την έκδοση στα ελληνικά του βιβλίου του Κάρλος Φουνέντες: *Αύρα - Τα γενέθλια*.

Όσο κι αν φαίνεται παράξενο σήμερα η πεζογραφία της ισπανόφωνης Αμερικής εμφανίζεται δυναμικά για πρώτη φορά στον εικοστό αιώνα. Η πριν το 1900 απουσία καθαρά λατινοαμερικανικής μυθιστορηματικής γραφής είναι σχεδόν παντελής. Η θεαματική λογοτεχνική έκρηξη της δεκαετίας του '60 που έφερε στο φως πολλά λαμπρά ονόματα πεζογράφων είναι καρπός μιας σχετικά βραχύχρονης αφηγηματικής παράδοσης που ξεκινά μόλις στις αρχές του αιώνα μας. Αυτό δεν σημαίνει φυσικά ότι δεν υπήρξαν νωρίτερα άλλες μορφές αφήγησης, κυρίως προφορικής, όπως μια πλούσια παράδοση από λαϊκά παραμύθια, ιστορίες ιπποτών, ερωτικές ιστορίες. Ο ίδιος ο **Gabriel Garcia Marquez** ομολογεί ότι μεγάλο μέρος του έργου του είναι εμπνευσμένο από τα παραμύθια της γιαγιάς του που άκουγε μικρός.

Τα τελευταία ογδόντα χρόνια, ποίηση και πεζός λόγος –καθώς και το δοκίμιο– γνωρίζουν μια άνευ προηγουμένου έξαρση στις χώρες της Λατινικής Αμερικής. Οι αιτίες του φαινομένου αυτού, και πάνω απ' όλα της άνθισης του μυθιστορήματος, είναι πολλαπλές, πολιτισμικού, κοινωνικού και πολιτισμι-

κού χαρακτήρα. Η ισπανοαμερικανική αφηγηματική τέχνη εξαντλείται κατά κύριο λόγο σε δύο είδη: το μυθιστόρημα (ή νουβέλα) και το μύθο. Η σύγχρονη μυθοπλαστική παράδοση αποτελεί μάλιστα ένα χώρο δημιουργίας και δράσης όλων σχεδόν των γνωστών μεγάλων συγγραφέων, ορισμένοι εκ των οποίων αναδείχθηκαν σπουδαίοι σε παγκόσμια κλίμακα μόνο μέσα από τους μύθους των, χωρίς να έχουν στο ενεργητικό τους ούτε ένα μυθιστόρημα. Τυπικό παράδειγμα, ο Αργεντινός **Jorge Luis Borges**.

Θα μπορούσε κανείς να αναφέρει εδώ, σ' έναν εξαντλητικό κατάλογο, ονόματα πάμπολλα μεγάλων λατινοαμερικανών συγγραφέων παγκόσμιας ακτινοβολίας που έχουν ο καθένας το δικό του προσωπικό ύφος και που θα μπορούσαν να ενταχθούν σε ποικίλα λογοτεχνικά ρεύματα εκ των οποίων ο σουρεαλισμός και ο μαγικός ρεαλισμός –συνήθως συνοδευόμενος από πλούσια χρήση συμβολισμών– μοιάζουν τα επικρατέστερα. Ωστόσο, θα ήταν ίσως λάθος να προσπαθήσει κάποιος κάτω από μερικές ετικέτες να φυλακίσει το πολύπλοκο και αριστοτεχνικό αφηγηματικό έργο συγγραφέων όπως οι **Jorge Luis Borges**, **Ernesto Sabato**, **Julio Cortazar**, **Mario Vargas Llosa**, **Carlos Fuentes**, **Juan Rulfo**, **Alejo Carpentier**, **Gabriel Garcia Marquez**, για να αναφέρουμε ενδεικτικά μερικούς.

Οι όροι *μαγικός ρεαλισμός*

και το *μαγικό-πραγματικό* πρωτοεμφανίζονται στην Ευρώπη, στους κύκλους της αβάν-γκάρντ στη δεκαετία του '20. Μερικές δεκαετίες αργότερα, συγγραφείς σαν τον Κουβανό **Alejo Carpentier**, κάνουν τους όρους αυτούς δυναμικά επίκαιρους στην Αμερική. Το μαγικό, σύμφωνα με κάποιες παλιές απόψεις του σουρεαλισμού, γεννιέται μέσα από τις αντιφάσεις της πραγματικότητας, βγαίνει μέσα από το πραγματικό, είναι δεμένο μ' αυτό και αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο του. Σύμφωνα με τον **Carpentier**, στις χώρες όπου το μικρόβιο του δυτικού τρόπου σκέψης δεν έχει τόσο πολύ εξαπλωθεί, η μαγεία είναι μέρος της καθημερινής ζωής.

Μύθοι, παραμύθια, κατάλοιπα παλιών θρησκειών, παραδόσεις και αντιλήψεις αλλιώτικες έξω και πέρα από τα ευρωπαϊκά πρότυπα της ευκρινούς καρτεσιανής λογικής μοιάζουν να ανοίγουν το δρόμο για την πίστη σε μια άλλη, μια δεύτερη πραγματικότητα, μια πραγματικότητα παράλληλη που κυλά δίπλα στην άλλη κι αποτελεί, ίσως, συνέχειά της –θα έλεγε ο Μεξικανός **Carlos Fuentes**– ή, χρησιμοποιώντας τα λόγια του **Marquez**, «δεν τελειώνει στο πόσο κάνουν σήμερα οι ντομάτες». Η μεταφορά γίνεται το κύριο μέσο επικοινωνίας με το άλλο, το ακατανόητο, το απερίγραπτο, το αλλόκοτο. Έτσι, ο μαγικός ρεαλισμός μπορεί να εκληφθεί ως η αφηγηματική στρατηγική των λατινοα-

Θα προτείναμε την ανάγνωση του πρώτου μυθιστορήματος του **Ιταλο Καλβίνο**, *Το μονοπάτι με τις αραχνοφωλιές* (μετάφραση: **Ανταίος Χρυσοστομίδης**, εκδ. Θεμέλιο, 1997) σε όσους τώρα ξεκινούν τη γνωριμία με το έργο του. Γραμμένο πριν από πενήντα χρόνια, εξακολουθεί να διατηρεί τη ζωντάνια του και την ιδιοτυπία του. Ο Πιν, με τη φωνή ενός πρόωρα γερασμένου παιδιού, μας επαναφέρει στο κλίμα του νεορεαλισμού και στη θεματική της Αντίστασης κατά των Γερμάνων. Το πέρασμα από την αλητεία στην ανταρσία γίνεται με μια χειρονομία που διαθέτει την ελαφρότητα όσο και τη σοβαρότητα του παιχνιδιού. Ο αλητάκος που κλέβει το πιστόλι ενός γερμανού ναύτη, έτσι για γούστο της παρέας στην ταβέρνα της γειτονιάς, βρίσκεται αιφνιδίως στο βουνό παρέα με ενθουσιώδεις αλλά ελάχιστα συνειδητοποιημένους αντάρτες. Ο μεταφραστής **Ανταίος Χρυσοστομίδης** έχει ήδη στο μεταφραστικό ενεργητικό του άλλα έξι βιβλία του **Ιταλο Καλβίνο** και διαθέτει το κατάλληλο γλωσσικό και ιδεολογικό ήθος και την ειδική εκείνη προσήλωση που απαιτεί η μετάφραση. Αποτέλεσμα: εξαιρετικό!

Ιδιαίτερη εντύπωση μου προκάλεσε το φωτογραφικό λεύκωμα που εξέδωσε η Ένωση Τεχνικών Ελληνικού Κινηματογράφου-Τηλεόρασης –Οπτικοακουστικός Τομέας με τίτλο τα αρχικά της Ένωσης και τη χρονική

περίοδο στην οποία αναφέρεται: *E.T.E.K.T. - O.T. 1948-1998* (Αθήνα, 1997). Στο λεύκωμα αυτό αποτυπώνεται κατά τον εναργέστερο τρόπο η αληθινή ιστορία της ελληνικής κινηματογραφίας. Συγκεντρώνονται σπάνια φωτογραφικά τεκμήρια όπου εικονίζονται τα περίξ του πλατώ: τα γυρίσματα, τα διαλείμματα, το μακιγιάζ, η προετοιμασία... Η φωτογραφική τεκμηρίωση συμπληρώνεται με θαυμάσια κείμενα/σχόλια του **Ανδρέα Τύρου**. Κάθε προσπάθεια να συμπυκνώσει κανείς μυθιστορήματα όπως η τριλογία του **Φραντς Βέρφελ**, *Οι σαράντα μέρες του Μουζά Νταγκ* (μετάφραση: Άγγελος Παρθένης, εκδ. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», 1990-1997) είναι κατ' ουσίαν αποτυχημένη. Κι αυτό εξαιτίας της συμπαντικής κατασκευής μέσα στην οποία αναπτύσσεται μια μορφή αφήγησης που διαθέτει την πυκνότητα, πολυπλοκότητα αλλά και θέρμη της ίδιας της ζωής. Απ' τη στιγμή που αρχίζεις την ανάγνωση ενός ρεαλιστικού μυθιστορήματος όπως αυτό, διαπιστώνεις, με λύπη, την έλλειψη ανάλογης δυναμικής στη σύγχρονη μυθιστορηματική παραγωγή, που συχνά συγχέει το εγωπαθές βίωμα ή τη φαντασίωση με αυτό που είναι η μυθιστορηματική αναπαράσταση του όποιου πυρήνα πραγματικότητας. Ένα μυθιστόρημα που έγραψε ο εβραϊκής καταγωγής αυστριακός

μερικανών συγγραφέων που στοχεύει στην προσέγγιση, στην κατανόηση και στην ανάγλυφη σκιαγράφηση των συστατικών που συνθέτουν το πολιτιστικό μωσαϊκό της γης τους και των ανθρώπων της.

Τα κυκλικά κι επαναλαμβανόμενα σχήματα και οι μεταφορές στο έργο του Borges εμφανίζονται με εμμονή, τη μια φορά μετά την άλλη, αντανakλώντας έτσι τις αγωνίες του συγγραφέα. Λαβύρινθοι που συμβολίζουν το ακατάληπτα ταξινομημένο χάος του σύμπαντος· βιβλιοθήκες που μπορεί να περιέχουν συμπυκνωμένη τη γνώση του κόσμου, απ' όπου όμως δεν βγαίνει κανένα συμπέρασμα· καθρέφτες που, σε μια διαδικασία αναπαραγωγής, γεννούν αμέτρητα ανθρώπινα ομοιώματα όμως πάντα με το ίδιο πρόσωπο· τίγρεις που συμβολίζουν τους φόβους του ανθρώπινου ασυνείδητου· ποτάμια που ρέουν αιώνια, εμβλήματα της ζωής· μυστηριώδη τυχερά παιχνίδια κυβερνώμενα από κάποιο ανώτερο ον, δείγματα του ανεξέλεγκτου της ανθρώπινης μοίρας, και τόσα άλλα σύμβολα μέσα από τα οποία ο Borges μοιάζει να προσπαθεί, μάταια, να εξορθολογίσει το μυστήριο της ύπαρξης και του σύμπαντος. Το φανταστικό, το παράξενο, το αλλόκοτο, δένει –σαν μαγικό φίλτρο– μεταξύ τους τα στοιχεία της αφήγησης, παρουσιάζοντας έναν κόσμο που βρίσκεται πολύ πιο κοντά στην ασαφή και διαφορούμενη φύση της αλήθειας σε αντιπαράθεση με τη ρεαλιστική αφήγηση που καταλήγει παράλογη στην προσπάθειά της ν' αντιγράψει πιστά την πραγματικότητα.

Προκαταλήψεις, δεισδαιμονίες, θαύματα και μαγεία, ανθρώπινη βία, στρατιωτικές δικτατορίες και εμφύλιοι πόλεμοι, φυσικά τοπία αδάμαστα και εχθρικά, εκμετάλλευση και υποτέλεια του αμερικανικού Νότου στο Βορρά πλέκονται όλα μαζί στο μοναδικά πρωτότυπο έργο του *Marquez Εκατό Χρόνια Μοναξιά*, που έδωσε

παγκόσμια διάσταση στον όρο του μαγικού ρεαλισμού.

Η λαίλαπα της καταστροφής και του θανάτου, βιώματα πρωτοπικά του Μεξικανού Juan Rulfo, παίρνουν μέσα στο έργο του *Πέδρο Πάραμο* τη μορφή ενός χωριού φαντασμάτων, χωριού που κατοικείται από νεκρούς, μια αλληγορία της κόλασης όπου, μπαίνοντας, χάνεται πια κάθε ελπίδα. Στην πορεία του έργου ο ήρωας ανακαλύπτει ότι οι ως τότε συνομιλητές του είναι όλοι τους νεκροί, και προς το τέλος του έργου ανακαλύπτει, με φρίκη, και τον δικό του θάνατο που φαίνεται να έχει συντελεσθεί στη μέση της νουβέλας. Σ' έναν κόσμο ασφυκτικής αγωγίας όπου δεν υπάρχουν όρια μεταξύ ζωής και θανάτου, μεταξύ πραγματικού και υπερφυσικού, όπου ο χρόνος είναι κυκλικός, το τετελεσμένο και το παράλογο μοιάζουν εγγενή στοιχεία κάθε ανθρώπινης μοίρας.

Όσο για την ιστορία, είναι φαινόμενο πολύπλευρο και πολυεπίπεδο. Τα έργα του Fuentes αντανakλούν αυτή την ιδέα που είναι και η άποψη του συγγραφέα. Η αληθινή ιστορία δεν είναι γραμμική και χρονολογικά ταξινομημένη αλλά πανταχού παρούσα, ταυτόχρονη και πολλαπλή. Είναι ο πολιτισμός στο

σύνολό του και δεν μπορεί να αναχθεί σε απλούς πολιτικούς, οικονομικούς ή ψυχολογικούς μηχανισμούς. Ο ιστορικός λόγος (historical discourse), ελεγχόμενος πάντα από κάθε είδους εξουσίες, τείνει να παρουσιάσει τον κόσμο σαν ένα προϊόν αιτιακών σχέσεων. Αντίθετα, οι περιθωριοποιημένες φωνές, οι εξορισμένες φωνές των ονείρων, των μύθων, της τέχνης, μπορούν και διαβαίνουν το κατώφλι του ορθολογικού ορίζοντα, ανοίγοντας την πόρτα στη φαντασία. Αυτές είναι η «αληθινή ιστορία».

Οι μάγισσες και τα φαντάσματα μοιάζουν να είναι οι μόνοι που επικοινωνούν με αυτό τον κόσμο της «δεύτερης αλήθειας». Αναζητούν το άπειρο του πόθου και της φαντασίας, όπως άλλωστε και ο ίδιος ο Fuentes. Παλιές περιτειχισμένες επαύλεις, εσωτερικοί κήποι όπου φυτρώνουν νυχτόβια δηλητηριώδη φυτά, μακρείς διάδρομοι και γκρεμοί που στέκουν στο κενό, ο φόβος, η έκπληξη, το παράδοξο –είναι οι δικοί του τρόποι προσέγγισης της ιστορίας του Μεξικού: η τυραννία του παρελθόντος, οι παλιές, δολοφονημένες μεξικανικές θεότητες, η αποικιοκρατία, το σύγχρονο Μεξικό και οι πληγές του.

Χριστίνα Κόμη-Καλλινίκου

Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ

**Αντώνης Μανιτάκης,
Η Συνταγματική Συγκυρία της
Μεταπολιτευτικής Δημοκρατίας,
Εκδόσεις Εξάντας 1997**

Η συνταγματική συγκυρία της μεταπολιτευτικής περιόδου ασχολεί τον καθηγητή του Συνταγματικού Δικαίου στο ΑΠΘ Αντώνη Μανιτάκη στον τόμο αυτό. Πρόκειται για μια συλλογή κειμένων που δημοσιεύθηκαν στην περίοδο 1976-1996 και αναφέρονται σε αναλύσεις θεσμικού χαρακτήρα.

Ο Α. Μανιτάκης διατυπώνει σκέψεις και κρίσεις γενικότερες για τη λειτουργία του πολιτεύματος και την εφαρμογή του Συντάγματος.

«Δεν θα αποτολμούσα, πάντως, τη δημοσίευσή τους, αν δεν πίστευα ότι πέρα από τη σχετική ιστορική τους

σημασία –δεδομένου ότι αποτυπώνουν έστω και αποσπασματικά το συνταγματικό κλίμα της μεταπολιτευτικής περιόδου– διατηρούν και μια επίκαιρη αναλυτική και ερευνητική αξία», σημειώνει χαρακτηριστικά ο συγγραφέας και συμπληρώνει ότι «τα περισσότερα κείμενα γράφθηκαν εν θερμώ και έχουν το χαρακτήρα της αδέσμευτης πολιτικά, αν και στρατευμένης σε ορισμένες θεμελιώδεις αξίες του δημοκρατικού πολιτεύματος, παρέμβασης και ταυτόχρονα της τεκμηριωμένης –όσο το επέτρεπε ο χώρος– ενημέρωσης του κοινού πάνω σε κρίσιμα για τη λειτουργία του πολιτικού μας συστήματος ζητήματα».

Τα κείμενα του Α. Μανιτάκη χωρίζονται σε τρία μέρη. Στο πρώτο ο συγγραφέας καταθέτει ορισμένες

Αγιορείτικη Μεταλλοτεχνία

Π.Μ. Κουφόπουλος - Σ.Β. Μαρμαλούκος,
*Αγιορείτικη Μεταλλοτεχνία,
Πολιτιστικό Τεχνολογικό
Ίδρυμα ΕΤΒΑ, Αθήνα 1997*

Όλοι λίγο-πολύ ξέρουμε τι είναι το Άγιον Όρος. Ακόμα και αν δεν έτυχε να το επισκεφθούμε, έχουμε διαβάσει σχετικά, έχουμε δει φωτογραφίες ή πάει σε εκθέσεις. Στο παραπάνω βιβλίο όμως δεν περιέχεται τίποτε από όσα μπορεί να ξέρουμε σχετικά. Ούτε φωτογενή μοναστήρια, ούτε κατασκευαστικές σκηνές, ούτε η μοναδική εκείνη φύση. Αντί για τέτοια αβανταδόρικα θέματα, βλέπουμε καταλόγους ονομάτων, παρατηρούμε φωτογραφίες και σχέδια από ερειπωμένα εργαστήρια, διαβάζουμε για λεπτές διακρίσεις τεχνικών όρων και τρόπου επεξεργασίας μετάλλων.

Εδώ και καιρό, η επιστημονική έρευνα έχει στραφεί στη μελέτη τέτοιων «ταπεινών» θεμάτων της ιστορίας, θεωρώντας τα ισάξια όσων την απασχολούσαν στο παρελθόν: τα μεγάλα και μοναδικά γεγονότα, τα υπέροχα μνη-

μεία. Έτσι έμελλε κάποτε να συμβεί και με την περίπτωση του Αγίου Όρους, ξεχνώντας προς στιγμήν τα λαμπρά μνημεία που στέγασαν τον μοναστικό βίο στη μακραίωνη ιστορία αυτού του «περιβολιού της Παναγίας» και προσέχοντας με «εθνογραφική» ματιά τα τόσο ασημαντα εργαστήρια μεταλλοτεχνίας της χερσονήσου.

Κανείς ως τώρα δεν είχε κάνει τον κόπο να καταπιαστεί με ένα τέτοιο ζήτημα προβιομηχανικής τεχνολογίας, όπου οι δύο αυτοί νέοι αρχιτέκτονες, που έχουν ήδη διαπρέψει στην έρευνα ιστορικών μνημείων, άρχισαν να μελετούν αυτά τα εργαστήρια το 1984, με καθοδήγηση του Στ. Παπαδόπουλου, τότε ακόμα στο Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα. Με τέσσερις πρόσθετες αποστολές από το 1986 ως το 1990 χρηματοδοτημένες πλέον από το Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ και με την ίδια καθοδήγηση, αλλά και με συμπληρωματικές επισκέψεις με την ευκαιρία άλλων εργασιών, οι μελετητές κατάφεραν να συγκεντρώσουν τεράστιο όγκο πληροφόρησης σχετικά με αυτή τη δραστηριότητα, που σήμερα έχει σχεδόν εγκαταλειφθεί.

Οι ίδιοι παρατηρούν τις ραγδαίες αλλαγές από επίσκεψη σε επίσκεψη και προβλέπουν τη σταδιακή εξαφάνιση των υλικών κατάλοιπων της άλλοτε ανθηρής μεταλλοτεχνίας. Ήδη, όπως ομολογούν με ειλικρίνεια, τα στοιχεία τους παρουσιάζουν κενά και τους ήταν δύσκολο να ιεραρχήσουν τις επιλογές τους σε μια μελέτη που κράτησε τόσα χρόνια. Παρ' όλες όμως τις αφάνταστες δυσκολίες, πέτυχαν το σχεδόν ακατόρθωτο με απέραντη υπομονή και συστηματικότητα: να ανα-συστήσουν μια «άγνωστη ιστορία» εξίσου συναρπαστική και διδακτική όπως των φημισμένων μνημείων του Άθω.

Γιατί έτσι γίνεται φανερό ότι η μελέτη του «υλικού βίου» ως ερ-

γαλείου διείσδυσης στο παρελθόν μπορεί να φωτίσει πτυχές της καθημερινής ζωής, δείχνοντας πώς λειτουργούν στην πραγματικότητα οι μηχανισμοί υποδομής ενός τόσο πολύπλοκου οργανισμού όπως ήταν το Άγιον Όρος στην ακμή του. Το υλικό που συγκεντρώθηκε αναφέρεται στην περίοδο μετά τον 18ο αιώνα, όπου όπως είναι φυσικό υπερτερεί η πληροφόρηση για τον 19ο αιώνα. Το σώμα της έκδοσης χωρίζεται σε τρία μέρη. Το πρώτο είναι το κυρίως συνθετικό, όπου αναλύονται οι τομείς μεταλλοτεχνίας, η οργάνωση και το προσωπικό των εργαστηρίων. Στο δεύτερο μέρος καταγράφονται όσα στοιχεία μπόρεσαν να βρεθούν για τους τεχνίτες που δούλεψαν στο Άγιον Όρος και στο τρίτο μέρος καταγράφονται όλα τα σχετικά κτίσματα ένα προς ένα ανά περιοχή. Τρεις φορείς συνεργάστηκαν στην παραγωγή του βιβλίου: εκτός από το Ίδρυμα ΕΤΒΑ, το ΥΠΠΟ και το Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα.

Αξίζουν συγχαρητήρια στο Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ το οποίο, σε πείσμα τόσων αντιξοοτήτων και κάποτε στερήσεων, καταφέρνει πλάι σε άλλες δραστηριότητες να προωθήσει συνάμα εκδόσεις όπως αυτή των Κουφόπουλου και Μαρμαλούκου, στην ουσία τους «αντιεμπορικές» αλλά τόσο σημαντικές για την τόσο στερημένη βιβλιογραφία της ελληνικής εθνογραφίας, ειδικά στον τομέα του υλικού βίου, ακόμα σε απαράδεκτο βαθμό προσκολλημένο σε ξεπερασμένα πρότυπα και ερασιτεχνικές γραφικότητες. Συγχαρητήρια, βέβαια, αξίζουν πάνω από όλα οι δύο σεμνοί συγγραφείς που δεν εγκατέλειψαν ποτέ τον αγώνα μέσα στα 13 αυτά χρόνια, έχοντας να αντιμετωπίσουν αναρίθμητα προβλήματα τεχνικά αλλά και προσωπικά.

Δημήτρης Φιλιππίδης

συγγραφέας και αναφέρεται στη γενοκτονία των Αρμενίων ήταν επόμενο να απαγορευτεί αμέσως μόλις κυκλοφόρησε το 1933 από το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς. Ρίχτηκε στην πυρά μαζί με τα έργα του Τόμας Μαν και του Άλφρεντ Ντέμπλιν· ωστόσο, όχι μόνο διασώθηκε, αλλά έγινε έκτοτε ένα «αιώνιο» βιβλίο που μεταφέρει τη συνταρακτική του αλήθεια ως τις μέρες μας.

Λαμπρή έκδοση Η Ελλάδα: φωτογραφικό και λογοτεχνικό ταξίδι στον 19ο αιώνα (εκδ. Μπάστας-Πλέσσας, 1997) αποτυπώνει τις ωραιότερες στιγμές του φωτογραφικού και λογοτεχνικού ταξιδιού στην Ελλάδα του περασμένου αιώνα, περιέχοντας ένα σύνολο 200 περίπου φωτογραφιών και κείμενα σημαντικά, όπως του Φλωμπέρ, του Σατωμπριάν, κ.ά. Ο επιμελητής αυτής της έκδοσης, ιστορικός τέχνης, δρ. Χάρης Γιακουμής διάλεξε τα καλύτερα δείγματα αυτής της δημιουργικής «μόδας» που περιέβαλλε την Ελλάδα με τη γοητεία του παρελθόντος της και οδηγούσε τις καλλιτεχνικές συνειδήσεις στην απότιση φόρου τιμής στην ελληνική αρχαιότητα. Από τον κλασικισμό και το ρομαντισμό που απεικόνισε ζωγραφικά τα μνημεία και τη αίγλη της αρχαιότητας ήταν επόμενο να έρθει και η ώρα της φωτογραφίας που με τη δική της «πραγματικότητα» προσανατολίζει το βλέμμα μας πλέον σε μια –έστω και επίφαση– αληθοφάνεια.

ο χαρτοκόπτης

ΜΕΤΑ ΤΟ 1974

πολύ χρήσιμες διαπιστώσεις και αξιολογήσεις για την πρώτη δεκαετία του ισχύοντος πολιτεύματος (1975-1985).

Στο δεύτερο μέρος τα κείμενα του Α. Μανιτάκη αναφέρονται στη Συνταγματική συγκυρία αμέσως μετά την αναθεώρηση του 1986. Εδώ σχολιάζονται ζητήματα όπως, Η λευκή ψήφος, Η συναινετική διάλυση της Βουλής και Η Καραμανλική αντίληψη και πρακτική του Προεδρικού θεσμού.

Τέλος, στο τρίτο μέρος, ο συγγραφέας σχολιάζει τη δεκαετία του '90 και τα ασταθή βήματα μιας μερικής θεσμικής ανάκαμψης μπροστά στην πρόκληση μιας αβέβαιης αναθεώρησης του Συντάγματος.

Σ.Ν.

ΕΔΟΥΑΡΔΟΣ ΓΙΒΒΩΝ
ΣΚΕΥΕΙΣ ΠΑΝΩ ΣΤΗΝ
ΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΡΑΤΩ

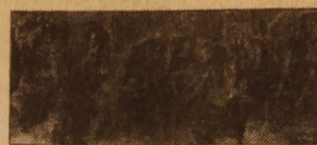
ΜΠΑΛΤΑΣΑΡ ΚΑΣΤΙΛΙΟΝΕ
ΤΟ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ
ΤΟΥ ΚΑΛΟΥ ΑΥΛΙΚΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΡΑΤΩ

ΧΕΝΡΥ ΝΤΑΙΗΒΙΝΤ ΘΟΡΩ
ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ
ΣΤΗΝ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΕΞΟΥΣΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΡΑΤΩ

ΤΖΟΡΤΖΙΟ ΒΑΖΑΡΙ
ΤΡΕΙΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΕΣ
ΤΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗΣ
Λεονάρντο ντα Βίντσι
1451-1519
Ραφαήλ από το Ουρβίνο
1483-1520
Μιχαήλ Αγγέλος Μπονναρότι
1475-1564

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΡΑΤΩ

ΜΑΡΣΕΛ ΣΒΟΜΠ
Η ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑ
ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΡΑΤΩ

ΑΓΙΟΣ ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΣ
ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΕΙΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΡΑΤΩ

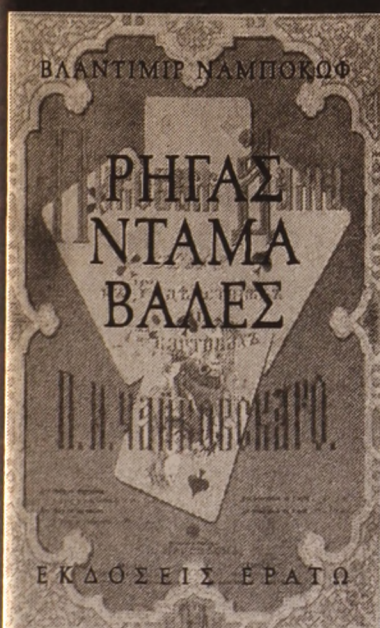
ΟΝΟΡΕ ΝΤΕ ΜΠΑΛΖΑΚ
ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ
ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΡΑΤΩ

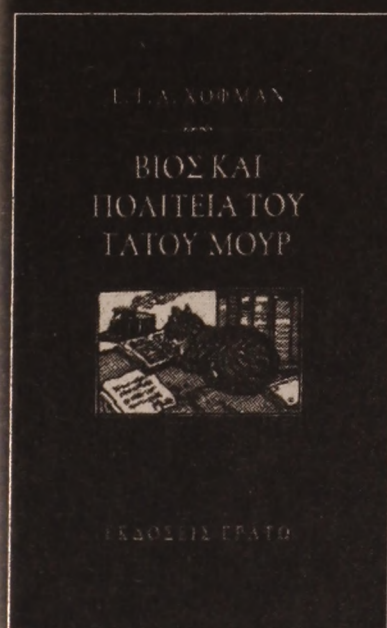

ΣΑΜΟΥΕΛ ΜΠΕΚΕΤ
ΠΟΙΗΜΑΤΑ
συνοδευόμενα από
ΣΑΧΛΟΚΟΥΒΕΝΤΕΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΡΑΤΩ

ΒΛΑΝΤΙΜΙΡ ΝΑΜΠΟΚΟΦ
ΡΗΓΑΣ
ΝΤΑΜΑ
ΒΑΔΕΣ
П. И. ЧАЙКОВСКИЙ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΡΑΤΩ

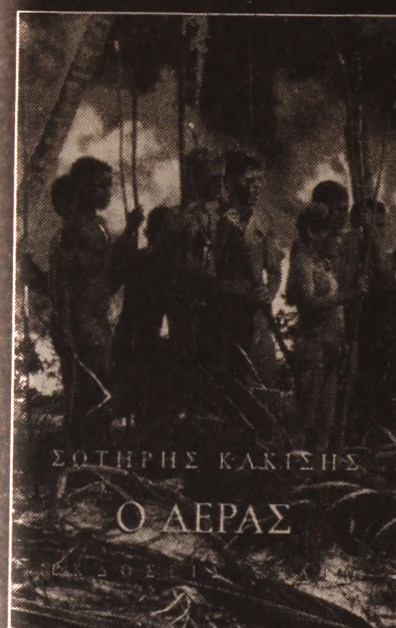
Ε. Τ. Α. ΧΟΦΜΑΝ
ΒΙΟΣ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ
ΤΑΤΟΥ ΜΟΥΡ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΡΑΤΩ

ΣΩΤΗΡΗΣ ΚΑΚΙΣΗΣ
γιά μένα, ή Κάλλας
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΡΑΤΩ

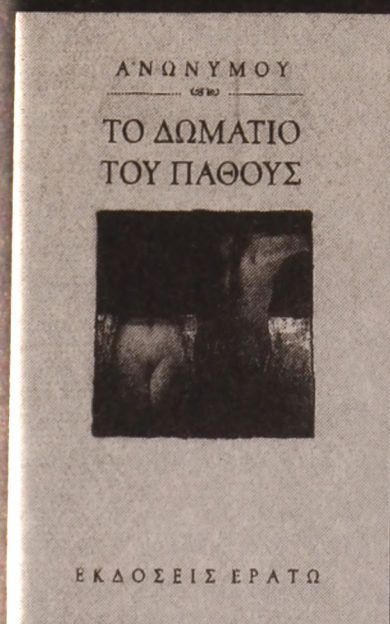

ΣΩΤΗΡΗΣ ΚΑΚΙΣΗΣ
Ο ΑΕΡΑΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΡΑΤΩ

ΠΙΕΡ ΛΟΥΙ
ΤΑ ΤΡΙΑ
ΚΟΡΙΤΣΑΚΙΑ
ΤΗΣ
ΜΑΡΜΑΣ
ΤΟΥΣ

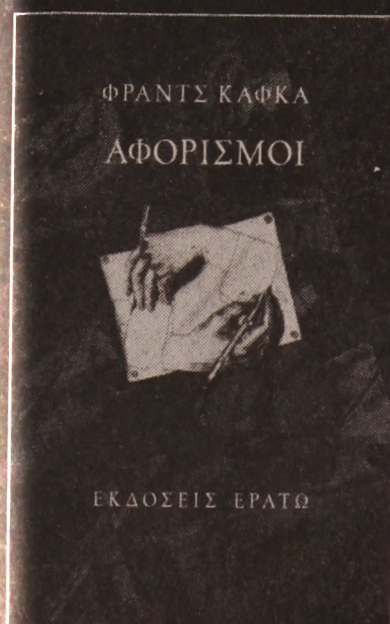
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΡΑΤΩ

ΑΝΩΝΥΜΟΥ
ΤΟ ΔΩΜΑΤΙΟ
ΤΟΥ ΠΑΘΟΥΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΡΑΤΩ

ΦΡΑΝΤΣ ΚΑΦΚΑ
ΑΦΟΡΙΣΜΟΙ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΡΑΤΩ

ΤΖΟΖΕΦ ΚΟΝΡΑΝΤ

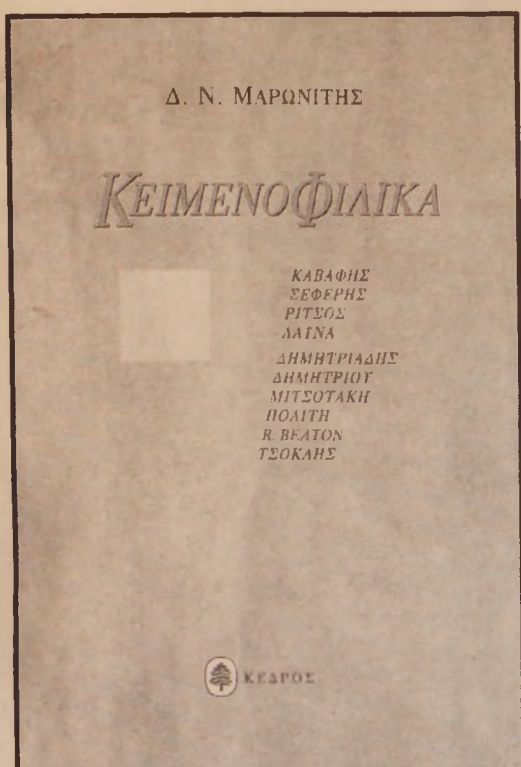
Ο ΜΥΣΤΙΚΟΣ
ΠΡΑΚΤΟΡΑΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΡΑΤΩ

ΕΡΑΤΩ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ 52 - 106 80 ΑΘΗΝΑ ☎ 36.06.168

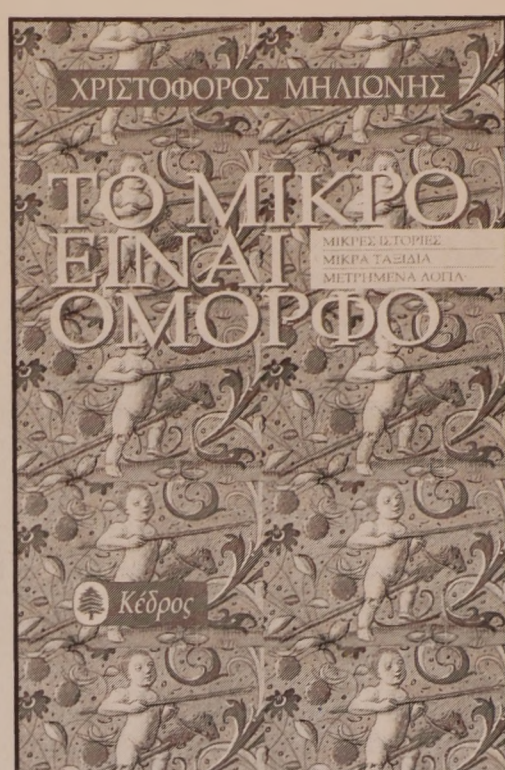
Δ. Ν. ΜΑΡΩΝΙΤΗΣ
Κειμενοφιλικά

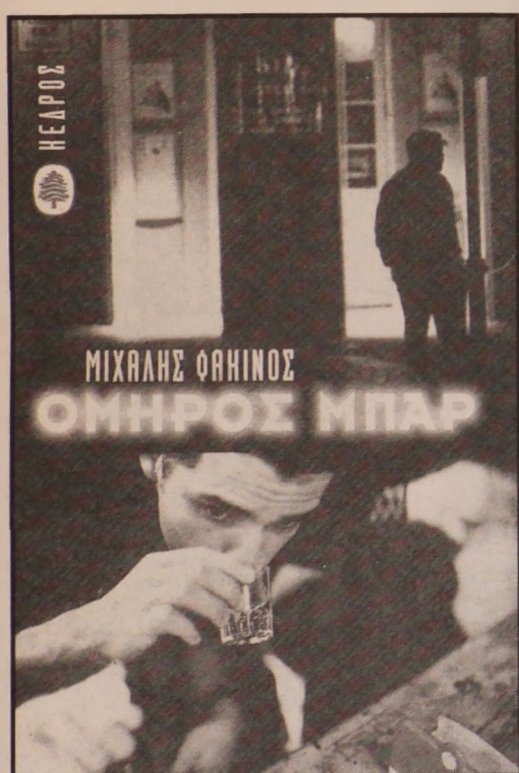
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΜΥΤΑΡΑΣ
Ο σκύλος δαγκώνει

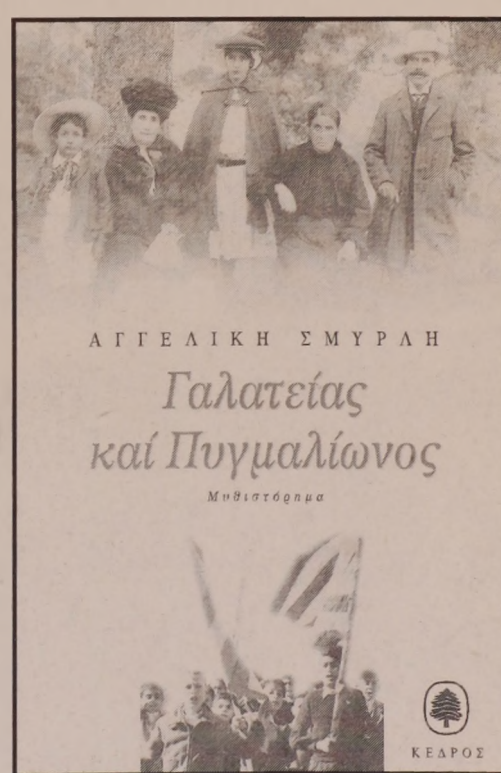
ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΜΗΛΙΩΝΗΣ
Το μικρό είναι όμορφο

ΜΙΧΑΛΗΣ ΦΑΚΙΝΟΣ
Όμηρος Μπαρ

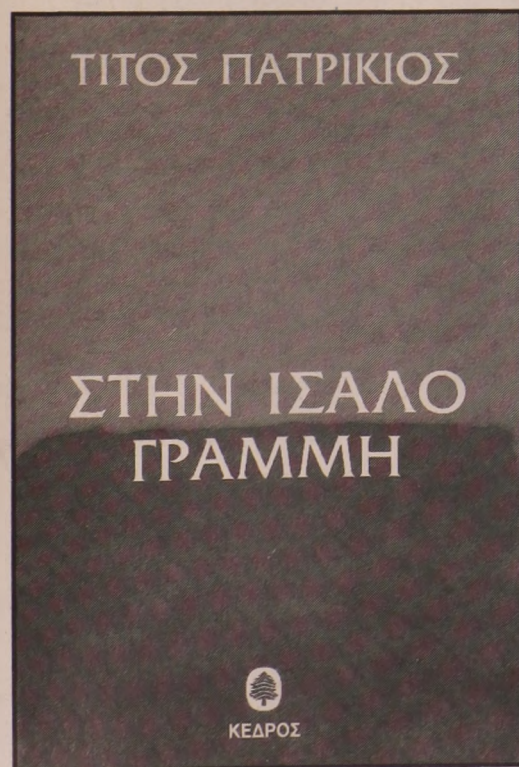
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΣΜΥΡΛΗ
Γαλατείας και Πυγμαλίωνος

ΚΕΔΡΟΣ
ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ

ΤΙΤΟΣ ΠΑΤΡΙΚΙΟΣ

**ΣΤΗΝ ΙΣΑΛΟ
ΓΡΑΜΜΗ**

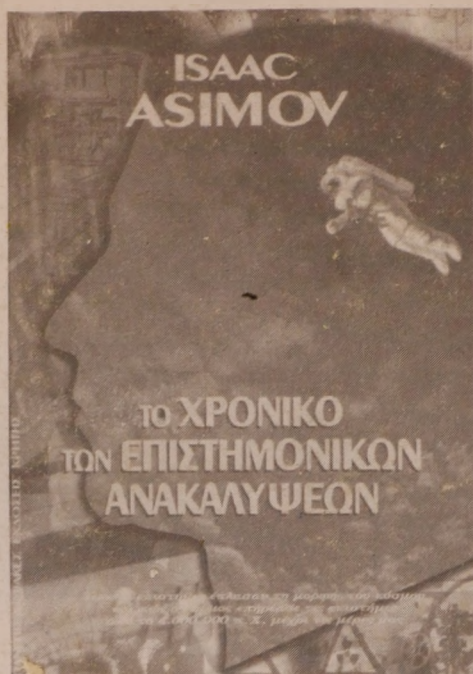

ΜΙΧΑΛΗΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ
Ο μηχανισμός της σύγχυσης

ΤΙΤΟΣ ΠΑΤΡΙΚΙΟΣ
Στην ίσαλο γραμμή

Μόλις κυκλοφόρησε

ISAAC ASIMOV

Το Χρονικό των επιστημονικών ανακαλύψεων

*Μια επιστημονική εγκυκλοπαίδεια για την ιστορία των επιστημών
και των ανακαλύψεων.*

Το ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΩΝ του Asimov ερευνά διεισδυτικά όλα τα επιτεύγματα των επιστημών στη διαδρομή του χρόνου. Ο Asimov εξετάζει, μεταξύ άλλων, τις ανακαλύψεις και εφευρέσεις στην αστρονομία, τη βιολογία, τη φυσική, τη χημεία, τα μαθηματικά, αποκρυπτογραφώντας κάθε γεγονός με το δικό του, μοναδικό ύφος. Σύντομα κείμενα, που ακολουθούν τις επιστημονικές ανακαλύψεις κάθε περιόδου και έτους, δείχνουν πώς οι επιστήμονες επηρέασαν τον κόσμο και πώς ο κόσμος ανταποκρίθηκε στις επιστημονικές προόδους. Εδώ μπορεί να γνωρίσει ο αναγνώστης: Πώς τιθασεύθηκε η φωτιά το 500.000 π.Χ· γιατί προστέθηκε το μηδέν στο αριθμητικό σύστημα το 810· ποιος επινόησε το μικροσκόπιο το 1590· την πρώτη πτήση αεροστάτου με θερμό αέρα το 1783· τις ακτίνες Χ, που ανακαλύφθηκαν το 1895· την ανακάλυψη του Πλούτωνα το 1930· τον Σπούτνικ, τον πρώτο τεχνητό δορυφόρο, που τέθηκε σε γήινη τροχιά το 1957· το πρώτο παιδί του σωλήνα, που γεννήθηκε το 1978 ... και πολλά άλλα.

[17 × 25 cm, σελ. 880 – 9000 δρχ.]

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ - ΙΔΡΥΜΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ & ΕΡΕΥΝΑΣ

ΑΘΗΝΑ: Μάνης 5 – 106 81 ΤΗΛ. (01) 3818372, FAX: 3301583 ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ: «Στοά του βιβλίου», Νέα Στοά Αρσακείου, Πανεπιστημίου 49
ΗΡΑΚΛΕΙΟ: Νέα Κτίρια Φυσικού Τ.Θ. 1527 – 711 10. ΤΗΛ. (081) 394235 e-mail: pek@physics.uch.gr. URL: <http://www.pek.uch.gr>